Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie
Wydział Nauk Społecznych

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної
Інтернет-конференції

(м. Луцьк, 9–10 квітня 2020 р.)

Луцьк
2020

УДК 911.3:30/33(477.82)(082)
С90

Рекомендовано до друку вченою радою географічного факультету
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(*протокол № __ від ___.2020 р.*)

Рецензенти: **Фесюк В. О. –** доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Шубалий О. М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки Луцького національного технічного університету

С90 **Суспільно**-географічні чинники розвитку регіонів : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 9–10 квітня 2020 р.) / за ред. Ю. М. Барського, С. О. Пугача. – Луцьк, 2020. – 142 с.

У збірнику висвітлюються проблеми сучасної географічної та економічної науки, які були розглянуті на IV Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції. Розкриваються питання теорії та методології географічних досліджень, регіональних економічних студій, освітніх технологій у географії та економіці, а також проблеми суспільно-географічних, природно-географічних, рекреаційно-туристських досліджень Волині та прилеглих територій.

Для широкого кола фахівців, які працюють у сфері географії, економіки, державного управління, освіти, рекреації та туризму, краєзнавства. Видання також буде корисним для вчителів, аспірантів та студентів, а також усіх, хто цікавиться проблемами регіональних досліджень.

УДК 911.3:30/33(477.82)(082)

© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2020
© Колектив авторів, 2020

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 6
Грицевич В. Ймовірносний підхід до кількісної оцінки економіко-географічного положення 6
Грицевич В. Урбаністичні гнізда як осередки геоторіальної організації суспільства 8
Kejna M., Golub G. Perspectives of the development of foreign economic relations of the Volyn oblast and the Republic of Poland 10
Lohvynova M. Stages of forced internal displacement of the population from East Ukraine 12
Pohrebskyi T., Lyatsevich L., Popovich G., Glushko S. Role of demographic situation in socio-economic development 15
Поручинський В., Ніколайчик О. Основні напрями дослідження міста 17
Потапова А., Гарбуза І. Методи дослідження сакральної географії 19
Потапова А., Дмитроца І. Етапи наукового дослідження сталого розвитку регіону 20
Пугач С. Світова пандемія COVID-19: географічні аспекти проблеми 22
Пугач С., Водько О., Бакалейко В. Деякі аспекти дослідження транспортних систем регіону 24

ГАЛУЗЕВІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛИНІ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ 27
Барський Ю., Дзямко О. Сучасна демографічна ситуація міста Нововолинськ .. 27
Бущук С., Поторась О., Голуб Г. Аналіз ринку праці міста Луцьк 28
Геналюк Р., Пахалюк С., Потапова А. Проблеми та перспективи вирощування равликів в Україні 31
Геналюк Р., Потапова А. Вирощування технічної коноплі в Україні: проблеми та перспективи розвитку 33
Голуб Г., Дубинецький О., Мудрик Я. Геодемографічні проблеми Волинської області та перспективи їх вирішення 35
Голуб Г., Мельничук М. Оцінка сучасного стану зовнішньої міграції населення міста Ковель 37
Краснопольська Н., Вдовичук І., Семенюк М. Соціально-демографічні чинники формування роздрібного товарообігу Волинської області 39
Краснопольська Н., Панасюк С., Рудчик О. Аналіз економічних чинників у формуванні роздрібного товарообігу Волинської області 41
Краснопольська Н., Семенюк О., Силивонюк К. Структура товарообігу внутрішнього товарного ринку Волинської області 42
Краснопольська Н., Силивонюк К., Семенюк О. Особливості просторового розміщення закладів внутрішньої торгівлі Волинської області 44
Краснопольська Н., Шелест Н., Мосійчук І. Сучасні трансформації освітнього комплексу Рівненської області 46
Лотоцький Н., Барський Ю. Сучасні особливості природного та міграційного руху населення у містах Волинської області 47
Маковецька Л., Юрковська Ю. Проблеми та перспективи оптимізації рівня транспортної забезпеченості Волинської області 50
Погребський Т., Давидюк В., Дацюк В. Переваги та недоліки впровадження ринку землі сільськогосподарського призначення в Україні 53
Погребський Т., Давидюк В., Дацюк В. Переваги та недоліки реформи децентралізації в Україні 55

Погребський Т., Кошулинська Т., Глушко С. Основні причини та наслідки міграційного руху населення міста Луцька …… 58
Поручинська І., Бабій М. Особливості розвитку рослинництва у Луцькому районі …… 60
Поручинська І., Пахалюк С. Сучасна адміністративно-територіальна реформа Рівненської області на прикладі Дубенського району …… 61
Поручинський В., Сацюк Р. Сучасні особливості функціонування паливно-енергетичних галузей Волинської області …… 62
Потапова А., Коземіров Б. Географічні особливості географії релігій Волинської області …… 64
Потапова А., Підвальна О. Природно-ресурсний потенціал Колківської об'єднаної територіальної громади …… 65
Потапова А., Фенко В. Стратегічний розвиток Херсонської області …… 67
Пугач С., Поліщук О. Видова структура плодових та ягідних насаджень у Волинській області …… 69
Сегіда К., Карайченцева Г. Регіональні особливості відтворення населення України …… 72

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ УМОВ ТА РЕСУРСІВ ВОЛИНІ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ …… 76
Барський Ю., Гнип А. Аналіз природно-географічних чинників розвитку соціально-демографічної ситуації міста Володимир-Волинський …… 76
Гурний Д., Чижевська Л. Поверхневі води Ківерцівського району Волинської області …… 78
Гурний Д., Чижевська Л. Роль природно-ресурсного потенціалу Ківерцівського району Волинської області у формуванні спеціалізації господарства …… 80
Павловська Т., Білецький Ю., Степанюк І. Геоморфологічні дослідження Волинської області …… 82
Фідзіна К., Карпюк З. Заказники у структурі природно-заповідного фонду Дубенського району Рівненської області …… 85
Шкарупелова І., Чижевська Л. Сучасний стан і напрямки використання ботанічного заказника «Теребіжі» Славутського району Хмельницької області … 88

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКІ РЕСУРСИ ВОЛИНІ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ .. 90
Bakota D., Єрко І. Характеристика основних передумов розвитку туризму м. Луцька …… 90
Єрко І., Качаровський Р., Антипюк О., Чир Н. Шкільні музеї турійського району Волинської області як складова пізнавального туризму …… 93
Качаровський Р., Єрко І., Чир Н., Антипюк О. Бібліотечна система Волинської області як об'єкти туристичної інфраструктури …… 95
Лойчик А., Чижевська Л. Екологічні наслідки рекреаційного освоєння узбереж-них територій білого озера Володимирецького району Рівненської області …… 98
Патійчук В., Саванюк С. Основні дестинації православного релігійно-паломницького туризму у Волинській області …… 100
Питуляк М., Питуляк М. Природно-ресурсний потенціал розвитку сільського зеленого туризму в Тернопільській області …… 104
Слащук А., Бернадська Г., Коломис В., Ховайло О. Туристична інфраструк-тура на території об'єктів природно-заповідного фонду Рівненської області …… 107
Федонюк В., Федонюк М. Аналіз можливостей використання нових рекреаційно-туристичних об'єктів Любомльського району Волинської області …. 109

РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ СТУДІЇ 112
Геналюк Р., Павліха Н. Особливості процесу формування та реалізації державної політики розвитку територіальних громад в Україні 112
Киришко С., Сосницька Я. Бджільництво України: сучасний стан та проблеми розвитку 115
Козакова О. Регіональні студії як напрям наукового пізнання 117
Кулик С. Стадіонна дипломатія КНР у країнах Африки 118
Маковецька Л., Сироватка О. Умови та чинники територіальної організації сфери культури у Волинській області 121
Маковецька Л., Швець А. Історичні аспекти формування глобальних брендів ... 124
Поручинський В., Мосор В. Роль стратегічного маркетингового управління у розвитку регіону 125

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОНОМІЦІ 127
Барський Ю., Давидов М. Головні завдання екологічної освіти 127
Бенедюк В., Бойчук Є., Бущук С. Методичні особливості організації самостійної роботи учнів при вивченні географії 129
Бенедюк В., Переходько К., Гонтарук Л. Організація роботи географічного гуртка 130
Погребський Т., Глушко С., Гречко І. Методика застосування суспільно-географічних досліджень захворюваності населення у навчально-виховному процесі вищої школи 132
Потапова А., Заватіна О. Інклюзивна освіта в україні: результати впровадження 134
Потапова А., Сучко О. Особливості територіального розподілу вступників географічного факультету Східноєвропейського національного університету 135

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ 138

ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Грицевич Володимир
gvsmg@ukr.net
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ЙМОВІРНОСНИЙ ПІДХІД ДО КІЛЬКІСНОЇ ОЦІНКИ ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ

Серед суспільно-географічних чинників розвитку регіонів економіко-географічне положення зберігає своє неминуще значення, тому розробка методів його вимірювання (а також вимірювання інших видів положення) залишається актуальною проблемою суспільної географії. Про важливість економіко-географічного положення як чинника територіального розвитку писали О.Топчієв [3], О.Шаблій [4], мірам ЕГП була присвячена дисертація В.Лажніка [2].

Враховуючи різноманіття об'єктів суспільної географії, можливими є різні конфігурації вивчення економіко-географічного положення. Тут вивчаємо взаємне положення постачальників (виробників) певної продукції та субрегіонів, як споживачів цієї продукції.

Нехай на території регіону $Region$, що займає геопростір $Space$, розміщені m постачальників (виробників) певної продукції: $Supp(i)$, $i=1,\ldots,m$. Регіон складається з K територіальних елементів, (субрегіонів) які утворюють систему його адміністративного устрою $Region=\bigcup_{k=1}^{K} Element(k)$ і є споживачами цієї продукції. Позначимо через a_i та b_k річні обсяги постачання і споживання продукції відповідно постачальниками та споживачами.

Нехай H_i^a – факт, який полягає в тому, що навмання взята одиниця річного обсягу продукції перебувала в i-го постачальника (була ним вироблена) $i=1,\ldots,m$. Аналогічно H_k^b – факт, який полягає в тому, що навмання взята одиниця річного обсягу продукції надходить k-му споживачу. $P(H_i^a)$, $i=1,\ldots,m$; $P(H_k^b)$, $k=1,\ldots,K$ – імовірності відповідних фактів. При цьому $\sum_{i=1}^{m} P(H_i^a)=1$ і $\sum_{k=1}^{K} P(H_k^b)=1$.

Ймовірність $P(H_i^a)$ показує міру привабливості i-го постачальника відносно споживачів. Ймовірність $P(H_k^b)$ показує міру привабливості k-го споживача відносно постачальників. Тому, можна вважати, що $P(H_i^a)$ вимірює економіко-географічне положення i-го постачальника відносно споживачів, а $P(H_k^b)$ вимірює економіко-географічне положення k-го споживача відносно постачальників.

Позначимо через $\pi(H_i^a, H_k^b)$ імовірність того, що навмання взята одиниця річного обсягу продукції надійшла від i-го постачальника до k-го споживача. Фактично це умовна ймовірність, яку можна трактувати двояко з позицій двоїстості.

Згідно з відомою формулою повної імовірності:

$$P(H_k^b)=\sum_{i=1}^{m}P(H_i^a)\cdot\pi(H_i^a,H_k^b),\quad P(H_i^a)=\sum_{k=1}^{K}P(H_k^b)\cdot\pi(H_i^a,H_k^b).$$

Останнє співвідношення дає відповідь на питання про вимірювання суспільно-географічного положення. Отримана міра є *відносною* величиною.

Оскільки числова величина ймовірностей лежить у межах від 0 до 1, то для зручності можна домножувати $P(H_i^a)$ і $P(H_k^b)$ на 100 і оцінювати відносну міру економіко-географічного положення у відсотках (%). Також відсотки зручніші для картографічного зображення міри економіко-географічного положення способом ізоліній чи іншими способами.

Для того, щоб отримати *абсолютну* величину економіко-географічного положення домножуємо відносну величину на сумарний обсяг продукції.

Нехай $A=\sum_{i=1}^{m}a_i$, $B=\sum_{k=1}^{K}b_k$, тоді для абсолютної величини економіко-географічного положення отримуємо формули, які за своєю структурою є аналогами формул, отриманих в [1]:

$$F_i^a=B\cdot(H_i^a)=\sum_{k=1}^{K}b_k\cdot\pi(H_i^a,H_k^b),\quad i=1,\ldots,m,$$

$$F_k^b=A\cdot(H_k^b)=\sum_{i=1}^{m}a_i\cdot\pi(H_i^a,H_k^b),\quad k=1,\ldots,K.$$

Окремим важливим питанням є кількісна оцінка ймовірностей $\pi(H_i^a,H_k^b)$, бо вони відіграють ключову роль у розрахунках. На сьогоднішній день відомі два підходи до такої оцінки, які виражаються через величину d_{ik} транспортної відстані між постачальником та споживачем (ε - коефіцієнт) і враховують економіко-географічну сутність транспортування продукції від постачальника до споживача:

1. дробово-лінійна оцінка $\pi(H_i^a,H_k^b)=\dfrac{1}{1+\varepsilon\cdot d_{ik}}$,

2. експоненціальна оцінка $\pi(H_i^a,H_k^b)=exp(-\varepsilon\cdot d_{ik})$.

Висновки.

1. Загальне економіко-географічного положення має двоїстий характер і включає як економіко-географічне положення споживачів певної продукції стосовно її постачальників, так і економіко-географічне положення постачальників (виробників) цієї продукції стосовно її споживачів (ринків збуту).

2. Відносною мірою економіко-географічного положення споживача продукції стосовно її постачальників є загальна ймовірність надходження продукції до споживача.

3. Відносною мірою економіко-географічного положення постачальника продукції стосовно її споживачів є загальна ймовірність відправлення продукції постачальником.

4. Математичним апаратом визначення відносної міри економіко-географічного положення є формула повної ймовірності.

5. На основі відносної міри економіко-географічного положення можна визначити абсолютну його міру.

6. Найпростішими оцінками ймовірностей перевезення продукції від постачальника (виробника) до споживача є дробово-лінійна та експоненціальна моделі стосовно транспортної відстані між ними.

7. Для числової оцінки економіко-географічного положення має значення визначення ймовірностей *фактів*.

Список використаних джерел: ***1****. Грицевич В. С. Підходи до математико-географічного вивчення суспільно-географічного положення / В. С. Грицевич // Наукові записки Тернопільського педагогічного ун-ту. Серія : географічна. – 2000. – № 2. – С. 46-50.* ***2****. Лажнік В. Й. Методика кількісної оцінки економіко-географічного положення географічних об'єктів на мікрорівні : Автореф. дис. ... к-та геогр. наук. 1995.* ***3****. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження : методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005.* ***4****. Шаблій О. І. Суспільна географія. У двох книгах. Книга друга. Проблеми українознавства, регіонознавства і краєзнавства / О. І. Шаблій. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015.*

Грицевич Володимир
gvsmg@ukr.net
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

УРБАНІСТИЧНІ ГНІЗДА ЯК ОСЕРЕДКИ ГЕОТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Ідею геоторіальної організації суспільства висунув О.Шаблій в [4, стор. 187, 204, 628, 629]. У [2] обґрунтовано, що узагальненням територіальної організації суспільства є саме геоторіальна його організація, а не геопросторова. В роботі [1] обґрунтовано, що геоторія в географії (так само як і територія) володіє як геопросторовими атрибутами, так і субстанціональними (геосферними).

Третім аспектом геоторіальної організації (за О.Шаблієм) є існування територіальних суспільних утворень (формувань, поєднань, систем, структур), які виникають на основі зв'язків між суспільно-географічними об'єктами. При уважному розгляді територіальних суспільних утворень виявляється, що в основі цих утворень лежать гнізда, утворені містами та їхніми територіальними поєднаннями, зокрема агломераціями.

У географічній науці давно вже назріла проблема створення своєї формалізованої наукової мови і ця праця робить певні кроки в такому напрямку. У контексті досліджуваної проблеми розглянемо поняття гнізда та суміжні з ним поняття.

Гніздо геоторіальної організації (ГО) – це місто (або агломерація міст) взята разом з інцидентними зовнішніми транспортними зв'язками.

Позначимо гніздо через Nest, тоді його склад згідно означення можна записати:

$$Nest = \{ Nest.kernel, Nest.link \} ,$$

де Nest.kernel – ядро гнізда, що включає одне або кілька загломерованих міст, Nest.link – зовнішні транспортні зв'язки гнізда.

На гніздах геоторіальної організації можна задати функції Kernel і Link, які виділяють відповідно ядро і зв'язки гнізда:

$$Kernel(Nest) = Nest.kernel , \quad Link(Nest) = Nest.link .$$

Гнізда можна класифікувати двояко – за кількістю міст у ядрі, або за кількістю зовнішніх транспортних зв'язків.

Далі розглянемо найпоширеніший випадок, коли гніздо геоторіальної організації складається з одного міста, тобто:

$$Nest.kernel = Sity .$$

Sity, тобто місто, розуміємо як геоторіальний об'єкт (навіть антропоріальний за [1]), який характеризується трьома атрибутами: місцем, наповненням та функціями. Методика суспільно-географічного дослідження міста детально описана в [3].

Місто займає певне геопросторове місце Sity.place, яке є частиною геопростору GeoSpace. Можна задати функцію Place, яка виділяє в місті його геопросторове місце:

$$Place(Sity) = Sity.place .$$

Геосферним наповненням міста є Sity.content, яке є частиною земних геосфер GeoSphere. Можна задати функцію Content, яка виділяє в місті його геосферне наповнення:

$$Content(Sity) = Sity.content .$$

Третім атрибутом міста є Sity.function, тобто функції, які виконує місто. Можна задати функцію Function, яка виділяє в місті його функції з GeoFunction:

$$Function(Sity) = Sity.function .$$

Остаточно можна записати повний склад міста у вигляді:

$$Sity = \{ Sity.place,\ Sity.content, Sity.function \}.$$

У свою чергу геосферне наповнення міста може бути розписане за його головними компонентами:

$$Sity.content = \{Н, ЖФ, П, ОВФ, КМ, ТІ, МТ, РС\},$$

де Н – населення, ЖФ – житловий фонд, П - підприємства, ОВФ – основні виробничі фонди, КМ – комунальні мережі, ТІ – транспортна інфраструктура, МТ – міський транспорт, РС – рекреаційна сфера. Кожна з цих головних компонент при потребі може бути розписана за складовими субкомпонентами.

Для наочності розглянемо наведені позначення на прикладі гнізда геоторіальної організації з центром у Тернополі (рис. 1).

У цьому випадку :

Nest = Тернопільське гніздо геоторіальної організації,

Nest.kernel = Тернопіль,

Nest.link = {Бродівський напрямок, Зборівський напрямок, Бережанський напрямок, Теребовлянський напрямок, Хоростківський напрямок, Волочисько-Гусятинський напрямок, Кременецько-Збаразький напрямок}.

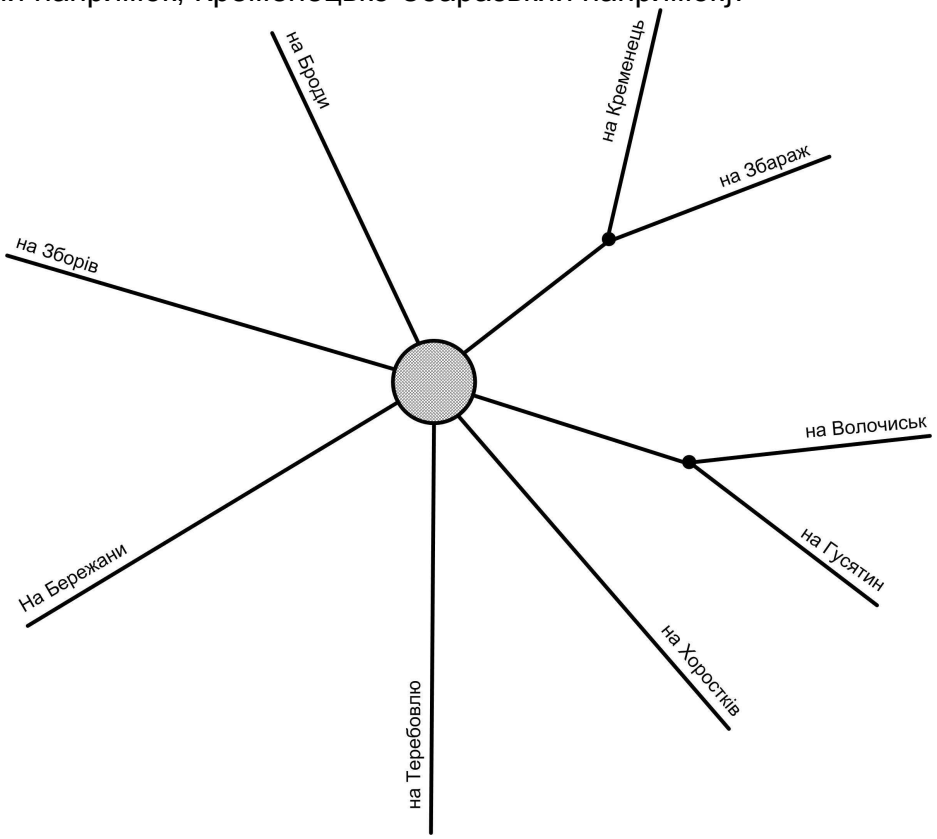

Рис. 1. Гніздо геоторіальної організації з центром у Тернополі

Висновки.

1. Гніздо геоторіальної організації включає ядро, до якого входить центральне місто чи агломерація міст, а також сукупність зовнішніх транспортних зв'язків.

2. Є дві класифікації гнізд ГО – за кількістю міст у ядрі, або за кількістю зовнішніх транспортних зв'язків.

3. Місто, як найпростіший (і найголовніший) випадок ядра ГО, характеризується такими атрибутами: геопросторовим місцем, геосферним наповненням та специфічними функціями.

Список використаних джерел: ***1****. Грицевич В. С. Антропоторія як конкретний об'єкт дослідження суспільної географії / В. С. Грицевич // Суспільна географія : наукові традиції і сучасні виклики. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С.87-91.* ***2****. Грицевич В. С. Тринітарний підхід до розуміння предмета дослідження суспільної географії / В. С. Грицевич // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : географічні науки. – 2019. – Вип. 11. – С. 25-30.* ***3****. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження : методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005.* ***4****. Шаблій О. І. Суспільна географія. У двох книгах. Книга друга. Проблеми українознавства, регіонознавства і краєзнавства / О. І. Шаблій. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015.*

Kejna Marek[1], Golub Gennadii[2]

makej@umk.pl; golubgs111@gmail.com

[1] Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

[2]Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine

PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC RELATIONS OF THE VOLYN OBLAST AND THE REPUBLIC OF POLAND

The format of foreign economic relations between the two countries is promising and should be developed and improved. Effective development of cross-border cooperation and strengthening of partnership between Ukraine and the Republic of Poland envisages expansion and improvement of the existing legal framework. It is necessary to actively work on the preparation of bilateral documents in all spheres and sectors of the regions and the state as a whole.

Particular attention should be paid to trade, economic and energy cooperation, the development of cross-border and cross-border cooperation, the search for common interests in the fields of logistics and transport, the solution of environmental problems, the deepening of relations in the fields of cultural, humanitarian and youth policy.

As there are only two border crossings with the EU in Volyn, this is not enough to create friendly, interpersonal, economic and tourist ties with EU member states. In order to unload the border crossing points at the meeting of the members of the Euroregion Council "Bug" (2001, Lublin), it was decided to open the checkpoints of the seasonal nature of Adamczyky-Zberezhe and Kladniw-Dubenka, as well as the Varyazh-Usmezh road crossing.

There are specific developments towards opening a new border crossing and creating a seasonal ecotourism crossing over the Western Bug River using a pontoon bridge in the area of Shatsk National Nature Park and Polissya National Park (Shatsk-Wlodawa).

One of the promising directions of the external bilateral relations of the Volyn oblast and the Republic of Poland is the implementation of regional policy. On the example of the Republic of Poland, the Volyn oblast can take the principle of the mechanism of implementation of the regional development strategy and strategies for each one district. It

is necessary to implement a new paradigm of regional development, which is based on the territorial approach and the using of the external potential of the regions.

The development of foreign economic relations between the regions of Ukraine and the Republic of Poland is characterized by the fact that the potential of interaction of foreign trade in goods and services is used by the Republic of Poland much more effectively than Ukraine, which has led to a marked asymmetry in trade and economic relations.

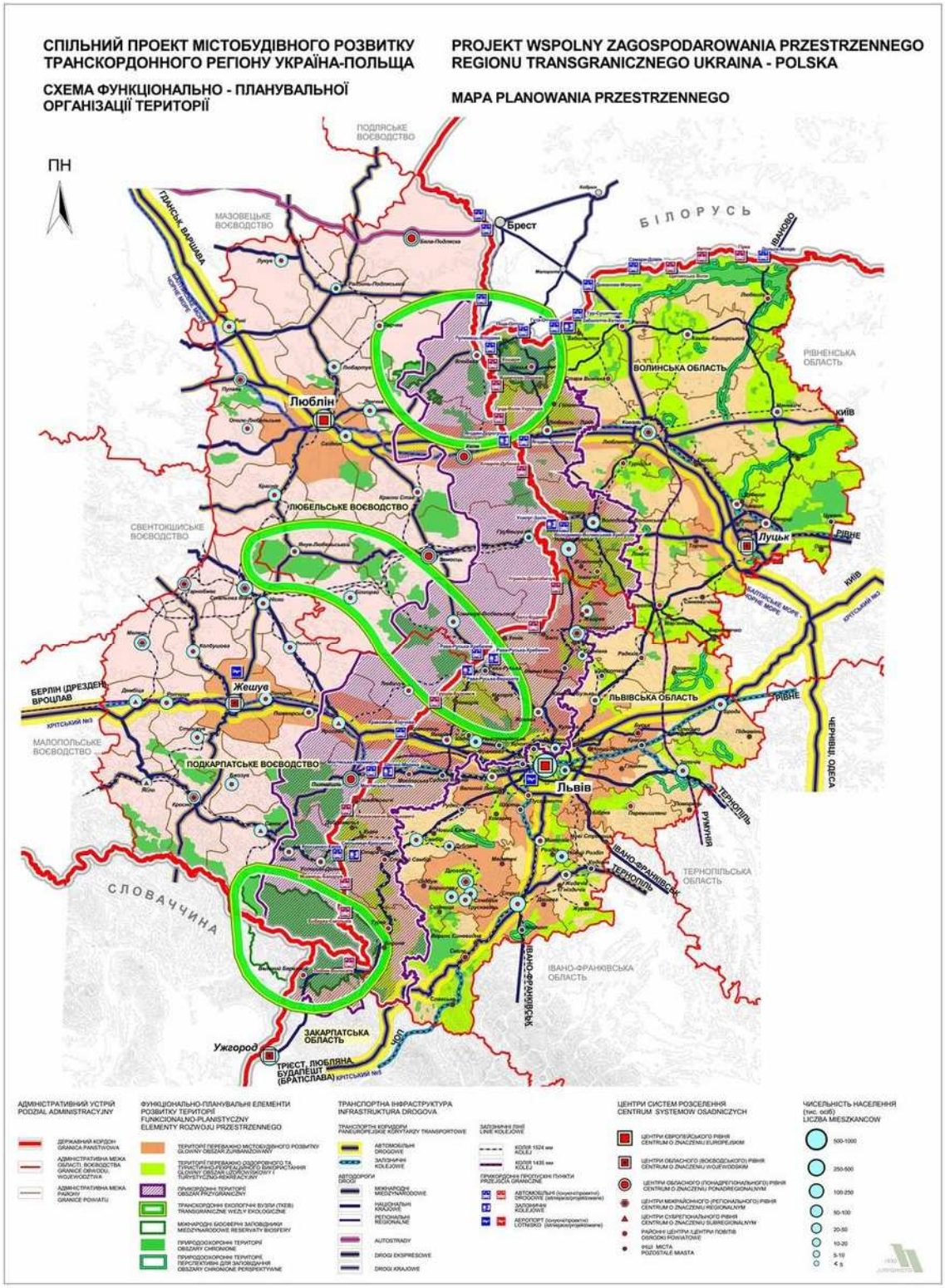

Fig. 1. Project of cross-border integrated space between Ukraine and Poland (developed by State Enterprise "Ukrainian State Research Institute for City Design" of Bilokon (DIPROMISTO)).

The perspectives for the development of foreign economic relations and regional policy imply the development of cross-border cooperation and the creation of cross-border clusters operating between our countries. Expanding the network of cross-border clusters in the Ukrainian-Polish cross-border region is the most promising way of intensifying foreign economic relations and close cooperation in regional policy within their borders.

In particular, the implementation of the project of a unique integrated space between Ukraine and Poland - the Ukrainian-Polish cross-border region will allow to attract about 5 billion euros to the state and create more than 20 thousand new jobs for Ukrainians, since the integration of Ukraine into Europe does not mean only a visa-free regime. The Ministry of Regional Development is working on the project from the Ukrainian side together with the State Enterprise “Ukrainian State Research Institute for City Design” of Bilokon (DIPROMISTO) (Fig. 1).

Within the framework of this project, development and integration of the most important directions of development of cross-border cooperation between Ukraine, in particular, Volyn oblast and the Republic of Poland, including interstate regulation of legal relations (tax, customs and credit policy) will take place; improving the concept of cross-border cooperation in the national regional strategies of both countries; creation of institutional foundations of cross-border cooperation (cross-border clusters, Euroregion, special economic zone); development and modernization of border infrastructure in line with EU standards, as well as construction of new border crossing points; creation of a public communication system.

Within the framework of the Ukrainian-Polish cooperation in the field of tourism, special attention is focused on the issues of rural and ecological tourism development. The main problems of tourism development in the Volyn oblast are the low level of tourism infrastructure development and lack of funds for entrepreneurial initiatives.

Perspectives in the Polish and Volyn tourism markets are the following types of tourism products: wellness, historical, recreational, rural and eco-tourism. Each of these types of tourism involves the development of appropriate infrastructure. This cooperation is also carried out through scientific, educational, cultural and ethno-cultural tours.

One of the elements of Volyn-Polish cooperation in the field of culture is the use of the Polish experience in reforming the management of the cultural sector of Volyn, supporting Poland's integration of the Ukrainian cultural and artistic environment into the pan-European cultural space and spreading the achievements of Ukrainian culture. The development of international tourism is a very promising direction for the development of foreign economic relations; cultural, educational and scientific-technical cooperation, organization of scientific conferences, cooperation between museums and artistic centers; creation of a common information base, collection and exchange of information on the economic potential of the region and the country as a whole.

Lohvynova Maryna
logvinova_mari94@ukr.net
V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

STAGES OF FORCED INTERNAL DISPLACEMENT OF THE POPULATION FROM EAST UKRAINE

Mass forced internal displacement of the population in the territory of independent Ukraine arose in early 2014 due to a number of political and military events in the territory of our state. As a result of the annexation of the Autonomous Republic of Crimea, the military conflict in the Donbass, the occupation of parts of the Donetsk and Luhansk

regions in Ukraine, “internally displaced persons” (IDPs) appeared – a category of forced migrants. It should be noted that the increase in the number of IDPs is caused not only by the duration of the conflict, but also by various kinds of socio-economic factors [1, 5]. During 2014-2020 some of the IDPs have fully adapted to new living conditions, integrated into local communities and changed the status of IDPs, which affects the dynamics of the number of IDPs. The largest number of IDPs was recorded in June 2016 – 1 million 785 thousand people [3]. Since then, their numbers have been declining. But, despite this, Ukraine continues to be among the top ten countries in the number of forced migrants.

A relevant issue today is a complete understanding of the stages (waves) of forced internal displacement of the population, which will reveal not only the factors of migration activity of the Donbass population and the nature of forced migration, but also make long-term and short-term decisions regarding existing IDPs problems. Based on the data of the Ministry of Social Policy of Ukraine on the number of internally displaced persons, as well as existing domestic publications, we summarized the stages (waves) of forced internal displacement in the East of Ukraine.

Stage of forced temporary internal displacement of the population (February – July 2014). The reason for the displacement was the Russian intervention in Crimea on February 20, 2014 with the aim of tearing the Crimean peninsula from Ukraine and establishing control over it, as well as the Russian occupation of part of the territory of Donetsk and Luhansk regions, the proclamation of the so-called republics of the “DPR” and “LPR”. In addition, the division of Donetsk and Luhansk regions into controlled and uncontrolled Ukrainian government forced the population of Donbass to make a decision. Forced internal displacement of the population during this period were temporary, since the majority of the population, mainly the middle class, considered the military conflict a temporary phenomenon. The main thing for forced migrants was the expectation of stabilization of the situation. Therefore, as a rule, forced migrants chose the regions of the Donetsk and Luhansk regions closest to the combat zone, as well as the neighboring Kharkiv, Dnipropetrovsk and Zaporizhia regions [2]. They were housed with relatives, friends or acquaintances. Unfortunately, during this period there are no statistics on the number of internally displaced persons, since they were not registered until the end of 2014.

The first wave of the mass forced displacement of the population (August –November 2014) was caused by the factor of maintaining their own lives and the safety of the population of Donetsk and Luhansk regions due to active hostilities in the region. According to statistics for November 2014, approximately 700 thousand people became internally displaced persons [4]. As a rule, these are people who lived near the war zone and the demarcation line and were faced with a threat to their own lives or the lives of relatives and close people, the destruction of housing and property from shelling. Since hostilities took place on the territory of Donetsk and Luhansk regions, the closest and safest region for IDPs was Kharkiv region. It was Kharkiv region at the end of 2014 that was the leader in terms of the number of internally displaced persons [1].

The stage of deliberate forced permanent displacement of the population (December 2014 – December 2015) caused by the new legislation of the so-called “DPR” and “LPR”, in accordance with which all residents of these “republics” must accept their citizenship from December 1, 2014 (table 1). In fact, the population of the temporarily occupied territories faced the choice of citizenship (Ukrainian or the so-called "republics") [5]. Unlike previous periods of forced displacement, IDPs had time to make a deliberate decision and the opportunity to prepare for displacement. They chose regions with a high level of socio-economic development, as the duration of the military conflict became apparent. From December 2014 to December 2015 the decision to move was made by another 800 thousand people, and their number reached 1 million 635 thousand people [3].

Table 1

Stages of forced migration from the East of Ukraine [1, 4, 5]

Stage, time span	*The predominant migration factor*	*Reason for the most massive displacement*	*Characteristics of population migration*
Stage of forced temporary internal displacement of the population (February – July 2014).	safety factor political, cultural and value factors (for AR Cream)	the annexation of Crimea, the proclamation of the so-called "DPR", "LPR"	migrations were sudden and temporary; among the migrants the middle class prevailed – the population that left for a short time with a minimal set of things and planned to return; transfer of financial assets and business to safe territories abroad; IDPs resettlement mainly with relatives and friends in territories territorial close to temporarily occupied.
The first wave of the mass forced displacement of the population (August – November 2014)	safety factor, individual, political, socio-economic factors	active fighting in the Donbass in August 2014	massive sudden migration of the population in order to save their own lives and security; migration of the population living near the war zone and the demarcation line, which lost loved ones, faced damage to housing, loss of property, etc.; population migration in conjunction with an enterprise, organization, institute; IDPs needs for humanitarian assistance, housing and employment.
The stage of deliberate forced permanent displacement of the population (December 2014 – December 2015)	safety factor, individual, political, socio-economic factors	decision-making regarding the citizenship of the so-called republics of the “DPR” and “LPR”	IDPs prevail, who had the time to make a decision and the opportunity to prepare for relocation; resettlement of forced migrants for permanent residence or until the end of the conflict in all regions of Ukraine, taking into account regional policies regarding IDPs and the level of socio-economic development of the region; the prevalence of the territorial factor in the placement of IDPs; the construction of modular towns to accommodate IDPs.
The second stage of the mass forced displacement of the population (January – February 2016)	safety factor political, socio-economic, individual factors	the deterioration of the situation in early 2016, the intensification of hostilities	massive sudden migration of the population in order to save their own lives and security as a result of hostilities near Marinka and Avdiivka; a record number of registered IDPs since their inception – 1 million 786 thousand; constant crossing of the demarcation line (in order to receive pensions and other social benefits); the emergence of the so-called "Pension tourism" (actual residence in the temporarily occupied territories).
Stage of pendulum displacement of IDPs (from 2017 to this day)	socio-economic factors, individual factors	search for a “Survival Strategy”	deliberate displacement of IDPs, which has the features of pendulum migration; stability and predictability of further forced migrations; adaptation of IDPs to the situation, existing living conditions on both sides of the demarcation line and the search for an “optimal survival strategy“.

The second stage of the mass forced displacement of the population (January – February 2016) is caused by the deterioration of the situation in the east of Ukraine, the intensification of hostilities, a real threat to the life and health of the population [4]. As a

result of the intensification of hostilities in the area of Marinka and Avdiivka, the number of IDPs reached a record number – 1.785.740 [3].

Stage of pendulum displacement of IDPs (from 2017 to the present day) is characterized by a more moderate internal displacement of the population, in particular, pensioners, mothers with children, and other vulnerable groups that were previously registered as IDPs for receiving social benefits. The processes displacement of the population are becoming more stable and predictable, there are slight fluctuations in the number of IDPs in the direction of their decrease. In addition, part of the IDPs fully adapted to the existing situation, living conditions on both sides of the demarcation line and the search for the optimal "survival strategy" [4].

Thus, based on data on the number of internally displaced persons, their dynamics and their connection with certain historical events, we generalized the stages (waves) of forced internal displacement as a result of the conflict in the East of Ukraine. We distinguish such stages: stage of forced temporary internal displacement of the population, the first wave of the mass forced displacement of the population, the stage of deliberate forced permanent displacement of the population, the second stage of the mass forced displacement of the population, stage of pendulum displacement of IDPs. Each stage of the forced internal displacement of the population is caused by certain factors, the key of which is the security factor, political, socio-economic and individual factors. It should be noted that starting in 2017, the number of IDPs in Ukraine has been declining, which indicates the successful integration of forced migrants into host communities.

References: ***1.*** *Логвинова М. О. Вимушені міграції в Україні : динамічний аспект / М. О. Логвинова // Четверті Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (Суми, 11-13 жовтня 2019 р.) [Електронний ресурс] / упорядник А. О. Корнус. – Суми, 2019. – С. 147-153.* ***2****. Логвинова М. О. До питання про чинники розміщення внутрішньо переміщених осіб зі Сходу України / М. О. Логвинова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки». – Херсон, Гельветика, 2019. – Вип. 10. – С. 27-33.* ***3.*** *Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.msp.gov.ua.* ***4.*** *Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2018. – 396 с.* ***5.*** *Niemets L. Forced Internal Displacement In Ukraine: Realities, Socio-Economic Problems, Perspectives / L. Niemets, N. Husieva, K. Sehida, O. Krayniukov, M. Lohvynova, O. Suptelo / International Business Information Management Conference (33nd IBIMA) Granada, Spain 10-11 April 2019. – P. 3064-3081.*

Pohrebskyi Taras, Lyatsevich Lyudmila, Popovich Galina, Glushko Svitlana
taraspogrebskyi@gmail.com; lyudmilalyatsevich7@gmail.com; galapopovich@gmail.com; svitlanahlushko@gmail.com
Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine

ROLE OF DEMOGRAPHIC SITUATION IN SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

The demographic situation is the result and reflection of socio-economic development, an influential factor in social development of the country and its national security. The understanding of importance of demographic development and its current problems led to relevance and necessity of demographic studies in the present time. The differentiation of individual demographic processes and specifics in socio-economic development of certain regions determine the necessitates of demographic study in territorial and temporal aspects, which increases the relevance of regional studies [2].

During the years of independence, the population of Ukraine is rapidly decreasing, which indicates the dominance of certain trends and characteristics:

- decrease of the population is caused by natural decline from 1991, main cause of which was a decline of the birth rate;
- birth rate, as a result of political, economic and socio-psychological impact, was decreasing till 2000, followed by a gradual increase;
- mortality rates have remained stable over the past 15years that is a reflection of modern age structure, It can be assumed that mortality rate remains at current level: contemporary cohorts of working-age population will move to the older age groups. As a positive factor we have to note tendency of changes in the structure of death causes;
- since 2000, migratory influx of people is observed, which, on the one hand, reduces decline rate of population due to the natural reduction, on other hand it has a number of negative consequences;
- sex-age structure of population is characterized by an increase in the cohort of young people by increasing of birth rate, has a significant employment potential and even sex ratio of persons in reproductive age, that is creating favorable conditions for further revitalization of demographic behavior of the population, however, this age spread entails considerable demographic pressure in the coming decades;
- modern marriage and family structure is transformed under the influence of changes in attitudes and socio-psychological aspects of demographic behavior. It is characterized by the nuclearization of families and the spread of consensual marriages [1].

We have to note that the process of reproductive behavior of the population is multifactorial. It is influenced by the deep social and economic changes taking place in society, in particular, the economic crisis, changes in social and psychological stereotypes. A global transformation create a new social situation, emergence of a new human life orientation and values that make significant changes in the demographic behavior of the population and, consequently, in the demographic development of Ukraine.

As already mentioned, the socio-economic conditionality of regional development is most clearly manifested in the causal nature of the population structure. On one hand, the formation of population structure in some regions is largely determined by the conditions and intensity of the socio-economic development of the territory, on other hand, being a socio-demographic categories, demographic structure has a direct impact on the character of reproduction. Thus, complex demographic development and its links with social development emphasize the necessity of regulatory action, to optimize demographic processes in close accordance with the socio-economic development. In particular, the development of social infrastructure in the region, including health care, can’t be successful without a thorough analysis of the nature of demographic processes, because on one hand, they are under their influence, on the other - form them. Population serves as a link in social reproduction, functioning in the social scale. Without regulated development of the population is not possible to balance the demographic and economic development, which in turn carries a potential violation of important economic proportions. It is objective necessity of the population study at all hierarchical levels. This necessity is primarily caused by regional differences in the models of natural movement of the population. Research of demographic and economic development can be occur on any territorial-administrative level; but more appropriate is the research for economic development based on economic conditions at the regional level. Relevant research should consider the following aspects:

- influence of socioeconomic factors on the development of population in the region has a distinct and immediate character, because the relationship between these processes is chronologically closer than in territorial entities of higher rank;
- effects on this processes by administrative and economic management can be carried out with greater efficiency and speed, than at the national level;

- region itself is a complex of territorial entity districts, which have their own peculiarities, in turn, an important subject of grassroots administrative districts research, are the regional centers in the system of administrative and political structure of the country, which have their own governing bodies and management [3].

Thus, the necessity of management optimization in the region has a certain integrity. Region should be treated as a single socio-economic system. The relationship between demographic and social development is an objective reality, so relevant studies should be carried out taking into account these features. Detection of mechanism in relationship between socio-economic and demographic phenomena has not only theoretical significance, but also can more accurately predict possible changes in demographic processes in the future according to projected changes in economic processes. The analysis of such relationships can improve effectiveness of regional and socio-demographic policies, more effectively predict the system of social and demographic consequences of decisions, especially in unstable socio-economic and demographic development.

References: ***1****. Niemets L. Demographic situation as an indicator of socio-economic development (on example of Volyn and Kharkiv regions of Ukraine) / L. Niemets, M. Melniichuk, K. Segida, T. Pogrebskyi // Acta Geographica Silesiana, 22. WNoZ UŚ, Sosnowiec, 2016 – P. 43-57.* ***2.*** *Niemets Lyudmila. Demographic transformation of Ukrainian urbanized regions (based on for example of the Kharkiv region) / Lyudmila Niemets, Kateryna Segida, Taras Pogrebskyi // Київський географічний щорічник: Наук. зб. – К.: КВ УГТ, 2013. – Вип. 8. –С. 52-55.* ***3****. Niemets Lyudmila. Regional settlement system as a factor of distribution of health care institutions (on example of Volyn region of Ukraine) / Lyudmila Niemets, Konstantin Niemets, Katerina Segida, Taras Pogrebskyi // Canadian Journal of Science, Education and Culture. – No.1. (5) (January-June). – Volume II. – Toronto: «Toronto Press», 2014. – P. 185-190.*

Поручинський Володимир, Ніколайчик Олена
poruchynsky@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТА

Місто розглядають як складний економіко-географічний комплекс з певною функціональною структурою, системою зв'язків та типом природокористування, який сформувався під впливом зовнішніх умов й чинників – суспільно-географічних й природних [3].

Важливою стороною дослідження міста є закономірності розвитку соціально-поселенської структури, що виступає в якості результату взаємодії поселенської мережі із соціальною організацією суспільства [3].

Предметну сферу досліджень міста складають:

– дослідження міста як форми розселення, середовища функціонування й розвитку специфічної соціально-територіальної спільноти людей;

– аналіз формування демографічної й професійної структури міста;

– аналіз закономірностей розвитку соціально-поселенської структури, що виступає в якості взаємодії поселенської мережі із соціальною організацією суспільства;

– аналіз взаємозв'язку соціальної структури й поселенської мережі;

– аналіз специфіки урбанізації в різних соціальних умовах;

– аналіз зв'язку урбанізації й індустріалізації;

– аналіз удосконалення й розвитку складових соціальної інфраструктури у відповідності із потребами міських жителів у житлі, в інших формах й видах побутового, соціального й культурного обслуговування;

– дослідження міських проблем відтворення, розподілу, обміну та споживання на базі міського матеріально-речового комплексу;

– аналіз специфіки спілкування в міському середовищі;

– дослідження маргінальних прошарків міського населення;

– дослідження функціонування соціальної організації міста;

– дослідження функціонування соціальних інститутів міста;

– розробка програм соціального управління містом;

– соціальне планування міської соціально-територіальної спільноти;

– забезпечення комплексності соціально-економічного розвитку міста [1].

Хронологічно виділяють декілька етапів розвитку дослідження міста:

– перше десятиліття XX ст. пов'язане із розробкою моделі «ідеального міста»;

– дискусії 20-30-х років між «урбаністами» та «дезурбаністами»;

– дослідження 60-х років охоплювали проблеми регулювання зростання великих й малих міст, активізації роботи міського транспорту та сфери обслуговування, вивчення ролі міграції в розвитку міст, розробки планів їхнього соціального розвитку, дослідження проблем адаптації до міського способу життя тощо;

– дослідження 70-80-х років зосереджувались на вивченні якості міського середовища, відмінностей між містом й селом, аналізі чинників еволюції міст, розвитку теорії соціального управління містом, визначенні специфіки радянської урбанізації тощо;

– 90-ті роки поч. XXI ст. – характеризуються вивченням соціальної структури міста, організації сучасного життєвого простору [2].

У дослідження міста вносять внесок багато наукових дисциплін. Становлення дослідження міста не можна уявити собі без урахування тих результатів, що були накопичені науками, причетними до міської проблематики. У теорії містобудування, місто стало визначатися як середовище, що включає в себе систему соціальних інститутів, котрі забезпечують життєдіяльність міського населення, як створена людиною сфера необхідна для різнобічної діяльності.

Вивчаючи соціальні процеси й явища, що відбуваються в місті, соціально-демографічні проблеми міського соціуму, проблеми соціального, економічного, культурного управління й розвитку комунального господарства, дослідження міста тісно пов’язане із демографією, економічними науками, статистикою, соціальною психологією, культурологією, теорією соціального управління тощо [3].

Як конкретний результат дії основних суспільно-географічних законів розглядаються суспільно-географічні комплекси, під якими розуміються виокремлені на основі суспільно-географічних зв’язків територіальна й комплексно-пропорційна структури матеріально-речовинних й духовних компонентів діяльності людини. Такі суспільно-географічні утворення виступають інваріантним об’єктом вивчення суспільної географії.

Список використаних джерел: ***1.*** *Богачов С. В. Економіко-правові проблеми господарювання міста / С. В. Богачов // Економіка та держава / Науково-практичний журнал. – 2008. – № 12. – С. 7-8.* ***2.*** *Бойко-Бойчук О. В. Проблеми міста як підґрунтя ефективного управління його розвитком / О. В. Бойко-Бойчук // Актуал. пробл. держ управл.: зб. наук. пр. – Х. : Магістр, 2009. –Вип. 1 (35). – С. 294-302.* ***3.*** *Рішард Б. Місто : визначення та функції / Б. Рішард // Економічний часопис. – XXI. – № 9. – 2001. – С. 25-29.*

Потапова Алла, Гарбуза Ірина
potapova.alla@eenu.edu.ua, felicitas7979732@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ САКРАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Сакральна географія використовує багатий арсенал методів, у тому числі напрями, способи і засоби пізнання сакрально-територіальних систем та їх елементів, сакрально-географічних явищ і процесів, сакрально-географічних об'єктів. Чільне місце серед використовуваних методів посідає системний підхід.

Релігія, як соціальний інститут, здійснює вагомий вплив на формування соціальної поведінки людей. Вона може примиряти та об'єднувати суспільство, але з іншого боку – здатна вносити у соціум збурення та розбрат. В цей час для українців особливо важливо примиритися в умовах нестабільної соціально-політичної ситуації в країні, а релігія може бути такою об'єднуючою силою, хоча сьогодні ми спостерігаємо падіння духовності та самосвідомості громадян.

Роль релігії в суспільстві визначається реалізацією її функцій. Цілком очевидно, що реалізація функцій релігії в історичному часі визначається конкретною історичною ситуацією і відповідним соціальним запитом. Безпосередній влив на розвиток релігії здійснюють різні сторони життєдіяльності суспільства – політика, держава, мораль, мистецтво, філософія, наука. У той же час вона не є пасивним продуктом суспільства: релігія функціонує, має здатність до самовідтворення і саморозвитку, продукує ідеї, поняття, норми, духовні цінності, а також різноманітні матеріально-культурні цінності [2].

Методичну основу дослідження становлять основні положення теорії суспільної і соціальної географії, теоретичні та прикладні розробки відомих українських та зарубіжних вчених у галузі географії, соціології, етногенезу, релігієзнавства: Е. Б. Алаєва, О. І. Алексєєва, А. Д. Арманда, М. М. Баранського, О. О. Бейдика, А. Геттнера, А. П. Голікова, Дж. Голда, Л. І. Гумільова, О. Т. Діброви, В. О. Джамана, Ф. Д. Заставного, К. В. Мезенцева, Л. М. Нємець, Я. Б. Олійника, В. О. Патійчука, Є. М. Перцика, М. Д. Пістуна, В. С. Преображенського, І. І. Ровенчака, Б. Б. Родомана, С. Л. Рудницького, В. П. Руденка, Ю. Г. Саушкіна, А. В. Степаненка, А. Дж. Тойнбі, О. Г. Топчієва, Р. Хартшоу, О. І. Шаблія, Л. Т. Шевчук та інших.

Для дослідження сакральної географії використовувалися такі методи, як: загальнонаукові, міждисциплінарні, спеціальні.

Загальнонаукові методи (синтез, аналіз, методи індукції, дедукції, літературний, узагальнення) використовуються для аналізу понятійно-термінологічного апарату, дослідження різноманітних класифікацій, опису методологічних аспектів дослідження тощо.

Серед міждисциплінарних методів найбільше використовують статистичний та математично-аналітичний. Статистичний – для збору даних та проведення аналізу різноманітних статистичних показників, даних державних органів статистики. Математично-аналітичний – при використанні кількісних показників у розрахунках різних індексів.

Серед спеціальних методів доцільно використовувати системно-структурний, картографічний, історико-географічний, моделювання та порівняльно-географічний. Системно-структурний – при дослідженні компонентної структури релігійної сфери. Картографічний – при картографуванні різноманітних показників та явищ за темою наукової роботи, складанні схем картографічного змісту. Історико-географічний – при дослідженні особливостей формування, функціонування та розвитку релігійної сфери у регіоні. Моделювання – дослідженні об'єктів, процесів за допомогою графічних моделей (таблиць, схем, карт, графіків). Порівняльно-географічний – при порівнянні

показників розвитку релігійної сфери території з іншими регіонами, групуванні районів за особливостями розвитку релігійної сфери [1].

Підходи до дослідження релігійної сфери науковці пропонують використовувати такі, як: системно-структурний, метод георелігійної ситуації в поєднанні з системно-структурним.

Основний метод географії, отже, і сакральної географії є геометод. Для географічних наук, у тому числі й для сакральної географії, характерне застосування геопросторової парадигми.

Отже, незважаючи на те, що методологія сакральної географії охоплює геопросторову парадигму, соціальний підхід та інші засоби, вона ще потребує збагачення, нових методів, нових прийомів. Для цього їй необхідно розвивати не лише власну теорію, а вчасно вивчати і використовувати все найцінніше з інших наук.

Список використаних джерел: ***1****. Шевчук Л. Т. Сакральна географія : навч. посіб. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 1999. 160 с.* ***2.*** *Сакральна географія – основа сучасної суспільно-політичної культури : електронна версія. URL : http://www.experts.in.ua/baza/ analitic/index. php?ELEMENT_ID=40069 (дата звернення: 12.01.2019).*

Потапова Алла, Дмитроца Інна
potapova.alla@eenu.edu.ua; innadmytrotsa@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ЕТАПИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Дослідження сталого розвитку є інтегральним завданням філософії, історії, географії, економіки та інших дисциплін. Сталий розвиток є гармонією протилежностей: стійкості і мінливості, збереження та оновлення, єдності й різноманітності.

Соціально-економічна географія вивчає територіальні особливості формування та сучасного стану явищ, процесів, об’єктів. Тому методами даного дослідження є як загальнонаукові, так і конкретнонаукові методи дослідження, які були використані на певних етапах дослідження: підготовчому, інформаційному, моделюванні, аналітичному, теоретичному, впроваджуючому [1].

Під час підготовчого етапу обираються об’єкт та предмет дослідження, встановлюються мета та завдання. Основним методом цього етапу обирають літературний метод опрацювання джерел, що дозволяє сформувати основні завдання та мету, теоретичне та практичне значення обраного дослідження.

На інформаційному етапі дослідження збирається інформаційна та джерельна бази. Основними інформаційними даними для дослідження є: закони України «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про стимулювання розвитку регіонів»; статистичні дані обласних адміністрацій та головних управлінь статистики областей; результати наукових досліджень учених [2].

Під час етапу моделювання використовують картографічний метод і створюють картографічні моделі, за допомогою яких визначають особливості сталого розвитку регіону, що дозволяє виявити формування уявлень передумов про сталий розвиток регіону.

На аналітичному етапі проводяться математичні розрахунки, порівняльно-географічні дослідження, аналіз економічних, соціальних та ресурсних процесів.

Під час аналітичного та інших етапів наукового дослідження застосовують геопросторовий, системно-структурний, історико-географічний та концептуальний

підходи [1]. Геопросторовий підхід дозволяє встановити територіальні відмінності та ознаки формування природно-ресурсного, людського та виробничого потенціалу в районах. Системно-структурний підхід передбачає розуміння сталого розвитку як єдиної системи з певною галузевою та ієрархічною структурою, що дозволяє простежити вплив на нього певних факторів. Історико-географічний підхід сприяє сприйняттю територіальних відмін у формуванні сталого розвитку регіону у процесі формування території області [2].

Теоретичний етап оснований на викладі фактів, процесів, подій, аналітичних виведень. Саме за допомогою методів цього етапу можливо підготовити текстову частину роботи.

Впроваджуючий етап наукового дослідження застосовують для подальшого використання у практичній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Серед загальнонаукових методів дослідження використовують: спостереження, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукцію, дедукцію, пояснення, систематизацію, класифікацію та моделювання тощо [3].

Метод абстрагування використовують при з'ясуванні впливу рівня екологічної, соціальної та економічної політики на сталий розвиток регіону.

Конкретизація, метод наукового пізнання, дозволяє виявити різні аспекти формування того чи іншого процесу, явища, об'єкту відносно певних умов їх існування та історичного розвитку та дозволяє з'ясувати значення історико-географічних чинників у процесі формування концепції сталого розвитку [3].

За допомогою методу формалізації обчислюють показники соціально-економічного розвитку регіону, що дозволяє математично обґрунтувати територіальні відміни в економічному просторі області та її районів.

Метод індукції допомагає з'ясувати причини диспропорції в розвитку районів області, виокремивши відповідні етапи тощо.

За допомогою застосування методу дедукції можливо зробити висновки про вплив економічної, соціальної та екологічної сфер на формування сталого розвитку регіону.

Метод аналогії дозволяє встановити елементи еквівалентності (схожості) між двома або й більше системами, виявити спільні та відмінні риси, зробити відповідні прогнози.

Метод моделювання використовується при трактуванні впливу окремих подій на процес формування сталого розвитку на сучасний стан розвитку регіону.

Метод системно-структурного аналізу дозволяє проаналізувати інформаційні матеріали, наукові положення та винаходи про окремі складові сталого розвитку, розуміючи його як систему із відповідною структурою.

Метод синтезу використовується як поєднання різних властивостей та структурних елементів в одне ціле або в одне сприйняття певної ознаки для детального і конкретизованого вивчення сталого розвитку на певній території.

Метод використання літературних, статистичних та інших джерел передбачає збір та аналіз вихідної інформації для проведення наукового дослідження сталого розвитку та допомагає у досягненні мети та завдань, а також отриманню висновків [3].

Серед конкретнонаукових методів наукового дослідження використовують: порівняльно-географічний, історико-географічний, картографічний, геоінформаційний, статистико-математичний, коефіцієнтів та інших величин, типізації та класифікації, рейтингу, спостереження тощо.

За допомогою порівняльно-географічного методу виявляють спільні та відмінні риси, ознаки властивостей сталого розвитку у регіоні; порівнюють залежність сфер сталого розвитку та їх вплив на збалансований рух регіону.

Для вивчення особливостей сталого розвитку регіону, пошуку тих історичних подій чи процесів, які стали визначальними у процесі збалансованого руху регіону використовують історико-географічний метод наукового дослідження [2].

Картографічний метод використовують у дослідженні раніше створених карт для отримання інформації та для створення власного картографічного матеріалу. Для обробки статистичних даних використовують такі програмні середовища як MapInfo Professional, Statistica, CorelDRAW, ArcGIS та інші.

Метод типізації передбачає виділенню регіонів із спільними особливостями перебігу того чи іншого явища, процесу.

За допомогою методу спостереження вивчають специфіку впливу окремих елементів на сталий розвиток, на суспільні процеси, на виклики суспільства та політичний курс держави, військові дії на території України тощо.

Важливою при дослідженнях є група методів математичної обробки статистичних даних, яка охоплює такі методи як кореляції, регресії, багатофакторного аналізу, обчислення індексів, коефіцієнтів та інших величин, логарифмування тощо. Вони використовуються для отримання достовірних відносних кількісних показників, що характеризують сталий розвиток регіону, а також його вплив на перебіг суспільних процесів тощо [3].

Отже, аналіз сталого розвитку регіону передбачає проведення дослідження на шести етапах з використанням таких методів як: системний, літературний, математично-статистичний, порівняльний, картографічний, метод проектів тощо.

Список використаних джерел: ***1.*** *Бабець І. Г. Сталий розвиток і безпека регіону: навч. посібник / І. Г. Бабець. – Львів : ЛДУВС, 2015. – 268 с.* ***2.*** *Кінаш І. П. Сталий розвиток як парадигма суспільного зростання / І. П. Кінаш // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. Економічні науки. – 2012. – № 1. – С. 5–9.* ***3.*** *Устойчивое развитие предприятия, региона, общества: инновационные подходы к обеспечению : монография / под общ. ред. О.В.Прокопенко. – Польша : Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium. 2014. – 474 с.*

Пугач Сергій
puhachserhiy@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

СВІТОВА ПАНДЕМІЯ COVID-19: ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Сучасна пандемія коронавірусу приковує увагу дослідників різних галузей знань з усього світу для мінімізації його негативних наслідків для людського суспільства. Географи також повинні докласти усі можливі зусилля для вивчення COVID-19, визначення прогнозу його розвитку у просторовому аспекті, розробки рекомендацій для подолання.

Географи звикли звертатися до карти для розуміння суті проблеми. Картографічний метод дослідження – це використання географічних карт для опису, аналізу та пізнання явищ, для отримання нових знань і характеристик, для вивчення процесів розвитку, встановлення просторових взаємозв'язків та прогнозу явищ [3]. Географічна карта часто є менш заангажована порівняно з текстовими чи табличними даними. На карті відразу стають видимими невідповідності, спроби приховати чи спотворити інформацію.

Зараз, я як географ, дивлячись на карти поширення кононавірусу у світі [4; 7], я розумію, що нічого не розумію.

Пандемія – це поширення нового захворювання у світовому масштабі. Хвороби мають свої просторові особливості поширення [1; 5; 6], які можуть варіювати залежно

від типу захворювання. Коронавірус передається переважно від людини до людини (наукові дослідження механізмів передачі ще тривають). Тобто потужність пасажиропотоків (у ширшому розумінні соціально-економічних зв'язків) між територіями мала б корелювати з ареалами найбільшого ураження хворобою. Пандемія повинна була б, насамперед, охопити країни Південно-Східної Азії, які мають особливо тісні зв'язки з Китаєм (китайська діаспора, економічна взаємопов'язаність тощо). У реальності вірус зараз має два головних вогнища: США та країни ЄС.

У багатьох випадках не підтверджується перший закон географії В. Тоблера «Усе пов'язано з усім рештою, але близькі об'єкти пов'язані тісніше, ніж віддалені» [8]. Наприклад, слід було б очікувати спалаху коронавірусу у Росії, яка має протяжний кордон із Китаєм, про прозорість якого неодноразово писали у ЗМІ.

На поширення хвороб можуть впливати різні бар'єри. Потужним бар'єром може бути розвинена система охорони здоров'я. Але країни із найбільш розвиненою системою охорони здоров'я (США, Італія, Іспанія, інші країни ЄС) стають головними вогнищами хвороби. Це явище можна частково пояснити відсутністю повної статистичної інформації у менш розвинених країнах (зокрема відсутністю систем тестування хвороби), або приховуванням реальної ситуації, як авторитарними режимами для зміцнення авторитету (наприклад: Китай [2], Туркменістан [9]), так і з метою запобігання паніки. Смертність від COVID-19 «записують» на інші хвороби, найчастіше пневмонію. Але ми маємо приклад Ірану, який не «вписується» у загальну картину. Інфекція до Ірану потрапила відносно пізніше [4; 7] й пояснення швидкому розвитку хвороби мабуть слід шукати у особливих соціально-економічних зв'язках із Китаєм (наукова співпраця у сфері атомної енергетики тощо).

Деякі автори пояснюють відсутність масового захворювання у Південно-Східній Азії вищими температурами повітря, які є несприятливими для поширення хвороби. З цим важко погодитися, оскільки спостерігається інтенсивне поширення хвороби у південній півкулі (Австралія, Бразилія, Чилі, Аргентина та ін.), де зараз літо.

Тобто географ зараз бачить набагато більше запитань, ніж відповідей.

Отже, сучасна просторова картина поширення пандемії COVID-19 у світі погано піддається просторовому аналізу. Причинами цього можуть бути:

– відсутність повних статистичних даних, оскільки багато країн або не володіють технологіями фіксації вірусу, або замовчують реальну інформацію;

– можливо багато країн перебувають на початкових етапах епідемії й загальна кінцева картина буде більш зрозумілою;

– механізм передачі вірусу та перебігу хвороби є ще не до кінця вивченим. Можливо вірус має особливі закономірності поширення, які поки що ми не здатні зрозуміти. Можливо певні території чи групи людей є більш стійкими до коронавірусу, ніж інші. Завданням географії є виявлення таких територій та аналіз їх «унікальності»;

– недослідженими залишаються питання впливу клімату (точніше змін пір року) на перебіг хвороби. Тут відкривається широке поле для кліматологів та спеціалістів у сфері медичної географії.

Для подолання сучасної пандемії потрібні злагоджені спільні зусилля не тільки науковців, а й усіх жителів планети. Ми повинні переглянути свої щоденні патерни мобільності й скорегувати їх із реаліями сьогодення.

Список використаних джерел: ***1****. Гуцуляк В. М. Загальна медична географія світу : монографія / В. М. Гуцуляк, Г. Л. Нечипоренко, В. О. Шевченко. – Київ, 1998. – 178 с.* ***2****. Пандемії могло б не бути. Китай вже повертається до життя, а скутий хворобою світ звинувачує його в приховуванні інформації / Сайт НВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nv.ua/ukr/world/countries/pislya-zhorstkoji-izolyaciji-yak-zhive-kitay-zaraz-epidemiya-koronavirusu-ostanni-novini-50078050.html.* ***3****. Салищев К. А. Картоведение /*

К. А. Салищев. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 400 с. ***4****. Система моніторингу поширення епідемії коронавірусу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://covid19.rnbo.gov.ua.* ***5****. Шевченко В. О. Загальна медична географія / В. О. Шевченко. – К., 1998. – 178 с.* ***6****. Шевчук Л. Т. Медична географія : навч. посібник / Л. Т. Шевчук. – Львів : 1997. – 168 с.* ***7****. Genomic epidemiology of novel coronavirus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nextstrain.org/ncov?d=map&p=full.* ***8****. Tobler W. A Computer Movie Simulating Urban Growth in the Detroit Region / W. Tobler // Economic Geography. – 1970. – № 46. – P. 234–240.* ***9****. Turkmenistan bans the word "coronavirus" // Reporters without borders [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://rsf.org/en/news/turkmenistan-bans-word-coronavirus.*

Пугач Сергій, Водько Оксана, Бакалейко Віта
puhachserhiy@gmail.com; vodkooksana97@gmail.com; vitohka842@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ РЕГІОНУ

Транспорт завжди був та залишається одним із головних компонентів соціально-економічного життя суспільства. Сучасні економічні процеси супроводжуються значним зростанням мобільності населення та підвищенням рівня доступності окремих територій. Історичний погляд на еволюцію транспортних систем підкреслює те, що вплив технологічних інновацій відбувався паралельно з економічними, соціальними та територіальними змінами у житті суспільства. Сучасні транспортні системи є результатом тривалої часової та просторової еволюції окремих видів транспорту.

Після промислової революції в кінці XVIII ст., з появою та широким поширенням технології парових двигунів, транспортні системи були механізовані, що дозволило сформувати мережі для обслуговування великих регіонів. Процес експансії транспорту ще більше посилився у XX ст. з появою глобального повітряного транспорту, контейнерних перевезень та телекомунікаційних мереж. Сучасне суспільство стає усе більш залежним від транспортних систем, починаючи від щоденних переміщень (людської мобільності), туризму, постачання енергетичних ресурсів, до розподілу товарів та послуг. Розвиток транспортних систем був та залишається постійним викликом для задоволення потреб мобільності, підтримки сталого економічного розвитку територій та залучення до глобалізаційних процесів.

Ще донедавна у нашій науковій літературі *транспорт* трактували, як одну з найважливіших галузей матеріального виробництва, яка забезпечує виробничі та невиробничі потреби народного господарства й населення у перевезеннях [1]. Це застаріле визначення, яке бере свій початок ще у радянські часи й не відповідає реаліям сьогодення.

Географія транспорту як окремий напрямок суспільно-географічних досліджень сформувалась відносно пізно, в середині XIX ст., і лишається недостатньо методологічно й методично розробленою наукою. У радянський час вона орієнтувалась переважно на аналіз вантажо- і пасажиропотоків, напрямків перевезень пасажирів і вантажів, техніко-економічних характеристик різних видів транспорту та транспортних магістралей. У світовій географії більш поширеним є дослідження транспортних мереж як цілісних системних формувань, що мають свої закономірності щодо формування та розвитку і виступають важливою інфраструктурною основою для становлення господарських комплексів різних типів і масштабів [2].

У вітчизняних суспільно-географічних дослідженнях транспорту виділяються такі головні напрямки: 1) дослідження окремих транспортних підприємств та об'єктів

(станції, порти, вузли); 2) аналіз транспортних комплексів; 3) вивчення транспортних мереж і комунікацій [2, с. 520].

Сучасна географія транспорту у західній науковій традиції, базується на твердженні, що перевезення – це система, яка підтримує складні взаємозв'язки та взаємодії між окремими територіями. Теоретичне ядро географії транспорту складають три поняття: транспортний вузол, транспортна мережа, транспортний попит [3].

Транспортні вузли. Транспортні потоки (у широкому значенні цього терміну) переважно поєднують специфічні місця, які часто характеризуються як вузли. Транспортні вузли є точками доступу до системи розподілу (дистрибуції) або виконують посередницькі функції у транспортній мережі. Це переважно великі транспортні термінали, де потоки виникають, закінчуються або перевантажуються з одного виду транспорту (режиму) на інший.

Транспортні мережі – спосіб організації транспортної інфраструктури та терміналів на певній території, їх просторова структура. Географія транспорту повинна займатися дослідженнями структур (маршрути та інфраструктура), що підтримують та формують мобільність суспільства.

Транспортний попит – особливий вид потреб суспільства, це попит на транспортні послуги, а також менеджмент, що використовується для підтримки різноманітних переміщень (рухів, мобільностей). Як тільки цей попит реалізується, він перетворюється на взаємодією, що відбувається через транспортну мережу. Географія транспорту повинна оцінювати чинники, що впливають на величину транспортного попиту.

Аналіз цих понять у географії транспорту ґрунтується на методиці та методології, запозиченої з інших дисциплін, таких як: економіка, математика, статистика, планування та демографія. Наприклад, просторову структуру транспортних мереж можна проаналізувати за допомогою теорії графів, яка була розроблена у математиці. Крім того, багато моделей, розроблених для аналізу рухів, наприклад, гравітаційна модель, були запозичені з фізики. Отже, мультидисциплінарність є важливим атрибутом транспортної географії, як і географії в цілому. Кожна наукова дисципліна забезпечує свій внесок у загальне дослідження проблеми транспорту. Географія транспорту повинна бути комплексною системною наукою, оскільки кожен елемент транспортної системи пов'язаний з багатьма іншими. Транспортні системи – це складні відкриті системи, які взаємодіють між собою і з оточуючим середовищем.

Роль географії транспорту полягає в осмисленні просторових зв’язків, які утворюються (виробляються) транспортними системами. Краще розуміння просторових зв’язків має важливе значення для регулювання транспортних процесів, пом'якшення транспортних проблем, таких як обмеження пропускної спроможності, взаємодія між різними транспортними системами (видами транспорту), надійність, інтеграція транспортних систем. Існують три основні географічні поняття, що дають можливість краще зрозуміти функціонування транспортних систем: локація (місцезнаходження, географічне положення), комплементарність, масштаб [3].

Локація (місцезнаходження, географічне положення). Оскільки всі види людської діяльності мають просторові координати (тобто, десь розташовані), кожне місце має свої особливості, що визначають пропозицію та попит на ресурси, продукти, послуги чи трудові ресурси. Місце розташування визначає характер, походження, місце призначення, відстань і навіть можливість транспортування вантажів.

Комплементарність (взаємодоповненість). Деякі території мають надлишок робочої сили, ресурсів, деталей або готових товарів, а інші мають дефіцит. Єдиний спосіб досягти рівноваги – це переміщення між локаціями, що мають пропозицію (або

надлишок), та локаціями, що мають попит. Наприклад, створюється взаємодоповнюваність між магазином (пропозиція товару) та його покупцями (попит на товари).

Масштаб. Рухи, які зумовлені взаємодоповнюваністю, відбуваються в різних масштабах. Масштаб ілюструє функціонування транспортних систем на локальному, регіональному та глобальному рівнях. Наприклад, маятникові міграції зазвичай мають локальний або регіональний масштаб, тоді як мережа дистрибуції ТНК, швидше за все, охоплює декілька регіонів світу.

Отже, транспортні системи внаслідок «подолання простору», підтримують взаємозв'язки між окремими територіями. Масштаб цих взаємодій стає все більш глобальним. Географія транспорту забезпечує міждисциплінарний підхід для розуміння сучасної складної мобільності світу, розуміння того, як простір сприяє чи перешкоджає мобільності.

Список використаних джерел: ***1****. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : підручник / за ред. С. І. Дорогунцова. – К. : КНЕУ, 2008. – 992 с.* ***2****. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження : методи, методологія, методики / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005. – 631 с.* ***3****. Rodrigue J.-P. The Geography of Transport Systems. Fifth edition / J.-P. Rodrigue. – New York : Routledge, 2020. – 456 p.*

ГАЛУЗЕВІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛИНІ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ

Барський Юрій, Дзямко Олег
BUM_1974@ukr.net; aquarius19972015@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі України, м. Луцьк

СУЧАСНА ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ МІСТА НОВОВОЛИНСЬК

На межі XX-XXI ст. в Україні особливо загострилась демографічна ситуація. Низькі показники природного приросту населення та посилення міграційного відпливу населення ускладнили процеси його відтворення. Слід також зазначити, що з кожним роком демографічна криза загострюється, а удосконалених програм, з урахуванням регіональних процесів демографічного розвитку, покращення ситуації, так і не розроблено.

Сучасні процеси в розвитку суспільства характеризуються глобалізацією, транснаціоналізацією, інформатизацією, технологічної орієнтацією, загостренням екологічних проблем, посиленням торгово-фінансової і кредитної експансії та іншими тенденціями. Ці тенденції зумовлюють гостру необхідність розробки механізмів, що сприяють, з одного боку, використання в місцях проживання населення позитивних результатів і тенденцій міжнародного поділу праці, а з іншого – вироблені та реалізації заходів протистояння наявними негативним явищам, їх усунення на основі економічної інтеграції.

Демографія досліджує: динаміку кількості населення; зміни віково-статевої, шлюбної та сімейної структур населення; взаємозв'язок демографічних процесів і структур; вплив умов життя й суспільних відносин на демографічні процеси та структури; закономірності перебігу демографічних процесів з урахуванням конкретних умов місця і часу. Демографія розробляє методи, за допомогою яких здійснюється аналіз та прогноз демографічних процесів і структур.

Предмет демографії – відтворення населення в його суспільно-історичній обумовленості, тобто вивчення закономірностей та соціальної зумовленості народжуваності, смертності, чисельності шлюбів, їх припинення, повторне відтворення подружніх пар (сімей), а також населення загалом як єдності цих процесів [2, с.9].

Досліджуючи сучасний стан демографічної ситуації у місті Нововолинську за період 2015-2019 рр. (2 квартал) ми спостерігаємо постійне скорочення чисельності наявного населення, поступове падіння народжуваності та збільшення смертності населення. Найбільший показник смертності населення спостерігається у 2018 році, Щодо народжуваності, то даний показник мав максимум тільки у 2015 році, надалі спостерігаємо поступове зменшення.

Статево-вікова піраміда населення виглядає відносно симетричною у молодших вікових демографічних групах (0-15 років). Слід відмітити розширення діаграми у віковій групі 20- 30 років, 50-65 років та у віковій групі 73-79 років, особливо жіночої частини населення. Найбільш помітною диспропорція між чоловічим населенням і жіночим є у віковій групі старше 65 років, де чоловіків майже вдвічі менше, ніж жінок. Аналіз вікового складу населення демонструє значну кількість населення працездатного віку. Вони складають 62,2 %. Однак слід зазначити, що саме ця категорія є джерелом подальшого старіння населення. Тоді як особи у віці 7-16 років найближча група поповнення працездатного населення становить протягом останніх 5 років не більше 7,9 %. Малою є, також, група дітей у віці до 6 років, яка складає не більше 5,5 % населення [4].

Відбувається постійне скорочення економічно ефективної частини населення, що призводить до ще більшого зростання рівня навантаження на населення працездатного віку. Така ситуація у нашій країні приводить до такого явища, як “утриманство”, тобто коли непрацюючі люди є утриманцями працюючих. Це зумовлено тим, що всі збереження пенсіонерів пропали внаслідок невдалих спроб реформувати економіку, а мізерної пенсії не вистачає навіть для фізичного виживання.

Вважаємо, що для покращення демографічної ситуації у місті Нововолинськ необхідно перш за все забезпечити наявність робочих місць для всіх сфер зайнятості з достатнім рівнем заробітної плати, оскільки даний показник перш за все впливає на вибір місця проживання економічно активного населення. Також необхідно удосконалити соціальну підтримку сімей та дітей, покращення заходів щодо здоров1я населення, розвиток потенціалу молоді міста.

Висновок. Сьогодні населення є головною продуктивною силою, а також основним споживачем матеріальних благ. Темпи та пропорції економічного розвитку регіону, зокрема, обсяги виробництва та споживання, їх зміни, істотно залежать від чисельності населення, його вікової, освітньої, професійної та соціальної структур, чисельності трудових ресурсів. Система розселення області є типовою для більшості областей України, однак, як і в інших південних областях, характеризується відносно невеликою кількістю міст в системі розселення.

Список використаних джерел: ***1.*** *Головне управління статистики у Волинській області. URL: http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua//* ***2.*** *Дорошенко Л. С. Демографія : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : МАУП, 2005. 112 с.* ***3.*** *Державна служба статистики URL: http://www.ukrstat.gov.ua.* ***4****. Нововолинська міська рада. URL: https://www.novovolynsk-rada.gov.ua/*

Бущук Сергій, Поторась Олег, Голуб Геннадій
buchchukserhii@ukr.net; oleg.potoras.2000@gmail.com; golubgs111@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

АНАЛІЗ РИНКУ ПРАЦІ МІСТА ЛУЦЬК

Постановка проблеми. На сучасному етапі ринок праці є дуже складним та надзвичайно динамічним складовим елементом ринкової економічної системи країни та міст. Сьогодні на стан ринку праці впливають різноманітні фактори, що пов’язані з соціально-економічним становищем держави та її регіонів. Ринок праці безпосередньо впливає на проблеми безробіття та міграції населення. Саме тому є актуальним дослідження ринку праці і показників безробіття із застосуванням економіко-математичних методів, що дозволяють спрогнозувати показники на найближчий період часу.

Метою дослідження є дослідження показників ринку праці у місті Луцьк, пов’язаних з соціально-економічним становищем в державі, зокрема рівня оплати праці, кількості зайнятого населення, безробіття.

Результати дослідження. Ринок праці є одним з ключових елементів ринкової економіки, де формуються попит та пропозиція на основний товар – робочу силу. Сьогодні ринок праці включає в себе також соціальні, економічні та політичні відносини. Саме вони найкраще описують сучасний стан та рівень розвитку ринку праці [1]. Його стан безпосередньо залежить від загальної економічної ситуації в регіоні, розвитку підприємництва, а також від традицій участі населення в економічній діяльності, можливостей вибору її видів та системи цінностей, які превалюють у суспільстві [3].

Проаналізувавши сучасну ситуацію на ринку праці, її можна вважати кризовою і такою, що породжує трудову бідність, зниження економічної активності працездатного населення, розшарування населення на соціально-вразливі групи. Наслідком стає вимушена міграція населення за кордон.

Багато науковців у своїх працях досліджували та аналізували ринок праці: С. Мочерний, О. Чернявська, С. Бандур, С. Кожем'якіна, Е. Лібанова, Л. Лісогор, М. Григор'єва, Ю. Маршавін, Г. Завіновська, П. Буряк, Б. Карпінський. Вони виділяли основні його тенденцій та проблем.

Протягом останніх років ситуація на ринку праці як України, так і міста Луцьк є достатньо нестабільною та потребує додаткових досліджень його функціонування та вирішення проблем.

На кінець грудня 2019р. в Луцьку зареєстровано 1964 безробітних. Чисельність наявного населення м. Луцька, за оцінкою, на 1 січня 2020р. становила 217,3 тис. осіб. Упродовж 2019р. кількість жителів обласного центру збільшилась на 428 осіб. Це є невеликий приріст, що пояснюється наступними даними у 2019 р. народилося живими 1989 дітей, що на 4,4% менше, ніж у 2018 р. За цей період померло 2208 осіб, що на 3,2% більше, ніж у 2018р.[2] Тобто смертність зростає народжуваність скорочується, що зумовлює зменшення економічно активного населення.

Наступним чинником формування ринку праці є доходи населення. Аналізуючи доходи населення, спостерігаємо, що середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника у жовтні–грудні 2019р. становила 9442 грн, що на 14,1% більше, ніж у відповідному періоді 2018р.

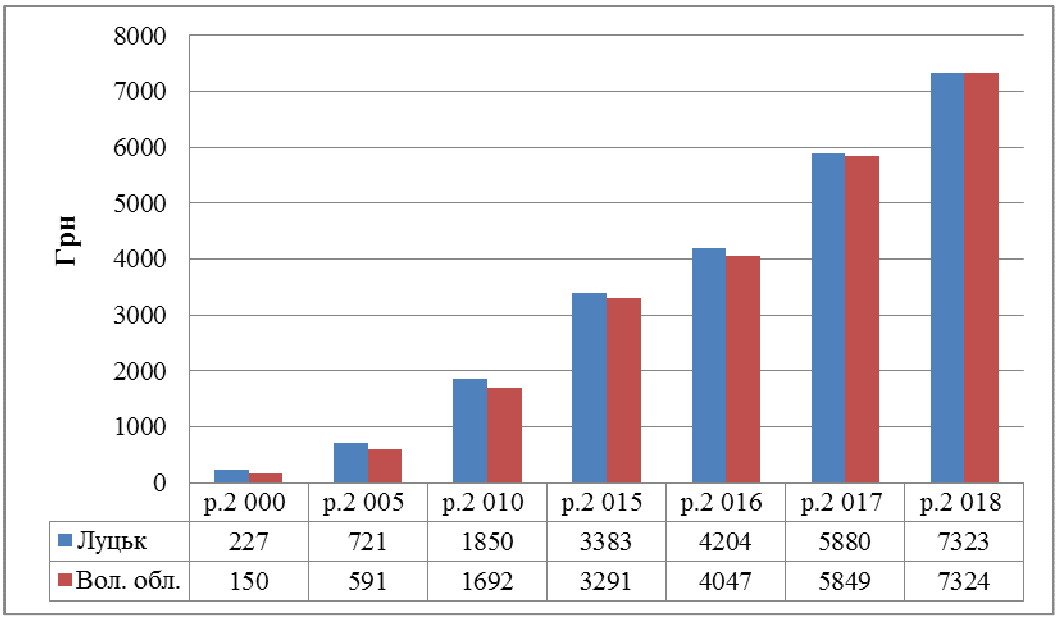

	р.2 000	р.2 005	р.2 010	р.2 015	р.2 016	р.2 017	р.2 018
Луцьк	227	721	1850	3383	4204	5880	7323
Вол. обл.	150	591	1692	3291	4047	5849	7324

Рис. 1. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників у м. Луцьк (побудовано за даними [2])

На даному графіку можна спостерігати, що з 2000 року середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників у м. Луцьк почала зростати. Стрімкіше підняття спостерігається у період за 2000-2010рр. У 2000р. вона становила 227 грн., а вже у 2010 р. збільшилась понад у 8 разів і дорівнювала 1850 грн. Поступове підвищення номінальної заробітної плати спостерігається в період 2011-2016 рр. У цей період вона зросла удвічі. Найбільшу середньомісячну заробітну плату штатні працівники почали отримувати у 2018 р. – 7323 грн. Розмір середньої заробітної плати у місті має постійну тенденцію до зростання. Також варто зазначити, що даний показник у місті Луцьк є вищий в порівняні з обласним показниками. Попри

те, що рівень заробітної плати у місті зростає, кількість штатних працівників має тенденцію до зменшення.

Заборгованість з виплати заробітної плати на 1 січня 2020р. становила 10,1 млн.грн.

Підприємства міста реалізували промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу на 12,6 млрд.грн. Обсяг послуг, реалізованих споживачам профільними підприємствами і організаціями, становив 4076,9 млн.грн, у т.ч. 709,4 млн.грн населенню, що становить 17,4% загального обсягу [2].

Основним показником, який характеризує стан ринку праці є зайнятість населення. Для м. Луцьк характерне зменшення чисельності економічно активного населення, хоча цей процес не такий стрімкий як у інших міста Волинської області. Середньооблікова кількість штатних працівників за період 2000-2018 рр. збільшилась на 3 тис. осіб (рис. 2). Також для міста характерний процес збільшення безробітних, що пояснюється зниженням рівня народжуваності та високим рівнем міграції працездатного населення за кордон.

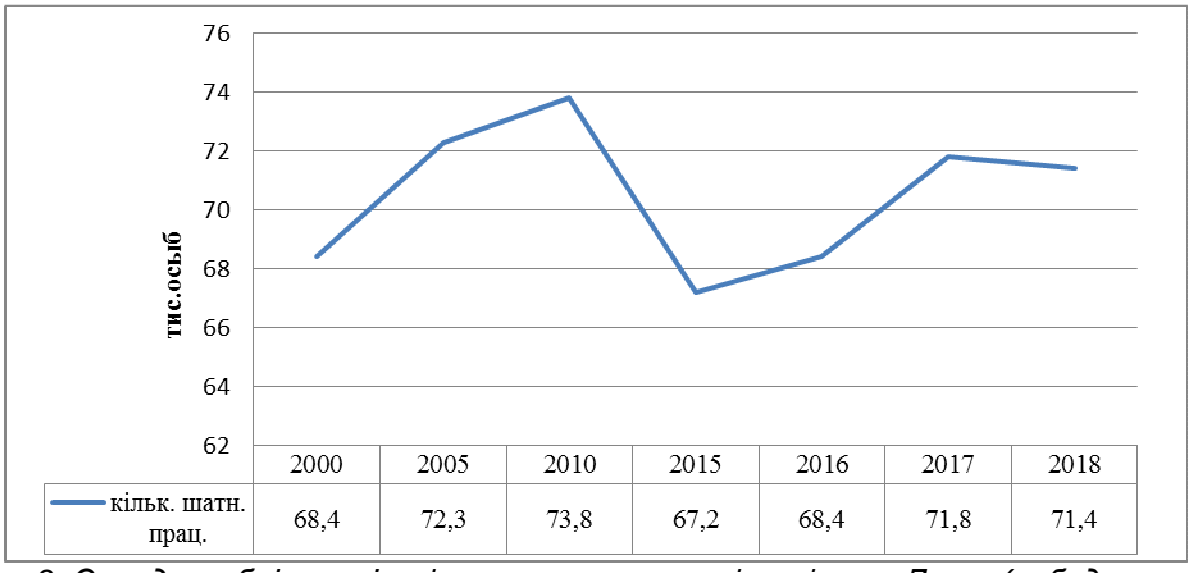

	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
кільк. шатн. прац.	68,4	72,3	73,8	67,2	68,4	71,8	71,4

Рис. 2. Середньооблікова кількість штатних працівників у м. Луцьк (побудовано за даними [2])

На сьогодні спостерігається стрімке збільшення міграції серед студентів. Причиною є, так звана, навчальна міграція, що набула свого розвитку за рахунок можливості навчання з подальшим працевлаштуванням за кордоном, молодь більш зацікавлена у роботі за кордоном, ніж у розвитку кар'єри у Луцьку. Експерти вважають, що через кілька років ця тенденція призведе до чергової кризи на ринку праці, адже вже зараз відчувається кадровий голод [5]. На сьогодні найбільш популярними напрямками серед українських мігрантів є Італія, Чехія, Польща. Показники за останні роки стрімко зростали. Крім того, за прогнозом науковці через світову пандемію вірусу COVID-19, в найближчий час кількість міграцій значно зменшиться.

Висновки. Отже, проаналізувавши сучасний стан ринку праці у м. Луцьку можна зазначити, що місто добре забезпечене висококваліфікованими трудовими ресурсами. Проте існує проблема відсутності значної кількості робочих місць для молодих працівників. Задля вирішення даних проблем необхідно створювати в місті належні умови працевлаштування молоді та підвищення рівня заробітної плати для населення. Дані заходи зможуть вирішити наявні проблем на ринку праці та знизити рівень міграції за кордон молодої та перспективної молоді.

***Список використаних джерел**: **1**. Балановська Т.І. Ринок праці : реалії і перспективи / Т. І. Балановська, О. П. Гогуля, Н. І. Драгнєва. – Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2012. – С. 17-23. **2**. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/. **3**. Людський розвиток регіонів України : аналіз та прогноз : монографія / за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України , 2007. – 367 с. **4.** Фесюк В. О. Сучасні тенденції соціально-демографічної ситуації в м. Луцьк / В. О. Фесюк, Я. О. Мольчак, Ю. М. Барський // Актуальні проблеми економіки : наук. екон. журн. – 2000. – №1(175). **5.** Що змінилося на ринку праці Луцька за останній рік? : URL : https://www.volynnews.com/ news/all/ shcho-zminylos-na-rynku-pratsi-lutska-za-ostanniy-rik (дата звернення: 15.03.2019).*

Геналюк Роман, Пахалюк Сергій, Потапова Алла
roma.genaliuk@gmail.com; sirpablo415@gmail.com; potapova.alla@eenu.edu.ua
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОЩУВАННЯ РАВЛИКІВ В УКРАЇНІ

Перші письмові згадки про використання равликів в якості їжі можна знайти в період античних часів. У Стародавньому Римі страва з равликів вважалася неодмінним атрибутом будь-яких урочистостей, адже вони були не просто смачною стравою, але ще й лікувальним засобом. Відвари з равликів прописували як ліки при кровотечі, захворюваннях очей, шлунково-кишкових захворюваннях, як засіб при загоєнні ран.

У наш час м'ясо равлика вживають як дієтичний продукт з високим вмістом амінокислот та відсутності холестерину. Вживання цього продукту допомагає покращити пам'ять, запобігти захворюванням серцево-судинної системи, знизити рівень холестерину в крові, а також зміцнити психічний та фізичний розвиток дітей. Так, у складі яловичини знаходиться 14 грамів білка, а в равлику – 16,1 г, що складає 32 % його маси.

М'ясо равликів – делікатес в багатьох країнах світу, особливо популярні страви з них у Франції. Також широко застосовують равлики в косметології, слиз яких багатий алантоїном, колагеном та еластином – компонентами, важливими для лікування шкірних захворювань та переломів кісток. Секрет, що виділяється равликами роду Helix Aspersa, є важливим джерелом олігосахаридів та лікує вугрі, зволожує шкіру, покращує її колір, захищає від несприятливих впливів навколишнього середовища [5].

Збільшення попиту на делікатесний продукт спричинило потребу вирощувати равликів на спеціалізованих фермах. Головною умовою їх створення є сприятливий клімат та середовище проживання. Покупці з Європи часто зацікавлені в покупці оптових партій в інших країнах світу тому, що вони не в силах повністю задовольнити попит своїх країн. Зараз у світі продається 420−450 тис. тонн цих молюсків на 10 млрд євро щорічно. Лише французький та італійський ринки разом отримують понад 300 млн. євро. При цьому Франція імпортує 80 % равликів від своїх потреб, а Італія – 60 %. Ціновий ринок також зростає на 4,5 % річно.

Лідером серед покупців равликів залишається Китай із часткою у понад 40 % світового імпорту. За ним розмістились, у рейтингу найбільших споживачів, Франція, Італія, Греція, Бельгія, Румунія та Польща [2].

В Україні равликів почали вирощувати з 2013 року, а з 2017 року для розвитку цього бізнесу державою були виділені дотації. При цьому бізнес залишається невпорядкованим, а фахівців у равликівництві майже немає. Проте розведення цього незвичного для України продукту стало досить популярним. З кожним роком

збільшується експорт, равликівництво увійшло у список підгалузей тваринництва, на які виділяються державні дотації, що в свою чергу призвело до зростання зацікавленості населення. Загалом в Україні їдять дуже мало м'яса равликів, близько 10−12 тонн, тоді як лише Бургундія з населенням 1,7 млн. осіб з'їдає в рази більше.

Равликовий бізнес вимагає вкладення чималих коштів як у навчання, так і у живу сировину. Найболючішим питанням є їх збут.

В 2017 році Україна вже експортувала 343 тонни равликів, що в 100 разів більше, ніж у 2013 році. За інформацією Українського клубу аграрного бізнесу, в 2013 році було експортовано лише 3 тонни, в 2014 – 58 тонн, 2015 – 260 тонн, а в 2016 – вже 380 тонн. Литва залишається найбільшим покупцем (98,5 % загального обсягу експорту), 1,5 % припадає на Польщу. В свою чергу Литва переробляє равликів у напівфабрикати та відправляє в Італію, Іспанію, Францію та Угорщину. А от найближчий сусід України – Білорусь – продає їх одразу кінцевим споживачам.

Як повідомили в асоціації «Равлик України», проблема в тому, що 80 % експорту складає виноградний равлик, зібраний в лісах Полісся. Збір равлика у дикій природі заборонений у багатьох країнах світу та усій Європі (окрім Мальти та Кіпру), адже це шкодить природі. Ціна такого равлика в європейських країнах становить 1 дол. США за 1 кг, а це дуже дешево. Саме тому асоціація виступає за заборону збору равлика у дикій природі. Їх необхідно вирощувати цивілізовано на фермах. Найпопулярнішими видами равлика є Helix Aspersa Maxima та Helix Aspersa Muller – африканські равлики, які вирощуються за спеціальною інтенсивною технологією на відкритих фермах, вони дорожчі та смачніші [3].

В Україні функціонує лише 6−7 ферм, які вирощують більше 10 тонн равликів на рік, проте жодна з них не експортує, оскільки не має мінімальних обсягів для формування партії. Лише ферма «Еко Улитка» змогла налагодити увесь ланцюжок: від вирощування до переробки в напівфабрикати та реалізації у ресторани та супермаркети. За прогнозами власників, у 2020 році в Україні може відкритися до 150 таких ферм [3; 4].

Крім дійсних ферм на теренах України можна знайти ще більше псевдоферм, які відкриваються для легалізації експорту. Україна переважно експортує виноградних равликів, хоча в країні є тільки одна ферма з їх вирощування [3].

В Україні продають замороженого равлика, а за кордон – тільки живого охолодженого. Відправляють його до Польщі та Литви. Там їх переробляють й везуть до Франції та Німеччини. В Україні ресторани купують равликів по 150−200 грн за кілограм, а європейці за оптові поставки платять по 1−1,5 євро. Заморожений равлик вважається готовим продуктом і вартість його набагато вища. Проблемою є розробка технічних норм для продажу готового продукту, яких в Україні нині немає. Також немає сертифікованих ферм, тому що немає правил проходження відповідної сертифікації [1].

Отже, хоча й існує дуже багато проблем з вирощування й реалізації равликів не тільки на рівні окремої ферми, а й на рівні держави, проте є високий інтерес з боку, оскільки самі себе забезпечити цим продуктом європейці не мають змоги. Як зауважив Олександр Медведовський: «закуповувати вони хочуть, але усі логістичні витрати та отримання дозволів кладуть на плечі українського виробника». Труднощі також виникають із формуванням партії, оскільки жодна ферма не може забезпечити мінімальну партію у 10−18 тонн. Тому європейці створюють пункти прийому равлика на території Західної України. Приїздять і купують сировину в українських фермерів по 10−15 гривень за кілограм, забирають та везуть на переробку.

Збільшення експорту можливе саме за рахунок ферм.

Список використаних джерел: 1. *Бутенко Д. Made in Ukraine // Український бізнес на французьких делікатесах / Д. Бутенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу*

*: http://agroportal.ua/ua/special-projects/made-in-ukraine-ukrainskii-biznes-na-frantsuzskikh / **2.** Недвига Д. Експорт равликів з України виріс у 120 разів / Д. Недвига. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://kurkul.com/news/11051-eksport-ravlikiv-z-ukrayini-viris-u-120-raziv. **3.** Павленко А. «Своя ніша»: чому українці розводять равликів, хоча не можуть їх продати / А. Павленко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://agravery. com/uk/ posts/show/svoa-nisa-comu-ukrainci-rozvodat-ravlikiv-hoca-ne-mozut-ih-prodati. **4.** Прибуткові слимаки. Як зробити бізнес на равликах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.epravda.com.ua/publications/2018/08/29/639965/. **5.** Равлики – користь та шкода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://medfond.com/korysni-produkty/ravliki.html.*

Геналюк Роман, Потапова Алла
roma.genaliuk@gmail.com; *potapova.alla@eenu.edu.ua*
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ВИРОЩУВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ КОНОПЛІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Технічну коноплю називають культурою XXI століття. Ще у 1916 році Міністерство сільського господарства США визнав технічну коноплю найрентабельнішою сільськогосподарською культурою. За підрахунками науковців із технічної коноплі можна виготовити понад 25 тисяч найменувань різної продукції, починаючи з текстилю, біодобавок і закінчуючи матеріалами для літаків. На цій культурі сільське господарство Сполучених Штатів Америки у 1950-роках заробило понад один мільярд доларів.

Колишні республіки СРСР контролювали 5/6 світового виробництва технічної коноплі, яке приносило прибутки ідентичні від видобування нафти та газу. До 1991 року вирощувалось 680 тис. га конопель та працювало близько 150 заводів первинної переробки конопель.

За останні 10 років на європейському ринку коноплярства площі технічної коноплі зросли з 10 тис. га до майже 43 тис. га. Лідерами вирощування коноплі є Франція, Китай (займає від 65 до 75 % ринку конопель), Австралія, Канада, Чилі, ПАР тощо [1].

Високий попит та висока рентабельність продукції спонукали й українських виробників звернути увагу на цю культуру. Але, незважаючи на перспективність напрямку, його розвиток стримують такі чинники, як відсутність переробних заводів, налагоджених ринків збуту, культури споживання, а також законодавчі обмеження [4].

На превеликий жаль посіви технічної коноплі в Україні скорочуються. Якщо у 2016 році було посіяно 3,5 тис. га, у 2017 – 2,7 тис. га, то у 2018 та 2019 роках – ще менше. Посіви носять фрагментарний характер у Житомирській, Сумській, Київській та Харківській областях. Обсяги виробництва сягають від декількох соток й до 800 га. Дозволи на вирощування технічної коноплі мають близько 30 підприємств, але у минулому році посіяли її тільки близько 12 виробників.

Одна з причин такого стану речей – відсутність потужностей з первинної переробки. Президент Асоціації «Українська технічна конопля», Олександр Ігнатюк, повідомив, що з часів СРСР залишилось усього 4 заводи з первинної переробки технічних конопель: два – у Сумській, один – у Полтавській і один – у Житомирській області, який на даний момент не працює. Заводи здатні переробляти солому, з якої можна виробляти текстиль, трикотаж, взуття, целюлозу та папір. У Рівненській, Хмельницькій, Вінницькій та Житомирській областях, де традиційно вирощують понад 1,5 тис. га конопель, потужності по переробці взагалі відсутні [1; 4].

Стримують розвиток українського коноплярства й законодавчі обмеження. Незважаючи на те, що Україна ратифікувала «Єдину конвенцію ООН про наркотичні засоби» у 1961 році, яка дозволяє використовувати коноплі у промислових, наукових

і медичних цілях, в державі діє закон «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», який дозволяє використовувати коноплю виключно тільки з промисловою метою, а у медичних цілях – забороняє. В Україні технічну коноплю дозволяється використовувати з підвищеним вмістом безнаркотичних канабіноїдів з промисловою метою [4].

Ігнатюк О. вказує, що конопля – високомаржинальна культура. Виробництво насіння якої дає прибуток 500−700 дол. США з гектара при рентабельності в 50 %. Якщо ж переробляти відходи виробництва – тресту (солому із технічної коноплі), то дохід збільшиться до 2000 дол. США з гектара. Перероблюючи листя та суцвіття культури можна отримати прибуток до 100 тис. дол. США з одного гектара площі. Такі розрахунки вчених були презентовані під час оцінки перспектив медичного використання технічних конопель. На жаль, в Україні заборонено використовувати технічну коноплю в лікувальних цілях [3]. Наразі 15 % рослини не використовується і викидається, що становить до 70 % від її рентабельності. Представники асоціації «Українська технічна конопля» активно працюють над внесенням змін до нормативно-правових актів, згідно з якими в Україні можна буде легально використовувати листя, суцвіття та екстракт технічної коноплі не тільки з промисловою метою. Адже канабіноїди допомагають при лікуванні онкозахворювань, нейродегенеративних й тяжких хронічних патологічних хвороб та хвороби Альцгеймера. Так, у 2016 році в Швейцарії відбувся «вибух» в галузі коноплярства, коли прибутки галузі зросли з 200−300 тис. євро до 100 млн. євро у 2017 році, що пов’язано із використанням безнаркотичних канабіноїдів у промислових цілях.

Сорти технічної коноплі терапевтичного спрямування змінюють усю структуру конопляного ринку і дозволяють з мінімальними витратами отримати продукт з високою рентабельністю для виробництва канабіноїдної косметики, біологічних добавок, продуктів харчування з підвищеним вмістом канабіноїдів, текстилю тощо.

Вітчизняні селекціонери відомі в усьому світі своїми напрацюваннями. Сорти української селекції, починаючи із 1930-х років, знаходяться в авангарді загальносвітового конопляного ринку. Саме Україна здійснила революцію в коноплярстві в 90-ті роки, вивівши сорти технічної коноплі терапевтичного спрямування, після чого і стався ренесанс світового коноплярства. Завдяки українській селекції вдалося досягти рекордно низької собівартості продукту, на відміну від європейських сортів, вартість яких становить 20−30 тис. євро, наших – 100−150 дол. Тому, виведене вітчизняними селекціонерами насіння коноплі для посівів або для використання у виробництві продуктів харчування, на сьогодні є головним продуктом експорту у цій галузі.

Готової ж продукції з коноплі в Україні майже не виробляється, що пов'язано з відсутністю сучасних переробних підприємств та технологій [4].

Будівництво нових підприємств по переробці технічних конопель коштуватиме від 1 до 10 млн. дол. США, залежно від масштабу та потужностей, що швидко зможе окупитися. Але можливо тимчасово використовувати мобільний пересувний агрегат з переробки технічної коноплі прямо на полі (американського виробництва), який розміщений на мобільній платформі і приєднаний до трактора чи вантажівки. Агрегат може працювати як на полі, так і у будь-яких стаціонарних приміщеннях. Таке обладнання уже було придбано компанією Hemp Bio Group для первинної переробки конопель. Компанія ще до фактичного запуску потужностей отримала пропозицію від китайських партнерів про купівлю кінцевого конопляного продукту, тобто ринок збуту уже готовий. Сировину підприємство закуповуватиме у господарствах на заході України. Компанія планує, у подальшому, виробляти великий спектр матеріалів та будувати продуктову лінію залежно від кон’юнктури та попиту на ринку [1].

Загальні виробничі витрати на вирощування технічної коноплі в Україні за різними підрахунками становлять близько 3,5−4,5 тис. грн/га, а рентабельність

досягає 100 %. Тобто технічна конопля спроможна конкурувати за рівнем рентабельності з найефективнішою культурою України – соняшником.

Основними перевагами для вирощування даної культури в нашій країні є: клімат; швидкий вегетаційний період (рослина виростає до 4 м протягом 100 днів); велика кількість біомаси до 8 т/га; відмова від використання гербіцидів та інших засобів захисту рослин; покращення якості ґрунтів та сидеративність культури; не трудомісткість при вирощувані [2].

Отже, технічна конопля може стати для багатьох господарств альтернативною культурою для вирощування. Якщо довести площі посівів технічних конопель в Україні до показників 120 тис. га, то український ринок тільки за рахунок виробництва насіння й соломи буде приносити прибуток у бюджет держави до 100 млн. дол. США. А отримання дозволу вирощування технічної коноплі для використання з терапевтичною метою дозволить легально заробляти у сотні разів більше.

Список використаних джерел: ***1.*** *Ігнатюк О. Бізнес на технічних коноплях : можливості, вартість та практичний досвід / О. Ігнатюк [Електронний ресурс].– Режим доступу : https://agravery.com/uk/posts/show/biznes-na-tehnicnih-konoplah-mozlivosti-varti-ta-prakticnij-dosvid.* ***2.*** *Ліссітса А. Конопля – це наше майбутнє / А. Ліссітса. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://latifundist.com/blog/read/97-konoplya--tse-nashe-majbutn.* ***3.*** *Легалайз по-українськи : хто вже заробляє на коноплях (легально) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://resource.com.ua/legalajz-po-ukraynsky-kto-uzhe-zarabatyvaet-na-konople-legalno/.* ***4.*** *Ігнатюк О. Технічна конопля : перспективи розвитку / О. Ігнатюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://propozitsiya.com/ua/tehnichna-konoplya-perspektyvy-rozvytku*

Голуб Геннадій, Дубинецький Олександр, Мудрик Ярослав
golubgs111@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Аналіз сучасної демографічної ситуації у Волинській області показує наявність низки невирішених проблемних питань у геодемографічному розвитку краю, окремих сіл та міст. Демографічна ситуація в області визначається низкою факторів, що впливають на якісні й кількісні показники відтворення населення, які об’єднують інтегральним поняттям “умови життя населення” [1]. Серед факторів, які мають найважливіший вплив на процеси відтворення населення в території, виділяються особливості природних умов і ресурсів, відмінності між міськими і сільськими поселеннями, рівень соціально-економічного розвитку територій, криза в економіці, особливо в аграрній сфері, умови та рівень життя, зайнятість населення, а також ступінь сформованості систем розселення та ін. В області та її районах чітко проявляється вплив соціально-економічного чинника, який зумовлює високу силу тяжіння населення до “ядер” субрегіональної, міжрайонних і локальних систем розселення різного ступеня розвинутості і сформованості. Найсильнішим системоутворюючим чинником є обласний центр як економічний і культурно-освітній центр, як місце концентрації робочої сили і молодого населення. Це зумовило потужні доцентрові процеси в механічному переміщенні населення і, як наслідок, формування різних типів відтворення населення в ядрі, приміських системах і на периферії систем розселення. Окрім того, демографічна ситуація загострюється внаслідок відтоку населення з дуже малих сіл і збільшення частки сільських населених пунктів, які належать до категорії “перехідних” і “вимираючих сіл”, а також

через зниження демографічного потенціалу внаслідок природного і міграційного скорочення та деформування статево-вікової структури населення.

Специфіка демографічного розвитку Волинської області певною мірою зумовлена переважно умовами відтворення населення, які є похідними від рівня соціально-економічного розвитку, особливостей географічного положення. В останні роки внаслідок того, що Волинська область є прикордонною, це змінило дещо й специфіку протікання геодемографічних процесів унаслідок деформації зон життєдіяльності населення, особливо в селах, які розташовані в українсько-білоруському прикордонні. У результаті аналізу виявлено, що в сучасному геодемографічному процесі, який відбувається в області, проявляються певні закономірності його перебігу і наявна низка демографічних проблем. Протягом останніх років демографічні зрушення мали суттєвий характер. Зменшилася загальна чисельність населення. Відбулися зміни в його демографічній структурі, що призвело до зростання частки осіб похилого віку і зменшення активної репродуктивної і працездатної частини у складі всього населення [1]. На демографічні зміни значно вплинула загальна тенденція зниження коефіцієнта народжуваності і збільшення коефіцієнта смертності населення. Встановлено, що, незважаючи на деякі коливання по роках абсолютних і відносних демографічних показників відтворення населення, в усіх поселеннях Волинської обласної системи чітко проявляються тенденції і закономірності в динаміці протікання демографічних процесів та співвідношенні параметрів народжуваності й смертності населення [2].

Першою дуже помітною закономірністю є постійне зниження рівня народжуваності з середини 1980-х років, яке триває й донині. За рахунок зниження народжуваності внаслідок насамперед економічних та соціопсихологічних чинників і зростання смертності населення з середини 1990-х років установилася негативна тенденція до депопуляції населення і неможливості простого його відтворення, до зменшення чисельності осіб працездатного віку, збільшення кількості розлучень, посилення міграційних процесів тощо. Наявність цих проблем і визначає складність сучасної демографічної ситуації у Волинській області.

Проблема зменшення чисельності населення в основному зумовлена природним скороченням, тобто перевищенням кількості померлих над кількістю народжених. Упродовж останніх 25 років (1994-2019 рр.) природний приріст змінився на природне скорочення майже в усіх поселеннях області. З 1994 р. почалися деструктивні зміни. Якщо у 1993 р. природний приріст населення в області був ще додатним (+0,6 ‰), то уже в 1995 р. він різко впав внаслідок підвищення рівня смертності населення і падіння рівня народжуваності до 3,4 ‰. Показники кількості народжених і загального рівня народжуваності за останні 25 років мають загальну тенденцію до зменшення, окрім періоду з 2015 по 2018 роки, коли було зареєстровано додатній природній приріст [3].

Існують певні територіальні особливості режиму відтворення населення в районах області. Досить помітні просторові відмінності коефіцієнтів природного приросту населення від середньо-обласних показників спостерігаються в поліських, прикордонних з Білоруссю, районах, для яких характерні більш високі показники природного приросту населення, тоді як у західних і південно-західних районах, прикордонних з Польщею, інтенсивно йде природне скорочення, яке характеризується досить великими від’ємними значеннями (від – 5,3 до – 6,8 ‰). Майже в усіх поселеннях області, спостерігається природне скорочення населення, і сьогодні ця тенденція зберігається внаслідок зменшення рівня народжуваності, росту показників смертності та міграційного відтоку населення.

Для покращення демографічної ситуації у Волинській області найближчим часом необхідно розв’язати ряд проблемних питань:

– стабілізувати ситуацію і забезпечити поступове зростання позитивних показників відтворення населення району;

– вирішити проблеми зайнятості населення і створення нових робочих місць, особливо в сільських поселеннях, для припинення відтоку населення за межі області;

– регулювати міграційні процеси тощо.

Закріплення позитивних тенденцій та забезпечення нейтралізації факторів, що зумовлюють деструктивні демографічні процеси, є основою стабілізації демографічної ситуації і ефективного управління міграційними процесами та забезпечення сталого збалансованого розвитку Волинської області. Вирішення зазначених проблем може забезпечити лише ефективна регіональна демографічна й економічна політика держави.

Список використаних джерел: ***1.*** *Прицюк Н. Демогеографічна ситуація західноукраїнського пограниччя : монографія / Н. Прицюк. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 152 с.* ***2.*** *Соціально-демографічні аспекти життя волинян : стат. зб. / ред. В. О. Грабаровська. – Луцьк : [б. в.], 2018.– 166с.* ***3.*** *Статистичний щорічник Волинь-2018 / За ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк., 2019. – 558 с.*

Голуб Геннадій, Мельничук Марія

melnychukm11@gmail.com

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ МІСТА КОВЕЛЬ

Міграційний рух населення є одним з основних чинників кількісних та якісних характеристик населення, важливою передумовою демографічного розвитку та має вагомий вплив на всі сфери соціального, економічного та політичного розвитку регіону. Міграції населення є одним з важливих показників, що характеризують загальну демографічну ситуацію в регіоні. Вони мають значний вплив на процеси відтворення населення. Як результат соціально-економічного розвитку регіонів, міграційні потоки можуть збільшувати або зменшувати загальну чисельність населення, сприяти переформуванню статево-вікової структури. У районах вибуття порушується статевий баланс населення, адже переважно за кордон виїжджають особи працездатного віку, що посилює процеси старіння населення і негативно впливає на процеси народжуваності [4, с. 246]. Приплив мігрантів репродуктивного віку навпаки, призводить до зростання народжуваності. Проблеми міграцій населення досліджували такі вітчизняні науковці як С. Западнюк, С. Пирожков, Е. Лібанова, зокрема у Волинській області вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили С. Пугач, В. Лажнік, А. Слащук та ін. Аналіз причин посилення міграційного руху населення у м. Ковель дасть змогу запропонувати заходи, що позитивно вплинуть на подальший демографічний розвиток міста.

Метою роботи є аналіз головних причин, що зумовлюють зовнішню трудову міграцію населення міста Ковель. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання:

– проаналізувати показники міграції населення м. Ковель за останні 10 років;

– з’ясувати причини зовнішньої міграції населення міста за кордон;

– запропонувати шляхи вирішення негативної міграційної ситуації, що склалася у м. Ковель.

Важливим як для країни в цілому, так і у регіональному розрізі є моніторинг та аналіз демографічних показників, адже навіть суміжні території можуть мати відмінну демографічну ситуацію.

Для міста Ковель характерний від'ємний міграційний приріст населення (-266 осіб) [2]. Це другий за чисельністю від'ємного міграційного приросту показник в області після м. Луцьк, де цей показник становить (-601) особа (Рис.1). Для міст Володимир-Волинський та Нововолинськ цей показник становить (-146) та (-233) осіб відповідно.

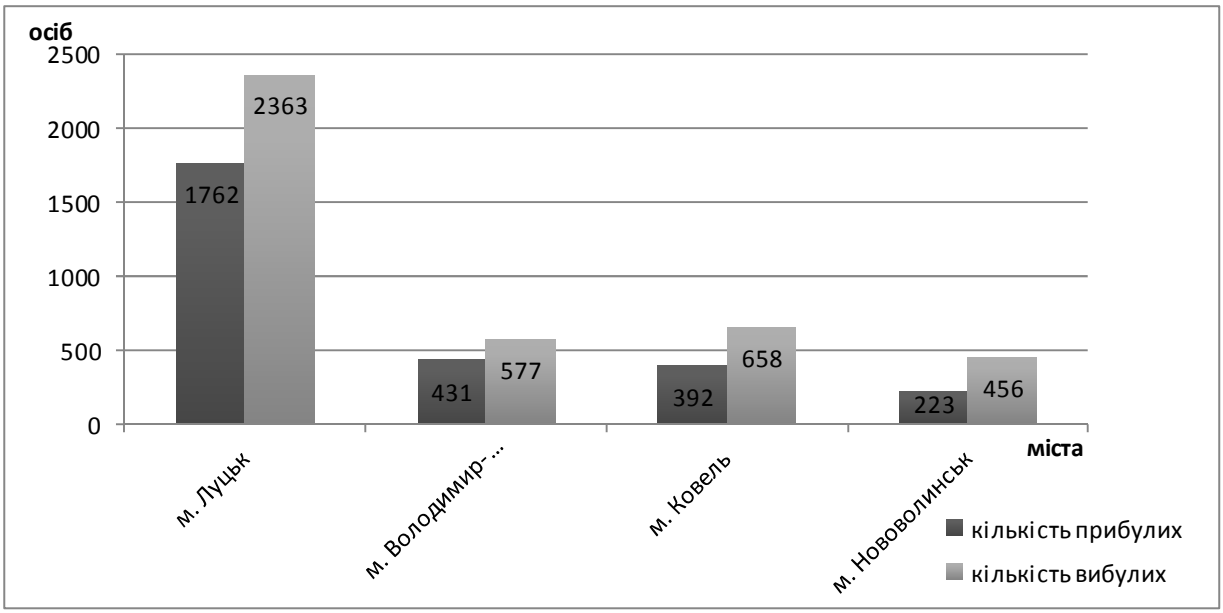

Рис. 1. Міграційний рух населення міст обласного значення Волинської області у 2018 р. [1]

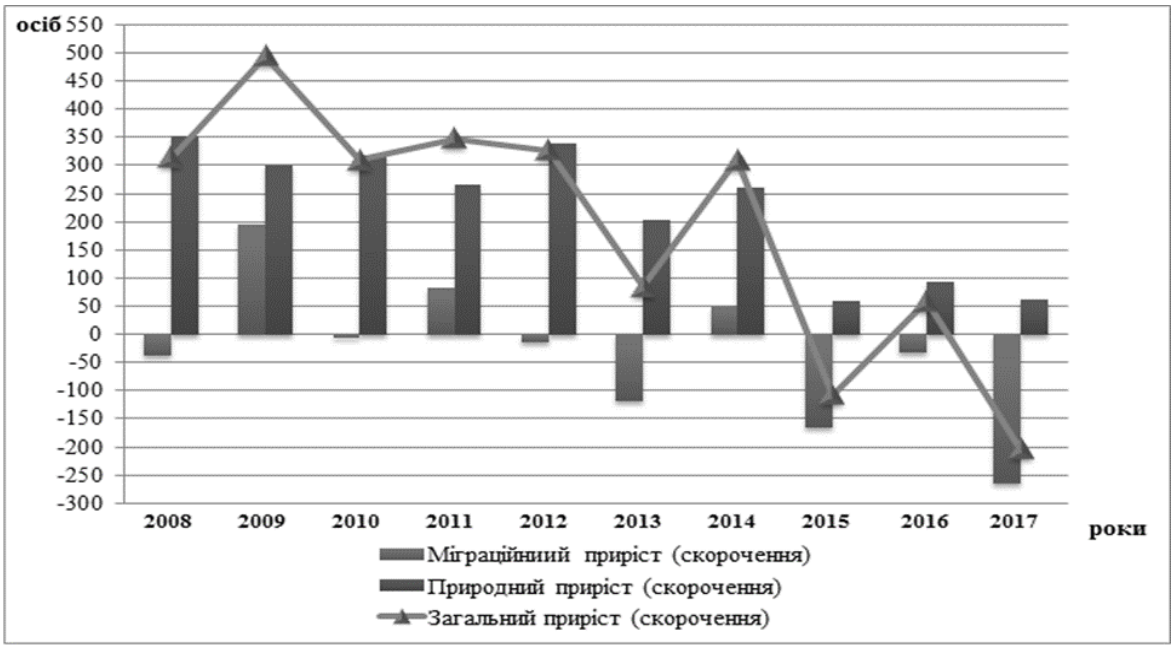

Рис. 2. Динаміка формування загального приросту (скорочення) населення для м. Ковель за період 2008-2017 рр. [1]

До основних причин міграції населення м. Ковель можна віднести наступні:

– незадовільний рівень життя працездатного населення (низький рівень оплати праці, низький попит на добре оплачувані вакансії, тощо);

– стабільний і порівняно високий рівень умов життя і заробітної плати в країнах імміграції (країни Європи, США, Канада);

– порівняно вищий рівень технічних умов праці за кордоном;

– сприятливі соціально-економічні умови для реалізації трудового потенціалу за кордоном;

– військові та політичні причини та ін.

Проблема виникає також і в тому, що певний відсоток трудових ресурсів, що пропонують свою робочу силу за кордоном, залишаються там на постійне місце проживання.

На рисунку 2 зображена динаміка формування загального приросту (скорочення) населення для м. Ковель за період 2008-2017 рр. Загальний приріст (скорочення) формують міграційний та природний прирости населення. На діаграмі ми можемо спостерігати, що додатній загальний приріст спостерігається лише у 2009, 2011 та 2014 рр. Щодо міграційного приросту населення, то особливо негативна ситуація спостерігається у 2015 та 2017 рр. Природний приріст протягом 10 років – додатній. Від'ємні показники міграційного приросту певною мірою пов'язані з відтоком населення працездатного віку за кордон.

Висновки. Місто Ковель характеризується переважно негативним сальдо міграції, це близько 250-300 осіб на рік. Особливо це стало помітно за останні 2-3 роки, коли міграційний приріст населення стабільно від'ємний. Дана проблема виникла через близьке розташування міста до кордону з іноземними державами, які пропонують вигідні умови праці та на порядок вищу заробітну плату. Зміна негативної демографічної тенденції у м. Ковель повинна стосуватися активних заходів щодо створення ефективних робочих місць для розширення можливостей самозабезпечення людей за рахунок найманої праці. Це дасть змогу в майбутньому органам державної влади контролювати та оптимізовувати зовнішні міграційні потоки в межах міста.

Список використаних джерел: ***1****. Головне управління статистики у Волинській області. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 29.12.2019).* ***2****. Мельничук М. А. Демографічна характеристика населення міста Ковель та Ковельського району / М. А. Мельничук, Г. С. Голуб // Збірник наук. пр. Природа Західного Полісся та прилеглих територій. – 2019. – Вип. 16.* ***3.*** *Мельничук М. А. Демографічні аспекти формування трудового потенціалу Сумської області / М. А. Мельничук, Г. С. Голуб // Актуальні проблеми регіональних досліджень : матеріали І Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. Луцьк : Вежа-Друк. – 2017. – С. 140–142.* ***4.*** *Фесюк В. О. Сучасні тенденції соціально-демографічної ситуації в м. Луцьк / В. О. Фесюк, Я. О. Мольчак, Ю. М Барський // Актуальні проблеми економіки. – 2016. Вип. № 2.– С. 243–251.*

Краснопольська Надія, Вдовичук Ірина, Семенюк Максим

nadia.krasnopolskaja@ukr.net; ira.vd.99@gmail.com; makssemenjuk724@ukr.net

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ РОЗДРІБНОГО ТОВАРООБІГУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

До соціально-економічних чинників, які впливають на формування роздрібного товарообороту слід віднести статево-вікову структуру населення, людність поселень, особливості розміщення населення, міграційну рухливість населення, тощо. Упродовж останніх років спостерігається динаміка спаду чисельності населення Волинської області. Це відбувається за рахунок природного скорочення та міграційних процесів. На серпень 2019 р. чисельність населення Волинської області становила 1033332 осіб. Лише за січень–липень минулого року населення зменшилося на 1998 осіб.

Найбільше жителів проживає у Луцькому (66,1 тис. осіб), Камінь-Каширському (64,2 тис. осіб), Ківерцівському (63,9 тис. осіб) районах. Населення Поліських районів області, станом на 2019 р., становило 52,1 % (від загальної кількості населення).

На сьогодні природний приріст населення в області є від'ємним і становить -1,6 %. Найнижчий коефіцієнт природного приросту притаманний Володимир-Волинському (-6,7 %), Горохівському (-6,3 %), Шацькому (-6,2 %) районам. Додатній природний приріст простежується лише в трьох районах – Камінь-Каширському, Луцькому, Ківерцівському та містах Луцьк і Ковель. У сільських поселеннях районів, порівняно з міськими, спостерігається природне скорочення населення, і кількісно є більш вираженим явищем.

За останній рік у Волинській області спостерігається зменшення показника сальдо міграції області. Чисельність громадян, що прибули до Волинської області становить 17098 осіб (1,6 %), а кількість вибулих – 17785 особи (1,7%). Міграційний приріст становить -687 осіб. За обсягами міграційних потоків виділяється м. Луцьк (24,6 % міграцій області). Значними осередками міграційних процесів є також Луцький (13,8 %) та Ковельський райони (5,4 %).

Міське населення області становить 52,5 %, сільське – 47,5 % (в Україні частка міських жителів 69,3 %). Майже 70 % міських жителів зосереджена у містах обласного підпорядкування (м. Луцьк – 216,5 тис., м. Ковель – 69,1 тис., м. Нововолинськ – 56,9 тис., м. Володимир-Волинський – 38,9 тис. осіб). Серед адміністративних районів області найменший рівень урбанізації притаманний Володимир-Волинському (8,7 %) та Луцькому (9,6 %) районах, найвищий – Рожищенському (38,1 %), Ківерцівському (37,2 %), Любомльському (34,5 %), Турійському (33,5 %), Шацькому (31,5 %) районах.

Вікова структура населення області характеризується переважанням осіб працездатного віку (майже 63 %). Населення, молодше працездатного віку, становить 20 %, а населення, старше працездатного віку, перевищує 17 %. Середній вік населення області – 37,9 років, коли в Україні – 41.3 роки. У Поліських районах населення працездатного віку становить 52,5 %; населення молодше працездатного – 23,4 %; населення старше працездатного 24,1 %. У Південних районах населення працездатного віку становить 53,7 %; населення молодше працездатного – 21,4 %; населення старше працездатного – 24,9 %.

Статева структура населення області характеризується перевагою жінок (52,8% загальної кількості постійного населення). Середня людність сільських населених пунктів – 476 осіб з середньою щільністю населення 24.9 осіб/ км2.

Середня щільність населення області – 51,6 особи/км2, що майже в 1,5 рази менше ніж у середньому по Україні. Понад 70 % всього населення області проживає у центральних і південних районах (щільність населення – 75 осіб/км2). Північна частина області заселена значно менше (щільність населення – 22-36 осіб/км2).

Щодо структури зайнятості, то більша частка населення зайнята у невиробничій сфері. У Північних районах області – у сільському господарстві. У південних районах, які є більш густо заселеними, і відповідно мають більш розвинену інфраструктуру – у промисловості і соціальній сфері.

Безробіття зумовлює скорочення купівельної спроможності населення. Частка зареєстрованих безробітних має значні коливання по районах: у Шацькому районі 2,9 %, Ратнівському – 3,1 %, Старовижівському – 2,4 %, Камінь-Каширському – 2,0 %, Любомльському – 3,7 %. Найвищий показник безробіття зареєстрований у Горохівському районі – 6,1%.

За рівнем заробітної плати Волинська область уступає іншим областям України. Найвищі заробітні плати отримує населення районів де є міста обласного підпорядкування (м. Нововолинськ, м. Ковель та м. Володимир-Волинський) та

населення Горохівського, Ківерцівського районів. Населення поліських районів отримує нижчі заробітні плати

Низький рівень урбанізації, низька щільність населення, передусім периферійних районів, створює додаткові проблеми розвитку дрібного товарообігу внутрішнього ринку області, а оплата праці є однією з найважливіших проблем економіки, адже саме рівень праці визначає рівень соціального захисту, сукупний платоспроможний попит населення.

Волинська область характеризується невисокими показниками роздрібного товарообігу на одну особу. Так,у 2018 р. цей показник становив 9929 грн. (більше, ніж у Рівненській, Житомирській і Тернопільській областях).

Найвищі показники роздрібного товарообігу на одну особу зареєстровані у м. Луцьку (26462 грн) і м. Ковелі (11463 грн). Це пояснюється порівняно високим рівнем урбанізації та величиною середньої заробітної плати в порівнянні з іншими територіями області. Найнижчим є показник у Іваничівському районі (963 грн на особу). Лише у Любомльському районі показник роздрібного товарообігу на одну особу збільшився до 11341 грн, що ставить його на друге місце, після Луцького (17910 грн.) району.

Список використаних джерел: ***1.*** *Краснопольська Н. В. Вплив природних ресурсів Волинської області на спеціалізацію господарського комплексу / Н. В. Краснопольська, М. І. Ільїна // Науковий вісник Волинського інституту.* ***2****. Волинський регіональний центр зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступ у: https://vol.dcz.gov.ua/.* ***3****. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://volynrada.gov.ua/statistics.*

Краснопольська Надія, Панасюк Софія, Рудчик Олег
nadia.krasnopolskaja@ukr.net; panasiuk.sofia99@gmail.com, rydchuk1996@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ У ФОРМУВАННІ РОЗДРІБНОГО ТОВАРООБІГУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Роль економічних чинників у формуванні роздрібного товарообігу зростає в умовах зміцнення ринкових відносин у господарському комплексі України і кожного регіону зокрема. Серед них слід виділити: загальний рівень розвитку регіону, його ВРП, структуру господарства, співвідношення галузей матеріальної і невиробничої сфери, обсяги реалізованої продукції, виробництво товарів народного споживання, фінансову політику, рівень інфляції, купівельну спроможність населення, тощо.

Починаючи з 2015 р., помітна позитивна динаміка об’ємів ВРП області. Якщо у 2015 р. ВРП становив 31,6 млн. грн., у 2016 р.– 35,7 млн. грн., то на 2017 р. ВРП уже становив 51,9 млн. грн., в розрахунку на одну особу – 49,9 тис. грн. Упродовж 2016 – 2018 рр. показник росту ВРП складав 5,3%. Якщо розглядати формування ВРП за видами діяльності, то найбільш значущими для області є галузі сільського господарства, яке займає 20% у загальному обсязі ВРП, промисловість (особливо харчова, лісова та машинобудівна галузі) – 18%. Трохи меншою є частка торгівлі – 16%. Операції з нерухомим майном складають 10% ВРП. Відповідно найменша частка в загальному обсягу (8%) припадає на транспорт та зв’язок [2].

Щодо обсягів реалізованої продукції підприємствами Волинської області за видами економічної діяльності (станом на 2018 р.), то 72,9% (126 млрд. грн.) реалізованої продукції припадає на галузі нематеріального виробництва (значну частку займає оптова та роздрібна торгівля (115,8 млрд. грн.); підприємства

матеріального виробництва (включаючи добувну промисловість, сільське, лісове та рибне господарство) реалізовують решту 27,1% продукції (на суму 46,8 млрд. грн.).

Спостерігається позитивна динаміка обсягів реалізованої продукції сільського господарства. Якщо у 2016 р. вони складали 6,9 млрд. грн, у 2017р. – 7,8 млрд. грн., то у 2018 р. – 9,9 млрд. грн. [3].

Слід відмітити, що південні райони області виробляють та реалізовують більші обсяги продукції, ніж північні, при тому вони здебільшого орієнтовані на харчову промисловість, машинобудування та нематеріальне виробництво, тоді як північні райони – на сільське господарство, лісову промисловість.

Департаментом економічної політики було проведено дослідження про купівельну спроможність населення Волинської області з 2016 по 2018 роки. Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів протягом 2018 р. виглядав наступним чином: 10,8% домогосподарств вважали, що мали достатній рівень доходів і могли заощаджувати (за цим відсотком Волинська область знаходиться в п'ятірці областей-лідерів); 53,4% – доходи були достатніми, але заощаджень не робили; 34,6% – постійно відмовляли у найнеобхіднішому, крім харчування; 1,2% – не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування.

Отже, торгівельні економічні зв'язки підтримуються між усіма галузями господарства. Вони забезпечують неперервність процесу розширеного відтворення, товарний обмін між регіонами, сприяють поглибленню спеціалізації виробництва і вдосконаленню територіального поділу праці, ефективність функціонування виробництва.

Список використаних джерел: ***1.*** *Науменко В. Ю. Статистичний щорічник Волинь – 2017 / В. Ю. Науменко. – Луцьк : Гол. управління статистики у Волинській області, 2018. – 560 с.* ***2.*** *Яковлєв А. І. Економічна сутність та основи визначення рівня потенціалу виробничої системи / А. І. Яковлєв, О. П. Косенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 172– 178.* ***3.*** *Волинський регіональний центр зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/vol/control/uk/index.*

Краснопольська Надія, Семенюк Олександр, Силивонюк Катерина
nadia.krasnopolskaja@ukr.net; o.semeniuk99@gmail.com; ksylyvoniuk@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

СТРУКТУРА ТОВАРООБІГУ ВНУТРІШНЬОГО ТОВАРНОГО РИНКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сфера торгівлі не належить до реального сектора економіки, проте, від ефективності її регулювання, функціонування і розвитку значною мірою залежать обсяги і ритмічність господарювання у базових видах (промисловість, сільське господарство, будівництво та ін.), сталий і структурно збалансований розвиток економіки країни. Поглиблення ринкових процесів і розширення товарно-грошових відносин обумовлює зростання ролі торгівлі в реалізації міжгалузевого обігу, забезпеченні завершальної стадії процесу відтворення суспільного продукту, задоволенні виробничих й особистих потреб, внаслідок чого зростають вимоги до основоположних принципів організації, механізму функціонування, системи управління, інфраструктури торгівлі [2].

Торговельна діяльність є одним із найважливіших складників економіки країни, від якого залежить якість життя людини. У структурі товарообігу виділяють 2 форми – оптову та роздрібну. Основна відмінність між ними полягає в обсягах продукції, яка прямо чи опосередковано реалізовується до споживача. Оптовий товарообіг більше орієнтується на юридичних осіб (підприємства оптової торгівлі), які займаються

зберіганням, сортуванням, пакуванням, роздрібненням продукції та її подальшою реалізацією до підприємств роздрібної торгівлі. Роздрібний товарообіг – це сукупна діяльність, що включає безпосередню реалізацію продукції до споживача, яким виступає населення [3].

Показники оптового та роздрібного товарообігу у Волинській області до 2015 року характеризувалися пропорційним зростанням. Проте, в наступні роки відбулися зміни. Упродовж 2015 – 2017 років відбувся стрімкий ріст показників оптового товарообігу з 18495 до 72637,7 млн. грн.

Структура обсягів товарообігу області виділяється нерівномірністю співвідношення кількості продовольчих та непродовольчих товарів. Якщо у 1995 році спостерігалася перевага продовольчих товарів (54,9 % від загальної кількості товарів), то до 2000 року ситуація кардинально змінилася. У 2000 році продовольчі товари становили лише 42,5 % від загальної кількості товарів. У свою чергу, кількість непродовольчих товарів продовжувала зростати до 2016 року**.** У 2016 році продаж непродовольчих товарів становив 67,4 %, а в 2017 році – 65,2 % [1].

У 2017 році найбільші зміни торкнулися роздрібного товарообігу. Вартість обігу роздрібної торгівлі помітно зменшилася до 9556,4 млн. грн. порівняно з 2016 роком (11986 млн. грн.). Такий спад обсягів роздрібного товарообігу був викликаний кількома причинами: різким зростанням цін на широкий асортимент непродовольчих товарів із одночасним сповільненим ростом цін на непродовольчу продукцію; посиленням інфляції в країні та повільним переходом на західний ринок; ліквідацією значної частини банків в Україні, що супроводжувалося банкрутством багатьох підприємств роздрібної торгівлі через втрату основної частини фінансового капіталу.

У структурі роздрібного товарообігу непродовольчі товари становлять 65,2 %, продовольчі − 34,8 %. Зміна співвідношень обґрунтовується диференціацією товарів, що знаходяться в обігу кожної з форм товарообігу. Наприклад, до оптового товарообігу відносяться непродовольчі товари сільськогосподарського характеру (зібрані зернові, живі тварини, тваринні корми). Такий тип продукції не підлягає реалізації підприємствами роздрібної торгівлі, адже споживачами є промисловість та сільське господарство.

Із непродовольчої продукції роздрібного товарообороту найбільшу частку становлять: автомобілі та автотовари – 17,5 %, дизельне паливо – 10,8 %, моторний бензин – 7,6 % та фармацевтичні товари – 9,2 %. Найвищу частку серед продовольчих товарів роздрібного товарообороту займають тютюнові вироби – 8,7 % та алкогольна продукція – 5,9 %. Проте, все ж більша потреба у непродовольчих товарах пов’язана з високою часткою аграрної сфери в економіці, що дозволяє зменшити потреби на продовольчі товари масового вжитку; невисоким рівнем урбанізації (51 %), що говорить про значну частку сільських жителів, які мають можливість забезпечувати себе усією необхідною продукцією сільського господарства; підвищенням соціально-економічного рівня життя населення, що найкраще проявляється в містах, та зростання кількості заробітчан серед сільських жителів [1].

Оптовий товарообіг характеризується більш нерівномірним співвідношенням кількості продовольчих товарів до непродовольчих, ніж роздрібний. У структурі оптового товарообороту найбільшу частку займає непродовольча продукція – 89,7 %, з яких 28,5 % припадає на моторний бензин та 36,3 % дизельне паливо. На продовольчу продукцію припадає 10,3 %, з яких найбільшу частку становлять молочні продукти, масло, сир – 3,3 % та тютюнові вироби – 2,5 %.

Порівнюючи співвідношення об’ємів роздрібного товарообігу у міських та сільських поселеннях, можна зробити висновок, що в містах спостерігається більший попит на роздрібну продукцію. Найвищі показники роздрібного товарообігу на одну особу зареєстровані у м. Луцьку (26462 грн) і м. Ковелі (11463 грн). Це пояснюється

порівняно високим рівнем урбанізації та величиною середньої заробітної плати в порівнянні з іншими територіями області. Низькі показники роздрібного товарообігу спостерігається у північних та віддалених від обласного центру районах (найнижчим є показник у Іваничівському районі − 963 грн на особу) [1].

Формування внутрішнього товарного ринку області вимагає подальшого вдосконалення його інфраструктури. Сучасний етап розвитку інфраструктури характеризується недостатнім рівнем культури ринкових відносин, великими транспортними витратами, відсутністю надійної й повної інформації про функціонування товарного ринку, недостатнім розвитком тарно-пакувальної бази, різким скорочення обсягу й асортименту виробничо-технологічних і транспортно-експедиторських послуг. Потрібно раціонально розташувати на території області торговельних посередників і складські господарства, визначати оптимальні форми посередницького, складського, транспортного й інформаційного обслуговування товарного обігу, підвищувати якість рекламного забезпечення. Важливим є розвиток інфраструктури виставково-ярмаркової діяльності**.**

Список використаних джерел: 1. *Науменко В. Ю. Статистичний щорічник Волинь – 2017 / В. Ю. Науменка // – Луцьк : Гол. управління статистики у Волинській області, 2018. – 560 с.* ***2.*** *Регіональна економіка : підручник / за ред. Є. П. Качана. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 800 с.* ***3.*** *Топчієв О.Г. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики: навч. посіб. для студ. геогр. та екон. спец. ВНЗ / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, В. В. Яворська. — Херсон : Олді-Плюс, 2015. – 370 с.*

Краснопольська Надія, Силивонюк Катерина, Семенюк Олександр
nadia.krasnopolskaja@ukr.net; ksylyvoniuk@gmail.com; o.semeniuk99@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОГО РОЗМІЩЕННЯ ЗАКЛАДІВ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Наука з регіонального розвитку торгівлі сформувалася спочатку в системі географії сфери обслуговування і в 70-ті роки ХХ ст виокремилась як самостійна галузь соціально-економічної географії. У перших працях були відображені теоретичні питання формування регіонального розвитку торгівлі, фактори територіальної організації роздрібної торговельної мережі. Територіальні аспекти вивчення торгівлі простежуються у працях вчених-економістів А. А. Мазаракі, Є. М. Воронової, Ю. М. Лисенкова, Л. П. Демидко, Т. І. Шпараги.

В залежності від виду продукції, що реалізується для продажу, магазини поділяють на продовольчі та непродовольчі. У продовольчих магазинах частка продовольчих товарів не повинна бути меншою за 35 % від зальної кількості товарів, а в непродовольчих – не вищою за 35 %, що включають в себе ряд інших видів магазинів [1].

У Волинській області налічується 881 підприємство роздрібної торгівлі. З них продовольчих магазинів 392 (44,5 %) і 489 (55,5 %) непродовольчих магазинів. Впродовж останніх вісімнадцяти років кількість магазинів у Волинській області різко зменшилася. Якщо у 2000 році їх нараховувалося 1751, то у 2018 році – 881. Найрізкіший спад спостерігався впродовж 2016–2017 років (магазинів стало на 154 одиниці менше). Динаміка спаду формується під впливом різних факторів: розвитком інфляції і зменшенням купівельної спроможності населення, що зумовлено економічною кризою; укрупненням магазинів, що призводить до збільшення їх торгової площі, проте супроводжується зменшенням їх кількості; виникненням он-

лайн сервісів торгівлі товарами, що не потребує додаткового відведення торгової площі [2, 4].

Окрім того, Волинська область характеризується нерівномірністю розміщення торгових підприємств. Так, у лісостеповій частині області зосереджено 520 магазинів (59 %), а у поліській – 361 (41 %). Це пояснюються історичними особливостями формування внутрішньої торгівлі області. Зокрема, Лісостепова частина Волинської області в минулому була добре освоєною, а Поліська – характеризувалася сильною заболоченістю до часів осушувальної меліорації. Окрім того, понад третина магазинів від загальної кількості розміщено у м. Луцьк (333). У Поліській частині найбільша кількість магазинів сконцентрована у м. Ковель (66), Маневицькому та Ківерцівському районах (56 та 51 відповідно). Ще більша нерівномірність простежується у розміщенні підприємств роздрібної торгівлі міських та сільських поселень [1].

Торгова площа магазинів області складає 144039 м². Продовольчі магазини займають 69111 м² (48 %), а непродовольчі 74928 м² (52 %). Торгова площа на один магазин становить 163,49 м². Проте, більшість магазинів, особливо в сільських населених пунктах, не мають такої площі. Вона в більшій мірі формується за рахунок міських магазинів з великою торговою площею [2].

У розрахунку на 1 особу торгова площа становить 0,14 м², на тисячу осіб – 139,1 м². Порівнюючи дані показники із загальноукраїнськими (165 м²/тис. осіб), можна зробити висновок, що вони є низькими і говорять про недостатню забезпеченість населення торговою площею. Згідно з наказом Міністерства економіки від 2008 року до 2015 року на тисячу жителів України мало припадати 423 м² торгової площі. Тож з цього випливає, що торгова площа у Волинській області є не лише меншою порівняно із загальноукраїнським показником, а й недостатньою виходячи із постанови Міністерства економіки [1].

Окремо виділяється м. Луцьк з торговою площею 75600 м² (52,5 % торгової площі області). Разом з Луцьким районом (торгова площа 25200 м²) вони займають 70 % торгової площі області.

Зайнятість населення в торгівлі у Волинській області (роздрібній та оптовій) становить 24 %. Показник є досить високим, беручи до уваги той факт, що це офіційно зареєстровані працівники. Проте, значна кількість робітників зайнятих в даній сфері, є незареєстрованими, що пов’язано з прагненням роботодавців платити менші податки [2].

Роздрібний товарообіг на одного жителя у області становив 9192 грн. У перерахунку на прожитковий мінімум 2017 року (1622,6 грн.) це становить 5,7 прожиткових мінімумів, що є досить добрим показником. Значна частина роздрібного товарообігу формується за рахунок міського населення, яке відчуває більшу потребу в купівлі товарів, як продовольчого, так і непродовольчого значення.

Проблемами розвитку роздрібної торгівлі, що впливають на якість життя населення як в цілому в країні, так і в її регіонах є: диспропорції в розміщенні об’єктів роздрібної торгівлі в розрізі місто-село (існує проблема створення раціонально побудованої роздрібної мережі для оперативного доведення значних обсягів товарів до споживачів і організації сучасної системи торговельного обслуговування); налічується велика частка нестаціонарних об’єктів, які здійснюють торгівлю в необлаштованих для цього місцях, з порушенням основних гігієнічних правил торгівлі (що призводить до погіршення якості товарів та обслуговування населення); неефективно використовуються наявні ресурси та база, що ускладнюється зменшенням товарного асортименту, й навіть відсутністю значної частини необхідних товарів; є незадовільними техніко-технологічні характеристики сфери (значна кількість підприємств сфери є непристосованою для маломобільних груп населення (відсутність пандусів, коляскопарковок тощо) [4].

Недостатній розвиток інфраструктури перешкоджає зниженню рівня трансакційних витрат та підвищенню ефективності товарних ринків. Потрібно раціонально розташувати на території держави торговельних посередників і складське господарство, визначати оптимальні форми посередницького, складського, транспортного й інформаційного обслуговування товарного обігу, підвищувати якість рекламного забезпечення.

Наявне складське господарство підлягає реконструкції й оновленню із одночасним удосконаленням технологій складського оброблення товарів, запровадженням нових видів обладнання, механізацією й автоматизацією складських робіт. Важливим є розвиток інфраструктури виставково-ярмаркової діяльності. Удосконалення складського господарства безпосередньо пов'язане із розвитком тарно-пакувального обслуговування, розвитком транспортно-експедиторського обслуговування товарного ринку, інформаційного забезпечення товарних ринків, удосконаленням кредитно-розрахункового страхового забезпечення товарних ринків, кадрового забезпечення суб'єктів інфраструктури.

Список використаних джерел: ***1.*** *Статистичний щорічник Волинь 2017 / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : ГУС у Волинській області, 2018. – 457 с.* ***2.*** *Волинський регіональний центр зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/vol/control/uk/index.* ***3.*** *Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://volynrada.gov.ua/statistics* ***4.*** *Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://voladm.gov.ua/proekt-strategi%D1%97-rozvitku-volinsko%D1%97-oblasti-na-period-do-2020-roku.*

Краснопольська Надія, Шелест Надія, Мосійчук Ірина
nadia.krasnopolskaja@ukr.net; nadiya_shelest924@ukr.net; ireen3423@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Історичний підхід дає можливість проаналізувати функціонально-компонентну і функціонально-територіальну структуру освітнього комплексу Рівненської області, виявити регіональні особливості його розвитку.

До компонентів освіти ми відносимо дошкільну, загальну середню, позашкільну, професійно-технічну, вищу освіту, аспірантуру, докторантуру [1].

Загальна середня освіта має три рівні: початкова освіта (4 роки навчання), базова середня освіта (5 років), профільна середня освіта (3 роки).За рівнем розвитком освітньої складової Рівненська область знаходиться на 19 місці серед регіонів України, що є одним з найнижчих показників. В області протягом останніх років прослідковується тенденція до скорочення кількості навчальних закладів середньої освіти і, як наслідок, кількості вчителів. Перш за все, це пояснюється скороченням чисельності населення відповідного віку, яке отримує послуги в цій ланці освіти, та укрупненням деяких навчальних закладів з метою економії фінансових і матеріальних ресурсів.

Найбільша кількість загальноосвітніх шкіл у 2017–2018 навчальному році зареєстрована у Сарненському, Рівненському та Дубенському районах, найменша – у Демидівському та Радивилівському [2]. Важливим показником стану середньої освіти є кількість учнів на 1000 осіб постійного населення. Якщо у 1990–1991 навчальному році цей показник становив 160 осіб, то у 2016–2017 навчальному році – 129 осіб. Найвищі показники кількості учнів характерні для Рокитнівського (38 % від загального по області), Володимирецького (7,4 %) та Сарненського (10,9 %) районів,

найнижчі – для Радивилівського (2,7 %), Дубенського (3 %) та Острозького (2,1 %) районів [3].

Професійно-технічна освіта – складова системи освіти України. У Рівненській області станом на 2017 рік зареєстровано 14 ПТНЗ. Найбільше їх скупчення у Рівненському, Володимирецькому та Сарненському районах (відповідно по два заклади). У всіх інших районах області лише по одному. Виключення становлять Зарічнянський, Дубровицький, Млинівський, Радивилівський та Гощанський райони де такі заклади відсутні. На сьогоднішній день заклади ПТНЗ готують найбільшу частку спеціалістів для сфери послуг (сервіс і торгівля, медицина, оператори ЕОМ). Найменшу частку займають найбільш затребувані і вузькі робітничі спеціальності, зокрема, спеціалісти у сфері енергетики та агропромислового комплексу.

На сьогоднішній день у Рівненській області нараховується 22 вищих начальних заклади І–ІІ рівнів акредитації, 17 з яких – державні, 5 – приватні (навчається 3060 осіб). Найбільше ВНЗ І–ІІ рівнів акредитації знаходиться у обласному центрі, а також у Рівненському районі. У розрахунку на 1000 осіб постійного населення кількість студентів становить 24 особи. По Україні цей показник становить 32 студенти.

Начально-виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах забезпечують 19,4 тисяч учителів в. т.ч. 444 вихователі. На сьогодні 98 % педагоги мають вищу освіту, 0,5 % базову вищу та 1,6 % – середню спеціальну. Однак рівень освіченості педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості значно нижчий, ніж у міській. Якщо у міських поселеннях не мають вищої освіти тільки 5,7 % педагогів, то в сільській місцевості – 17,2 %. В окремих районах цей показник ще нижчий. Зокрема, не мають вищої освіти кожен третій педагог Рокитнівського, кожен четвертий Володимирецького і Сарненського, кожен п’ятий Дубенського, Дубровицького, Зарічненського і Корецького районів.

На початок 2016-2017 навчального року у вищих навчальних закладах Рівненської області працювало 3596 педагогічних та науково-педагогічних працівники, з них 150 докторів та 1092 кандидати наук, 144 професори та 794 доценти.

Список використаних джерел: ***1.*** *Шевчук Л. Т. Медико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу* ***:*** *регіональний аналіз і прогноз / Л. Т. Шевчук. – Львів, 2003. – 489 с.* ***2.*** *Аналіз результативності роботи установ і закладів освіти області у 2015 році та завдання щодо реалізації освітньої політики на 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uon.voladm.gov.ua/-/media/files/1/4/1455090503-dopovidskorochena.pdf.* ***3.*** *Головне управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.rv.ukrstat.gov.ua/.*

Лотоцький Назар, Барський Юрій
blackhawkf13@ukr.net; bum_1974@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДНОГО ТА МІГРАЦІЙНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ У МІСТАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність дослідження. Роль демографічного стану міст, як основи суспільного виробництва полягає в тому, що вона виступає споживачем матеріальних благ і тим самим зумовлює розвиток насамперед галузей, які орієнтуються у своєму розміщенні на споживача. В свою демографічний стан міст залежить від таких показників, як природний та механічний рух населення. Природний рух складається з таких показників, як народжуваність та смертність, що формують природний приріст (скорочення) населення, а в основі механічного руху

лежить чисельність прибулих та вибулих, що утворюють сальдо міграції. Дослідження цих показників дає змогу виявити які зміни в динаміці демографічної ситуації варто очікувати в найближчому майбутньому, в даних досліджуваних населених пунктах.

Мета дослідження: проаналізувати сучасні особливості природного та механічного руху населення міст Волинської області. Для досягнення поставленої мети були поставлені такі **завдання**: виявити основні особливості природного та механічного руху населення на основі аналізу динаміки природного приросту та сальдо міграції населення міст області; розглянути народжуваність та смертність населення міст; охарактеризувати чисельність прибулих та вибулих по містах області.

Виклад основного матеріалу. За 2016-2018 роки чисельність населення міст Волинської області почала скорочуватись, що зумовлено складною соціально-економічною ситуацією в області, та у країні, в цілому.

Сучасні особливості природнього приросту (скорочення), а також основних показників, що впливають на його динаміку у містах Волинської області подані нижче в табл. 1.

Таблиця 1

Природний приріст (скорочення) у містах Волинської області*

Назва міста	Число народжених (без мертвонароджених), осіб			Кількість померлих, осіб			Природний приріст (скорочення), осіб		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Луцьк	2497	2217	2080	2035	2144	2140	462	73	-60
Ковель	834	767	723	742	706	770	92	61	-47
Новолинськ	498	455	413	656	678	683	-173	-223	-270
Володимир-Волинський	358	373	304	449	467	469	-91	-94	-165
Ківерці	203	214	228	206	210	210	-3	4	18
Рожище	152	140	121	184	169	162	-32	-29	-41
Камінь-Каширський	196	168	186	121	117	125	75	51	61
Любомль	105	136	113	144	99	96	9	37	17
Горохів	104	112	101	128	108	107	-24	4	-6
Устилуг	20	21	22	23	37	31	-3	-16	-9
Берестечко	13	12	23	42	38	34	-29	-26	-11

* Складено на основі даних [1]

В більшості міст спостерігається тенденція щодо скорочення кількості народжених за весь досліджуваний період, а саме в Луцьку, Ковелі, Нововолинську, Рожищі. У містах Володимир-Волинський, Любомль, Горохів з 2016 р. по 2017 р. кількість народжених зростає, проте з 2017 р. по 2018 р. цей показник зменшується. В м. Берестечко та Камінь-Каширський ситуація відміна від попередніх міст тим, що з 2016 р. по 2017 р. цей показник знижується, а з 2017 р. по 2018 р. – зростає. І лише в містах Устилуг та Ківерці даний показник, за весь поточний період, зростає.

Стан смертності в містах Волинської області дещо відрізняється від народжуваності, проте деякі особливості схожі. Процес щодо збільшення кількості померлих, за весь період, можна спостерігати в м. Новолинськ, Володимир-Волинський, Ківерці, в м. Берестечко, Горохів, Любомль, Рожище протилежна ситуація – зменшення кількості померлих за досліджуваний період. В інших містах стан цього показника змінюється протягом досліджуваного періоду, збільшення показника з 2016 р. по 2017 р., а з 2017 р. по 2018 р. – зменшення, характерне для міст Луцьк та Устилуг, протилежна динаміка (спочатку зменшення, а після збільшення) даного значення притаманна для м. Ковель та м. Камінь-Каширський.

За допомогою даних таблиці 1 можна побачити, що в більшості міських населених пунктів Волинської області відбувається природне скорочення кількості населення міст у досліджуваний період. А в містах: Новолинськ, Володимир-Волинський, Рожище, Устилуг, Берестечко, спостерігається природне скорочення (від'ємний показник природного приросту) за весь досліджуваний період. У м. Новолинськ та м. Володимир-Волинський цей показник щороку збільшується, а в м. Берестечко навпаки – зменшується. Для м. Рожище цей показник в 2017 р. зменшився, а в 2018 р. збільшився, в порівнянні з 2016 р., а в м. Устилуг у 2017 р. спостерігається збільшення показника, а в 2018 р. – зменшення. Міста Луцьк та Ковель показують тенденцію щодо скорочення населення, щороку показник приросту зменшується, у 2017 році даний показник зменшився в м. Ковель утричі, а в м. Луцьк у 6,5 разів, а в 2018 р. для даних міст характерний від'ємний природний приріст. В м. Горохів у 2017 р. спостерігається природний приріст, а в 2016 р. та 2018 р. – природне скорочення, проте в 2018 р. показник зменшився у 4 рази в порівнянні з 2016 роком.

У містах Ківерці, Любомль, Камінь-Каширський можна спостерігати природний приріст населення, за весь досліджуваний період. В перших двох містах в 2016 році цей показник був від'ємним, а в 2017 р. і 2018 р. – додатнім, проте в м. Любомль у 2018 р. цей показник зменшився в порівнянні з 2017 роком. Єдиним містом де за увесь досліджуваний період спостерігався природний приріст було м. Камінь-Каширський, але в 2017 р. цей показник зменшився, а в 2018 р. збільшився, проте в порівнянні з 2016 роком цей показник менший.

Для того щоб визначити сучасні особливості механічного руху населення, варто проаналізувати динаміку міграцій усіх потоків в містах Волинської області з 2016 р. по 2018 р. Дані щодо цих показників представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Міграція (за всіма потоками) в містах Волинської області*

Назва міста	Чисельність прибулих (іммігранти), осіб			Кількість вибулих (емігранти), осіб			Сальдо міграції, осіб		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Луцьк	660	1762	4211	1539	2363	3769	-879	-601	442
Ковель	288	392	915	321	658	1354	-33	-266	-439
Новолинськ	60	217	510	248	430	864	-188	-213	-354
Володимир-Волинський	198	431	882	272	577	1041	-74	-146	-159
Ківерці	57	141	244	143	177	407	-86	-36	-163
Рожище	53	69	175	134	123	259	-81	-54	-84
Камінь-Каширський	124	49	262	122	116	332	2	-67	-70
Любомль	122	81	124	77	126	150	45	-45	-26
Горохів	148	91	166	110	107	202	38	-16	-36
Устилуг	11	13	24	9	26	83	2	-13	-59
Берестечко	27	35	53	27	13	42	0	22	11

* Складено на основі даних [1]

За весь досліджуваний період (2016 – 2018 рр.) у всіх містах Волинської області можна спостерігати збільшення числа іммігрантів. Хоча, в таких населених пунктах як: Камінь-Каширський, Любомль, Горохів, з 2016 р. по 2017 р. – їх кількість зменшилась, але на загальну динаміку це не вплинуло. Варто також відмітити, що в м. Луцьк і м. Нововолинськ збільшення даного показника у 7,5 разів, у м. Володимир-Волинський, м. Ковель та м. Ківерці – у 4 рази, в м. Рожище і м. Камінь-Каширський – у 2,5 разів.

Щодо кількості емігрантів, можна також спостерігати збільшення їх числа за поточний період. Як із попереднім показником є деякі відмінності з 2016 р. по 2017 р. у таких містах: Рожище, Камінь-Каширський, Горохів, Берестечко, а саме зменшення кількості вибулих. Крім того, в м. Ковель – збільшення в 4 рази, в м. Нововолинськ, м. Володимир-Волинський і м. Ківерці – у 3,5 разів, удвічі в Луцьку та Рожищах.

Проаналізувавши число емігрантів та іммігрантів можна дізнатися сальдо міграції. На відміну від попередніх показників не у всіх містах зберіглась тенденція щодо збільшення показника, а саме приросту мігрантів (додатне сальдо). В більшості населених пунктів, за весь досліджуваний період спостерігається зменшення цього показника, а саме в м. Ковель, м. Нововолинськ, м. Володимир-Волинський, м. Камінь-Каширський, м. Горохів, м. Устилуг, зменшення з деякими відмінностями в м. Ківерці та м. Любомль. Дещо відміна ситуація в м. Любомль – з 2016 р. по 2017 р. відбувалось скорочення числа мігрантів, а з 2017 р. по 2018 р. – їх збільшення, проте сальдо залишилось від'ємне, протилежна ситуація в м. Берестечко – спочатку збільшення, а потім – зменшення з наявним приростом мігрантів. Єдиним містом, де даний показник збільшувався, - було Луцьк, за весь поточний період спостерігається зростання приросту, за рахунок переважання числа іммігрантів над числом мігрантів в 2018 році, хоча в 2016 р. та 2017 р. сальдо було від'ємне.

Висновок. За досліджуваний період можна спостерігати природне скорочення населення майже в усіх містах за рахунок високої смертності та низької народжуваності, через демографічне навантаження та низьку репродуктивну поведінку, а також еміграцію населення з малих та середніх міст, через не можливість працевлаштування. Збереження даних тенденцій зміни досліджуваних показників у містах області призведе, у подальшому майбутньому, до скорочення чисельності населення даних населених пунктів. Тому, для регулювання природного та механічного руху населення, варто скласти програму демографічного розвитку міст області, яка буде включати сучасні тенденції зміни даних показників.

Список використаних джерел: 1. *Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua.*

Маковецька Лариса, Юрковська Юлія
maklora@ukr.net, uliaurkovska@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ РІВНЯ ТРАНСПОРТНОЇ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Транспортна система Волинської області задовольняє потреби економіки й населення, однак низька якість транспортної інфраструктури, невисокий рівень її розвинутості, недостатня взаємодія між різними галузями транспортного комплексу, застаріла система регулювання логістичних процесів зумовлюють значні втрати транзитних вантажопотоків і поки що невисоку частку Волині у вантажообороті України.

Основними проблемами розвитку транспортної системи Волинської області на сьогодні є: 1) поганий стан транспортної інфраструктури, порівняно з сусідніми країнами та регіонами України, що знижує обсяги транзитних вантажо- та пасажиропотоків; 2) значна зношеність рухомого складу транспорту, що призводить до зменшення його швидкості та якості надання транспортних послуг (особливо велика зношеність автошляхів загального користування (близько 50 %)); 3) низька

частка автошляхів 1-ої категорії у мережі усіх доріг із твердим покриттям загального користування (менше 1 %); 4) вкрай незадовільний стан та недостатність автодоріг на рівні адміністративних районів (особливо поліських); 5) різке зменшення питомої ваги залізничної мережі у вантажних і пасажирських перевезеннях; 6) мала кількість автозаправних станцій на дорогах місцевого значення; 7) високий ступінь зносу основних фондів, особливо на залізничному й міському електричному транспорті; 8) незадовільна пропускна спроможність контрольно-пропускних пунктів на державному кордоні з Польщею й Білоруссю та потреба їх модернізації з метою пришвидшення процедури проходження митного й прикордонного контролю; 9) неналежна інфраструктура місць відпочинку водіїв та пасажирів уздовж основних автомобільних доріг; 10) низький рівень забезпеченості транспорту мобільними сервісними службами; 11) припинення роботи річкового й повітряного транспорту, відсутність сучасного аеропорту; 12) недофінансування дорожнього господарства й несвоєчасне проведення ремонтних робіт, як доріг загального користування, так і комунальних доріг, що призводить до руйнування їх покриття тощо.

Головною проблемою транспортної системи області на сьогодні є потреба ремонту дорожнього покриття автошляхів, особливо на автошляхах територіального й місцевого значення. У сільській місцевості рівень розвитку транспортної автошляхової інфраструктури є недостатньо якісним, особливо це спостерігається в поліських районах області, де до окремих сіл не налагоджено стійке автобусне сполучення.

Важливою проблемою залишається невідповідність експлуатаційних характеристик автодоріг загального користування сучасним вимогам щодо рівності та твердості, неузгодження їх розвитку з темпами автомобілізації регіону. Це різко позначається на зниженні рівнів пропускної спроможності основних автомагістралей, транспортної зв'язаності й доступності особливо периферійних територій і населених пунктів. Найгірша ситуація нині склалася на автошляхах М-19 «Доманове–Ковель–Чернівці–Тереблече», Р-15 «Ковель–Володимир-Волинський–Жовква», «Маюничі–Велика Осниця–Колки–Рожище–Торчин–Шклінь», «Львів–Радехів–Луцьк», М-07 «Київ–Ковель–Ягодин». На них існують ділянки, вражені напливами, колійністю, нерівністю та просадками покриття проїзної частини.

Потребує розбудови й прикордонна інфраструктура на міжнародних контрольно-пропускних пунктах на кордонах із Польщею (Ягодин–Дорогуськ й Устилуг–Зосін) та з Білоруссю (Доманове–Мокрани й Дольськ–Мохро). Є потреба в розбудові нових пунктів пропуску на кордоні з Польщею у районі Нововолинська та Шацька. Все це значно покращило б рівень транспортної забезпеченості Іваничівського й Шацького районів як прикордонних районів та області загалом.

В останні роки намітилася тенденція щодо погіршення показників роботи залізничного транспорту. Різко зменшилися обсяги вантажної роботи на залізничних лініях Ковель–Камінь-Каширський і Ковель–Заболоття. Фактично не здійснюються вантажні й пасажирські перевезення на лінії Ковель–Камінь-Каширський. До 10 квітня 2010 р. на цій лінії курсувало два потяги. Станом на 2018 р. в ході був єдиний вантажно-пасажирський потяг, який згодом зовсім скасували. Також зменшився пасажиропотік на лінії Ковель–Заболоття.

Перспективним напрямом у контексті оптимізації функціонування транспортної системи області є реалізація інвестиційного проекту з реконструкції автомагістралей М07 «Ягодин–Ковель–Київ» та М19 «Доманове–Ковель–Чернівці–Мамалига», які включені в систему європейських МТК, який дасть змогу збільшити транзитний потенціал області та пропускну спроможність автодоріг у майбутньому.

Важливим пріоритетом у контексті оптимізації функціонування транспортної системи області є впровадження швидкісного залізничного сполучення та електрифікації вантажонапружених залізничних лініях.

Назріла потреба у створенні транспортно-логістичного центру в м. Ковелі, який є найбільшим транспортним вузлом в області, задля підвищення логістичної ефективності транспортної системи та транзитного потенціалу Волині. Перспективним є створення упродовж 5–8 років індустріального парку «Ковель» на землях Люблинецької об'єднаної територіальної громади, що дасть змогу створити 3500 робочих місць і залучити інвестиції на суму понад 600 млн євро, що сприятиме перетворенню області в транспортно-логістичний HUB на основі розбудови митно-логістичного терміналу, де поєднають вузьку європейську та широку українські залізничні колії.

Серед інших перспективних пріоритетів розвитку транспортної системи й покращення транспортної забезпеченості області слід виділити такі, як:

– забезпечення високого рівня транспортної доступності територій районів і населених пунктів та якості транспортних послуг для населення області за рахунок збільшення та вдосконалення мережі автошляхів й структури автопарку;

– поліпшення експлуатаційного стану автодоріг та створення сучасних автошляхів обласного й місцевого значення за рахунок реконструкції та модернізації старих автодоріг, а також збільшення доріг із твердим покриттям, особливо в північних районах області;

– інтеграція до європейської та світової транспортної системи у контексті розвитку міжнародних транспортних коридорів на основі відкриття нових пунктів пропуску на українсько-польському кордоні Адамчуки–Збереже в районі Шацька та Кречів–Крилів в районі м. Нововолинська;

– будівництво об'їзних шляхів навколо поселень та під'їздів до прикордонних пунктів пропуску, розміщених на головних магістральних напрямках;

– удосконалення маршрутної мережі пасажирського транспорту;

– відновлення роботи річкового та повітряного транспорту, насамперед відновлення авіаційного сполучення в області шляхом розбудови Луцького аеропорту, будівництва гелікоптерних майданчиків у районних центрах, рекреаційних та оздоровчих пунктах, віддалених північних поселеннях області;

– підтримка соціальних стандартів транспортного обслуговування населення;

– розробка планів капітального та поточного ремонтів автодоріг місцевого значення залежно від ступеня зносу їх транспортно-експлуатаційних властивостей;

– прокладання нових тролейбусних маршрутів, включаючи приміські;

– проведення реконструкції та капітального ремонту великої кількості існуючих мостів, шляхопроводів, автобусних станцій, гідроспоруд тощо.

Швидке та якісне виконання робіт по оптимізації ефективності функціонування транспортної системи сприятиме підвищенню інтенсивності, комфортності й безпеці руху транспортних засобів, підвищенню рівня транспортної забезпеченості районів області. Для вирішення зазначених проблем необхідно розробити на державному й регіональному рівнях чіткий перелік конкретних програм, залучити європейські інвестиції для їх реалізації. Тому для досягнення успіху необхідно докласти чимало зусиль, спрямованих на вдосконалення усіх складників транспортного потенціалу області з метою покращення транспортної забезпеченості території області.

Отже, наявність певних проблем і диспропорцій у функціонуванні транспортної системи області стримує зростання транзитного значення області та підвищення рівня соціально-економічного розвитку області. Волинська область, маючи досить розгалужену транспортну мережу й вирішивши наявні проблеми, може в майбутньому оптимізувати рівень транспортної забезпеченості районів області та України загалом на основі ефективного використання транзитного потенціалу з інтеграцією транспортного комплексу в європейську транспортно-комунікаційну систему.

Список використаних джерел: 1*. Стан та перспективи розвитку інфраструктури регіонів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fes.kiev.ua/ new/wb/ media/ InfrASTRUKTURA.pdf,* ***2.*** *Грабовець В. В. Основні проблеми транспортної системи Волинської області / В. В. Грабовець, І. С. Мурований // Вісн. СевНТУ : зб. наук. пр. Серія : Машинобудування та транспорт. – 2012. – Вип. 135/2012. – С. 127–131.* ***3****. Автомобільні дороги України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://euro2012highway.blogspot. com /2008/08/highway-yagodin-khmelnitskiy.html,* ***4.*** *Босак О. М. Транзитний потенціал України: сучасний стан, проблеми та перспективи О. М. Босак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_47/ileya47/P17_doc.pdf.*

Погребський Тарас, Давидюк Віталій, Дацюк Вікторія
taraspogrebskyi@gmail.com; davydiukvitaliy@gmail.com; dacukvika3@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВПРОВАДЖЕННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Впровадження ринку землі сільськогосподарського призначення в Україні – це один із напрямів передвиборчої програми кандидата в Президенти України Володимира Зеленського. Українські виборці підтримали його. Отож, новообрана Верховна Рада України із президентською монобільшістю Слуга Народу ще з осені підготували відповідний пакет законів. Цей процес прийняття законів триватиме до травня, коли вже після розгляду всіх поправок до законопроекту буде прийняте його остаточне формулювання.

У наведених тезах не буде розглядатися у сукупності процес впровадження ринку землі сільськогосподарського призначення, бо відповідний законопроект остаточно ще не прийнятий Верховною Радою України. Буде висвітлено можливі позитивні і негативні наслідки від продажу землі сільськогосподарського призначення. Отже, можна навести багато відповідних як позитивних, так і негативних наслідків, але ми наведемо лише найсуттєвіші.

Позитивні наслідки:

1. Безпосередня можливість продажу землі сільськогосподарського призначення її власниками.

Після ліквідації сільськогосподарських колгоспів в Україні 1994 року і утворення колективних сільськогосподарських підприємств почався процес роздачі землі селянам у вигляді паїв. Вже пройшло з того моменту майже 26 років і за цей час уже не стало значної частини власників цих паїв, або вони вже не здатні обробляти свої наділи. Це призводить до того, що значна частина українських земель не обробляється і заростає бур'янами. Або великі фермерські господарства орендують ці паї за мізерну рентну плату, бо селянам нікуди дітися із своєю землею [2].

Отож, селяни, які не можуть повною мірою користуватися своєю землею за призначенням, матимуть можливість законно продати свої земельні наділи зацікавленому покупцеві й отримати гроші за це. Бо вже у законопроекті прописано, що вартість української землі за 1 гектар буде становити щонайменше 2000 американських доларів.

2. Збільшення внутрішніх інвестицій в аграрний сектор економіки України.

Щороку Україна втрачає приблизно 1,5% від річного приросту ВВП через мораторій на ринок землі сільськогосподарського призначення в Україні, що діє близько 20 років. А в усіх розвинених державах світу існує вільний ринок землі сільськогосподарського призначення. Внутрішні інвестори не мають впевненості і не можуть отримати бажаний прибуток від своїх інвестицій. Ринок землі оптимізує інвестиційний клімат навколо землі сільськогосподарського призначення.

Фермерські господарства чи агрохолдинги, що зараз орендують свої оброблювальні землі у селян-власників, після придбання землі отримають впевненість у завтрашньому дні. Вони не будуть боятися, що договір за оренду паїв у будь-який момент може бути розірваний власником, або рейдерськими методами буде відібрана земля в орендаря. Фермерські господарства матимуть можливість розробляти свій план розвитку на власній землі без видатків на рентну плату і отримувати бажані прибутки із сплатою усіх податків, а також із усіма податковими пільгами для відповідних фермерських господарств [3].

Було наведено основні й найсуттєвіші наслідки від впровадження ринку землі сільськогосподарського призначення в Україні, бо вони є позитивними для обох сторін – для селян-власників землі, що хочуть її продати і для фермерських господарств, що хочуть землю купити у селян і, вклавши інвестиції, отримувати прибуток. Все це є позитивним для економіки України, але існує ряд менш вагомих і негативних наслідків після відкриття ринку землі.

Негативні наслідки:

1. Диспропорція на земельному ринку країни. Після впровадження ринку землі сільськогосподарського призначення для регіонів із малородючими ґрунтами і малою часткою орендованої землі сільськогосподарського призначення, може виникнути явище, як надмірна пропозиція на земельному ринку. Бо селяни-власники почнуть масово продавати свої земельні паї, що спровокує велику пропозицію і, відповідно, падіння вартості землі за 1 гектар. Це призведе до конкурентної боротьби між селянами за можливість продажу своєї землі, а для фермерських господарств буде сприяти тому, що вони самі будуть диктувати умови і цінову політику.

А для регіонів України із родючими ґрунтами, де практично вся земля сільськогосподарського призначення орендується фермерськими господарствами, буде означати надмірний попит на земельному ринку. Бо в таких регіонах вже сформовано велику кількість фермерських господарств і агрохолдингів, які тільки і чекають, щоб вже нарешті купити ними орендовані земельні паї і більше не платити рентної плати. Але це призведе до надмірної конкуренції між ними і до того, що вони намагатимуться законними і незаконними методами отримати землю у селян-власників.

2. Монополія в аграрному секторі економіки України великих агрохолдингів. Оскільки ціна на 1 гектар землі сільськогосподарського призначення буде не менше 2000 американських доларів, то, відповідно, земельні паї не зможе купити фермер-одноосібник. Для нього це захмарна ціна і він змушений буде брати кредит у банку під заставу свого майна, бо земельний банк, попри обіцянки уряду не було ще створено. А великі агрохолдинги України, що мають значні фінансові ресурси, будуть масово скуповувати земельні паї і диктувати ринку свої умови, що стане причиною монополізації аграрного сектора економіки в Україні.

3. Бідність безземельних селян та неконтрольована цінова політика на продукцію агросектору. Селяни-власники після відкриття ринку землі у пориві за високими прибутками від продажу своїх земельних паїв залишаться безземельними і, відповідно, без засобів для існування. Тому, вони будуть змушені йти працювати до тих же фермерських господарств і агрохолдингів, яким і продали свої земельні паї. Відповідно, фермерські господарства будуть диктувати свої умови і оплату праці для селян й цінову політику на продукцію аграрного сектору економіки в Україні [1].

Отже, впровадження ринку землі сільськогосподарського призначення в Україні у 2020 році надає безпосередню можливість продажу земельних паїв селянами-власниками і збільшить внутрішні інвестиції в аграрний сектор економіки України. Це призведе до диспропорції на земельному ринку країни, до монополії в аграрному секторі економіки великими агрохолдингами, а також до бідності безземельних селян та неконтрольованої цінової політики на продукцію агросектору. Взявши до уваги

досвід розвинених країн, де існує вільний ринок землі, можна сказати, що економіка України також потребує впровадження ринку землі сільськогосподарського призначення. Потрібно підкреслити переваги і зменшити негативний вплив безпосередньо на аграрний сектор України.

Список використаних джерел: ***1****. Барський Ю. Влияние безработицы на формирование экономической составляющей трудового потенциала / Ю. Барский, Т. Погребский, Г. Голуб, А. Слипчук // Uniwersytet Śląski Wydział Nauk o Ziemi Sosnowiec 2019, Acta Geographica Silesiana, 34. WNoZ UŚ, Sosnowiec, 2019 – P. 5-9.* ***2****. Зінчук Т. Аграрна політика країн ЦСЄ у контексті інтеграції до ЄС: реалії та перспективи для України / Т. Зінчук // Економіка України. — 2006. — № 34. — С. 74–88.* ***3****. Шебаніна О. В. Орендні земельні відносини: сучасний стан та основні напрями удосконалення / О. В. Шебаніна // Економіка АПК. — 2008. — № 7. — С. 7–13.*

Погребський Тарас, Давидюк Віталій, Дацюк Вікторія
taraspogrebskyi@gmail.com; davydiukvitaliy@gmail.com; dacukvika3@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

В Україні після революції Гідності починається етап повного реформування держави в цілому. Особливого підходу потребувала адміністративна реформа, яка отримала назву – децентралізація. Ще 2014 року було ухвалено базові нормативні документи, окреслено певне бачення реформи територіально-адміністративного устрою та місцевого самоврядування, що й створило передумови для реальних кроків децентралізації, свідками якої ми стали вже в наступного 2015 року [4].

Україна успадкувала від Радянського Союзу досить централізовану систему державного управління влади. Тому, спираючись на досвід Польщі, Литви та Латвії в Україні відбувається реформа «Національний проект Децентралізація». Децентралізація – це процес переорієнтації в умовах демократизації суспільства повноважень і ресурсів з центрального на регіональний (місцевий) рівень (створення ОТГ) з метою підвищення ефективності і результативності державно-громадського управління [2]. Це закономірний процес розвитку громадянського суспільства та демократії в державі, що триває вже 6 років, але ще не завершився.

В даних тезах буде викладено основні переваги та недоліки реформи децентралізації в Україні із короткою їх характеристикою.

Переваги реформи:

1. Створення передумов для розвитку громадянського суспільства. Жителі об’єднаних територіальних громад матимуть більше можливостей брати участь у місцевому самоврядуванні, а не чекати на рішення по вирішенню їх місцевих питань від районної чи обласної адміністрації. Таким чином, створює умови для набуття населенням практичного досвіду у демократії – народовладді.

2. Ліквідація заплутаної і складної системи контролю. Владу на місцях напряму контролюватимуть самі люди. Допомогти їм мають прозорі бюджети, до яких кожен матиме доступ. Державний контроль втілюватиметься в інституті префектів. Префект призначається Президентом за поданням Верховної Ради. Його єдина функція – слідкувати за законністю рішень. На відміну від сьогоднішніх губернаторів, префект не вказує громадам, що робити, та не втручається в їхні справи. Однак він матиме право зупиняти дію рішення ради, якщо воно не відповідає законам, і одразу звертатися щодо цього до суду [1].

3. Пряма співпраця із держбюджетом. Бюджети об’єднаних громад переводяться на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, оскільки вони

урівнюються в повноваженнях з містами обласного значення. Ці громади вже не залежатимуть ні від району, ні від міста, ні від області. Фінансування стане дворівневим, прямим: від держави – безпосередньо громаді [3].

4. Спеціальна субвенція. З державного бюджету об'єднаним територіальним громадам на розвиток інфраструктури передбачено спеціальну субвенцію в розмірі 1 млрд. гривень. Щоб спростити процес отримання цих коштів для громад, Міністерство регіонального розвитку розробило та затвердило форму заявки, а раніше запропонував типову структуру плану соціально-економічного розвитку, необхідного для отримання субвенції. Ці кошти розподілилися об'єднаними громадами за чіткою формулою залежно від кількості сільського населення та площі громади [3].

5. Цілеспрямовані видатки. Більш цілеспрямоване використання видатків бюджету на місцеві пріоритети і потреби. Місцева влада ОТГ зможе самостійно вирішувати куди і скільки потрібно виділити бюджетних коштів. Всі видатки потрібно буде лише використовувати із відома жителів громади, а не по настановам чиновників із районної чи обласної влади, які реально не можуть визначити необхідну кількість видатків із бюджету на певну галузь суспільного життя громади.

6. Створення нової системи оподаткування. В місцевому бюджеті залишатиметься 100% єдиного податку, податку на прибуток підприємств та установ комунальної власності та податку на нерухомість. Також в громадах залишатиметься 60% податку на прибуток фізичних осіб, 25% екологічного податку, 5% акцизного податку. Крім цього, всі кошти, отримані за надання адміністративних послуг, також будуть йти до місцевого бюджету [1].

7. Розвиток підприємництва та сприяння ринковим перетворенням. Децентралізація надала органам місцевого самоврядування стимул покращувати умови для місцевого бізнесу. Принцип простий: якщо умови для підприємців будуть краще, то й зароблятимуть вони більше. А отже, це призведе до збільшення податкових надходжень до бюджетів. Ці кошти спрямовуватимуться на потреби громади – облаштування місцевої інфраструктури, модернізацію шкіл та лікарень, закупівлю пожежних машин тощо. І для цього не треба чекати дозволу з Києва [4].

8. Залучення міжнародних інвестицій. У цей момент увага багатьох міжнародних донорських проектів прикута до об'єднаних громад. Їм запропоновано різну допомогу – від консультацій та навчання активу й посадовців до конкретних сум допомоги на різні проекти: центри надання адміністративних послуг, інфраструктурні проекти, енергозбереження тощо. В Україну з конкретними цілями допомогти об'єднаним територіальним громадам надійшло декілька десятків мільйонів євро, і цим потрібно скористатися просто зараз [3].

Таким чином, переваги реформи децентралізації та об'єднання громад в Україні підкреслюють головне її завдання – віддати право самостійно вирішувати найважливіші місцеві питання мешканцям міст, сіл та селищ. Реформа покликана створити систему, за якої органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зможуть ефективно здійснювати покладені на них функції, а громадянам самим вирішувати через вибори, як буде розвиватися їх край [5].

Недоліки реформи:

1. Непослідовність нормативного забезпечення. Не прийняті зміни до Конституції, що «підвішує» прийняття багатьох важливих нормативних актів і гальму процес децентралізації.

2. Нові кадри, нестача знань, брак відповідальності. До складу місцевого самоврядування прийшло багато активних людей, які є новачками у владі та потребують знань «з нуля». Та й для досвідчених представників самоврядування, які опинилися в нових умовах, навчання та консультативна допомога не будуть зайвими. Так, наприклад, потребують роз'яснення деякі юридичні питання, пов'язані з діяльністю нових об'єднаних громад [4].

3. Складність, багатоплановість реформи. Концепція реформи вимагає узгоджених дій з боку різних секторів, різних міністерств та відомств – зокрема Міністерства освіти і науки, Міністерства соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я тощо. Наразі з'явилися позитивні зрушення в такій координації, але про справжню зваженість у роботі говорити однозначно передчасно. Проблемою є неузгодженість та відставання галузевих міністерств від поточних темпів децентралізації та їх реагування на виклики, які постають перед новоствореними громадами.

4. Штучне гальмування реформи. Оскільки, децентралізація – це передача влади на органи місцевого самоврядування, то спостерігається великий опір з боку чиновників районних та обласних адміністрацій, які не бажають втрачати свій контроль і владу над громадами. Також, значна частина управлінського апарату буде звільнено, тому чиновники бояться за своє робоче місце. Серед жителів громади присутня необізнаність і байдужість, що суттєво ускладнює процес децентралізації. Населення не розуміє, що це за реформа, які вигоди від неї та як вона вплине на суспільне життя в громаді.

5. Диспропорції і нерівномірність у соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Децентралізації включає в себе добровільний процес об'єднання адміністративних одиниць в об'єднані територіальні громади. Але, вони мають різний соціально-економічний розвиток, площу, кількість населення і більші адміністративно-територіальні одиниці не бажають до себе приєднувати менші й менш розвинуті одиниці, що створює внутрішні конфлікти. Тому, держава розробила заохочення до розширення меж і кількості населення об'єднаних територіальних громад у вигляді субвенцій.

Отже, реформа децентралізації в Україні створює передумови для розвитку громадянського суспільства, ліквідовує заплутану і складну систему контролю, надає спеціальну субвенцію, цілеспрямовані видатки, створює нову систему оподаткування, розвиває підприємництво та сприяє ринковим перетворенням, залучає міжнародні інвестиції для об'єднаних територіальних громад. Але, існують проблеми, такі як непослідовність нормативного забезпечення, нові кадри, нестача знань, брак відповідальності, складність, багатоплановість реформи, штучне гальмування реформи та диспропорції і нерівномірність у соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Тому, взявши до уваги досвід європейських держав, в Україні позитивно впроваджується реформа децентралізації, що має покращити життя українців.

Список використаних джерел: ***1****. Барський Ю. М. Проблеми та перспективи реформи місцевого самоврядування у Волинській області / Ю. М. Барський, Г. С. Голуб, Т. Г. Погребський, С. В. Глушко // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр. / за заг. ред. Ф.В. Зузука.– Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т. ім. Лесі Українки, 2018.– №15. – С. 103-110.* ***2****. Децентралізація під мікроскопом : аналіз плюсів та мінусів для об'єднаних громад // Децентралізація дає можливості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://decentralization.gov.ua/news/2101.* **3.** *Що таке децентралізація і навіщо вона всім нам? - простими словами про реформу // Децентралізація дає можливості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://decentralization.gov.ua/news/1862.*

Погребський Тарас, Кошулинська Тетяна, Глушко Світлана
taraspogrebskyi@gmail.com, tania.koshulinskaya@gmail.com, svitlanahlushko@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ МІСТА ЛУЦЬКА

У сучасному динамічному світі на різних регіональних рівнях посилились процеси, пов'язані із рухом населення. Переміщення осіб через державні кордони або межі адміністративно-територіальних одиниць зі зміною місця проживання значною мірою обумовлені різними причинами: екологічними, економічними, етнічними, політичними тощо. Наслідки економічної та політичної кризи в Україні значно активізували процеси, пов'язані з міжрегіональними та міждержавними міграціями населення.

Міграції населення мають значний вплив на процеси відтворення населення. Являючись результатом соціально-економічного розвитку регіонів, міграційні потоки можуть збільшувати або зменшувати загальну чисельність населення, створювати трансформацію статево-вікової структури. У районах вибуття порушується статевий баланс населення, бо переважно виїжджають молодь і чоловіки працездатного віку, посилюються процеси старіння населення, що негативно впливає на процеси народжуваності. Приплив мігрантів репродуктивного віку призводить до зростання народжуваності [2].

Міграційні рухи населення характеризуються великою різноманітністю як з точки зору просторово-часових ознак, так і стосовно причин, якими вони обумовлюються, та їхніх соціально-демографічних характеристик.

Сучасні тенденції міграційного руху населення у місті Луцьк визначаються динамічністю.

Основним джерелом інформації щодо міграційних процесів в місті Луцьку у період 2014–2019 рр. є дані Державної служби статистики України у Волинській області, які формуються на основі інформації про реєстрацію та зняття з реєстрації осіб за місцем проживання.

Найголовнішою проблемою міста Луцьк є зменшення частки економічно-активного населення, внаслідок зовнішньої міграції. В період з 2014 по 2018 роки спостерігалось коливання чисельності економічно-активного населення міста, у 2015 році вона зросла внаслідок внутрішньої міграції (в результаті міграції населення із зони проведення АТО) а у наступні роки (2016-2017 рр.) чисельності економічно-активного населення зменшилася (рис. 1).

Проаналізувавши міграційні потоки міста Луцька, ми може побачити, що станом на 2018 рік число прибулих становило 4211 осіб, а число вибулих 3769, тобто спостерігається додатній міграційний приріст населення [1]. Але така тенденція є короткотривалим явищем, прогнозується, що тенденція до виїзду за кордон зростатиме і далі, нині є усі підстави так вважати. За соціологічними дослідженнями бажання забезпечити краще майбутнє для дітей як причину переїзду в іншу країну називали 34%, відсутність достойної роботи в Україні – 23%, бажання отримати кращу освіту – 12%. Місто Луцьк не є виключенням у цій невтішній статистиці [4].

Міграція робочої сили для Луцька несе переважно негативні наслідки, такі як: втрата висококваліфікованих спеціалістів, що спричиняє уповільненню темпів науково-технічного прогресу; втрата конкурентоспроможної робочої сили; втрата іноземної валюти, яка вивозиться іммігрантами; соціальної напруженості у суспільстві, яке спричинене міжнаціональними конфліктами; політичні та економічні претензії до України та м. Луцька зокрема через зростання нелегальної трудової міграції українців; дискримінація та експлуатація українців місцевими роботодавцями;

збільшення тиску на національний ринок праці через конкуренцію робочої сили за кордоном.

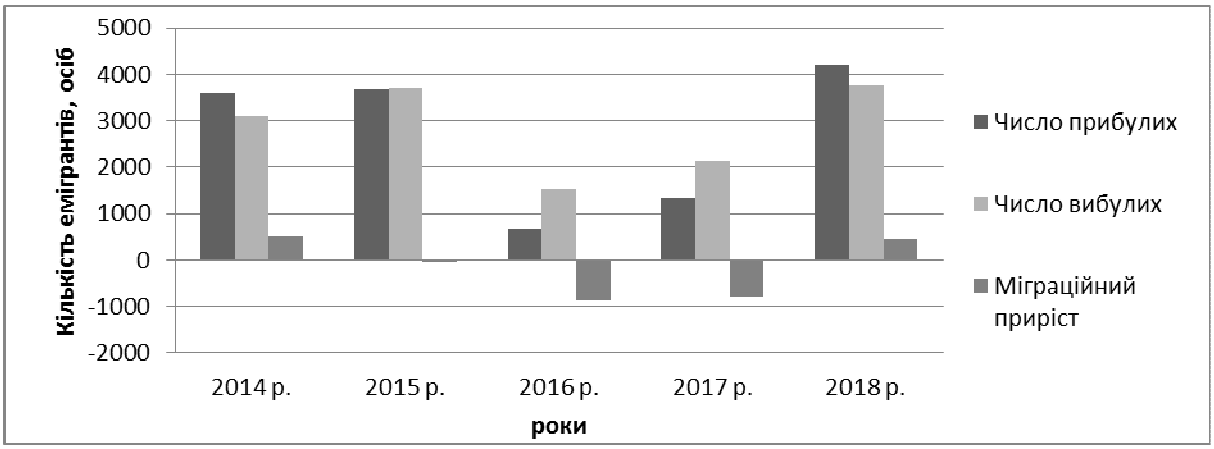

Рис. 1. Динаміка міграційного руху населення міста Луцьк, 2014 – 2018 рр.

Найчастіше з Луцька їдуть працювати до Польщі, Італії та Чехії. У цьому переліку також і Росія, але війна на Донбасі та євроінтеграція за останні роки суттєво переорієнтували мігрантів на країни Європейського Союзу.

Головною причиною, через яку лучани продовжують їхати і на заробітки, і на постійне проживання за кордон, є різниця в оплаті праці. Якщо в Україні середня зарплата на рівні €250, то у Польщі €750, в Чехії – €870, Італії – €1760, Німеччині – €2300, Ірландії – €2500. З огляду на це, зростання середньої зарплатні до 10 тис. грн, яке обіцяє уряд, для заробітчан не стане аргументом, щоб працювати вдома [4].

Окремою тенденцією є виїзд населення до Польщі. В останні роки на тлі зростання економіки сусідньої держави та спрощення перетину кордону через введення безвізового режиму з країнами ЄС, потік лучан до Польщі зріс.

Щодо видів економічної діяльності в яких найчастіше працюють українці за кордоном, лідерами є: будівництво, промисловість, ресторанно-готельний бізнес, домашній догляд і сільське господарство. Остання три сфери популярні в країнах ЄС, тоді як транспорт і торгівля популярніші в країнах СНД [2].

Висновки. Проведений аналіз характеру міграційних тенденцій в Луцьку дав змогу зробити висновок, щодо високого рівня актуальності та заглибленості існуючої проблеми. Основними емігрантами з міста залишаються молоді та висококваліфіковані люди, які виїжджають за кордон втрачають свій накопичений трудовий потенціал працюючи на посадах, що не відповідають наявним в них знанням, вмінням та навичкам. Основними причинами активізації міграційних процесів в Луцьку є: низький рівень заробітної плати, дисбаланс та велике навантаження на ринку праці, нестабільна соціальна та політична ситуація в країні, ментально високий рівень територіальної мобільності населення, тощо. Це говорить про необхідність розробки цілого комплексу заходів, щодо покращення макроекономічного клімату в місті, покращення умов та якості зайнятості населення, розширення можливостей працевлаштування, що в комплексі сприятиме створенню придатного середовища для збереження трудового потенціалу та втримання процесів відтоку висококваліфікованої робочої сили за кордон.

***Список використаних джерел**: **1**. Головне управління статистики Волинської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua. **2**. Демьяненко К. О., Кримова М. О. Наслідки та причини активізації трудової міграції в Україні. 2018. – 179 с. **3.** Статистичний щорічник Волинь 2018 / за ред. В.Ю.Науменка. – Луцьк : ГУС у Волин. обл., 2019. – 457 с. **4**. Трудова міграція : куди їдуть українці та чому не хочуть працювати вдома [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zik.ua/news/*

2018/04/02/trudova_migratsiya_kudy_idut_ukraintsi_ta_chomu_ne_hochut_pratsyuvaty_vdoma_1297401.

Поручинська Ірина, Бабій Михайло
rinaporuchynska@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РОСЛИННИЦТВА У ЛУЦЬКОМУ РАЙОНІ

Луцький район має великі можливості для розвитку аграрного виробництва. У структурі сільського господарства району рослинництво значно переважає тваринництво – 72 % і 28 % відповідно. Галузь рослинництва дає вагомий внесок до валового виробництва сільськогосподарської продукції регіону та має забезпечити населення продуктами харчування рослинного походження [1].

Впродовж останніх років структура посівних площ району зазнала трансформації. Причиною цього є ряд чинників, зокрема, зміна клімату та значні досягнення селекціонерів у виведення високоадаптивних сортів та гібридів, що дозволило успішно вирощувати сільськогосподарські культури, які раніше не застосовувалися у наших широтах.

На сьогоднішній день найбільша посівна площа зайнята під зернові та зернобобові (49,8 %) та технічні культури (40,5 %). У 2019 році підприємствами району було зібрано 97,5 тис. тон зернових та зернобобових культур з найвищою урожайністю в області – 71,2 ц з гектара. З них 88,7 % загального обсягу зернових становить озима пшениця.

Серед найбільших виробників зерна підприємства: «Городище», «Дружба», «П’ятидні», «Рать», «Україна-Баїв» та «Лище», частка яких у загально районному виробництві становила 57,0 % [2].

Луцький район займає лідируючі позиції в області за виробництвом цукрового буряка. Крім того, зазначимо, що це єдиний район Волинської області, де виробництво цукрового буряка зросло, оскільки для інших районів характерне скорочення виробництва цієї культури. За урожайністю цукрових буряків Луцький район посідає перше місце в області – 670 центнерів з одного гектара, що на 153 центнера більше ніж в середньому по області.

У структурі посіву технічних культур 37,6 % площ займала соя, 36,2 % – ріпак, 18,3 % – соняшник. Ріпаку і кользи зібрали 13,4 тис.т, сої – більше 15 тис.т., соняшника – 8,3 тис.т. Найбільші виробники цих культур у районі товариства «Городище», «Веселе-Агро» та приватне підприємство «Несвіч» [2; 3].

За виробництвом картоплі Луцький район також знаходиться на лідируючих позиціях. Виробництво картоплі зосереджене у особистих селянських господарствах та фермерських господарствах, де розміщено більше 95 % площ цієї культури. Урожайність картоплі в Луцькому районі є досить високою і становить 179 центнерів з одного гектара.

Виробництвом овочів в районі займаються як в сільськогосподарських підприємствах, так і в господарствах населення. При цьому в умовах переходу до ринкової економіки виник досить великий перерозподіл площ посівів і валових зборів овочів між сільськогосподарськими підприємствами та населенням. Частка господарств населення у виробництві овочів складає понад 95 %. Перспективою для овочівництва є розширення вирощування овочів закритого грунту, запровадження крапельного поливу та будівництво овочесховищ [2].

На території Луцького району по всіх категоріях господарств є в наявності 160 га плодоягідних насаджень, з них зерняткових – 65 га, кісточкових – 6,5 га, ягідників 95

га. Разом з тим, значні площі плодоягідних культур вирощуються в особистих селянських господарствах, облік яких ведеться на розрахунковій основі.

Сільське господарство в цілому і рослинництво зокрема є однією із провідних галузей економіки Луцького району. Основним завданням, що стоїть перед галуззю, є збільшення обсягів сільськогосподарського виробництва, забезпечення району продуктами харчування та сільськогосподарською сировиною.

Список використаних джерел: ***1.*** *Аграрний комплекс Волині. Економічна доповідь / За ред. В.Ю. Науменка. – Луцьк: Голов.управл. стат. у Волинській області. – 46 с.* ***2.*** *Головне управління статистики у Волинській області / Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua.* ***3.*** *Департамент агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://agrovolyn.com/main.php.*

Поручинська Ірина, Пахалюк Сергій
rinaporuchynska@gmail.com; sirpablo415@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

СУЧАСНА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПРИКЛАДІ ДУБЕНСЬКОГО РАЙОНУ

Реформування територіальної організації влади на засадах децентралізації є одним із ключових напрямів системних суспільних трансформацій в Україні. Базовою складовою цієї реформи є оптимізації просторової основи функціонування органів влади, якою виступає адміністративно-територіальний устрій.

Процес децентралізації на території Дубенського району Рівненської області розпочався у 2016 році, коли було утворено перші в районі об'єднані територіальні громади (ОТГ) – Привільненську, Смизьку та Мирогощанську. У 2017 році була утворена Тараканівська ОТГ, у 2018 – Повчанська, а у 2019 – Семидубська. Загальна кількість сільських рад, які об'єдналися – 15, загальна площа об'єднано-територіальних громад – 729.29 км^2 або 60,7 % площі району, в межах громад проживає 28749 осіб, або 64,2 % населення району [2]. Всі громади утворені в межах району є самодостатніми і не потребують державної субвенції. Також деякі з них розглядають можливість приєднання до них ще необ'єднаних сільських громад.

Першою у районі була утворена Привільненська об'єднано-територіальна громада – 24 квітня 2016 року. До складу громади входять 3 сільські ради – Привільненська (села Привільне, Панталія, Черешнівка і Дубрівка), Молодавська (села Молодаво Перше, Друге і Третє) та Іваннівська сільська рада, яка приєдналася до ОТГ у 2019 р. (Іваннє, Бортниця, Зелене, Кліщиха, Кривуха і Лебедянка). Загальна кількість населення громади становить 4778 осіб, площа громади складає 115,85 км^2. ОТГ розміщена в північній частині району, межує з містом Дубно, Млинівським та Рівненським районами, Мирогощанською, Тараканівською та Повчанською громадами [2].

Другою в районі була утворена Смизька об'єднано-територіальна громада – 31 липня 2016 року. До складу громади входять дві сільські ради – Берегівська (села Берег, Комарівка, Миньківці, Онишківці, Тур'я і Сапанівчик) і Шепетинська (Шепетин, Буща, Голуби, Мартинівка, Нова і Стара Миколаївка і Студянка) та одна селищна рада – Смизька. Площа ОТГ – 192,28 км^2, загальна кількість населення – 7622 осіб, з яких 2668 проживають у смт Смизі. ОТГ розташована на крайньому півдні району, межує з Радивилівським районом Рівненської області та Кременецьким і Шумським районами Тернопільської області та з Семидубською ОТГ [2].

У серпні 2016 року, була утворена Мирогощанська ОТГ. До її складу увійшли дві сільські ради – Княгининська (села Княгинин, Білоберіжжя, Боцянівка, Заруддя, Листвин, Молодіжне, Нараїв, Острів, Травневе) та Мирогощанська (Мирогоща Перша і Друга, Костянець, Липа і Мокре). Площа громади – 114,59 км^2, кількість населення – 6985 осіб,. Громада розташована в східній частині району, межує із Здолбунівським районом, Семидубською, Привіляненською та Тараканівською громадами [1].

У 2017 році була утворена Тараканівська об'єднано-територіальна громада. До її складу увійшли дві сільські ради – Рачинська і Тараканівська (села Тараканів, Великі та Малі Загірці). Чисельність населення громади складає 3377 осіб, площа ОТГ – 77,9 км^2. Громада розміщується в центральній частині району, біля міста Дубно зі сходу та півдня, межує з містом Дубно, Семидубською, Мирогощанською та Привільненською ОТГ [2].

Повчанська об'єднано-територіальна громада була утворена у квітні 2018 року. Вона складається з двох сільських громад з двох районів – Повчанська (села Повча і Будераж) Дубенського району і Миколаївська (Миколаївка, Буди, Гнатівка, Підбрусинь та Яблунівка) – Млинівського району Рівненської області. Загальна чисельність жителів ОТГ складає 1897 осіб, площа громади – 63,57 км^2. Громада розміщується в західній частині району, межує з Млинівським та Радивилівським районами і з Привільненською ОТГ [2].

Останньою в районі була утворена Семидубська об'єднано-територіальна громада – у грудні 2019 року. До складу громади увійшли три сільські ради – Семидубська (села Семидуби, Грядки, Довге Поле, Залужжя, Іваниничі, Тростянець), Гірницька (Гірники, Здовбиця, Збитин, Злинець та Клинці) і Соснівська (Соснівка, Бондарі, Кліпець, Нагоряни і Ясинівка). Чисельність населення громади становить 4171 особа, площа – 165,1 км^2. Громада розміщується в південно-східній частині району, межує з містом Дубно, Здолбунівським районом, Тараканівською, Мирогощанською та Смизькою ОТГ [3].

Однак, в районі є сільські ради, які ще не приєдналися чи не сформували власні ОТГ – Варковицька, Вербська, Майданська, Малосадівська, Мильчанська, Озерянська, Плосківська, Птицька, Сатиївська та Стовпецька. В майбутньому заплановано створення ще двох ОТГ – Варковицької (планується об'єднати Варковицьку, Озерянську і Сатиївську сільські ради) та Вербської (об'єднання Вербської, Птицької і Стовпецької сільських рад).

Список використаних джерел: ***1.*** *Варковицька громада Дубенського району хоче об'єднатися у повному складі [Електронний ресурс] // Децентралізація в Україні. Режим доступу : https://decentralization.gov.ua/news/3662.* ***2*** *Дубенський район – Громади [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://decentralization.gov.ua/rayons/1088/communities.* ***3.*** *Рівненщина: історія успіху об'єднаних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу : decentralization.gov.ua/news/7831* ***4.*** *На Рівненщині з'явиться нова об'єднана громада – Вербська [Електронний ресурс] // Децентралізація в Україні. – Режим доступу : https://decentralization.gov.ua/news/1191*

Поручинський Володимир, Сацюк Руслан
poruchynsky@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИХ ГАЛУЗЕЙ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Волинська область є невід'ємною складовою паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) України. Особливості структурної організації паливно-енергетичного комплексу

області визначаються наявністю двох ланок: енергетичної та паливної, яка є провідною. Енергетична ланка комплексу отримала в області незначний розвиток і виконує обслуговуючі функції з постачання і розподілу енергії.

Структура паливно-енергетичного комплексу формується на основі власних паливно-енергетичних ресурсів: кам'яного вугілля, природного газу, торфу і відображає територіальні особливості видобутку і споживання цих ресурсів.

Особливостями паливно-енергетичного комплексу Волинської області є висока питома вага видобутку вугілля шахтним способом, незначними масштабами видобутку торфу, відсутністю потужних електростанцій, неможливістю розвитку гідроенергетики, високою часткою надходження електроенергії та незначним використанням нафтопродуктів, що завозяться в область [1].

У галузевій структурі виділяють вугільну, газову, торфову та електроенергетичну галузі. Перші три використовують місцеві мінерально-сировинні ресурси. В останній період зростає споживання дров у зв'язку із підвищенням цін на енергоносії. Дрова використовуються для опалення житлових приміщень, особливо у сільській місцевості. В якості палива часто використовуються відходи лісозаготівельної, лісопильної і деревообробної галузей.

В умовах сьогодення, за рахунок власного видобутку кам'яного вугілля, торфу неагломерованого паливного, брикетів, котунів та подібних видів твердого палива з торфу та дров для опалення область в цілому забезпечена такими енергоресурсами [1].

У той же час рівень забезпеченості природним газом досить низький. Згідно з підрахунками, потенціал енергетичних ресурсів регіону лише на 30 % здатен забезпечити потреби в енергії місцевими видами палива. Це пов'язано з тим, що відношення кількості наявних ресурсів власного виробництва та рівня їх споживання є зовсім різним.

У регіональній структурі використання палива за напрямками споживання, як і раніше, більшу половину складають витрати енергетичного сектору на кінцеве споживання (використання безпосередньо як палива). Для кінцевого споживання найбільше використовується енергетичних матеріалів та продуктів переробки нафти, дров для опалення та природного газу [2; 3].

Другою складовою витрат енергетичних матеріалів залишається перетворення в інші види палива, враховуючи власне споживання. У цьому секторі домінуючим є споживання торфу паливного, кам'яного вугілля, енергетичних матеріалів та продуктів переробки нафти на виробництво тепла та електроенергії.

Значна частка енергетичних ресурсів області використовується в неенергетичних цілях, велика кількість енергоносіїв втрачається при розподілі, транспортуванні та зберіганні.

В структурі галузевого енергоспоживання у Волинській області найбільші обсяги припадають на промисловість – 64,3 %, транспорт та зв'язок – 12 %, державне управління та оборону – 7,8 %, сільське та лісове господарство – 7,6 %.

Загалом, в регіоні спостерігається певна закономірність споживання основних видів енергоносіїв: вугілля, природний газ і дрова для опалення найбільше використовуються підприємствами промисловості, установами державного управління та оборони; при цьому, бензин і дизельне паливо споживається переважно транспортом, закладами зв'язку, в сільському та лісовому господарстві [3].

Територіальний розподіл споживання енергетичних ресурсів Волинської області є досить нерівномірним. Великі міста та райони області зі значною мережею об'єктів житлово-комунального та соціально-культурного призначення, в яких розташовані потужні промислові підприємства, значно випереджають за обсягами споживання енергетичних ресурсів невеликі райони сільськогосподарської спеціалізації.

Список використаних джерел: ***1.*** *Волинська область – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www. experts. in.ua/regions/detail.php?ID=4314.* ***2.*** *Енергетична безпека держави | Волинська обласна рада [Електронний ресурс] – Режим доступу : volynrada.gov.ua/masmedia/energetichna-bezpeka-derzhavi* ***3.*** *Статистичний збірник "Паливно-енергетичні ресурси Волині" / відп. за вип. З. Н. Ткачук. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2014. – 51 с.*

Потапова Алла, Коземіров Богдан
potapova.alla@eenu.edu.ua; www.b.k.87743@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕОГРАФІЇ РЕЛІГІЙ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Соціально-економічні та трансформаційні процеси початку XXI століття вплинули не тільки на життя населення, але і на їх релігійну активність. Історія становлення релігій показує зміни впливу на розвиток суспільних процесів не тільки у державі, регіонах, але і у свідомості населення. Модернізація змін у релігійних процесах позначилася як з позитивної, так і з негативної сторони, що прослідковується у певних наслідках: етнічні та релігійні конфлікти; соціальні проблеми; етнокультурний розвиток регіонів тощо. Макс Вебер зазначає, що релігійний фактор є одним із важливих, який впливає на рівень економічного розвитку держав.

Вивченням географії релігій займалися Л. В. Атаман, Т. І. Божук, Ю. Я. Городиський, Ф. Д. Заставний, Л. В. Ключко, А. С. Ковальчук, Ю. Л. Когатько, О. Г. Кучабський, О. О. Любіцева та інші. Серед основних теоретико-методичних підходів дослідження географії релігій науковці виділяють системний, історико-географічний, просторовий, порівняльно-географічний та картографічний.

Основними чинниками, що визначають географічні особливості формування та територіальної організації географії релігій є природно-географічні, історико-географічні, суспільно-географічні, економіко-географічні та соціально-інформаційні (медійні). Їх сукупність визначає ментальні та етнічні особливості населення, які позначаються на формування та усталеності релігійного простору. Основними з них учені називають історико-релігійний аналіз та історико-географічний чинник. Історико-релігійний аналіз становища релігій у Волинської області дозволить виявити вплив географічних умов та факторів на формування релігійного простору. Історико-географічний чинник сприяє формуванні території області та складу етнічного населення регіону й демографічних процесів.

Релігійні особливості формуються не під впливом певних особливостей віровчень чи культу, а зумовлюються переважно конкретними історичними та географічними умовами життя тих народів, серед котрих вони виникають чи поширюються, специфікою їхньої національної духовності. Релігії були підпорядковані етнічному процесові, відповідали духові нації, національній індивідуальності. Релігійний чинник відігравав велику роль у формуванні національної психіки, включаючись в етнопсихологічну структуру. Взаємодія релігії з етнічними структурами, в рамках яких вони існували, сприяла до формування етноконфесійного синкретизму. Специфіка географічного розташування України між Сходом і Заходом, на межі зіткнення різних релігій – християнства й ісламу, різних конфесій – православ'я й католицизму, зумовило формування сучасного релігійного становища в країні загалом і у Волинській області зокрема [2, с. 571–572].

Національне буття, історія та особливості національної духовності українського народу вказують на його релігійність, що є наслідком впливу на їх духовний світ

різних релігійних чинників, продуктом зовнішніх факторів: географічних, історичних, етнопсихологічних, господарських, соціально-психологічних тощо [1, с. 5].

З 1988 року на території Волинської області почався відбуватися процес перегляду суспільством історичної та культурної ролі релігії, що пов'язано зі змінами релігійної політики держави.

На 01 січня 2020 року на території Волинської області зареєстровано 1310 релігійних організацій, з них 1244 громади та 30 релігійних громад діють без реєстрації статутів. Загалом в області діє 24 релігійні конфесії, течії і напрями. З 1989 року їх кількість на території Волинської області виросла майже у 5 разів.

Розвиток релігійної сфери сприяв зростанню її ролі у суспільних процесах області, а саме: актуалізувалось вивчення проблем підтримки міжконфесійної й міжрелігійної стабільності та попередження конфліктів на релігійному підґрунті; етнокультурний розвиток області сприяв релігійному туризму та формуванню культурного іміджу регіону.

Дослідження географії релігій Волинської області дозволить виявити суперечливі процеси у релігійній сфері регіону, дати позитивну чи негативну оцінку релігійної активності, яка має протиріччя між релігійними організаціями в середині області та в середині самої релігійної сфери тощо.

Список використаних джерел: ***1.*** *Колодний А. М. Історія релігії в Україні : у 10 т. / А. М. Колодний / Український Центр духовної культури. – 1996. – С. 5.* ***2.*** *Колодний А. М. Історія релігії в Україні / А. М. Колодний / Знання. – 1999. – С. 571–572.*

Потапова Алла, Підвальна Ольга
potapova.alla@eenu.edu.ua; olgaden1709@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОЛКІВСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Колківська селищна об'єднана територіальна громада, як адміністративна одиниця, утворена у жовтні 2017 року, до складу якої входять 15 населених пунктів: смт. Колки, с. Боровичі, с. Грузятин, с. Годомичі, с. Рудники, с. Калинівка, с. Мар'янівка, с. Новоукраїнка, с. Островки, с. Старосілля, с. Розничі, с. Семки, с. Ситниця, с. Четвертня, с. Криничне. Загальна площа Колківської об'єднаної територіальної громади становить 355,97 км² з кількістю населення у громаді – 13188 чол., адміністративний центр розташований у смт. Колки [4].

Територія громади розташована у східній частині Волинської області та охоплює частину Маневицького району і відноситься до Волинського Полісся – однієї з фізико-географічних областей Поліської провінції мішано-лісової хвойно-широколистяної вологої помірно-теплої зони Східно-Європейської ландшафтної країни [1].

За умовами атмосферної циркуляції дана територія лежить в межах помірно-континентальної області помірного кліматичного поясу. Протягом року переважають атлантичні повітряні маси. Крім того, місцевість зазнає впливу арктичних, тропічних та помірних континентальних повітряних мас.

На корисні копалини Колківська громада бідна. Нерудні корисні копалини представлені будівельними матеріалами (пісок, глина). Поширені будівельні та баластові піки, глиниста сировина різних генетичних відкладів широкого практичного застосування. Також є поклади торфу, що зосереджені в заплавах річок, в місцях осушення боліт і заболочених територій. Але, найбільш багата місцевість на біологічні ресурси (тваринний та рослинний світ), земельні та лісові ресурси.

Структура земельні ресурси Колківської ОТГ складається із площ: земельного фонду – 35598 тис. га, забудованих територій – 6271 тис. га (17,6 %), сільськогосподарських земель – 12365 (34,7 %), лісовкритих територій – 11214 (31,6 %), заболочених земель – 1542 (4,3 %) та інших – 4205 (11 %).

Одними з найцінніших ресурсів Колківської ОТГ є лісові ресурси. Ліс не тільки цінна промислова сировина, він відіграє ґрунтозахисну, водоохоронну роль, служить «легенями» населених пунктів. Підвищенням продуктивності лісів, лісовідтворенням та лісовпорядкуванням, захистом та охороною лісових насаджень займається Колківське лісове господарство.

Переважаючими ґрунтоутворюючими породами є водно-льодовикові і давньо-льодовикові відклади, на які припадає 88,7 % від загальної площі. Еолові та піщані відклади представлені на території Колківського лісництва, а прісноводні суглинки – на території Рудниківського лісництва. Сучасні алювіальні відклади представлені лише на території Колківського лісництва.

Головними використовуваними, при створенні лісових культур, породами на території держлісгоспу є: сосна звичайна, дуб звичайний, ялина звичайна, вільха, береза. 40 % лісів ДП «Колківське лісове господарство» штучно створені і потребують посиленого догляду. Аналіз сучасного рівня використання лісових ресурсів підприємством дозволяє зробити висновок, що лісгосп має середній рівень використання ресурсного потенціалу лісів.

Фауністичні ресурси території представлені рибними та медоносними ресурсами. Рибні ресурси досить різноманітні, але промислове значення мають короп, щука, карась, лящ, сом, краснопірка, окунь, головень. На території Колківської об’єднаної територіальної громади для рибогосподарських потреб використовується шість ставків, що розташовані у с. Четвертня і с. Рудники. Медоносні угіддя зосереджені в основному на території індивідуальних одноосібних присадибних ділянок, а також на території природних кормових угідь, луків, пасовищ. Вони представлені такими культурами як: фацелія, ріпак, соняшник, гречка, медунка польова, липа звичайна. Загальна площа медоносних угідь складає приблизно 1327,7 га або 12 % загальної площі. До основних видів лікарських рослин, які заготовляють в промислових масштабах, належать аїр, бузина чорна, ожина, хвощ польовий, чебрець повзучий, череда трироздільна, чистотіл великий, звіробій звичайний, глід, грицики, подорожник великий, чорниця, цмин пісковий. Фауністичний потенціал у структурі сумарного природно-ресурсного потенціалу становить 1,3 %. Забезпеченість населення фауністичним потенціалом – 64 бали.

Природно-заповідний фонд Колківської громади представлений заказниками: лісовий «Рудниківський» та лісовий «Березово-вільховий» й ботанічною пам’яткою природи «Дуб звичайний».

Колківська громада володіє потужним туристичним потенціалом. Територія вдало використовує поєднання історико-культурних пам’яток різного віку та значення з унікальними природними ландшафтами.

Основою туристичного потенціалу громади є природні умови та ресурси, які є цілком сприятливими для розвитку зеленого та сільського туризму, відпочинку та оздоровлення. Основне природне багатство − водні ресурси, які представлені річками Стир, Рудка, Любка, Папірня, Грушвиця та ставками, на які багаті села Четвертня, Рудники, Годомичі. Водойми придатні для купання, риболовлі, водного туризму. Вздовж берегів річок на окремих ділянках обладнані пляжі та зони відпочинку. На туристичні та рекреаційні ресурси у структурі природно-ресурсного потенціалу Колківської громади припадає приблизно 12,5 %. Забезпеченість населення природно-рекреаційним потенціалом – 65 % [2]. Підвищенню туристичної атрактивності території сприяє наявність численних народних ремесел та художніх промислів, адже на території проживає багато митців, майстрів та народних умільців.

Поціновувачів архітектурних та історичних пам'яток приваблює наявність в межах громади Свято-Преображенського храму в селі Четвертня (пам'ятка архітектури 1600 року). Понині в храмі ведеться служба з використанням старовинного рукописного Євангелія 1636 року видання, загальною вагою 32 кілограми. Ще одним об'єктом, що заслуговує уваги туристів є Святотроїцький жіночий монастир, що розташований в старосільському лісі.

Одними з перспективних та пріоритетних напрямків розвитку туристичної сфери Колківської громади є зелений туризм.

Загалом територія Колківської громади найкраще забезпечена земельними (57,2 % від сумарного природно-ресурсного потенціалу), водними (16,4 %), лісовими (23 %) та природно-рекреаційними (9,3 %) ресурсами. Значно нижчі показники забезпеченості мінерально-сировинними (2,6 %) і фауністичними (1,5 %) ресурсами.

Список використаних джерел: ***1****. Кравців В. С. Реформа адміністративно-територіального устрою: результати, проблеми, подальші дії / В. С. Кравців, П. В. Жук // Стратегічна панорама. – 2016. – № 2. – С. 104–112.* ***2.*** *Мельничук А. Децентралізація влади: реформа № 1: аналітичні записки / А. Мельничук, П. Остапенко. – К. : ЦОП «Глобус». – 2016. – 35 с.* ***3.*** *Інфраструктурна субвенція об'єднаним громадам: на що витратять кошти Волинські ОТГ [Електронний ресурс] / Волинська територіальна організація. – Режим доступу : http://volyn.solydarnist.org/?p=10195.* ***4****. Колківська громада успішно розвивається [Електронний ресурс] / Волинь. – Режим доступу : https://bit.ly/2OPreIL****.***

Потапова Алла, Фенко Вікторія
potapova.alla@eenu.edu.ua; fenko.viktoria@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Серед великої кількості напрямів і теорій регіональної науки, теорія географічного детермінізму займає провідну роль в економічному розвитку регіону й суспільства, характеризується особливостями географічного положення, наявністю природних ресурсів та сприятливих кліматичних умов. На розвиток Херсонської області основним чином впливає природно-ресурсний потенціал. Серед елементів природно-ресурсного потенціалу переважають мінеральні ресурси (цементні та череп'яно-цегляні глини, мергель, вапняк, сіль, торф, газ), водні ресурси (Чорне та Азовське моря, річки Дніпро та Інгулець), кліматичні ресурси (середні температури липня +22,4 °С та січня −2,1 °С), земельні ресурси (південні чорноземи з лісовим підґрунтям, темно-каштанові і каштанові ґрунти, солонці та солончаки).

З теорією «географічного детермінізму» вперше виступив французький філософ у XVIII ст. Шарль Монтеск'є, який довів, що вона займає провідну роль у розвитку регіону та суспільства, зазначивши, що особливе значення у цій теорії приділено географічному положенню та природним ресурсам [4, с. 25].

Серед найбільш популярних та сучасних теорій регіонального розвитку є декілька, які відіграють важливу свою роль у розвиток області: теорія саморозвитку (забезпечення соціально-економічного потенціалу території), теорія сталого розвитку (формування природоохоронних, економічних та соціальних проблем, які впливають на стан навколишнього середовища), модель підтримки розвитку (розв'язання проблем довкілля з використанням альтернативної енергії), теорія конкурентноспроможності регіону (створення якісного життєвого середовища) [1, с. 23].

Стратегічний розвиток регіону також залежить від форм прямого й непрямого впливу. До форм прямого впливу можна віднести розробку планів та прогнозів;

бюджетне фінансування економічних й соціальних цільових програм та інвестиційних проектів; здійснення націоналізації або приватизації підприємств. До форм непрямого впливу – зовнішні інвестиції для реалізації завдань регіонального розвитку; введення диференційованих норм амортизації для прискорення реконструкції й модернізації виробництва; регулювання цін на продукцію державного сектора, підприємств монополістів і на соціально значущі товари.

Стратегія – план розвитку регіону, що визначає цілі, завдання, пріоритети та напрями сталого економічного розвитку країни й адміністративної одиниці [2, с. 200].

Вчені виділяють безліч стратегій регіонального розвитку, але для Херсонської області найбільш характерними є такі:

− орієнтація на потреби та інтереси людей (забезпечення довготермінового покращення становища для людей);

− всебічність та цілісність (поєднання економічних, соціальних та екологічних завдань);

− спрямованість на чіткі бюджетні пріоритети (відповідність запланованих заходів, які спрямовані на досягнення цілей відповідно до бюджетного процесу);

− обов'язковість моніторингу та оцінювання (відслідковування соціально-економічних процесів в регіоні);

− активна й ефективна участь регіону [1, с. 41].

Складність і особливості розробки регіональної стратегії розвитку Херсонської області зумовлені також факторами:

− диференціацією сфер економічної діяльності;

− відповідальністю за реалізацію регіональної стратегії;

− відсутністю єдиної методологічної бази розробки регіональних стратегій розвитку;

− врахуванням в регіональній стратегії загальнодержавних інтересів;

− формуванням системи моніторингу та оцінюванням реалізації програмних заходів і стратегій в цілому [3, с. 44].

Пріоритетні напрями вдосконалення управління регіональною економікою Херсонської області дозволяють класифікувати їх у три групи:

− за характером впливу на ринкові процеси. Серед прямих можна виділити модернізацію сільського господарства шляхом залучення державних коштів, а серед непрямих – формування сприятливих умов для приваблення більшої кількості іноземних інвестицій;

− за широтою впливу. Серед загальноекономічних виділяють стимулювання власного виробництва, забезпечення продукцією усіх суб'єктів господарювання, а серед селективних – розвиток туристичної сфери;

− за каналами впливу. Серед економічних можна виділити забезпечення вільним доступом до будь-якої науково-технічної інформації, а серед адміністративних – запровадження адміністративних розпоряджень щодо формування попиту на окремі види місцевої продукції.

Провівши аналіз господарської системи Херсонської області, нами були виділені проблеми, потенційні резерви та власні напрями розвитку регіону.

Проблеми, які вирішуються:

− екологічна проблема (незадовільний стан очисних споруд і каналізаційних мереж, проблема утилізації побутових відходів);

− інвестиційна активність (зниження інноваційних та новітніх технологій);

− мережа збуту (інфраструктура переробки та збереження сільського-сподарської продукції);

− об'єкти інфраструктури (не задовільний стан доріг);

− міжрайонні диспропорції у розвитку території області.

Потенційними резервами для розвитку Херсонської області є:

− сприятливі природно-кліматичні умови, наявність значної сировинної бази та забезпеченість водними ресурсами;

− сприятливі умови для розвитку сільського господарства;

− розвинута транспортна інфраструктура;

− потужний індустріальний комплекс;

− значні електрогенеруючі потужності та високий потенціал альтернативної енергетики;

− розвиненні зовнішньоекономічні зв'язки;

− прийняття владою стратегічних та оперативних управлінських рішень;

− збільшення приватного бізнесу.

Але наразі важливим питанням розвитку регіону є екологічна проблема, початком якої стали стратегічні помилки при розбудові зрошувальних систем, спорудженням підприємств хімічної промисловості поряд із зонами рекреаційного й природоохоронного призначення, накопиченням неліквідних засобів боротьби з шкідниками сільськогосподарських культур. Найбільш стратегічно важливими у розв'язанні цієї проблеми є:

− впорядкування системи водокористування, наслідки якого вже набули критичного характеру;

− здійснення поступового зменшення обсягів водозабору із Каховського водосховища, зменшення обсягів використання для цілей сільського господарства та хімічної промисловості, ощадливе використання артезіанських вод, впровадження систем доочистки питної води;

− проведення інвентаризації місць розташування колишніх складів хімічних засобів боротьби із шкідниками сільського господарства та мінеральних добрив, визначення реального стану забрудненості територій в зоні їх розташування та спланування необхідних заходів з утилізації залишків;

− обмеження подальшої забудови прибережних територій, узаконення двох національних парків;

− збереження осередків природи.

Можливими напрямами розвитку Херсонської області є: залучення іноземних інвестицій у промислове і сільськогосподарське виробництво; розвиток бізнесу в регіоні; впровадження альтернативних джерел енергії; модернізація й розвиток туристичної сфери.

Список використаних джерел: ***1.*** *Потапова А. Г. Управління розвитком регіону: практикум / Алла Геннадіївна Потапова. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 102 с.* ***2.*** *Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком: навч. посіб. / Стеченко Д. М. – К. : Знання, 2004. – 262 с.* ***3.*** *Управління регіональним розвитком: навч. посіб. для студентів екон. та екон.-геогр. спец. вищ. навч. закладів / [Ред. Н. А. Серебрякова]. – К. : Вища шк., 2000. – 222 с.* ***4.*** *Управління розвитком регіону: навчальний посібник / [Миронова Т. Л., Добровольська О. П., Процай А. Ф., Колодій С. Ю.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 328 с.*

Пугач Сергій, Поліщук Ольга

puhachserhiy@gmail.com; olia-po@ukr.net

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ВИДОВА СТРУКТУРА ПЛОДОВИХ ТА ЯГІДНИХ НАСАДЖЕНЬ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Актуальність теми. Садівництво – це інтенсивна галузь сільського господарства, до якої належать вирощування плодових, ягідних і горіхоплідних

культур для одержання плодів, ягід і горіхів. У сучасному розумінні, садівництво ототожнюють з плодівництвом. До садівництва належить і виноградарство, яке розглядають як самостійну галузь рослинництва [1]. Садівництво є однією з традиційних сільськогосподарських галузей Волинської області, що має давню історію. Його розвиток відбувається, перш за все, завдяки достатньо сприятливим умовам для вирощування широкого асортименту плодово-ягідних культур із цінними споживчими та лікувальними властивостями.

Виклад основного матеріалу. Виробничий потенціал садівництва визначається трендом змін кількісного та якісного складу основного капіталу в галузі – площ плодоносних насаджень.

Станом на кінець 2018 р., загальна площа під плодово-ягідними насадженнями у Волинській області становила 4713,66 га, з них 4348,96 га (92,3%) – це площа садів у плодоносному віці, що загалом складає 4% загальнодержавних насаджень України [2-4]. Окрім змін у структурі площ плодово-ягідних насаджень за категоріями господарств, відбувалися зміни видової структури за досліджуваний період 2012-2018 рр. (рис. 1).

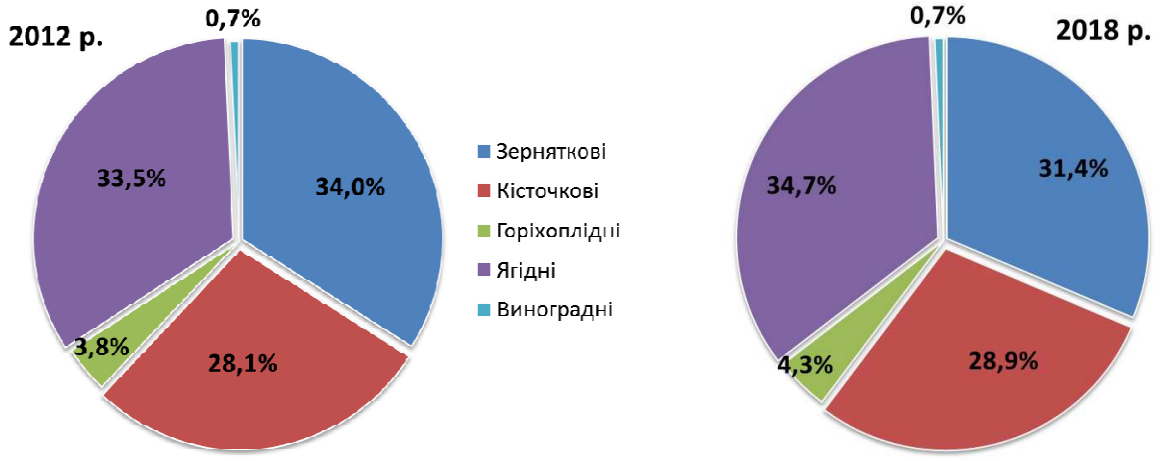

Рис. 1. Видова структура площ плодово-ягідних насаджень Волинської області за групами культур у 2012 р. та 2018 р.

У структурі плодово-ягідних насаджень Волинської області найвищі частки мають зерняткові, кісточкові та ягідні культури. Їх частки за площею приблизно рівні і складають відповідно 31,4 %, 28,9 %, 34,7 % (рис. 1). На горіхоплідні припадає 4,3 %, на виноградники – лише 0,7 %. Це пояснюється несприятливими кліматичними умовами для вирощування цих культур, зокрема низькою сумою активних температур протягом періоду вегетації. На противагу, зерняткові, кісточкові та ягідні культури більш придатні для вирощування у наших ґрунтово-кліматичних умовах.

Якщо у 2012 р. продукція садівництва була представлена в основному зерняткovими культурами, які в загальному обсязі займали найбільшу площу – 1586 га, то у 2018 р. – площі зерняткових скоротилися до 1490 га. Проте серед цих культур збереглася тенденція переважання яблунь над іншими культурами. Впродовж 2012–2018 рр. збільшилися площі під кісточковими культурами із 1310 га до 1370 га та горіхоплідних із 177 га до 184 га. В структурі кісточкових культур значно зросли площі насаджень вишні: із 675 до 736 га.

Впродовж 2012–2018 рр. у видовій структурі площ ягідників відбулися найбільші зміни. Насамперед збільшились площі малини з 87 га до 160 га, смородини з 752 га до 862 га та полуниці і суниці із 334 до 340 га. 76,4% усього їх обсягу припадає на сільськогосподарські підприємства, у тому числі 80,5% – на суниці і полуниці, 85% – малину і ожину, 55,4% – смородину.

Проаналізуємо структуру площ плодово-ягідних культур у розрізі окремих культур (рис. 2). Понад чверть площ у Волинській області зайняті під яблунями (26,6 %). Це пояснюється тим, що яблуня є давньою традиційною культурою для території Волині. Виведено десятки акліматизованих сортів яблуні для нашої ґрунтово-кліматичної зони. На другому місця знаходиться смородина (18,3 %). Ці невибагливі плодові кущі здавна відомі, їх дикорослі форми належать до природної флори України [19]. Цей й пояснює широку розповсюдженість даної культури. Третє місце у структурі плодових площ Волинської області належить вишні 15,6 %, яка широко розповсюджена в Україні.

Помітний відсоток площ у Волинській області мають також слива (8,2 %), полуниці (7,2 %) та груша (5,0 %), які є традиційними для нашого регіону. Площі решти культур значно менші та займають менше 4 % у загальній структурі площ плодово-ягідних культур Волинської області.

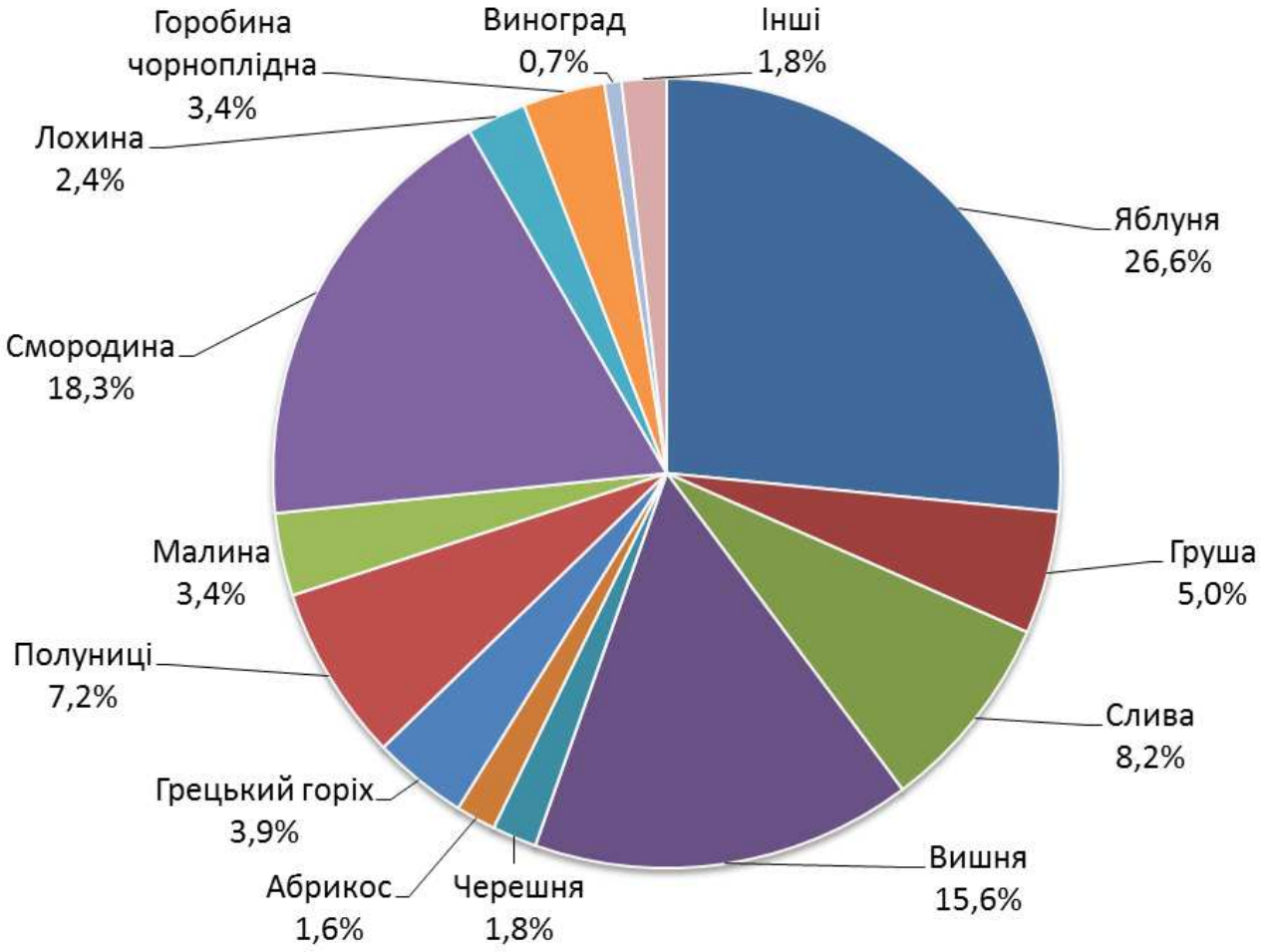

Рис. 2. Структура площ плодово-ягідних насаджень Волинської області за окремими культурами у 2018 р.

Висновки. Загалом, сучасний стан садівництва у Волинській області можна охарактеризувати, як такий, що перебуває у стадії інтенсивного розвитку. У структурі плодово-ягідних насаджень Волинської області найвищі частки мають зерняткові, кісточкові та ягідні культури. Їх частки за площею приблизно рівні. Понад чверть площ у Волинській області зайняті під яблунями, на другому місці знаходиться смородина, на третьому – вишні. Помітний відсоток площ мають також сливи, полуниці та груші.

Список використаних джерел: ***1****. Садівництво / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Садівництво.* ***2****. Статичний щорічник Волинь 2015 / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : ГУС у Волинській області, 2016. – 478 с.* ***3****. Статичний щорічник Волинь 2016 / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : ГУС у Волинській області, 2017. – 455 с.* ***4****. Статичний щорічник Волинь 2017 / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : ГУС у Волинській області, 2018. – 458 с.*

Сегіда Катерина, Карайченцева Ганна
kateryna.sehida@karazin.ua, annkaraichenceva61098@gmail.com
Харківський національний університет В.Н. Каразіна, м. Харків

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У сучасному світі вивчення питання відтворення населення є дуже актуальним, тому що населення є важливою та невід'ємною складовою суспільства. Вивчення демографічних процесів, які характеризують процес відтворення населення, дають змогу виявити та проаналізувати основні аспекти, причини та чинники, які мають вплив на цей процес. Вивчення просторово-часових особливостей та сучасних тенденцій відтворення населення є актуальним та своєчасним з огляду на встановлення демографічних тенденцій та особливостей формування людського потенціалу, визначення напрямів основних демографічних перетворень та заходів регіональної демографічної політики [1, 3].

Демографічна історія незалежної України складна та строката, протягом якої відзначаються як періоди демографічного зростання, так і глибокої демографічної кризи. Саме початок нульових характеризується заглибленням демографічної кризи, найбільшими темпами депопуляції. На нашу думку, саме зміни потягом останніх десятиліть містять інформацію як про попередні тренди, так і можуть бути основою науково-обґрунтованого передбачення подальших змін. Ми не ставимо за мету визначення періодизації змін демографічних процесів протягом зазначеного періоду, прагнемо розглянути, яким чином змінювались регіональні процеси відтворення населення України за період 2002-2018 рр.

Досліджуючи демографічні процеси в Україні за період 2002-2018 рр. можна спостерігати, що в країні процеси мають негативну тенденцію, яка призводить до скорочення населення, так званої депопуляції. За допомогою використання статистичної інформації порівняємо та проаналізуємо показники демографічних процесів в розрізі регіонів України за 2002-2018 рр., не розглядаючи АР Крим, Донецьку та Луганську області через брак даних за 2014-2018 роки. За період з 2002 року по 2018 рік чисельність населення України зменшилась більше ніж на приблизно на 5 мільйонів осіб, що є наслідком як зовнішніх (соціально-економічні та інші чинники), так і внутрішніх (зокрема, спотворення структури населення та загострення процесу старіння нації (частка осіб старших за 60 років 21,4 % у 2012 році та 25,4 % у 2018 році [2])) чинників. Аналізуючи показники народжуваності в Україні за період з 2002-2018 роки можна спостерігати таку динаміку: абсолютні показники народжуваності коливалися приблизно в межах від 335 000 до 513 000 осіб (8 ‰ до 12 ‰ відповідно); максимальні показники кількості народжених припадають на період з 2008 року по 2013 рік, переважаючи за 500 000 осіб на рік, що відповідає 11-11,5 ‰; мінімальний показник спостерігався в 2018 році, коли кількість народжених становила 335 874 особи, тобто 7,9 ‰ [2]. Досліджуючи та аналізуючи показники смертності населення України можна помітити, що найбільші показники сягали вище 750 000 осіб (15,5-16,5 ‰) і припадали на період з 2002 року по 2008 рік, з 2009 до 2018 року показники смертності населення скорчуються, у 2018 році він складав 587 665 осіб, тобто 13,8 %. Результатом співвідношення

процесів народжуваності на смертності є природний приріст населення, який у 2002-2005 рр. характеризується стабільно низькими показниками на рівні -7,5 ‰; у 2005-2011 рр. відзначається зменшення обсягів скорочення чисельності населення за рахунок збільшенням рівня народжуваності і зменшення рівня смертності; у 2011-2013 рр. зафіксовано найменші обсяги зменшення чисельної населення України на рівні 3,2 ‰; з 2013 р. і дотепер відбувається збільшення обсягів від'ємного показника природного приросту та у 2018 році він становить -6 ‰. Зазначені зміни є результатом дії зовнішніх (соціально-економічних перетворень в державі, політичної ситуації тощо) та внутрішніх (структурних, поведінкових тощо) чинників [2, 3].

Аналізуючи демографічні процеси в розрізі регіонів України за 2002 рік (рис. 1), зазначимо, що найбільший показник природного приросту має Закарпатська область (-0,6‰), в свою чергу найменший – Чернігівська область (-13‰). Найбільше значення показника народжуваності спостерігається у Рівненській, Волинській та Закарпатській областях (11,5-11,1 ‰), найменший – у Донецькій та Луганській областях (6,5 ‰). Показники смертності значно вищі по всій країні: найбільша частка померлих у Чернігівській області (20 ‰), найменша – у м. Київ (10,6 ‰). Данні пояснюється рівнем соціально-економічного розвитку та якості життя населення, якістю та доступністю медичного обслуговування, регіональними особливостями менталітету населення тощо [3].

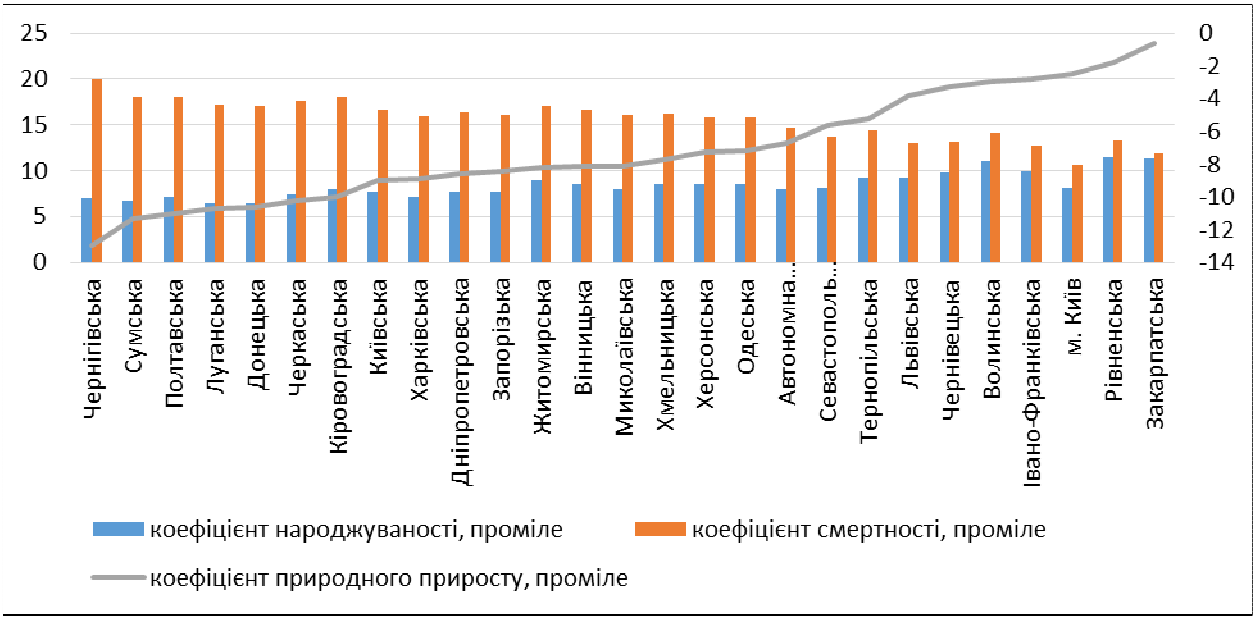

Рис. 1. Розподіл регіонів України за показником природного приросту населення, 2002 р. (побудовано за даними [2])

Аналізуючи дані природного приросту населення України у 2018 році (рис. 2) варто відзначити, що лише столиця має додатні показники природного приросту населення (0,8 ‰), інші регіони України мають від'ємні показники: найменші темпи скорочення населення у Закарпатській та Рівненській областях, найвищі – у Чернігівській області (-12,36 ‰). Щодо показників народжуваності за 2018 рік, то найбільший показник припадає на м. Київ (11,73 ‰), найменші показники припадають на Сумську (6,57 ‰) та Чернігівську (6,50 ‰) області. Дослідження показників смертності населення на 2018 рік дозволяє зробити такі висновки: найбільший показник становить 19,17 ‰ в Чернігівській області, найменший показник –10,93‰ в м. Київ [3]. Краща демографічна ситуація в столиці є результатом вищого рівня економічного розвитку та життя населення, більших можливостей працевлаштування, міграційною привабливістю, а, відповідно, й структурою

населення столиці. Говорячи про структурний чинник, то простежується висока залежність між показниками смертності населення та частки населення старшої вікової групи (60+): коефіцієнт апроксимації становить 0,78. Тут же варто зазначити, що саме у Чернігівській області найвища частка населення у віці старше за 60 років – 26,5 %, тоді як у столиці ця частка становить 20,7 % [2]. Структурний чинник рівня смертності варто зазначити у Закарпатській, Рівненській, Волинській, Чернівецькій, Івано-Франківській областях, де цей показник менший за 20%.

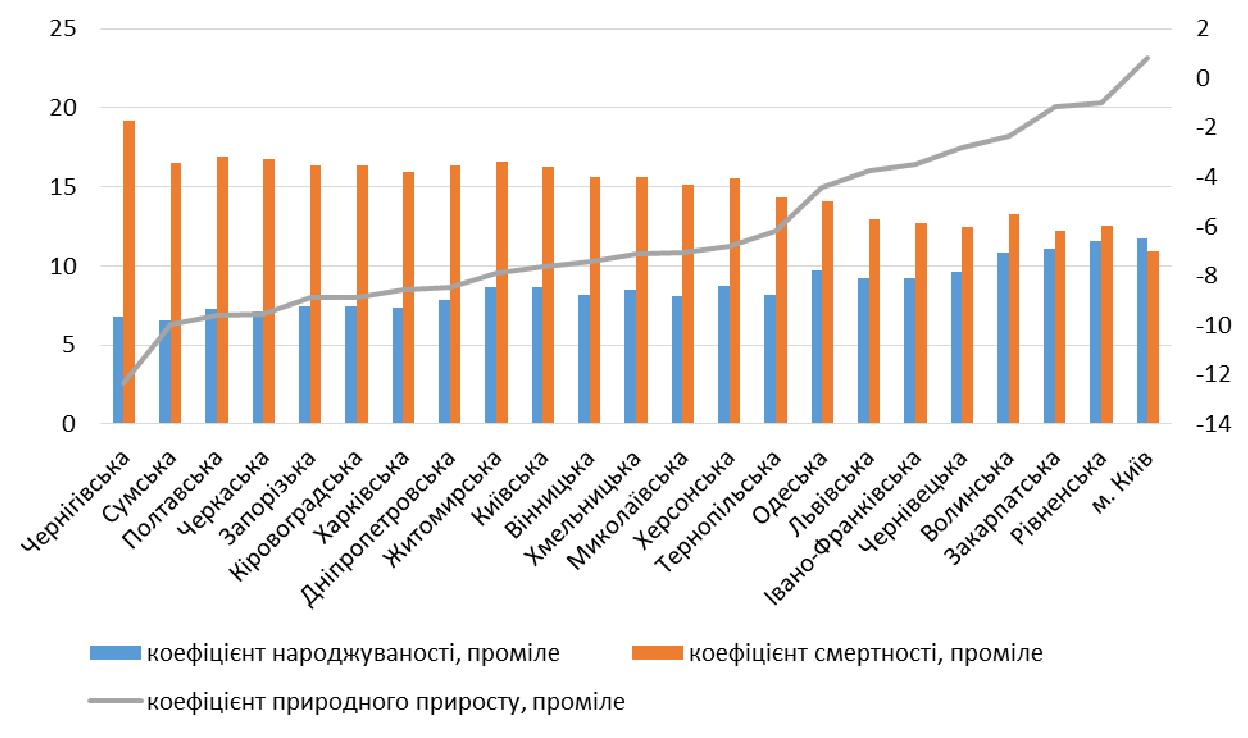

Рис. 2. Розподіл регіонів України за показником природного приросту населення, 2018 р. (побудовано за даними [2])

Тож, які ключові зміни регіональних демографічних процесів в Україні за період 2002-2018 рр. маємо відзначити:

Загальнодержавний рівень народжуваності початку та кінця досліджуваного періоду є однаковим на рівні 8 ‰ хоча протягом періоду відбувались суттєві коливання та збільшення рівня народжуваності до 11,5 ‰. В розрізі регіонів України обидва роки характеризуються диференціацію показника в межах 6,5–12 ‰. Збільшення рівня народжуваності відзначається у м. Києві (з 8,1 ‰ до 11,9 ‰), Одеській (з 8,1 ‰ до 9,8 ‰ та Київській областях (з 7,7 ‰ до 8,6 ‰), що в першу чергу покликано змінами повікової інтенсивності народжуваності та реалізації відкладених народжень. Відзначаємо також зменшення рівня народжуваності у Тернопільській області (з 9,2 ‰ до 8,2 ‰), де позитивні зрушення повікової інтенсивності народжень нівельовані негативними змінами у структурі населення.

Рівень смертності населення України знизився з 15,6 ‰ до 13,8 ‰, що знайшло своє відродження й у показниках за регіонами: у 2002 році міняльні та максимальні значення коливались у діапазоні 10,6–20 ‰, у 2018 році – 11,1–19,4 ‰. Рівень смертності зменшився більше ніж на один проміле у наступних областях: Полтавська, Кіровоградська, Сумська, Вінницька, Миколаївська, Одеська. Серед причин можна зазначити як структурні зміни, так і вплив соціально-економічних чинників.

Природний приріст в Україні в 2018 році становить -6‰, що менше за показник 2012 року на 1,5 ‰. Завдяки суттєвому збільшенню рівня народжуваності на перше

місце серед регіонів вийшла столиця і у 2018 році є єдиним регіоном, який має додатний показник природного приросту населення. Найменші темпи зменшення населення як і на початку досліджуваного періоду відзначаються у Закарпатській та Рівненській областях (-1‰). Найбільші темпи зменшення чисельності населення в результаті природного руху у Кіровоградській, Черкаській, Полтавській, Сумській, Чернігівській областях (-9 – -12,5 ‰).

Тож, оцінюючи динаміку демографічних процесів в Україні протягом 2002-2018 р. можна зазначити кілька часових зрізів зміни обсягів, напрямів та швидкості демографічних процесів, підкреслюючи динамічну нерівновагу геодемографічної системи, яка перебуває під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Регіональні демографічні процеси в Україні характеризуються динамічністю та неоднорідністю, перебувають під впливом різних за ступенем та напрямом дії чинників. Безумовно, існують суттєві відмінності демографічної поведінки населення сільської та міської місцевості [1], структурно-динамічні та просторові особливості відтворення населення, дослідження яких що є актуальним та своєчасним. Потребують детальних досліджень як структурні перетворення населення в розрізі регіонів України, встановлення сили впливу та значення чинників повікової інтенсивності окремих демографічних процесів, структури населення та її перетворення під дією ряду зовнішніх чинників, демографічної поведінки тощо, так і взаємозв'язки рівнів соціально-економічного та демографічного розвитку.

Список використаних джерел: ***1****. Antipova E. A. The dynamics of the demographic space of the republic of Belarus in XXI century: similarities and differences between urban and rural population areas / E. A. Antipova // Ukrainian Geographical Journal. – 2020. –№ 1. – P. 35-44. https://doi.org/10.15407/ugz2020.01.035.* ***2****. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/* ***3****. Сегида К. Ю. Особенности формирования демографического потенциала (на примере регионов Украины) / К. Ю.Сегида // Могилевский меридиан. – 2019. – Т. 20. – Вып. 3-4 (47-48).– С. 38-41.*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ УМОВ ТА РЕСУРСІВ ВОЛИНІ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ

Барський Юрій, Гнип Аліна
BUM_1974@ukr.net; hnyp.1997@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі України, м. Луцьк

АНАЛІЗ ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ МІСТА ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

Одним із найважливіших завдань сучасної географії є встановлення кількісних і якісних залежностей між природно-ресурсним та соціально-економічними чинниками розвитку регіону, зокрема міста Володимир-Волинський. Сучасна наука має на меті встановити ступінь впливу рельєфу, геологічної будови, клімату, поверхневих вод на темпи та особливості заселення території, та на розвиток соціально-демографічної ситуації в цілому.

Клімат. Клімат Володимир-Волинського помірно-континентальний, зима відносно м'яка з частими відлигами, літо помірно тепле та вологе, весна і осінь затяжні. Дані отримані від місцевої метеостанції свідчать, що середньорічна температура повітря у 2017 році становила 9,4 °С, найнижча вона у січні -5,7 °С, найвища – в серпні + 20,1 °С (табл. 1).

У середньому за рік у Володимирі-Волинському випадає 599 мм атмосферних опадів, у 2017 році найменше випало опадів – у квітні, найбільше – в вересні. Максимальна кількість опадів – 821,0 мм (1980 рік), мінімальна – 388,9 мм (1953 рік).

Таблиця 1

Середня температура та норма опадів міста Володимир-Волинський за даними 2017 р.*

Показник	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	Рік
Середній максимум, °С	-2,8,	1,1	10,7	14,0	20,3	24,5	24,7	27,0	18,7	12,7	5,7	4,0	13,6
Середня температура, °С	-5,7	-1,8	6,0	8,1	14,2	18,5	18,6	20,1	14,0	9,2	3,5	1,9	9,4
Середній мінімум, °С	-8,7	-4,5	2,3	3,5	8,4	12,5	12,7	13,6	10,2	6,1	1,2	-0,4	5,5
Норма опадів, мм	34	34	31	41	67	78	79	64	51	42	46	42	575
Всього випало опадів,мм	26,9	33,5	34,1	22,2	94,5	32,2	80,4	30,1	94,0	68,8	42,4	64,6	599

* Складено авторами за даними [4]

Щороку утворюється сніговий покрив. Відносна вологість повітря в середньому за рік становить 78 %, найменша вона у травні (64 %), найбільша – у грудні (89 %).

Найменша хмарність спостерігається в серпні, найбільша – в грудні. Найбільшу повторюваність в місті мають вітри із заходу, найменшу – з північного сходу. Найбільша швидкість вітру – у листопаді, найменша – влітку. У січні вона в середньому становить 4,1 м/с, у липні – 2,8 м/с.

Загалом кліматичні ресурси є сприятливими передумовами розвитку соціально-демографічної ситуації міста Володимир-Волинський.

Рельєф. Місто Володимир-Волинський знаходиться у північно-західній частині України та займає південно-західну частину Волинської області. Територія міста

розташована в межах Волинської височини Східно-Європейської платформи, фундамент якої складений із сильно дисколованих кристалічних вулканогенно-осадових порід архей-протерозою. Глибина залягання кристалічного фундаменту вимірюється від перших сотень метрів до 2-3 км. Інтенсивно розмита поверхня фундаменту перекривається потужною товщею різновікових осадових теригенно-карбонатних утворень кембрійського, ордовицького, силурійського, девонського, кам'яновугільного та крейдового періодів. Палеогенові відклади мають незначне поширення. Основою Волинської височини є відкладення крейдового періоду, на заході під крейдовими відкладеннями залягають кам'яновугільні поклади Львівсько-Волинського вугільного басейну [3].

Геологічною підосновою є крейдяні шари, покриті зверху лесовими та чорноземними ґрунтами. Для західно-української лісостепової фізико-географічної провінції, до якої належить і Володимир-Волинський, найхарактернішими є такі комплекси: широколистяно-лісові з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами; лісостепові з опідзоленими, чорноземними та реградованими ґрунтами; лучностепові з чорноземними ґрунтами, а також лучні та болотисті. Загалом, територія міста належить до рівнинного ландшафту, хоча центральна має горбистий характер.

Водні ресурси. Однією із найважливіших передумов формування системи населених пунктів та їх господарського розвитку є наявність водних ресурсів. Досліджувана територія належить до територій України, що має значні водні ресурси. Загальні запаси водних ресурсів формуються за рахунок як місцевого, так і транзитного річкового стоку.

Володимир-Волинський розташований на правому березі річки Луги. Лу́га (стародавня назва – Луг) – річка в Україні, у межах Локачинського, Іваничівського та Володимир-Волинського районів Волинської області. Права притока Західного Бугу (басейн Вісли) [2].

Довжина річки Луга становить близько 93 км. Площа басейну займає 1348 км². Річка має рівнинний характер, вона протікає в болотистій заплаві завширшки до 2 км. Русло звивисте, завширшки 10-25 м, завглибшки 1–1,5 м. Похил річки 0,7 м/км. Живиться річка ґрунтовими водами та атмосферними опадами. Взимку льодовий покрив нестійкий, навіть у сильні морози. Найвищий рівень води під час весняного паводку – в березні-квітні, найнижчий – в липні-серпні.

Мінералізація води в річці Луга в місті Володимир-Волинський в середньому становить: весняна повінь – 467 мг/дм³; літньо-осіння межень – 484 мг/дм³; зимова межень – 506 мг/дм³. Споруджено понад 20 ставків.

Через південно-східну частину міста протікає права притока Луги – річка Риловиця. Рило́виця – річка в Україні, в межах Локачинського (витоки) та Володимир-Волинського районів Волинської області. Права притока Луги (басейн Західного Бугу). Довжина річки становить 22 км, площа басейну 128 км². Долина широка й неглибока, місцями заболочена. Річище слабозвивисте, здебільшого каналізоване й випрямлене. Риловиця бере початок у лісі на південь від села Тумина. Тече переважно на захід. Впадає до Луги на південь від центральної частини міста Володимир-Волинського. Річка протікає через південно-східну частину Володимир-Волинського, що негативно позначається на її екологічному стані.

Ріки Західний Буг, Луга, Смоча і Риловиця входять до водної системи Балтійського моря. Обстеження міста показує, що значна частина площі, яка нині забудована, зокрема на півночі, сході і південному сході, теж у давнину була болотом. Це стосується і болота під місцевим топонімом „Жидівка”.

Водопостачання міста здійснюється за рахунок підземних вод – водоносних горизонтів мергельно-крейдових відкладів. Питна вода у місті – досить високої якості.

Ґрунти. У Володимир-Волинському переважають сірі лісові ґрунти, де сприятливий клімат для росту і розвитку природної дерев’янистої та трав’янистої

рослинності. Характерна особливість – приблизно однакове співвідношення опадів та випаровуваності. Рельєф хвилястий, сильно і глибоко розчленований ерозією. Переважаючими породами являються леси та лесовидні суглинки. За сукупністю морфологічних ознак та властивостей займають проміжне положення від дерново-підзолистих до чорноземних ґрунтів. В залежності від інтенсивності гумусування і розвитку ознак опідзолення тип сірих лісових ґрунтів підрозділяють на 3 підтипи – світло-сірі, сірі та темно-сірі. Також для Володимир-Волинського характерні дерново-підзолисті, середньо підзолисті ґрунти. Крім цього, зустрічаються лучні, торфоболотні ґрунти та торфовища.

Рослинний і тваринний світ. Цілинна рослинність міста представлена трав'янистими місцевостями, які чергуються з безлісними ділянками лучних просторів. Багата і різноманітна рослинність району. Тут поширені ліси, луки, болота, торфовища. Переважають букові, буково-грабові, дубово-грабові насадження. Також по місту зустрічаються такі дерева, як клен, липа, бук, граб. Деякі рослини, які зустрічаються у місті, занесені до Червоної книги. Зокрема, – зозулинці, рід багаторічних рослин родини Зозулинцевих. Серед його представників багато декоративних рослин, в минулому зозулинці були джерелом лікарської сировини – салепу. Усі представники роду є багаторічними трав'янистими рослинами. А також занесена до Червоної книги України є цибуля ведмежа, багаторічна трав'яниста рослина родини Цибулевих, відома також під народними назвами левурда, леверда, дикий часник, черемша. Харчова, лікарська, медоносна та декоративна культура [3].

Типовими представниками тваринного світу є заєць-русак, косуля, лисиця, білка. В місті нараховується біля 120 видів птахів. Є тут солов'ї, зяблики, дрозди, лелеки, сови, журавлі та багато інших. В річках та водоймищах міста водяться такі риби, як щука, лящ, карась, окунь, плітка.

Висновки. Отже, загалом, природно-географічні умови і фактори в цілому сприяють розвитку соціально-демографічної ситуації, зростання чисельності населення. Рельєф міста є рівнинний з невеликими пагорбами на незначних ділянках. Кліматичні умови є комфортними для проживання людей, місто добре забезпечене водними ресурсами, адже має дві потужні ріки, які протікають по всій території міста, – Луга та Риловиця.

Список використаних джерел: ***1****. Офіційний сайт Володимир-Волинської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://wsart.com.ua/project/novij-oficijnij-sajt-volodimir-volinska.* ***2****. Офіційний сайт Володимир-Волинської районної ради [Електронний ресурс]. – http://volodymyr-rada.gov.ua.* ***3****. Природа Волинської області / за ред. Геренчука К.І. – Львів : «Вища школа»; Вид-во при Львів. ун-ті, 1975. – 147 с.* ***4****. Український гідрометеорологічний центр [Електронний ресурс] // Інформаційний сервер погоди. – Режим доступу : https://meteo.gov.ua/ua/33345/climate/climate_stations/19/3/.*

Гурний Дмитро, Чижевська Лариса
dimagurnij@gmail.com, geolora@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПОВЕРХНЕВІ ВОДИ КІВЕРЦІВСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ківерцівський район Волинської області знаходиться на південному-сході області, на площі 1,4 тис. кв. км., що становить 7 % від загальної території області. Основні риси річкової мережі Ківерцівського району зумовлені комплексом фізико-географічних чинників, серед яких провідна роль належить рельєфу, кліматичним умовам, геологічній будові та гідрогеологічним особливостям території.

Рельєф району переважно рівнинний. Понад 70 % його території лежить в межах Поліської низовини. Лише південна частина – на хвилястому Волинському плато. Клімат Ківерцівського району помірно-континентальний, зима м'яка з нестійкими морозами, літо тепле, нежарке, весна і осінь затяжні. Річні суми опадів складають 550-650 мм [2]. Ківерцівський район розташований у межах Волино-Подільського артезіанського басейну (Поліський та Волинський райони) на Руській плиті. Підземні води поширені майже в усіх стратиграфічних горизонтах. Водоносні горизонти знаходяться у відкладах верхньої крейди, рідше в антропогенових, неогенових, палеогенових і юрських відкладах. Район, згідно гідрологічного районування України, належить до рівнинної частини гідрологічної зони надмірної водності, що відповідає зоні мішаних лісів і охоплює басейни правих приток Прип'яті. В межах цієї зони виділяють Поліську гідрологічну область, до якої входять середні та нижні течії Стиру й Горині [3, с. 58].

Річкова мережа району сформувалась ділянками двох великих річок – Стир і Горинь, які протікають відповідно уздовж західної та східної його окраїн, та їх приток 2 порядків: малих (довжиною 26 – 100 км) і найменших (довжиною менше 26 км). Сума довжин всіх річок і каналів району – 1058,47 км, отже густота річкової сітки Ківерцівського району – 0,748 км/км². Річки врізані на глибину 5-10 м, їхні долини заболочені, течії повільні. Середній показник падіння річок 24,8 м, похили річок 1,58 м/км, узагальнений показник звивистості – 1,41 [1, с.54]. У межах Ківерцівського району протікає 13 річок із довжиною понад 10 км (таблиця 1).

Таблиця 1

Річки Ківерцівського району*

Назва річки	Місце впадіння	Ліва/права притока	Загальна довжина, км	Довжина в межах району, км
Стир	Прип'ять	права	494	23,613
Кормин	Стир	права	53	32,9
Конопелька	Стир	права	48	36,4
Прудник	Стир	права	27	12,6
Рудка	Стир	права	25,5	17,1
Грушвиця	Стир	права	17,4	6,9
Любка	Стир	права	15	11,6
Стрипа	Кормин	ліва	11,3	11,3
Черемошна	Кормин	права	15	13,7
Горинь	Прип'ять	права	659	0,948
Путилівка	Горинь	ліва	57	49,6
Оснище	Путилівка	ліва	20	8,6
Сичівка	Путилівка	ліва	14,4	14,4

* Складено за даними Регіонального офісу водних ресурсів у Волинській області

Доволі великими за довжиною, площею басейну, водоносністю, крім Стиру і Горині, є річки Кормин, Путилівка і Конопелька [1, с. 54]. Річкові долини мають типовий поліський вигляд із низькими та пологими берегами. Завдяки малому похилу, річки цієї території відзначаються повільною течією, швидкість якої у меженний період становить, зазвичай, 0,1-0,2 м/с.

За водним режимом річки Ківерцівського району Волинської області відносяться до рівнинного типу. Живлення річок мішане, переважно снігове (50-60%) і підземне (30-40%). Велику роль у живленні річок і боліт беруть ґрунтові води. Глибина їх залягання коливається у межах 0-5 м [3, с.87]. Водність найвища навесні (65-90% стоку), дещо нижча взимку (10-20% стоку), найнижча (5-10% стоку) у літньо-осінній

період. Максимальні витрати води простежуються під час повені і лише у невеликих басейнах можуть формуватися під час дощових паводків. У внутрішньорічному ході річкового стоку чітко виражені весняна повінь та літньо-осінньо-зимова межень. Малі річки в найпосушливіші роки місцями повністю пересихають. Середня річна амплітуда коливання рівнів води на малих річках становить приблизно 70-260 см, а на середніх 110-320 см. Льодостав на річках в минулі періоди встановлювався на початку грудня і тривав до середини березня.

В Ківерцівському районі є низка невеликих озер. З-поміж них найбільш вивченими і використовуваними є озера Озерце (с. Озерце) та Озеро (с. Озеро), що є гідрологічними пам'ятками природи місцевого значення з 1993 року. Озерце має площу майже 4 га, максимальну глибину близько 4,5 м. Водойма заросла осокою, у ній трапляється 20 видів риб. На узбережжі багато верби козячої, вільхи чорної. Площа Озера – 14,3 га, максимальна глибина –12 м. Озеро багате на рибу, мешкають тут і лебеді. У м. Ківерці є озера Молодіжне, Солдатське, Лісове, Болото. У с. Прилуцьке знаходяться озера Чисте й два Безіменних. У с. Дідовичі є озеро Дідичівське, а поблизу с. Яромель – озеро Лісове. У лісових нетрях р. Горинь знаходяться озера Гнилець та Осипеськ. В басейні Стиру – Гасин. Більшість озер району слабко вивчені, відсутня достовірна інформація про їх морфометричні показники [3, с.144].

Ківерцівщина багата на верхові, перехідні й низинні болота. Загальна площа боліт в районі становить 1414 км². Найбільші площі займають низинні болота, переважно у басейнах річок Стир (1067 км²) і Горинь (347 км²). Саме болота цього типу є найціннішими для освоєння завдяки значному вмісту зольних речовин і азоту [4, с.371]. У другій половині 20 століття розпочався процес осушення заболочених земель. Були повністю осушені та освоєні під торфодобування болота поблизу с. Журавичі, що на р. Рудка. На цій ділянці функціонує ДП "Торфодобувне підприємство "Журавичі".

Список використаних джерел: 1. *Грицюк Ю. В. Живлення річок Волинської області / Ю. В. Грицюк // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень». – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. – С. 53 – 55.* ***2.*** *Водні об'єкти Ківерцівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://business.rayon. in.ua/news/ 78630-9-zhiteliv-kivertsivskogo-raionu-rozpochali-navchatisia-na-ribovodiv.* ***3****. Зузук Ф. В. Осушені землі Волинської області та їх охорона : Монографія / Ф. В. Зузук, Л. К. Колошко, З. К. Карпюк. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. – 294 с.* ***4.*** *Ільїна О. В. Болота Волині : особливості поширення й антропогенні зміни / О. В. Ільїна // Наук. праці УкрНДГМІ, 2007. − Вип. 256. – С. 367−372.*

Гурний Дмитро, Чижевська Лариса
dimagurnij@gmail.com, geolora@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

РОЛЬ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КІВЕРЦІВСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ФОРМУВАННІ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСТВА

Структуру та спеціалізацію господарського комплексу району слід розглядати з позиції дослідження природних ресурсів, їх дислокації на окремих територіях із урахуванням особливостей використання. Вивчення цієї проблеми необхідне для визначення шляхів подальшого розвитку виробництва, удосконалення його організації та функціонування. Розвиток галузей переробної промисловості значною мірою зумовлений географією природно-ресурсного, трудового, виробничо-економічного потенціалу, політичними, економічними, юридичними відносинами у

суспільстві. Актуальними є питання дослідження природно-ресурсного потенціалу на локальному рівні та ефективність їх використання.

Дослідженню різних аспектів природно-ресурсного потенціалу, в тому числі їх структури, географії розміщення на різних територіальних рівнях присвячені праці К. І. Геренчука, В. П. Руденка, П. В. Луцишина, Л. В. Ільїна, А. Г. Потапової. Проте, у наявній науковій літературі мало уваги приділяється дослідженню раціонального та ефективного його використання в межах Ківерцівського району. Важливо на сучасному етапі не лише вивчати особливості використання природних ресурсів для розвитку традиційних для району галузей господарства, а й визначати ймовірність розвитку нових, перспективних напрямків у діяльності місцевого населення. В умовах Ківерцівського району це стосується, насамперед, дослідження передумов розвитку різних видів туризму та рекреації.

В структурі природно-ресурсного потенціалу Ківерцівського району провідна роль належить земельним (40,1 %), лісовим (27,4 %), водним (16,3 %), природним рекреаційним (15,1 %) ресурсам, в меншій мірі представлені мінеральні (0,9 %) та фауністичні ресурси (0,1 %) [1]. Земельний фонд району становить 141,426 тис. га. Висока частка сільськогосподарських земель 66,77 тис. га або 47 % (з них ріллі – 64,9 %) стала передумовою розвитку рослинництва. Вирішальне значення для вирощування сільськогосподарських культур мають властивості ґрунтів, зокрема їх родючість. В межах Ківерцівського району найпоширенішими є дерново-підзолисті ґрунти, достатньо родючі при внесенні органічних і мінеральних добрив, вапнуванні. Ґрунтові ресурси району сприяють вирощуванню зернових культур, цукрових буряків, овочів [2]. Значна частка первинної рослинної сировини переробляється в районі і зумовлює діяльність підприємств харчової промисловості. Харчова галузь розвивається вищими темпами, ніж промисловість району загалом. Підприємствами харчової і переробної промисловості забезпечується виробництво м’яса, м’ясних і ковбасних продуктів, напівфабрикатів з них (ФГ «Поляна М»), хліба та хлібобулочних виробів, борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок (ТзОВ «Волиньагропродукт») сухих продуктів (ФГ «Золота нива»), березового соку, грибних та плодово-ягідних консервів Ківерцівський та Цуманський лісгоспи).

Ківерцівський район забезпечений лісовими ресурси. Лісовкриті площі становлять понад 30 % (43,1 тис. га) території. Це визначило спеціалізацію на лісовій і деревообробній промисловості. До підприємств району, що займаються деревообробкою належать ПАТ «Цумань», фірма «ТарТак», ТзОВ «Транфоран», іноземне підприємство «Дерево та профіль», ТОВ «Шен», ТОВ «Камінський Тімбер Енд Венірз», ТзОВ «Діоніс», ДП «Цуманське лісове господарство» та «Ківерцівське лісове господарство» [3].

Досліджуваний район бідний на мінеральні ресурси. Найбільше значення мають нерудні корисні копалини, що стали поштовхом для розвитку промисловості будівельних матеріалів. Глина (запаси зосереджуються у с. Дідичі й смт Олика), крейда (села Тростянець, Суськ, Омельне, Прилуцьке, Озерце), пісок (села Жидичин, Омельне, Завітне, Суськ, Сильне, Берестяни) слугують сировиною для функціонування ПАТ «Кульчинський силікатний завод» та Приватного підприємства «Бетонотехніка» [2].

Водні ресурси району представлені 13 річками. В районі нараховується близько 10 озер та 64 ставки, загальною площею, відповідно, 32,25 та 429,9 га. Водні ресурси важливий фактор функціонування рибного господарства та харчової галузі району.

До природних рекреаційних ресурсів району належать бальнеологічні ресурси, а саме мінеральні води Журавичівського джерела гідро-карбонатно-кальцієвої родонової води з мінералізацією 2,5 г/л. В Журавичах наявні і запаси лікувальних грязей, що складають 217 тис. м^3. Ківерцівщина багата на фітолікувальні ресурси, що зосереджені у межах густих соснових лісів, і мають високу фітонцидність,

киснепродуктивність, що зумовлює їх рекреаційне використання. До того ж у районі сприятливі кліматичні умови. Слід зважати на те, що в межах району є низка природоохоронних територій різних категорій і рівня охорони. Наявність заповідних ділянок в значній мірі посилює роль природних рекреаційних ресурсів у структурі природно-ресурсного потенціалу. Особливе еталонне значення має природний національний парк «Цуманська Пуща». Відтак, у районі є перспективи для подальшого розгортання туристсько-рекреаційної сфери, зокрема, таких її напрямків як науковий, сільський, спортивний, в тому числі пішохідний, водний, види туризму. Зважаючи на густоту заселення території та її близьке розташування до обласного центру, варто організовувати нові екологічні стежки, розвивати природоохоронну мережу з метою екологічного виховання різних прошарків населення. Природно-рекреаційні ресурси вже стали винятковою передумовою для організації діяльності Дитячого психоневрологічного санаторію «Дачний» та санаторію матері і дитини «Пролісок», оздоровчої бази «Авангард» та 22 селянських гостинних садиб [3].

В ході проведеного аналізу з'ясовано, що найбільше значення для економіки району мають земельні, лісові, природно-рекреаційні, мінеральні ресурси, що і визначили спеціалізацію господарства на лісовій і деревообробній промисловості, сільському господарстві, харчовій промисловості та виробництві будівельних матеріалів. Перспективною для Ківерцівського району є оптимізація використання природно-рекреаційних ресурсів і розвиток на їх основі санаторно-курортного лікування і туризму.

Список використаних джерел: ***1****. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : підручник / В. П. Руденко. – Чернівці : Зелена Буковивина, 1999. – 568* ***с. 2.*** *Хвесик М. А. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Волинської області) : Монографія / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, Н. В. Вишневська, Ю. М. Хвесик. – К. : Кондор, 2004. – 376 с.* ***3****. Ківерцівська районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kivadm.gov.ua/.*

Павловська Тетяна, Білецький Юрій, Степанюк Ірина
pavlovska2011@gmail.com; yura.lytsk@gmail.com; ira.stepaniuk.1999@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Перші науково обґрунтовані геоморфологічні дослідження території Волині розпочалися в другій половині XIX ст. і пов'язані з іменами О. Карпінського, М. Барбот-де-Марні, а також із Західною експедицією під керівництвом Й. Жилінського за участі таких провідних вчених того часу як В. Докучаєв, О. Воєйков, Г. Танфільєв, К. Веселовський, П. Тутковський та ін. [11; 17].

Особливу увагу вивченню рельєфу краю приділяв П. Тутковський. У списку його наукових здобутків установлення генезису та опис морфології еолових, водно-льодовикових, карстових морфоскульптур, визначення морфометричних особливостей озерної котловини Світязя. Гляціальні утворення на правобережжі р. Західний Буг були в полі зору ще одного відомого вченого – В. Ласкарєва, який, окрім того, вивчав ще й флювіальний рельєф регіону.

Про карстові джерела, провали, підземні ходи Волинського краю відомі наукові праці ще й до досліджень П. Тутковського: Rzonchynski (1721), S. Staschyc (1805), E. Eichwald (1830), J. T. Stecki (1864), О. Андріяшев (1887), С. Іванов (1895). На початку XX ст. великий внесок у вивчення форм поверхневого карсту Волинського

Полісся зробили такі польські вчені як S. Kulcyznski (1939), S. Lenzewicz (1931), E. Rühle (1935), W. Tymrakiewicz (1935), S. Pavlovski (1930) [17].

Опис рельєфу Волинського краю знаходимо також у працях С. Павловського „Географія Польщі", Д. Гайової „Краєзнавча географія", О. Цинкаловського „Стара Волинь і Волинське Полісся". Проблема ландшафтної диференціації території на основі геоморфологічних особливостей вивчалася польськими дослідниками А. Борушевичем („Krainy geograficzne Wolynia", 1939), В. Орміцьким. Геоморфологічні особливості Волинського Полісся цікавили й відомого кліматолога С. Бржозовського у його дослідженні взаємозв'язку рельєфу й процесів градобиття [17].

У другій половині XX ст. з геоморфології та палеогеографії антропогену Волині відомі праці В. Бондарчука, В. Галицького, К. Геренчука, О. Маринича, А. Ланька, П. Заморія, М. Веклича, А. Богуцького. Результати геоморфологічного вивчення області було висвітлено в таких працях, як „Українське Полісся" (О. Маринич, 1962), „Природа Волинської області" (К. Геренчук, 1975), „Природа Української РСР" (1985–1987 рр.). У цей період вагомими були здобутки у вивченні карсту Волинського Полісся, зроблені О. Мариничем (1960, 1963), Б. Івановим (1969), В. Шестопаловим (1970, 1974, 1981), І. Волошиним (1974), Г. Вороновою (1975), А. Ломаєвим (1979) [7].

Більшість сучасних геоморфологічних досліджень Волинської області проведені Рівненською геологічною експедицією, що засвідчує публікація І. Мельничука та І. Залеського [15]. Взаємозв'язок геолого-тектонічної будови й рельєфу регіону висвітлено в наукових доробках А. Богуцького, І. Гофштейна, І. Залеського, Н. Карпенко, І. Ковальчука, Я. Кравчука, Є. Мирижук, В. Палієнко, І. Рослого, І. Черваньова [17]. Вагомий науковий внесок у вирішення питання ролі льодовикових та еолових процесів у формуванні поліських ландшафтів регоіну зробили А. Богуцький, С. Бортник, О. Ведерников, Ю. Войтанович, Н. Герасименко, П. Гожик, А. Грибко, М. Длужевський, Л. Дорофеєв, Л. Дубіс, О. Дячук, І. Залеський, П. Зелінський, В. Кисельов, І. Ковальчук, Л. Ліднер, В. Лукашев, О. Маринич, К. Марков, А. Матвєєв, А. Матошко, Н. Махнач, Е. Мусельська-Довгялло, Б. Ніколаєнко, І. Островський, В. Пазинич, В. Палієнко, О. Сидоренко, В. Стецюк, Б. Федорович, С. Федорович, П. Цись, Ю. Щербаков, О. Якушко,та інші. [4; 6; 17; 18].

Рельєф Шацького поозер'я описаний у працях Ф. Зузука, Н. Карпенко, І. Коротуна, І. Нетробчук, Т. Павловської [10; 17]. Результати вивчення флювіального рельєфу області відображені у працях М. Ганущак, І. Ковальчука, Т. Павловської, М. Чемериса, Н. Чир [5; 17; 22]. Значний внесок у вивчення сучасного карстоутворення на Волині зробили Г. Айлікова, П. Вовк, Р. Канівець, В. Ковальчук, І. Ковальчук, І. Саніна, І. Тополянська, М. Федонюк, В. Фесюк [1; 17; 21]. Головні риси сучасного й давнього рельєфу Волинської височини висвітлено у наукових доробках А. Богуцького, Б. Голуб, М. Ланчонт, Т. Новака, Г. Чупило [2; 10; 16]. Проблемні питання антропогенної трансформації рельєфу області піднято в працях О. Вовка, Ф. Зузука, І. Залеського, Є. Іванова, І. Ковальчука, С. Кравціва, О. Терещук [13; 17; 20]. У колективних монографіях про природу сучасної Волині відомі наукові публікації про рельєф краю за авторством О. Вовка, Б. Клімчука, О. Самохвала [7; 20]. Сучасні дані про геоморфологічні процеси на території Волинської області містяться в інформаційних щорічниках [12; 19].

Список використаних джерел: ***1.*** *Айлікова Г. В. Середньомасштабне картування території можливого геопатогенно-геодеструктивного ризику закарстованих територій на прикладі Волинської області / Г. В. Айлікова, І. Н. Тополянська, Р. В. Канівець, І. В. Саніна // Зб. наук. пр. Укр. держ. геологорозв. ін-ту. – 2006. – № 1. – С. 15–23.* ***2.*** *Богуцький А. Волинська височина: головні риси геологічної будови та рельєфу // А. Богуцький, Б. Голуб, М. Ланчонт // Матеріали XIV українсько-польського семінару „Проблеми середньоплейстоценового інтергляціалу". – Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – С. 6–10.* ***3.*** *Бойко Ю. В. Українське Полісся: періоди четвертинних зледенінь / Ю. В. Бойко //*

Фізична географія та геоморфологія. − 2013. − Вип. 2. − С. 239−243. ***4.*** *Веклич Ю. М. Геоеоловий морфо-літогенез та методологічні аспекти його дослідження : монографія / Ю. М. Веклич. – Київ : УкрДГРІ, 2018. − 254 с.* ***5.*** *Ганущак М. М. Роль водного чинника в розвитку і функціонуванні природно-антропогенних комплексів басейну р. Стир : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.11 / М. М. Ганущак; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. − Львів, 2016. − 20 с.* ***6.*** *Дорофєєв Л. М. Умови походження форм льодовикової акумуляції Волинського Полісся / Л. М. Дорофєєв // Фізична географія і геоморфологія. − 1976. − Вып. 15. − С. 68−77.* ***7.*** *Єврорегіон Буг: проблеми і перспективи транскордонного співробітництва / за ред. Б. П. Клімчука, П. В. Луцишина. – Луцьк : Волин. обл. держадміністрація, 1996. − 152 с.* ***8.*** *Залеський І. Вік еолових форм у районі смт Маневичі / І. Залеський, П. Зелінський, С. Федорович // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. праць / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [відп. ред. Ф. В. Зузук та ін.]. – Луцьк, 2008. − № 5. − С. 8−13.* ***9.*** *Залеський І. І. Основні риси плейстоценового рельєфу Волинського Полісся / І. І. Залеський, П. Ф. Гожик // Гляціал і перигляціал Волинського Полісся. Матеріали XIII укр.-польського семінару (Шацьк, 11−15 вер. 2005 р.). – Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. − С. 46−53.* ***10.*** *Зузук Ф. Рельєф і клімат як природні ресурси Волинської області / Ф. Зузук, І. Нетробчук // Вісник Львівського університету. Серія географічна : зб. наук. пр.; редкол. : М. Дністрянський та ін. – Львів : Львів. нац. унт ім. І. Франка, 2014. − Вип. 45. − С. 29−38.* ***11.*** *Зузук Ф. Шацький національний природний парк: минуле, сьогодення, майбутнє / Ф. В. Зузук, І. І. Залеський, К. Б. Сухомлін, П. Т. Ященко, П. В. Юрчук // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. праць; ред. Ф. В. Зузук. − Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2014. − № 11. − С. 8−18.* ***12.*** *Інформаційний щорічник щодо активізації небезпечних екзогенних геологічних процесів на території України за даними моніторингу ЕГП−Київ; Державна служба геології та надр України, Державне науково-виробниче підприємство „Державний інформаційний геологічний фонд України", 2018. − 98 с.* ***13.*** *Ковальчук І. Оцінка антропогенної трансформації ландшафтних систем Нововолинського гірничопромислового району / І. Ковальчук, Є. Іванов, О. Терещук // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. праць; відп. ред. Ф. В. Зузук. – Луцьк : РВВ „Вежа" ВДУ ім. Лесі Українки, 2007. – Вип. 4. − С. 27−35.* ***14.*** *Кравців С. С. Вивчення динаміки техногенного рельєфу на території Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну / С. С. Кравців // Вісник Львівського державного університету імені Івана Франка. Серія географічна. – Львів, 1994. − Вип. 19. − С. 162−164.* ***15.*** *Мельничук И. В. О палеогеографических этапах формирования нижнеплейстоценовых отложений Волынского Полесья / И. В. Мельничук, И. И. Залесский // Палеогеографические основы рационального использования естественных ресурсов. – Киев : Наук. мысль, 1977. − Ч. 2. − С. 117−119.* ***16.*** *Новак Т. Морфологія і генезис посткріогенного полігонального мікрорельєфу Волинської височини / Т. Новак, М. Федорович // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль. − № 1 (38). – С. 64−70.* ***17.*** *Павловська Т. С. Географія Волинської області [Текст] : навч. посіб. / Т. С. Павловська ; за ред. проф. І. П. Ковальчука. – Луцьк : Вежа-Друк, 2019. – 212 с.* ***18.*** *Пазинич В. Г. Постгляціальні явища та ландшафти Полісся – походження озер та параболічних дюн / В. Г. Пазинич // Наукові праці Українського науково-дослідницького гідрометеорологічного інституту. − Київ : Фенікс, 2012. − Вип. 262. − С.109−120.* ***19.*** *Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Волинській області за 2018 рік [Електронний ресурс]. − Режим доступу : https://menr.gov.ua* ***20.*** *Сучасний екологічний стан та перспективи екологічно безпечного стійкого розвитку Волинської області : колективна монографія / В. О. Фесюк, С. О. Пугач, А. М. Слащук [та ін.] ; за ред. В. О. Фесюка. − Київ : ТОВ „Підприємство ВІ ЕН ЕЙ", 2016. − 316 с.* ***21.*** *Фесюк В. О. Теоретико-методологічні аспекти оцінювання інтенсивності карстової денудації на водозборах Волинського Полісся / В. О. Фесюк, М. А. Федонюк, В. В. Федонюк // Природа Західного Полісся та прилеглих територій. − 2013. − № 10. − С. 9−13.* ***22.*** *Чемерис М. П. Формирование пойменно-руслового комплекса Волынского Полесья в условиях осушительных мелиораций // Автореф. дис. канд. геогр. наук. – Москва : Изд-во МГУ, 1993. − 26 с.* ***23.*** *Чупило Г. Палеокріогенна мікроулоговинна мережа Волинської височини / Г. Чупило // Вісник Львівського університету. Серія географічна. − Вип. 33. − 2006. − С. 444−448.*

Фідзіна Катерина, Карпюк Зоя
fidzinak.1998@gmail.com; karpyuk.zk@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ЗАКАЗНИКИ У СТРУКТУРІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ДУБЕНСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Природні комплекси, що збережені у найменш зміненому вигляді у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ), сприяють збереженню ландшафтів, відновленню природних ресурсів, підтриманню сприятливого екологічного стану території. До ПЗФ, згідно Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1268-XII від 26.06.1991 р., поточна редакція від 18.12.2019 р.), «Про природно-заповідний фонд України» (№ 2456-XII від 16.06.1992 р., поточна редакція від 21.11.2019 р.) [2; 3], належать ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища. У національній мережі ПЗФ на сьогодні існує 11 категорій природоохоронних територій, однією з найбільш розповсюджених є заказники. Завдяки своєму значному різноманіттю, багаточисельності та розміщенню в різних за природними і соціально-економічними умовами регіонах, вони фактично є системою підтримки заповідників та національних природних парків, що підвищує ефект їх діяльності [4].

Заказниками, згідно державного природоохоронного законодавства (ЗУ «Про природно-заповідний фонд України»), оголошуються невеликі природні ділянки, що мають особливе значення для збереження і відтворення цінних типових або унікальних природних комплексів чи їх окремих компонентів. Оголошення цієї категорії ПЗФ проводиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їхніх власників або користувачів (ст. 25 ЗУ «Про ПЗФ»). Заказники поділяються на типи: ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні. У межах цих природоохоронних територій часто діє режим цільової охорони, спрямований на збереження окремих видів флори чи фауни, природного комплексу тощо. Ботанічні заказники, наприклад, забезпечують охорону рідкісних і ендемічних видів рослин, рослинних угруповань та ділянок типової рослинності, збереженої у природному стані. В ентомологічних заказниках передбачається охорона територій, цінних для комах: місця існування видів, що охороняються Червоною книгою України (ЧКУ) та іншими природоохоронними документами, а також території мешкання природних запилювачів, якими можуть бути балки, старовікові дерева тощо. Гідрологічні заказники включають водні об'єкти: річки, струмки, озера, болота, плавні та заплави, що мають водоохоронне і водорегулююче значення, значну природну цінність. Загальногеологічні заказники забезпечують організацію охорони унікальних або рідкісних геологічних утворень: скель, геологічних відслонень, гіпсових натічних форм, каньйонів, місць знаходження залишків флори і фауни минулих історичних епох. Залежно від екологічної, наукової, історико-культурної цінності деякі з них можуть бути загальнодержавного або місцевого значення [1; 6].

Невід'ємною складовою заходів у мережі ПЗФ є розробка режиму охорони, що визначається природоохоронними та іншими завданнями території, що має

охоронятися. Пріоритет охорони (созологічний пріоритет) – це та ознака природних комплексів, заради збереження, відновлення або створення якої вводиться конкретний режим. Існують дві основні групи: ділянки протекційної охорони для площ, на яких пріоритетом є захист природних об'єктів; ділянки консерваційної охорони, на яких пріоритетом є їх збереження. На територіях з пріоритетом захисту охороняються всі природні процеси та об'єкти. На територіях з пріоритетом збереження як пріоритетні можуть виділятися дуже різні об'єкти, природні процеси або їх сукупність. Такими пріоритетами можуть бути окремі біологічні види, певні рослинні угруповання, окрему групу пріоритетів консерваційного типу складають пам'ятки культури: архітектури, історії, археології тощо. У більшості заказників, крім природоохоронних завдань, які можуть мати як протекційний, так і консерваційний характер, ставляться ще й господарські завдання, які також враховуються при розробці режиму охорони (майже завжди території заказників виконують певні господарські завдання). Тобто на територіях заказників охорона поєднується з обмеженою експлуатацією природних ресурсів [4].

У мережі ПЗФ Дубенського району Рівненської області станом на 01.01.2020 р., за даними Департаменту екології та природних ресурсів Рівненської облдержадміністрації [5], налічується 20 заповідних об'єктів загальною площею 2701,8 га, що належать до трьох категорій (заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища). Із них 11 заказників (площею 2541,0 га): два ботанічних, чотири ентомологічних, чотири гідрологічних і загальногеологічний; п'ять пам'яток природи (17,0 га): чотири ботанічних і зоологічна; чотири заповідних урочища (143,8 га). Один об'єкт загальнодержавного значення – зоологічна пам'ятка природи «Урочище "Олександрівка", інші – місцевого. Коефіцієнт заповідності 2,24 %, коефіцієнт інсуляризованості – 0,33.

Заказники чотирьох типів складають 94,05 % всієї площі ПЗФ району та 55 % від загальної кількості природно-заповідних об'єктів території (рис. 1, 2).

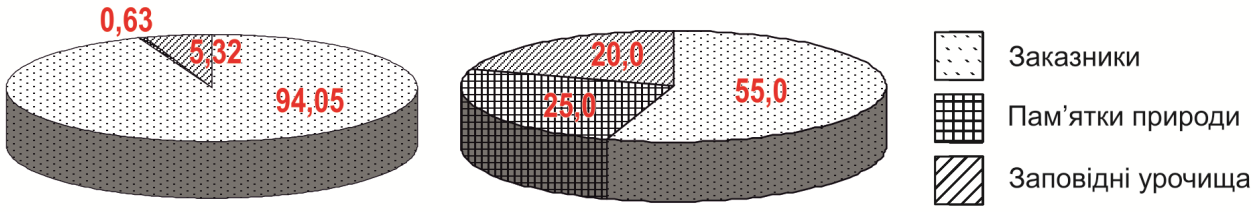

а) *б)*

Рис. 1. Частка категорій ПЗФ Дубенського району Рівненської області (%): а) за площами територій; б) за кількістю об'єктів

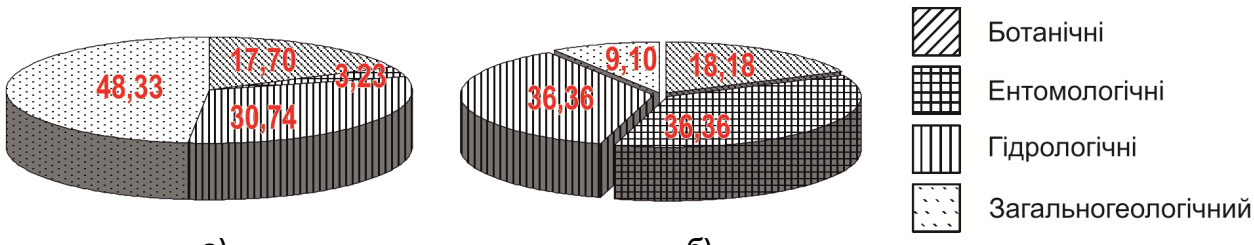

а) *б)*

Рис. 2. Частка типів у категорії «заказники» Дубенського району (%): а) за площами територій; б) за кількістю об'єктів

Вісім заказників створено у 1983 р. (рішення облвиконкому від 22.11.1983 р. № 343): ентомологічні «Озерянський» (3,0 га), «Клинцівський» (30,0 га), «Ясинівський» (22,0 га), «Нараївський» (27,0 га), гідрологічні «Урочище "Верба" (148,0 га), «Урочище "Студянка" (64,0 га), «Урочище "Стрілки" (35,0 га),

загальногеологічний «Мізоцький кряж» (1228,0 га, загальна площа заказника, що знаходиться у межах Дубенського, Здолбунівського і Острозького районів, 2255,0 га). У 1991 р. до ПЗФ району включено ботанічний заказник «Урочище “Бережани” (400,0 га) (рішення облвиконкому від 18.06.1991 р. № 98), у 2005 р. – заказники: ботанічний «Квітуча гора» (50,0 га), гідрологічний «Заплава річки Іква» (534,0 га) (рішення обласної ради від 27.05.2005 р. № 584).

У ботанічних заказниках охороняються дві ділянки низовинного заплавного болота, де виявлені рідкісні види рослин і тварин, занесені у Червону книгу України (ЧКУ): осока Девелла *Carex davalliana*, зозульки травневі *Dactylorhiza majalis*, лелека чорний *Ciconia nigra* і ін., та останцевий горб, вкритий степовою рослинністю, серед якої трапляються раритетні червонокнижні види: вовчі ягоди пахучі *Daphne cneorum*, горицвіт весняний *Adonis vernalis*, льон жовтий *Linum flavum*, ендемічний жовтець Запаловича *Ranunculus zapalowiczii*, реліктовий самосил гірський *Teucrium montanum* та ін. Ентомологічні заказники створені для збереження комах: бджіл *Anthophila*, джмелів *Bombus*, коника зеленого *Tettigonia viridissima*, бронзівки золотистої *Cetonia aurata*, осадця Егерія *Pararge aegeria*, адмірала *Vanessa atalanta*, павичевого ока *Inachis io*, рідкісного махаона *Papilio machaon* (ЧКУ). У гідрологічних заказниках району під охороною знаходяться заболочені колишні вироблені торфорозробками ділянки правого і лівого берегів р. Ікви та болото у заплаві р. Тартацька, багаті орнітофауною. У межах цих ділянок мешкають крижень *Anas platyrhynchos*, крячок річковий *Sterna hirundo*, набережник *Actitis hypoleucos*, плиска жовта *Motacilla flava*, очеретянка велика *Acrocephalus arundinaceus*, вівсянки звичайна *Emberiza citrinella* і очеретяна *E. schoeniclus* та ін. Геологічний заказник «Мізоцький кряж» виконує функцію охорони комплексу заліснених останцевих утворень, що є продовженням Кременецьких гір [7].

Використання територій ПЗФ, зокрема заказників, можливе у випадку ретельного обґрунтування доцільності й організації контролю за режимом і обсягами. У територіальних межах заказників можуть здійснюватися господарська, рекреаційна та інші види діяльності за умови забезпечення їх охорони та збереження відповідно до положення про заказник та охоронних зобов’язань власників або користувачів земельних ділянок, водних та інших природних об’єктів, оголошених заказником. Ця діяльність має не суперечити основному завданню природоохоронних територій – збереженню та відтворенню природних комплексів.

Список використаних джерел: ***1.*** *Виявлення територій, придатних для оголошення об’єктами природно-заповідного фонду / Олексій Василюк, Анастасія Драпалюк, Григорій Парчук, Дарія Ширяєва. За заг. редакцією Олени Кравченко. – Львів, 2015. – 80 с.* ***2.*** *Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-XII від 26.06.1991 р.). – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12.* ***3.*** *Закон України «Про природно-заповідний фонд України» (№ 2456-XII від 16.06.1992 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12.* ***4.*** *Заповідна справа в Україні : навч. посібн. / за заг. ред. М. Д. Гродзинського, М. П. Стеценка. – К., 2003. – 306 с.* ***5.*** *Заповідні об’єкти Рівненщини. Природно-заповідний фонд області в розрізі районів. Дубенський район. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ecorivne.gov.ua/tmp/Dubno_rayon%20PZF.pdf.* ***6.*** *Правовий режим природно-заповідного фонду України : історія формування, юридичні аспекти та закордонний досвід : посібник [Електронний ресурс] / [За заг. ред. О. Кравченко]. – Львів : Видавництво «Компанія “Манускрипт”», 2017. – 92 с. – Режим доступу : http //2116_EPL_PZF_Ukrainy_internet_versia.pdf.* ***7.*** *Природно-заповідний фонд Рівненської області / Під ред. Ю. М. Грищенка. – Рівне : Волинські обереги, 2008. – С. 59–70.*

Шкарупелова Ірина, Чижевська Лариса
ir4006761@gmail.com, geolora@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ БОТАНІЧНОГО ЗАКАЗНИКА «ТЕРЕБІЖІ» СЛАВУТСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Теребіжі – ботанічний заказник загальнодержавного значення в Україні. Природоохоронного статусу цій території як унікальній природній екосистемі, що має наукове та екологічне значення, надано у 1995 році. Спочатку досліджувана територія функціонувала як гідрологічний заказник у зв'язку із наявністю в її межах природного комплексу з чотирьох озер. У 2005 році заказник віднесено до категорії ботанічного. Загальна площа природоохоронної території – 30,3 га. Знаходиться вона у Славутському районі Хмельницької області, на захід від с. Голики. Підпорядковується державному підприємству «Славутське лісове господарство», простягаючись на окремі квартали Голицького лісництва [3]. Загалом територія є колишньою долиною стоку льодовикових вод.

В наш час Теребіжі – це поєднання озерних комплексів, розташованих між ними грив та прилеглих до водойм соснових лісів. Усі водойми перебувають на різних стадіях евтрофікації, а три з них вже почали перетворюватися на болота, на яких сформувався рослинний покрив із унікальними флористичними особливостями. В заказнику добре представлені такі типи рослинності як лісова, болотна, узбережно-водяна, а також фрагментарно лучна [2, с.116].

Кліматичні й грунтові умови в межах заказника сприяють зростанню таких деревних порід як сосна звичайна, ялина європейська, модрина європейська, дуб звичайний, дуб червоний, береза повисла, липа дрібнолиста, осика, граб. Переважаючою породою є сосна звичайна, на яку припадає понад 90% вкритої лісом площі, що характеризується молодняками, середньовіковими, пристигаючими, стиглими і перестиглими насадженнями. Ростуть вони на горбистих міжозерних ділянках. Серед соснових лісів переважають лишайникові – на найсухіших горбах, зеленомохові – на некрутих схилах і плескатих вирівняних ділянках, чорницево-зеленомохові – у невеликих зниженнях рельєфу. Найбільшу площу займають зеленомохові ліси, у яких зростають три види плаунових, що занесені до Червоної книги України – дифазіаструм сплюснутий, баранець звичайний та плаун колючий. У чагарниково-трав'янистому ярусі лісів поширені орляк звичайний, малина, брусниця, чорниця, веснівка дволиста, багно звичайне, ожина волосиста, крушина ламка, верба козяча та ліщина. У лісі добре розвинений моховий покрив, який представлений сфагнумом дібровним і плевроцієм Шребера.

Серед болотяної рослинності вирізняються угруповання мезотрофних боліт, зокрема, пухнатоплодо-осоково-сфагнової асоціації. На цих безлісних, добре обводнених болотах зростають види рослин, які потребують охорони: пухівка піхвова, образки болотні, комахоїдна рослина – росичка круглолиста [2, с. 129].

Оліготрофним болотам притаманні ценози сосново-пухівково-сфагнової асоціації, а також угруповання пухівки піхвової на суцільному сфагновому покриві. На цих ділянках наявний розріджений деревний ярус із сосни та берези пухнастої.

Узбережжями найменш зарослої водойми – озера Теребіжі поширені ценози евтрофних боліт. Тут можна побачити угруповання очерету, осоки омської, рогозу вузьколистого, місцями з ареалами лепешняка великого. В цих місцях зростають рідкісні рослини – ситник розчипірений і вовче тіло болотяне.

Найбільшу наукову цінність у межах Теребіжів становить надзвичайно рідкісна рослина – осока богемська, що занесена до Червоної книги України. Це єдине зареєстроване місцезростання виду серед рівнинної частини України. З-поміж

рідкісних ценозів водних плес слід згадати угруповання латаття сніжно-білого, що занесені до Зеленої книги України. Трапляються в заказнику фрагменти угруповань, утворених червонокнижними ситником бульбистим, пухирником малим та їжачою голівкою малою, яка охороняються у Хмельницькій області [1, с. 255].

У межах невеликих ділянок пустищних лук представлені угрупованням біловуса стиснутого у поєднанні з мітлицею тонкою та щучником дернистим.

Багатою є й фауна заказника. З-поміж ссавців поширеними є білка звичайна, заєць русак, їжак звичайний, козуля, куниця лісова, ласка, лисиця руда, миша лісова, дикий кабан. Серед амфібій трапляються представники жаби гостромордої, ставкової, трав'яної й озерної, квакші, ропухи зеленої та сірої, тритона гребінчастого. Часто можна побачити плазунів, а саме: веретільницю, вужа водяного, гадюку звичайну, мідянку, ящірку живородну й прудку. Орнітофауна представлена такими видами як коноплянка, зозуля, шуліка, шпак, зяблик, крук, кропив'янка, пугач, підорлик малик, дятел [1, с 267].

З метою належного дотримання санітарного стану, в межах заказника проводяться рубки для формування й оздоровлення лісів, зокрема, освітлення, прочищення, проріджування. Лісовідновлення проводиться переважно шляхом висаджування лісових культур. Ці заходи сприяють більш ефективному використанню продуктивних сил природи для вирощування цінних деревостанів [3].

Враховуючи природну унікальність, науково-пізнавальну та естетичну цінність досліджуваної території, її близьке розташування до населених пунктів, з метою охорони та ефективного використання пропонуємо в межах ботанічного заказника Теребіжі виокремити та облаштувати наступні функціональні зони:

• науково-пізнавальну у складі ділянок із лісовою, лучною та болотяною рослинністю, а також чотирьох озер;

• рекреаційно-оздоровчу на базі озер для відпочинку населення, фітооздоровлення та розвитку любительського рибальства;

• зона розвитку спортивного туризму на базі пункту прокату велосипедів, передумови для створення якого у Теребіжах є, однак відсутні спеціальні велодоріжки і велосипедистам доводиться рухатись заваленими листям стежками, де ходять звичайні пішохідні туристи, що зумовлює виникнення аварійних ситуацій.

Для полегшення можливостей щодо орієнтування в межах заказника пропонуємо розробити план руху до тих чи інших зон з різних входів (окраїн лісу) до природоохоронної території. План-схему у доступному вигляді слід розмістити на інформаційних стендах у різних частинах об’єкту дослідження. У межах ботанічного заказника доцільно розвивати еколого-просвітницьку діяльність для місцевого населення, учнівської та студентської молоді. З цією метою у пропонується використання мережі екологічних стежин.

Список використаних джерел: ***1****. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України : Методологія та методика аналізу, термінологія, районування : Монографія. – К. : ВПЦ "Київський Університет", 2001. – 397 с.* ***2.*** *Геренчук К. І. Природа Хмельницької області / Під ред. К. І. Геренчука. – Львів : ВО «Вища школа», 1980. –152 с.* ***3****. Славутська районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.slavuta–mkv.gov.ua/.*

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКІ РЕСУРСИ ВОЛИНІ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ

***Bakota Daniel*[1], *Єрко Ірина*[2]**
danbak@autograf.pl; ierko@i.ua
[1] *Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska*
[2]*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ М. ЛУЦЬКА

Одними з найважливіших факторів розвитку туристичної галузі будь-якої місцевості є передумови для розвитку туризму.

Найтиповішим є поділ цих передумов на природно-географічні, історико-культурні та соціально-економічні.

Дамо характеристику природно-географічним передумовам розвитку туристичної галузі м. Луцька.

Луцьк – займає площу понад 3960 га та є обласним центром Волинської області. Місто розташоване на північному заході України, у 150 км від кордонів з Польщею та Білоруссю. В цілому, географічне положення міста є вигідним, адже відстань до державного кордону з Республіками Польщею і Білорусією не перевищує відповідно 85 і 150 км. Крім того, Луцьк знаходиться на перехресті автомобільних доріг Луцьк-Ковель-Брест, Луцьк-Київ, Луцьк-Львів, Луцьк-Чернівці, Луцьк-Ягодин-Хелм, Луцьк-Люблін, а також залізниці Київ-Варшава, Київ-Берлін, Київ-Львів, Київ-Брест та інші [6]. На півночі та сході від Луцька проходять два великі міжнародні шляхи: Київ-Варшава (50 км на північ від Луцька) та Київ-Чоп (70 км на схід від Луцька) [6].

Територія міста Луцька знаходиться в межах Волинської височини і входить у морфоструктуру Луцько-Рівненського лесового пасма. Територія м. Луцька розташована в лісостеповій зоні типових чорноземів і сірих опідзолених ґрунтів. Корисні копалини – відсутні [6].

Гідрографічна мережа міської агломерації належить до басейну р. Стир. Річкова сітка добре розвинена. Густота її в середньому складає 0,3 км/км^2. Основними притоками тут є: праві – р. Конопелька (поза межами міста), р. Сапалаївка, ліві – р. Чорногузка, р. Омеляник, струмки Жидувка та Зміїнець. Загальна площа водних об’єктів Луцька становить близько 100 га [6]. Наявність розвиненої гідрологічної мережі у межах міста може стати базою для розвитку водно-активних видів спортивно-оздоровчого туризму.

Кліматичні умови м. Луцька в цілому є сприятливими для розвитку рекреації та туризму на його території. Так, клімат міста помірно-континентальний з м’якою зимою та теплим літом. Середньорічна температура повітря становить 7,4 °С, найнижча вона у січні (-4,9 °С), найвища – в липні (18,0 °С). Відносна вологість повітря в середньому за рік становить 78% [6].

Найбільше опадів спостерігається у березні, найменше – протягом липня. Середньорічна сума опадів складає 560 мм (найбільше опадів спостерігається в липні, найменше – в березні). За рік, у середньому, нараховують 148 днів з опадами. Найменше опадів в серпні (10 днів), найбільше – в грудні (16 днів). Щороку у м. Луцьку утворюється сніговий покрив, проте його висота є незначною [6].

Щодо показників хмарності, то найбільша хмарність спостерігається в грудні, найменша – у серпні. Найбільшу повторюваність у місті мають вітри із заходу, найменшу – з північного сходу. Найбільша швидкість вітру – у листопаді, найменша – влітку. У січні вона в середньому становить 4,1 м/с, у липні – 2,8 м/с [6].

На території м. Луцька існує розгалужена мережа складових природно-заповідного фонду (табл. 1).

Таблиця 1

Об'єкти природно-заповідного фонду м. Луцька [1]

№	Категорія об'єктів ПЗФ	Об'єкти
1.	Загальнозоологічні заказники	«Гнідавське болото»
2.	Орнітологічні заказники	«Пташиний Гай»
3.	Ботанічні пам'ятки природи	«Дубовий Гай», «Дуб плакучої форми», «Лесин ясен», «Меморіал», «Платан Західний»
4.	Гідрологічні пам'ятки природи	«Теремнівські ставки»
5.	Ботанічні сади	«Волинь» (загальнодержавного значення)

Основу ПЗФ міста складають ботанічні пам'ятки природи. Наявність у складі міста об'єктів ПЗФ дозволяє розвивати пішохідний а екологічний туризм. Також, дані об'єкти можуть використовуватись для організації дитячого туризму з природничою метою, або ж бути базою для спортивно-оздоровчого туризму.

Луцьк відноситься до найстаріших міст України. Перша згадка про місто датується 1085 р. (Іпатіївський літопис). В часи Київської Русі Луцьк виступає, як столиця удільного князівства, що входило у склад Волинської, а згодом Галицько-Волинського князівства [6].

Будучи древнім історико-культурним центром, м. Луцьк має потужну базу історико-культурних пам'яток (табл. 2).

Таблиця 2

Найвизначніші об'єкти історико-культурного фонду м. Луцьк [6]

№	Категорія	Кількість об'єктів
1	Пам'ятки історії та культури національного значення	1
2	Пам'ятки історії та культури місцевого значення	31
3	Пам'ятки архітектури та містобудування національного значення	23
4	Пам'ятки архітектури та містобудування місцевого значення	65
5	Пам'ятки монументального мистецтва національного значення	1
6	Пам'ятки монументального мистецтва місцевого значення	5

Саме об'єкти історико-культурної спадщини приваблюють до Луцька найбільшу кількість туристів.

Загалом, як бачимо у таблиці 2. в Луцьку знаходиться 126 пам'яток історії та архітектури національного та місцевого значення. Найбільше з них (близько 60) знаходиться в Державному історико-культурному заповіднику «Старий Луцьк». Найвизначнішим історичним об'єктом є Луцький (Верхній) замок (XIV-XVII ст.). Велика оборонна споруда більше як на 80 % збережена в історичному вигляді [6].

Навколо Луцька знаходиться велика кількість історичних місць, які вже зараз становлять неабияку історичну та туристичну цінність. Серед них найближчі – Володимир-Волинський, Берестечко, Олика, Дубно [3].

Неабиякий інтерес виявляють туристи і до культурних надбань міста та регіону, зокрема, традицій, ремесел.

Серед туристів великою популярністю користуються численні культурно-мистецькі заходи. Протягом року в Луцьку відбувається більше 200 різноманітних культурномистецьких подій локального, всеукраїнського та міжнародного рівнів.

Найвідомішими серед них є: фестиваль середньовічного духу «Князівський бенкет», арт-шоу «Ніч в Луцькому замку», міжнародний фестиваль «Art Jazz Cooperation», міжнародний фестиваль українського фольклору «Берегиня», молодіжний фестиваль альтернативної музики та сучасного мистецтва «Бандерштат», міжнародний театральний фестиваль «Мандрівний вішак», Міжнародний музичний фестиваль імені Ігора Стравінського «Стравінський та Україна», Міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором», міжнародний фестиваль «JAZZ BEZ», західний гастрономічний фестиваль «Lutsk Food Fest» [6].

Проводяться також святкування, присвячені новорічним та різдвяним святам, зокрема «Різдво у Волинській родині».

Майже всі заходи супроводжуються ярмарками майстрів народних ремесел, споживанням страв місцевих ресторатрів та виступами клубів історичної реконструкції.

Більшість заходів містять в собі елементи традиційного співу і танцю. Поступово своє місце знаходить театральне мистецтво. Все частіше проводяться мистецькі та художні виставки, пленери, вечори. У 2017 р. започатковані театралізовані екскурсії [6].

Культурно-мистецькі заходи формують значний туристичний потенціал та забезпечують додаткові умови для формування цікавого та неповторного туристичного продукту.

Важливою категорією передумов для розвитку туристичної індустрії є також суспільно-економічні передумови.

Кількість мешканців станом на 1 січня 2018 року становить 216,5 тис. чол. В етнічному складі населення українці займають 92,5 %, росіяни – 6,2 %, білоруси – 0,5 %, поляки – 0,2 %, євреї – 0,04 % [2; 6].

Щодо рівня безробіття, то станом на 1 січня 2018 р., кількість офіційно зареєстрованих безробітних становила 1826 безробітних (22,3% від кількості безробітних в області), що на 9,9% більше, ніж на початок 2017 року. Із загальної кількості безробітних: 66,1% – жінки, 47,7% – молодь у віці до 35 років [6].

Місто Луцьк традиційно вважається промисловим містом. Основними галузями промисловості є:

- «машинобудування і металообробка» (заводи: Луцький автомобільний, ДП Луцький ремонтний завод «Мотор», підприємство «Модерн-Експо», підшипниковий, електроапаратний, комунального машинобудування і комунального обладнання, виробничо-наукове об'єднання «Електротермометрія») незалежний трейдер нержавіючого та алюмінієвого прокату «Метал-Альянс»;

- підприємства «хімічної промисловості», представлені заводом пластмасових виробів;

- підприємства «будівельної промисловості» («Волиньзалізобетон», заводи великопанельного домобудування, картонно-руберойдовий і силікатний);

- «легка промисловість» (виробничо-торгове шовкове об’єднання та виробниче швейне об’єднання «Волинь», взуттєва фабрика, завод синтетичних шкір);

- «деревообробна промисловість» (меблевий і тарно-бочарний комбінати);

- «харчова промисловість» (зокрема консервний завод, «Харчепродукт», завод продтоварів, хлібо-, молоко- та маслозаводи) [6].

За структурою інвестицій в основний капітал найбільш інвестовані галузі: промисловість (43,6 %), операції з нерухомим майном (6,1 %), торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (30,3 %), також діяльність транспорту та зв’язку, будівництво, інші галузі.

В Луцьку розвинена мережа торгівельних закладів, представлена відомими марками. В місті працюють 16 ринкових комплексів та 13 сучасних торгівельних

центрів, 356 тимчасових споруд, 1082 – об'єктів торгівлі, в т. ч. торгові павільйони (стаціонарні тимчасові споруди), магазини, супер- і мінімаркети.

Важливою особливістю пожвавлення економіки міста є збільшення кількості суб'єктів господарювання, в першу чергу за рахунок створених малих та середніх підприємств. В умовах кризи світової економіки податки з фізичних осіб є основним джерелом надходжень до міського бюджету [5; 6].

Не менш активно підвищується громадська активність мешканців міста. Завдяки активності громадян в місті діє Громадська рада при Луцькому міському голові [6].

Серед туристичних організацій найактивніші: Туристичний клуб «Анамандрія», Європейський фонд «Футурус-XXI», Туристичний клуб «Ми», Туристичний клуб «Хорс» та інші [4].

В Луцьку працюють: 7 вищих навчальних закладів, 5 професійно-технічних і 29 загальноосвітніх навчальних закладів. Загалом у Луцьку навчається близько 30 тис. студентів. Найбільші вищі навчальні заклади – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки та Луцький національний технічний університет [6].

Місто Луцьк вже досить довгий час називається туристичним. Проте іміджу туристичного осередку навіть в межах країни місто досі не отримало, не дивлячись на те, що місто є одним з найстаріших в Україні і одним з найпривабливіших з точки зору туризму на західній Україні. Навіть зі статусом обласного центру Луцьк в уявленні мешканців України та за кордоном стійко тримає авторитет «провінційного» містечка.

Культурно-історичні об'єкти в поєднанні з природно-ресурсним потенціалом та соціально-економічними умовами створюють належні умови для функціонування туристичної галузі на території міста.

Список використаних джерел: ***1****. Гетьманчук А. І. Природно-заповідний фонд Волинської області / А. І. Гетьманчук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Лісівництво та декоративне садівництво. – 2015. – № 216 (1). – С. 93-100.* ***2****. Статистичний щорічник Волинь 2018 / за ред. Науменка В. Ю. – Луцьк : Головне управління статистики у Волинській області, 2018. – 456 с.* ***3****. Черчик Л. М. Туристсько-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку : Монографія. Частина 1 / Л. М. Черчик, О. В. Міщенко, І. В. Єрко. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. – 128 с.* ***4****. Все про туризм у Луцьку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.visitlutsk.com – 21.03.20.* ***5****. Департамент інфраструктури та туризму Волинської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.voladm.gov.ua – 21.03.20.* ***6****. Офіційний сайт Луцької міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lutskrada.gov.ua – 21.03.20.*

Єрко Ірина[1], Качаровський Роман[1], Антипюк Олена[1], Чир Надія[2]
ierko@i.ua, romankacharovsky@ukr.net, olenaantipuk@ukr.net, nadezda_chyr@i.ua
[1]Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк
[2]ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

ШКІЛЬНІ МУЗЕЇ ТУРІЙСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК СКЛАДОВА ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Розвиток пізнавального туризму залежить від наявності історико-культурних туристично-рекреаційних ресурсів на певній території. Людина завдяки культурному та історичному надбанню нації має змогу пізнати історії свого краю, заглибитися у самобутні звичаї та обряди, дослідити традиції своїх предків.

Культурна спадщина складається з багатьох елементів. До них належать пам'ятки археології, історії, архітектури та містобудування, монументального

мистецтва. Таких об'єктів у Турійському районі налічується понад 100, де історичні пам'ятки є домінуючими їх кількість складає 78 об'єктів, на другому місці – архітектура і містобудування (21), інші об'єкти представлені незначною кількістю. Чільне місце серед них посідають також музеї та осередки народних художніх промислів [1-2; 5; 7-8].

Закон України «Про музеї та музейну справу» [3] визначає, що *музей* – це науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини [3-5]. Музейні установи спеціалізуються на збереженні різних видів духовних та матеріальних цінностей, а тому за профілем своєї діяльності вони поділяються на історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, меморіальні, мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо [3-5]. Водночас шкільні музеї є окремим підвидом музеїв (досить специфічні установи). В своїй діяльності вони керуються не лише Законом України «Про музеї та музейну справу» [3], але й наказом Міністерства науки і освіти України від 22.10.2014, № 1195 «Про затвердження положень про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України» [6], що фактично є основним нормативним документом для їх функціонування. Використовуючи обидва юридичні акти, слід відмітити понад сім основних завдань шкільних музеїв, спрямованих на удосконалення навчального процесу, розвитку творчих інтересів, проведення культурної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах. Дотичними до туристичної галузі завданнями, викладеними у Положенні є: 1) проведення культурно-дослідницької та культурно-освітньої роботи серед учнівської молоді та інших верств населення; 2) розвиток творчих інтересів до пошукової краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної та природоохоронної роботи в учнів шкіл; 3) вивчення, охорона і пропаганда пам'яток історії, культури і природи рідного краю. Вони здійснюються як за допомогою організованих форм, так і шляхом самостійної роботи школярів.

За матеріалами відділу культури і туризму Турійської РДА в районі таких музеїв налічується шість [2; 5; 8]. Мандруючи Турійщиною, у с. Купичів можна відвідати єдиний в Україні музей соломоплетіння «Солом'яне диво». Його відкрито при Купичівській ЗОШ І-ІІІ ст. у 2008 р. Експозиційні розділи відображають історію соломоплетіння, види плетіння, етапи творчості М. Кравчук та членів студії «Житечко». Тут можна побачити обрядові символи: павуки, дідухи, вінки тощо. При цій же школі діє ще два музеї: музей історії с. Купичів та музей історії розвитку школи. Перший був створений з метою залучення учнівської молоді до вивчення та збереження історико-культурної спадщини села, формування освіченої, розвиненої особистості, виховання любові до краю, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу. У розділах другого музею розміщено понад 250 експонатів, які всебічно висвітлюють історію розвитку школи. Крім того, у Турійській ЗОШ І-ІІІ ст. функціонує музей воїнів-афганців, у Луківській ЗОШ І-ІІІ ст. – військово-історичний музей «Пам'ять», при Мокрецькій ЗОШ – Зразковий музей військової слави та історичний музей с. Новосілки при Новосілківській ЗОШ [2; 5; 8].

Слід зауважити, що для Турійщини характерний історичний та військово-історичний напрямки музейної діяльності в шкільних закладах. Завдяки наявним у музеях зібраним експонатам, школи стають привабливими у туристично-рекреаційній діяльності об'єктами, оскільки мають чим зацікавити потенційних туристів, сформувати їхнє уявлення про дану територію. Одночасно для сільської місцевості Турійщини шкільні музеї стають осередками культури, туристичною родзинкою

території, «духовним храмом» пізнання історії свого населеного пункту і місцем збереження традицій.

У сучасній структурі туризму шкільні музеї виступають вагомим підґрунтям розвитку галузі (особливо у сільській місцевості) і мають значний вплив на формування туристичної привабливості регіону. Саме шкільні музеї є скарбницею історичної та культурної спадщини населених пунктів Турійщини. Екскурсійні послуги, котрі надаються музеями, є невід'ємною складовою культурного туризму

Список використаних джерел: ***1.*** *Атлас історії культури Волинської області / відп. ред. Ф. В. Зузук. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 112 с.* ***2.*** *Волинь туристична : путівник. – К. : ТОВ „Світ Успіху", 2008. – 364 с.* ***3.*** *Закон України «Про музеї та музейну справу». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80* ***4.*** *Єрко І. В. Шкільні музеї як потенційні об'єкти пізнавального туризму (на прикладі Іваничівського району Волинської області) / І. В. Єрко, Р. Є. Качаровський, Н. В. Чир, О. В. Антипюк // Вітчизняна наука на зламі епох : проблеми та перспективи розвитку : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (18 вересня 2019 року) : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – Вип. 53. – С. 29-31.* ***5.*** *Качаровський Р. Є. Шкільні музеї об'єднаних територіальних громад Волинської області як об'єкти пізнавального туризму / Р. Є. Качаровський, Н. В. Чир, І. В. Єрко, З. К. Карпюк, О. В. Антипюк // Матеріали наук.-практ. конф. «Розвиток мистецьких осередків як засіб збереження етнокультури Гуцульщини» у рамках проведення Міжнародного мистецького форуму «Барви Карпат» (с. Яворів, Косівський район, Івано-Франківська область, 20 вересня 2019 року). – Косів : ПП «Писаний камінь», 2019 – С 76-81.* ***6.*** *Наказ Міністерства науки і освіти України від 22.10.2014 № 1195 «Про затвердження положень про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14.* ***7.*** *Черчик Л. М Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку : монографія. Ч. 1 / Л. М. Черчик, О. В. Міщенко, І. В. Єрко. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. – 128 с.* ***8.*** *Чир Н. В. Оцінка сучасного стану та перспектив модернізації туристичної інфраструктури в умовах розвитку окремих об'єднаних територіальних громад Турійського району Волинської області / Н. В. Чир, Р. Є. Качаровський, О. М. Павлушенко // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2017. – № 9 (358): Геогр. науки. – С. 94-100.*

Качаровський Роман[1], Єрко Ірина[1], Чир Надія[2], Антипюк Олена[1]

romankacharovsky@ukr.net, ierko@i.ua, olenaantipuk@ukr.net, nadezda_chyr@i.ua

[1]Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

[2]ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ОБ'ЄКТИ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Невід'ємною складовою закладів дозвілля та розваг є бібліотеки. Вони діють на підставі ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу», де бібліотеки визначені як інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки [2]. Всі бібліотеки України об'єднані в бібліотечну систему – розгалужену мережу бібліотек різних видів – яка в свою чергу надає ряд бібліотечних послуг – для задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів

бібліотеки. За значенням бібліотеки поділяються на такі види*:* всеукраїнські загальнодержавного значення (національні, державні), республіканські (Автономної Республіки Крим), обласні, міські, районні, селищні, сільські. За змістом бібліотечних фондів бібліотеки *є* універсальні, галузеві, міжгалузеві. За призначенням – публічні (загальнодоступні), у тому числі спеціалізовані для дітей, юнацтва, осіб з фізичними вадами; спеціальні (академій наук, науково-дослідних установ, навчальних закладів, підприємств, установ, організацій). Публічні, спеціальні та спеціалізовані бібліотеки можуть об'єднуватися у централізовані бібліотечні системи [2; 4-5].

Бібліотечні установи мають досить важливі завдання в забезпеченні освітньо-культурного рівня населення та займають важливе місце в туристично-рекреаційному комплексі краю. Вони є джерелом знань і вагомим осередком пізнавального туризму, забезпечують дозвілля та відпочинок освічених туристів, дозволяють заглибитись у інформаційно-пізнавальний простір певного регіону [4].

На території Волинської області налічується 550 бібліотек [1; 3; 6-8]. Тут наявні обласні, міські районні, селищні і сільські бібліотеки. Більша частина з них є універсальні., хоча присутні й галузеві, наприклад наукова бібліотека Олени Пчілки. Переважна кількість бібліотечних установ публічні, хоча наявні спеціальні біліотеки (університетські, шкільні, закладів охорони здоров'я, підприємств та організацій). Нині у містах та районах області з метою оптимізації видатків на управління проходить процес об'єднання більшості бібліотек у єдину бібліотечну систему певної території.

Незважаючи на наявність закладів в усіх адміністративних одиницях краю, їхня кількість є досить нерівномірною (табл. 1).

Таблиця 1

Структура розміщення бібліотечних установ у адміністративно-територіальних одиницях Волинської області [1; 3-8]

Райони та міста	Площа, *км²*	Населення, *осіб*	Кількість бібліотек, *од*	Навантаження бібліотек	
				од./км²	*осіб/ одиниць*
Володимир-Волинський	1 038	24 824	25	0,024	993,0
Горохівський	1 122	50 761	42	0,037	1208,6
Іваничівський	645	31 620	26	0,040	1216,2
Камінь-Каширський	1 747	64 040	48	0,027	1334,2
Ківерцівський	1 414	63 837	52	0,037	1227,6
Ковельський	1 723	40 457	33	0,019	1226,0
Локачинський	712	21 852	25	0,035	874,1
Луцький	973	66 002	40	0,041	1650,1
Любешівський	1 450	35 465	33	0,023	1074,7
Любомльський	1 481	38 846	31	0,021	1253,1
Маневицький	2 265	53 976	38	0,017	1420,4
Ратнівський	1 437	52 063	31	0,022	1679,5
Рожищенський	928	38 684	35	0,038	1105,3
Старовижівський	1 121	29 898	22	0,020	1359,0
Турійський	1 205	26 013	25	0,021	1040,5
Шацький	759	16 685	17	0,022	981,5
м. Володимир-Волинський	17	38 577	2	0,118	19288,5
м. Ковель	47	68 603	5	0,106	13720,6
м. Луцьк	42	216 887	15	0,357	14459,1
м. Нововолинськ	17	56 240	5	0,294	11248,0
Всього	**20 100**	**1 035 330**	**550**	**0,027**	**1882,4**

З табл. 1 видно найбільшу кількість бібліотек у Ківерцівському, Камінь-Каширському, Горохівському та Луцькому районах. Типовою є ситуація, що в селах

діють філіали бібліотечної системи району з невеликими фондами літератури, часто застарілим обладнанням. Для міст обласного значення характерною є централізація фондів у великих установах, оснащених обладнанням (зокрема мережею Інтернет), оновленими фондами та достатньою кількістю висококваліфікованих фахівців.

Необхідно відмітити високу забезпеченість бібліотечними установами адміністративних одиниць краю. Пересічний коефіцієнт забезпечності в регіоні складає 0,027 од./км² (в містах обласного підпорядкування він набагато вищий): Володимир-Волинський – 0,118, Ковель – 0,106, Луцьк – 0,357, Нововолинськ – 0,294). Серед районів області найвищий він у Луцькому (0,041), Іваничівському (0,040) та Рожищенському (0,038), найменший – у Маневицькому (0,017), Ковельському (0,019), Старовижівському (0,020). Із 16 районів лише у шести спостерігаємо перевищення середнього обласного показника (рис. 1).

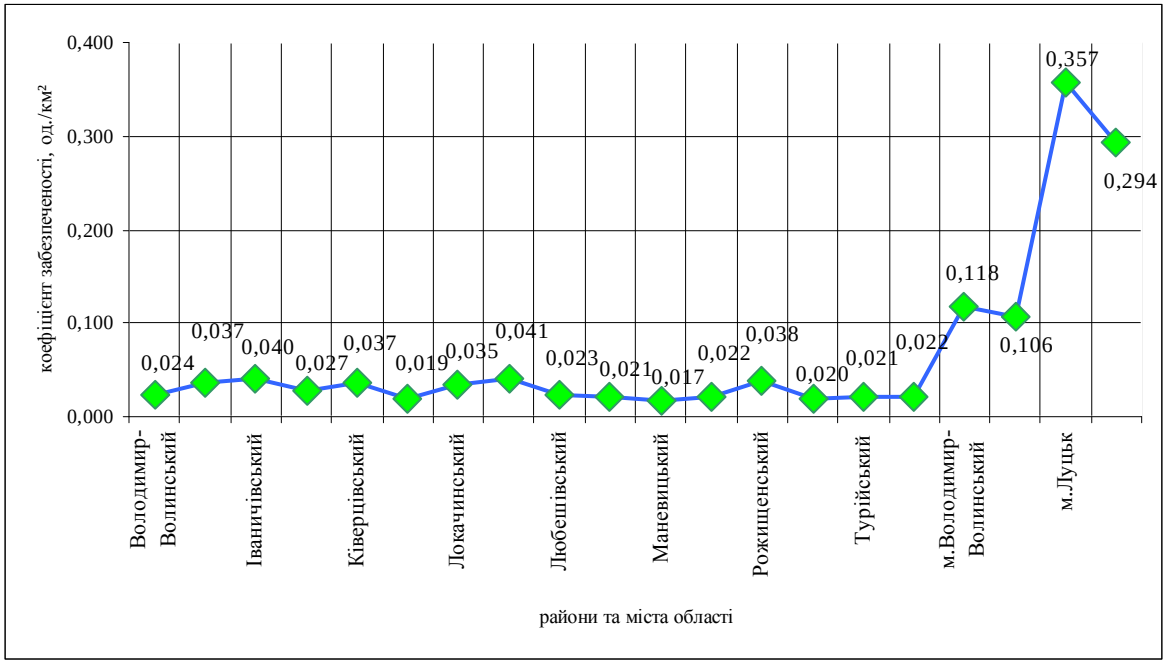

Рис. 1. Коефіцієнт забезпеченості бібліотека адміністративних одиниць Волинської області

Досить високим є навантаження на одну бібліотечну установу краю, пересічно це 1882,4 осіб/од потенційних відвідувачі (в обласних містах – це понад 10 тис. осіб: Володимир-Волинський – 19288,5, Ковель – 13720,6, Луцьк – 14459,1, Нововолинськ – 11248,0. Проте слід відмітити більшу кількість фахівців, фондів і технічних можливостей у містах обласного значення.

У районах краю найбільше навантаження припадає на ратнівські та луцькі, а найменше – на локачинські, шацькі та володимир-волинські бібліотеки. Пересічне навантаження в районах складає 1252,4 осіб, більше навантаження за цей показник лише у шести районах. Проте необхідно врахувати, що в сільській місцевості одна бібліотечна установа може обслуговувати від одного до кількох сіл, що можуть охоплювати відстань від 1 до 20 км.

Маючи розгалужену мережу бібліотечних установ, в цілому забезпечуючи інформаційно-просвітницькі туристично-рекреаційні функції бібліотечна система краю має ряд проблем [3; 5-8]: 1) застарілі приміщення, що не відповідають стандартам забезпечення надання послуг туристам; 2) відсутність або робота з перебоями мережі Інтернет; 3) часто застарілий книжковий фонд та неможливість через брак коштів його вчасного та постійного оновлення сучасною поліграфічною продукцією; 4) часткова зайнятість фахових працівників та відповідно обмеження в доступі

туристів до інформації; 5)потреба впровадження нових форм роботи по зацікавленню туристів.

Відповідно слід відремонтувати приміщення за кошти держбюджету та громад, оновити книжковий фонд сучасною літературою, збільшити кількість працівників з повним навантаженням, провести чи покращити мережу Інтернет, проводити більшу кількість культурно-просвітницьких заходів.

Загалом бібліотечні установи Волині є досить потужною інфраструктурною ланкою галузі туризму, незважаючи на ряд проблем, забезпечують потреби потенційних туристів в отриманні необхідного потоку інформації, що дозволяє забезпечити культурне дозвілля туристів та зробити акцент на розвитку пізнавального туризму.

Список використаних джерел: ***1.*** *Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua.* ***2****. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»* від *27.05. 1995 року N 32/95-ВР // Відом. ВРУ (ВВР), 1995, N 7, ст.45.* ***3.*** *Олійник Я. Б. Суспільно-географічне дослідження туристичної інфраструктури Волинської області : монографія / Я. Б. Олійник, І. В. Єрко. – Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2014. – 164 с.* ***4.*** *Управління культури, з питань релігій та національностей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://voladm.gov.ua/ category / upravlinnya-kulturi-z-pitan-religiy-ta-nacionalnostey/1/* ***5.*** *Черчик Л. М. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку : монографія. Ч. 1 / Л. М. Черчик, О. В. Міщенко, І. В. Єрко. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. – 128 с.* ***6.*** *Чир Н. В. Туристична привабливість Любешівського району Волинської області / Н. В. Чир, Р. Є. Качаровський // Науковий вісник ХДУ. Серія : «Географічні науки» – 7/2017. – № 2. Геогр. науки. – С. 241-248.* ***7.*** *Чир Н. В. Туристична інфраструктура Рожищенського району Волинської області як інструмент туристичної привабливості території / Н. В. Чир, Р. Є. Качаровський, О. В. Антипюк // Наукові записки Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка : науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка ; Українське географічне товариство, Сумський відділ ; [редкол.: Б. М. Нешатаєв, С. І. Сютkін, М. О. Барановський та ін.]. – Суми : [СумДПУ ім. А. С. Макаренка], 2019. – Вип. 10 : Географічні науки. – С. 120–130.* ***8.*** *Чир Н. В. Туристична інфраструктура як складова туристично-рекреаційного потенціалу Старовижівського району Волинської області / Н. В. Чир, Р. Є. Качаровський // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації» : зб. наук. пр. – Кіровоград, 2016. – С. 339–347.*

Лойчик Аліна, Чижевська Лариса
alinalojtschyk@gmail.com, geolora@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ОСВОЄННЯ УЗБЕРЕЖНИХ ТЕРИТОРІЙ БІЛОГО ОЗЕРА ВОЛОДИМИРЕЦЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Рекреаційне освоєння – це процес пристосування території до певних видів відновлювальної діяльності людини. Рекреаційні потреби населення й відповідні можливості природи доволі часто є незбалансованими. У межах Рівненської області сформувались чималі площі рекреаційних зон, зокрема, навколо водойм. Найбільш неврегульованою та проблемною є рекреаційна діяльність в узбережній зоні Білого озера. Задля раціонального використання унікальної території необхідно виявити переважаючі антропогенні впливи й дослідити відповідні наслідки.

Озеро Біле – це водойма карстового походження, що знаходиться у Володимирецькому районі Рівненської області, у межах Білоозерського лісництва Рівненського природного заповідника. Площа озера – 426 га, пересічна глибина

становить 4 м, у западинах – до 20-26 м. Вода в озері чиста і прозора, з підвищеним вмістом гліцерину. На дні озера можна побачити ареали молодильника озерного, що занесений до Червоної книги України. Узбережжя зарослі очеретом і кугою озерною, поміж яких трапляються ділянки латаття білого. Безпосередньо до озера прилягають заповідні лісові та болотні масиви, що підлягають охороні і не можуть піддаватись інтенсивному господарському використанню [1, с.167]. У той же час приозерні ділянки є надзвичайно привабливими для рекреаційної діяльності. Це зумовлено сприятливими природними умовами, різноманітністю та естетичною привабливістю ландшафтів, наявністю ягідних і грибних масивів, цілющими властивостями води, транспортною доступністю.

На березі озера з 60-х років 20 століття діяла профспілкова лікувальна установа, на базі якої Рівненською АЕС створено реабілітаційно-оздоровчий комплекс "Біле Озеро". Для забезпечення його діяльності з Рівненського природного заповідника вилучено смугу шириною по 50 м в межах узбережжя озера Біле та акваторії (відповідно по 22 га суші й води) для облаштування рекреаційної зони [4, с. 39].

Рекреаційне освоєння та вплив на ландшафти поозер’я має переважно сезонний характер. Найбільша рекреаційна активність у реабілітаційно-оздоровчому комплексі «Біле озеро» простежується упродовж літнього періоду. Чисельність рекреантів на берегах озера у сприятливі для відпочинку літні дні становить понад 1500 осіб. Переважна більшість з них є мешканцями прилеглих населених пунктів. І лише десята частина туристів прибуває з інших регіонів України. Доволі часто можна зустріти іноземних громадян. Взимку відпочивальників приваблює до озера риболовля.

Щороку, наприкінці липня, на березі озера, проводиться молодіжний музичний фестиваль «Біле озеро». Його основною метою є підняття духовного і культурного рівня молоді, привернення уваги до збереження довкілля, популяризація здорового способу життя. На це дійство збирається близько 14 тисяч туристів. Як результат, під рекреаційне навантаження потрапляють акваторія й прилеглі до неї лісові масиви Білоозерського лісництва. Рекреанти здійснюють на місцеві ландшафти прямі й непрямі впливи, зумовлені безпосередньою їх присутністю та діяльністю, використанням транспорту, водних мотоциклів, функціонуванням реабілітаційного центру [3, с.134]. Під час такої діяльності використовуються лісові масиви для паркування автомобілів, будиночків на колесах, встановлення наметів із заготівлею лісових матеріалів, розпалювання вогнищ, спілкування, прогулянок, ігор, купання в озері, виловлювання риби, збирання грибів, ягід, квітів тощо [3, с. 122].

Слід зауважити, що доступ до води у Білому озері неоднаковий в різних частинах узбережної зони. А отже, із зростанням кількості людей, що скупчується в межах облаштованих пляжів, простежується зниження якості води. Сприяє цьому не тільки купання й плавання в озері, а й використання туристами водних мотоциклів, що руйнують берегову лінію, забруднюють воду паливно-мастильними матеріалами, призводять до змутніння мілководих ділянок озера і, як наслідок, поширення водних бур'янів. На дозвіллі туристи збирають різні за формою, розмірами та забарвленням узбережні мінерали на сувеніри. Ця діяльність призводить до збідніння їх природних запасів [2, с.156].

На берегах озера наявні значні ресурси лікарських та ягідних рослин. Незважаючи на те, що територія є заповідною, відпочивальники активно використовують лісові комплекси для збирання ягід, грибів, трав, квітів, що супроводжується витоптуванням ґрунту, трав’янистого покриву, руйнуванням лісової підстилки, підліску й деревостану. Сприяє цьому й випасання худоби місцевими мешканцями. Віддалені зміни природних комплексів пов’язані з переущільненням грунту й розвитком ерозійних процесів.

Рекреаційна діяльність негативно впливає на фауністичні ресурси узбережної зони. Упродовж фестивалю «Біле озеро» шум музики відлякує птахів. Активна діяльність туристів на березі озера та в межах лісових масивів негативно впливає на добову активність тварин. До озера часто навідуються браконьєри. Надмірний вилов риби зумовлює скорочення її запасів та зниження біорізноманіття, що напряму впливає на чисельність рибоїдних птахів [2, с.218].

Актуальною є проблема забруднення вод Білого озера стоками та відходами внаслідок встановлення наметів і транспорту безпосередньо біля водного плеса. Збільшення кількості комунальних стоків є причиною зростання концентрації елементів живлення, яка у природному стані доволі низька. Зважаючи на це, та, враховуючи відсутність проточності води в озері, з часом, в межах окремих його ділянок, може розпочатись процес евтрофікації. Остання, як відомо, є незворотнім процесом, що неминуче призводить до втрати водойми. Узбережжя озера Білого потерпає від великої кількості сміття та інших відходів, що залишають рекреанти. Скупчення побутових відходів сприяє поширенню паразитів та інфекцій. Варто зазначити, що закопування сміттєвих відходів дуже швидко перетворить берег озера на «місячний ландшафт» [5, с.126]. Туристи використовують воду Білого озера для миття посуду із застосуванням хімічних засобів, що є шкідливими для біоти.

Рекреаційне освоєння Білого озера ґрунтується на забезпеченні культурних та лікувальних потреб жителів Рівненщини та прилеглих регіонів. Водночас, туристсько-рекреаційна діяльність населення, як зазначено вище, вже призвела до низки негативних змін у місцевому середовищі. Існує необхідність збереження природних комплексів поозер'я та Білоозерського лісництва загалом, підтримання їх в оптимальному стані з метою передачі наступним поколінням. З цією метою важливо вжити дієвих заходів управлінськими, екологічними та правоохоронними структурами для гармонізації відносин між рекреантами і природою. Комплекс конкретних заходів для раціональної організації території та захисту екосистем повинен бути розроблений і впроваджений у якомога коротші терміни.

Список використаних джерел: ***1****. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України : Методологія та методика аналізу, термінологія, районування : Монографія. – К. : ВПЦ "Київський Університет", 2001. – 397 с.* ***2.*** *Коротун І. М. Географія Рівненської області / І. М. Коротун. – Рівне : РІПКПК, 1996.–274 с.* ***3.*** *Природно-заповідний фонд Рівненської області / Під ред. Ю. М. Грищенка. – Рівне : Волинські обереги, 2008. – 216 с.* ***4.*** *Шукель І. В. Проблеми рекреаційного освоєння прибережної смуги озера Біле Рівненського природного заповідник / І. В. Шукель, А. П. Дида, В. А. Бачук // Проблеми урбоекології та фітомеліорації. – 2003. – Вип. 13.5. – С. 38-44.* ***5.*** *Шукель І. В. Негативні екологічні ефекти рекреаційного освоєння прибережної смуги заповідного озера Біле / І. В. Шукель // Заповідна справа та охорона природи. – 2004. – Вип. 11.4. – С. 120-128.*

Патійчук Віктор, Саванюк Софія
gvisn@ukr.net; savanyuk002@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСНОВНІ ДЕСТИНАЦІЇ ПРАВОСЛАВНОГО РЕЛІГІЙНО-ПАЛОМНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Волинська область має потужний ресурсний потенціал щодо розвитку релігійно-паломницького туризму. На її території сконцентровано багато дестинацій для звершення православного паломництва представниками різних конфесій. Вони представленні різноманітними сакральними об'єктами (монастирями, церквами,

пам'ятками церковного мистецтва, цілющими джерелами, чудотворними іконами, місцями поховання релігійних діячів і подвижників віри та давньою цікавою історією).

У територіальному плані виділяють точкові (релігійно-паломницькі пункти й центри) та ареальні (райони) елементи паломницького обслуговування населення. Релігійно-паломницький пункт – сакральний об'єкт (місце або територія), який надає хоча б один вид регулярних паломницьких послуг. Релігійно-паломницький центр – це сукупність релігійно-паломницьких об'єктів, що притягують до себе значні потоки паломників. Їх можна класифікувати за різними критеріями: за спрямованістю, масштабами охоплення території, функціональним призначенням або спеціалізацією, статусом, управлінською ознакою або підпорядкуванням тощо [2].

Релігійно-паломницькі дестинації Волині можна згрупувати за різними ознаками, наприклад, за числом туристів-відвідувачів у рік, давністю їх створення (походження) або іншими історичними чи культурно-релігійними (мистецько-культурними) аспектами, а також значимістю (яку теж у духовному плані важко буде встановити для пересічних релігійних туристів і самих вірян) тощо. Проте найбільш правильним, на наш науковий погляд, і методично вірним є той класифікаційний підхід, який враховує поєднання кількох характеристик, які дають можливість їх систематизувати за комплексними ознаками. Чисто із науково-практичної точки зору важливим, на нашу думку, є духовно-релігійна та культурно-мистецька значимість паломницько-дестинаційних об'єктів, яка сприяє збільшенню числа релігійних об'єктів і формує основні туристично-паломницькі потоки до них протягом певного періоду часу, наприклад у рік, а також територіальні аспекти обслуговування цього паломницького центру (його середній радіус упливу або основні ареали туристично-паломницького обслуговування). Якщо такий релігійно-паломницький центр (дестинації) притягує до себе значні потоки іноземних туристів, то це підвищує його значимість у багато разів і формує його статусну категорію. Так, наприклад, доцільно виділяти православну паломницьку святиню світового значення (Храм Гробу Господнього в Ієрусалимі, Свята гора Афон у Греції тощо) або міжнародну (Києво-Печерська, Троїце-Сергієва, Почаївська лаври та ін.). Можна також виділити дестинації загальнодержавного (Зимненський Успенський монастир), регіонального (Михнівський Стрітенський монастир) і місцевого значення (Вербківський Предтеченський скит).

Найбільш відвідуваними туристично-релігійними дестинаціями Волинської області є Зимненський, Михнівський, Старосільський – жіночі монастирі та Милецький, Старо-Чарторийський, Низкиницький, Жидичинський – чоловічі монастирі й численні храми, чудотворні ікони (наприклад, Зимненська (X ст.), Холмська ікона Божої Матері (XIII ст.), ікона Божої Матері «Одигітрія» (XVI ст.), що в Троїцькій церкві с. Тростянець Маневицького району, «Піддубецька» (1745 р.), що в с. Піддубці Луцького району) та ін. (табл. 1). Наприклад, чудотворна ікона Божої Матері «Зимненська» була подарована Зимненський обителі св. рівноапостольним князем Володимиром у 1006 р. До 988 р. вона була древньою намоленою родинною іконою грецьких царів, яку йому в день вінчання передав Константинопольский патріарх Миколай II Хрисоверг, коли той брав шлюб і вінчався з грецькою царівною Анною [6]. Вона вважається, передусім, покровителькою благочестивих сімейств. Перед нею просять благословення на вдалий шлюб та пошук супутника сімейного життя. Їй моляться також для зцілення від хвороб зору й інших душевних і тілесних недуг. Пам'ять цієї чудотворної ікони Божої Матері звершується 24 вересня, коли в Зимненський монастир щорічно з'їжджається багато паломників. Щорічно цей релігійно-туристичний центр міжнародного значення відвідує до 30 тис. паломників не лише з Волині, але й із усіх куточків нашої країни та закордону (Польщі, Білорусі, Росії, Молдови, Чехії, Греції та ін. православних країн світу) [5]. Чудотворна ікона Божої Матері «Холмська» зараз перебуває в музеї «Волинської ікони» м. Луцька. Вона була головною святинею Галицько-Волинського князівства (із нею пов'язані

імена видатних політичних і духовних діячів нашої країни – князів Володимира Великого, Данила Галицького, Романа Даниловича, польського короля Яна Казиміра, гетьмана Богдана Хмельницького та ін.). Пам'ять цієї ікони звершується щорічно 22 вересня, щоб її побачити та помолитися до її образу до Луцька щорічно приїжджає більше 20 тис. релігійних туристів із різних куточків України та закордону (Польщі, Білорусі, Литви, Чехії, Словаччини, Канади, Аргентини та ін. країн) [1]. Тому вона є також паломницькою дестинацією міжнародного значення.

Таблиця 1

Топ-20 православних релігійно-паломницьких дестинацій Волинської області

№ з/п	Назва дестинації	Місце розташування	Головні святині (об'єкти)	Час заснування або створення	Число відвідувачів у рік	Паломницьке значення
1.	Чудотворна ікона Богородиці «Зимненська»	Успенський м-р с. Зимне Володимир-Волинського р-ну	чудотворна ікона	X ст.	близько 30 тис. осіб	православна святиня міжнародного значення
2.	Чудотворна ікона Богородиці «Холмська»	Музей Волинської ікони, м. Луцьк	чудотворна ікона	1259 р.	більше 20 тис. осіб	православна святиня міжнародного значення
3.	Мстиславів Успенський собор	м. Володимир-Волинський	чудотворні ікона, частки св. мощей	1156 р.	більше 15 тис. осіб	православна загальнодержавного значення
4.	Жіночий Успенський монастир	с. Зимне Володимир-Волинського р-ну	чудотворна ікона, частки св. мощей	XI ст.	близько 30 тис. осіб	православна міжнародного значення
5.	Музей Волинської ікони	м. Луцьк	велике зібрання ікон (понад 1500)	1993 р.	близько 15 тис. осіб	мистецько-культурний об'єкт загальнодержавного значення
6.	Покровська церква	м. Луцьк	частки св. мощей, древні розпися	XIII-XIV ст.	більше 10 тис. осіб	православна святиня загальнодержавного значення
7.	Чоловічий Миколаївський монастир	с. Мильці Старовижівського р-ну	чудотворна ікона св. Миколая, частки св. мощей, могила подвижника XX ст. о. Алексія	1542 р.	близько 8 тис. осіб	православна святиня загальнодержавного значення
8.	Троїцький собор	м. Луцьк	розписи храму, копії чудотворних ікон	1752-1755 рр.	близько 7 тис. осіб	православна святиня загальнодержавного значення
9.	Чоловічий Успенський монастир	с. Низкиничі Іваничівського р-ну	розписи храму, частки св. мощей	1653 р.	більше 5 тис осіб	православна святиня регіонального значення
10.	Чоловічий Хрестовоздвиженський монастир	с. Старий Чарторійськ	частки св. мощей	1736 - 1741 рр.	близько 5 тис осіб	православна святиня регіонального значення
11.	Жіночий Стрітенський монастир	с. Михнівка Камінь-Каширського р-ну	древня церква, копії чудотворних ікон, частки св. мощей	1642 р.	близько 3 тис осіб	православна святиня регіонального значення

Продовження таблиці 1

12.	Тростянецька ікона Богородиці	с. Тростянець Маневицького р-ну	чудотворна ікона	XIV ст.	близько 2,5 тис осіб	православна святиня регіонального значення
13.	Бучацька ікона Богородиці	с. Буча Любешівського р-ну	чудотворна ікона	XVII ст.	більше 2 тис осіб	православна святиня регіонального значення
14.	Чоловічий Петро-Павлівський монастир	с. Світязь Шацького р-ну	розписи храму, частки св. мощей	1846 р.	Більше 2 тис осіб	православна святиня регіонального значення
15.	Жіночий Троїцький монастир	с. Старосілля Маневицького р-ну	копії чудотворних ікон, частки св. мощей	2006 р.	близько 2 тис осіб	православна святиня регіонального значення
16.	Музей Луцьких дзвонів	м. Луцьк, Владича вежа Луцького замку	колекція дзвонів із православних храмів XVII-XX ст.	1985 р.	близько 2 тис. осіб	культурно-мистецький об'єкт загальнодержавного значення
17.	Чоловічий Миколаївський монастир	с. Жидичин Луцького р-ну	залишки монастирських споруд, розписи храму	1703 р.	близько 1,5 тис. осіб	православна святиня регіонального значення
18.	Хрестовоздви-женська церква	м. Луцьк	давні поховання в крипті храму	1619 – 1888 рр.	більше 1 тис. осіб	православна святиня регіонального значення
19.	Василіївська церква	м. Володимир-Волинський	архітектура храму	XIII ст.	до 1 тис осіб	православна святиня регіонального значення
20.	Піддубецька чудотворна ікона Богородиці	с. Піддубці Луцького р-ну	чудотворна ікона	1745 р.	до 1 тис осіб	православна святиня регіонального значення

Найбільш часто релігійні туристи відвідують м. Володимир-Волинський, яке названо на честь хрестителя Русі, святого рівноапостольного князя Володимира Великого. Це місто має тисячолітню історію та древні святині, що становлять загальнодержавний релігійний інтерес, насамперед це – Успенський собор (1152–1160 рр.), який побудував князь Мстислав. Тут перебувають шановані ікони Божої Матері «Почаївська» й «Братська», дерев'яний Хрест-Голгофа XIV ст. та інші святині, включаючи поховання в храмовій крипті [5]. У цьому місті розміщена Василіївська церква-ротонда (XII–XIII ст.) та інші святині, що приваблюють значні паломницькі потоки [1]. Неподалік від цього міста, в с. Зимно знаходиться печерний Свято-Успенський жіночий монастир, який є релігійною святинею міжнародного значення, адже тут перебуває Зимненська чудотворна ікона та багато інших реліквій.

Щорічно тисячі релігійних туристів відвідують музей «Волинської ікони» в м. Луцьку, який є культурно-релігійним туристичним об'єктом загальнодержавного значення. Його відкрита виставкова експозиція налічує понад 1500 експонатів [6]. Особливою гордістю цього мистецько-духовного закладу є колекція ікон відомого волинського іконописця Йова Конзилевича, який заснував власну іконописну школу в XVI ст. Музей Луцьких дзвонів у Владичій вежі замку Любарта має унікальну експозицію кількох десятків церковних дзвонів. Він є культурно-мистецькими об'єктом загальнодержавного і, навіть – міжнародного значення, адже тут щорічно

відбуваються конкурси церковних дзвонарів за участю іноземних конкурсантів. У м. Луцьку знаходяться також такі часто відвідувані православні дестинації як Покровська церква (XIII–XVII ст.), що розташована на території Державного історико-культурного заповідника «Старе місто». В ній в 60-х роках минулого століття було віднайдено образ Волинської Богоматері, який зараз перебуває в Національному художньому музеї м. Києва [4]. Часто відвідуваними релігійно-туристичними об'єктами Луцька є братська Хрестовоздвиженська церква (1619 р.) і Троїцький собор (XVIII ст.) та інші дестинації, які є регіональними святинями.

За оцінками фахівців, найбільше на Волинь приїжджає релігійних туристів-паломників із Польщі, Білорусі, Чехії, країн Балтії, Росії та Молдови [3]. Що ж стосується системи організації паломництва, яке забезпечують як церковні, так і світські установи, а також обслуговування самоорганізованих паломницьких подорожей, то тут потрібно змінювати та удосконалювати налагодження й надання таких спеціальних паломницьких послуг, які вимагають знання специфіки організації таких турів, а також потребує удосконалення тематичне наповнення паломницьких подорожей та потрібно розширювати рекламно-інформаційну діяльність тощо.

Отже, Волинська область має достатню кількість православних паломницьких дестинації різної категорії привабливості та частоти і кількості відвідування туристами. Проте потребує суттєвого удосконалення діяльність її туристично-паломницьких структур, уключаючи розвиток сервісно-паломницької інфраструктури та необхідне також розширення її рекламно-інформаційного сегмента тощо.

Список використаних джерел: ***1.*** *Офіційний сайт Волинської єпархії ПЦУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravoslaviavolyni.org.ua/.* ***2.*** *Патійчук В. О. Особливості розвитку релігійно-паломницького туризму у Волинській області / В. Патійчук // Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки. Серія : Географічні науки. – Луцьк : Вежа–Друк, – 2016. – № 14 (339). – С. 72–79.* ***3.*** *Розвиток туризму на Волині [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.experts.in.ua/regions/detail.php?ID=4314.* ***4.*** *Сайт Волинської єпархії УПЦ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://volyn.church.ua/.* ***5.*** *Сайт Володимир-Волинської єпархії УПЦ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vv-orthodox.org/.* ***6.*** *Храми : Волинська область [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/2910-543-temples-volyn-oblast.htm?page=2.*

Питуляк Мирослава, Питуляк Микола
myroslava.pytuliak@gmail.com
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка, м. Тернопіль

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розвиток сільського туризму є перспективним для розвитку сільських територій Тернопільської області.

Сільський зелений туризм, з одного боку, сприяє розвитку малого і середнього бізнесу жителів сільської місцевості, а з іншого – дозволяє міським жителям відпочивати у природних умовах. Крім того, він дає змогу розвивати знання української культури і спадщини шляхом безпосередньої участі [1 с. 68].

Природно-ресурсний потенціал області сприяє розвитку різних видів рекреації і туризму: пізнавального, сакрального, водного, екстремального, а також сільського зеленого. Українське село має багату етнокультурну духовну спадщину, яка в поєднанні з унікальними природними особливостями сприятиме його розвитку.

Впродовж останніх років спостерігається підвищення використання місцевих природних ресурсів для лікування та оздоровлення людей. Чиста, незаймана

природа позитивно впливає на організм людини її широко застосовують у лікувальних цілях.

На території Тернопільщини природні лікувальні ресурси представлені як бальнеологічними ресурсами (мінеральні води), грязями (торфовими лікувальними грязями) так і кліматичними ресурсами.

Основою сільського зеленого туризму є приватні агрооселі, які можуть надавати послуги проживання, харчування, організації агротуристичних занять. Разом з цим туристи також можуть отримати лікування та оздоровлення мінеральними водами, лісовими ресурсами (фітотерапія). Найсприятливішим для клімато- і фітотерапії є Придністер'я, а сприятливою для кліматолікування і фітотерапії – північна частина області.

Для відпочинку і оздоровлення в сільській місцевості використовуються рекреаційно-оздоровчі ліси (27 тис. га), а також ліси природоохоронного та іншого призначення (35,2 тис. га). Рекреаційно-оздоровчі ліси найбільшу площу займають у Тернопільському та Чортківському лісових господарствах. Ці ліси характеризуються високою фітонцидністю та естетичною привабливістю.

З урахуванням наявності мінеральних вод різноманітного складу, лікувальних грязей, сприятливих кліматичних умов та ресурсів, особливостей місцевості (рельєфу, рослинності, водних ресурсів), в області, можна виділити кілька районів з різним рівнем придатності для бальнео- та грязелікування.

Сприятливим для бальнео- та грязелікування є Гусятинський адміністративний район. Найважливіше лікувальне значення мають гідромінеральні ресурси, представлені двома типами мінеральних вод типу "Нафтуся" та хлоридні натрієві, або хлоридно-кальцієво-натрієвими високомінералізованими і розсольними водами з мінералізацією 34,1...39,4 г/л типу "Друскінінкай". Лікувальні властивості підземних вод використовують у лікувальних закладах смт. Гусятин.

Сприятливі для бальнео- та грязелікування умови є також у смт. Микулинці, с. Конопківка Теребовлянського району. Гідромінеральними ресурсами району є мінеральні сірководневі води та хлоридні натрієві або хлоридні кальцієво-натрієві високомінералізовані і розсольні води з мінералізацією 65,0...175,0 г/л, в окремих місцях з підвищеним вмістом брому. Наявність торфових лікувальних грязей сприяє розвитку тут грязелікування. Центрами санаторно-курортного лікування є смт. Микулинці (обласна фізіотерапевтична лікарня) та с. Конопківка Теребовлянського району (санаторій «Медобори»).

У смт. Більче-Золоте працює обласна лікарня фізіотерапії та реабілітації – провідний спеціалізований лікувально-профілактичний заклад Тернопільської області, який забезпечує надання висококваліфікованої медичної допомоги, проведення комплексного реабілітаційного та відновного лікування. Щорічно тут оздоровлюється близько 4 тисяч пацієнтів.

У південній частині області спостерігається наявність природних джерел мінеральних вод різного складу. Ці води можуть використовуватися для оздоровлення туристів і рекреантів у сільській місцевості.

На основі бальнеологічних ресурсів в області може бути сформований (один або кілька) курортний кластер.

Водні ресурси Тернопільської області представлені ріками басейну Дністра і басейну Прип'яті. Більша частина рік, особливо рр. Серет, Золота Липа, Збруч у нижній течії мають каньйоноподібні долини в яких формуються мальовничі ландшафти, які ваблять до себе рекреантів Тернопільського Придністер'я. Доповнюють цю красу ландшафтів водоспади, які знаходяться також у південній частині області: Русилівські, Сокілецькі, Червоногородський. В області нараховується 886 ставків і 26 водосховищ, які використовуються для активного водного відпочинку, рибальства та інших рекреаційних занять. Серед них добре відомі Касперівське

водосховище (с. Касперівці). Тут послуги сільського зеленого туризму надають агрооселі «Райський куточок» і в с. Лисичники, а також туристичні бази «Росинка», «Берізка», «Галіція».

Ще одне відоме водосховище, яке використовується для сільського зеленого туризму – Івачівське. У с. Горішній Івачів, смт. Залізці та інших функціонують агрооселі, які використовуються для відпочинку особливо в літній період.

Особливими природними рекреаційно-туристичними ресурсами Тернопільської області в південній частині є травертинові скелі. Найбільше їх зустрічається в долині р. Дністер, р. Стрипи, біля сс. Лисичники, Рукомиш, Скоморохи, Космирин, Порохова, Язлівець, Переволока та інші. Часто в травертинових скелях поширені гроти, печери (с. Дорогичівка, поблизу с. Устечко), в окремих розміщені печерні храми (с. Стінка), культові комплекси (села Рукомиш, Улашківці). Такі об'єкти є надзвичайно цікавими і пізнавальними для туристів і рекреантів, які відпочивають у сільській місцевості.

Особливий інтерес серед туристів і рекреантів мають всесвітньовідомі гіпсові печери, що належать до Придністровського карстового району. Кадастр печер Тернопільської області нараховує 100 печер. Серед найвідоміших Кришталева, Оптимістична, Млинки, Вертеба, Озерна, Збручанська та інші. Найбільш пристосованою для відвідування є печера Кришталева (с. Нижнє Кривче). Особливістю печери є те, що в ній підвищена іонізація повітря і води, абсолютна відсутність патогенних організмів, а недавно виявлено мінеральний болотний мул і воду. Усе це робить «Кришталеву» найперспективнішим об'єктом для лікувальних та рекреаційних цілей.

Одна з найбільших у світі печер Оптимістична. Ця печера знаходиться у гіпсових відкладах, є геологічною пам'яткою природи загальнодержавного значення в Україні. Розташована в межах Борщівського району, на південний захід від села Королівка, в лісовому урочищі «Королівка», обладнана для масового туризму, тому екскурсії проводяться лише у супроводі спелеологів.

Садово-паркові ландшафти – багатофункціональні системи, які мають пізнавальне, естетичне, наукове значення. Вони є об'єктами історико-культурної спадщини і використовуються в рекреаційно-туристичній галузі. Значний рекреаційно-туристичний потенціал мають садово-паркові ландшафти, які є складовими палацово-паркових комплексів, зокрема Вишнівецький, Білокриницький, Микулинецький, Раївський, Язлівецький, Скала-Подільський. Так як більшість із них розташовані в сільській місцевості тому можуть використовуватися як етнокультурна спадщина сільських територій.

Природно-заповідний фонд Тернопільської області має у своєму складі 639 одиниць території та об'єктів. Площа природно-заповідного фонду області (без урахування площі тих об'єктів, що входять до складу територій інших заповідних об'єктів) – 123,2 тис. га. Заповідність території Тернопільської області становить 8,91%.

Розвитку сільського зеленого туризму в області сприяють сільські зелені садиби. За офіційними даними в Тернопільській області у 2017 р. працювало шість агросадиб в яких оздоровились 4088 осіб. Всього в області нараховується понад 25 садиб сільського зеленого туризму. В Бережанському районі зареєстрована громадська організація кластер сільського туризму «мальовнича Бережанщина».

Найактивніше сільський зелений туризм розвивається в центральній та південній частинах області. Послуги сільського зеленого туризму в області надають агросадиби «У мальвах» в с. Жуків Бережанського району, «Відпочинок на Заліссі» в м. Бережани, «Курянівська» с. Куряни Бережанський район, агросадиба в с. Лисичники Заліщицького району, європансіон «Оріяна» у с. В. Гаї Тернопільського району, агросадиба в с. Гаї Шевченківські Тернопільського району, «Садиба» у с. Малий Ходачків Тернопільського району, «Наша спелеохата» – с. Залісся

Чортківського району, садиба "У музиканта-коваля" смт. Коропець Монастириського району, екологічне містечко «Веселка» у с. Кімната Кременецького району та інші.

Для розвитку сільського зеленого туризму важливе значення має також екологічний стан території. За методикою [6] з деякими змінами авторів визначено ступінь природного зовнішнього вигляду території. В цілому для області характерний нормальний ступінь природного зовнішнього вигляду, що пов'язане з високим рівнем розораності (61,9%) та незначною залісненістю території (14,6%). Покращений та добрий ступінь природного зовнішнього вигляду характерний для горбогірних ландшафтних районів: Кременецького горбогір'я, Бережанського горбогір'я, Товтр, а також ландшафтних комплексів річкових долин, особливо у південній частині області – Тернопільському Придністер'ї.

У сучасних економічних умовах сільський зелений туризм є одним із перспективних як для розвитку місцевих громад так і для структурної перебудови Тернопільської області в цілому.

Список використаних джерел: ***1.*** *Кострица М. М. Сільський туризм : теорія, методологія, практика (етноісторичний туристичний кластер «Древлянська земля») : монографія / М. М. Кострица [за наук. керівництвом і заг. ред. проф. Є.І. Ходаківського, проф. Ю.С. Цал-Цалка]. – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 196 с.* ***2****. Питуляк М. Р. Особливості рекреаційного лісокористування в Тернопільській області./ М. Р. Питуляк, М. В. Питуляк // Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп». – № 2 (Випуск 43). – 2017. – С. 185-190.* ***3*** *Печера Кришталева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.zamky.com.ua/riki/kryshtaleva-pechera.* ***4****. Печера Оптимістична [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://7chudes.in.ua/nominaciyi/optymistychna-pechera/* ***5****. Природний заповідний фонд Тернопільської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ecoternopil.gov.ua.* ***6****. Методичне керівництво по розрахунку антропогенного навантаження і класифікації екологічного стану річок України. – Київ, 1992. – 39 с.*

Слащук Андрій, Бернадська Галина, Коломис Віталій, Ховайло Оксана
galina.kot.1993@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ТУРИСТИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА НА ТЕРИТОРІЇ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

До природно-заповідного фонду України належать:

– природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;

– штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва [1].

Об'єкти ПЗФ можуть використовуватися для організованого та ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів.

На території природних заповідників заборонена будь-яка господарська діяльність. Біосферні заповідники мають зону антропогенних ландшафтів, що

включає місця поселення, рекреації та інших видів господарської діяльності. Національні парки мають зазвичай велику площу й зони, подібні до зон біосферного заповідника. Тут заборонено багато видів господарської діяльності. Але, на відміну від заповідників, уся чи значна частина території відкрита для регулярного відвідування – рекреації. У заказниках охороняються окремі види тварин, рослин і частина природно-територіального комплексу в певні сезони чи цілорічно. Господарська діяльність тут дозволена настільки, наскільки не завдає шкоди об'єктам, що охороняються.

Туристична інфраструктура на території об'єктів ПЗФ відіграє важливе значення як для охорони довкілля, так і для туризму. До інфраструктури об'єктів ПЗФ ми відносимо екологічні стежки та маркування, інформаційні стенди, центри прокату спорядження та продажу сувенірної продукції, музеї, заклади проживання та харчування, адміністративні та побутові споруди та ін.

На території кожного об'єкту ПЗФ функціонують туристичні маршрути. Так, наприклад у національному природному парку «Дермансько-Острозький», що у Рівненській області розроблено 1 еколого-освітню стежку і 2 екскурсійні маршрути, а також маршрут релігійного паломництва, що частково проходить територією НПП. Екологічні стежки «Від Волині до Поділля» та «Заплавою річки Збитинка», а також велосипедний маршрут «Велика пригода в Дермансько-Острозькому НПП» оснащені усією необхідною інфраструктурою. Варто відмітити, що тут наявні місця для проживання: заклади готельного типу та екосадиби.

У Рівненській області 11 квітня 2019 року створено Нобельський НПП з метою збереження, відтворення та ефективного використання типових і унікальних природних комплексів Західного Полісся, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. Наразі туристична інфраструктура тут розвинена слабо. В перспективі тут планують облаштувати рекреаційні зони, інформаційні стенди та інші необхідності для туристів [2].

Три регіональні ландшафтні парки: «Прип'ять-Стохід», «Надслучанський» та «Дермансько-Мостівський» сприяють збереженню унікальних типових природних комплексів, історично-культурних пам'яток та розвитку туризму та рекреації на даних теренах. В кожному парку функціонують туристичні маршрути, можна замовити екскурсії та відвідати цікаві місця. Туристична інфраструктура на цих територіях потребує значного покращення та оновлення.

Досить розвиненим в плані забезпечення туристичною інфраструктурою є Рівненський зоологічний парк, що є особливим природним комплексом в системі міста та поєднує в собі природне середовище і штучні споруди. ТІ тут представлена різноманітними побутовими та адміністративними спорудами, сувенірними крамницями, буфетами та спеціально облаштованими місцями для відпочинку.

Отож, туристична інфраструктура об'єктів природно-заповідного фонду України і, власне, Рівненської області представлена різноманітними елементами. Варто відмітити, що вона не завжди відповідає запитам туристів. Однак, при оптимальному розвитку ТІ на цих територіях можна покращити умови для перебування відпочиваючих, збільшити дохід та кількість відвідувачів.

Список використаних джерел: ***1****. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» № 2457-XII від 16.06.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/* ***2****. Туристичний сайт Рівненщини «Рівненщина туристична» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://rivne.travel.*

Федонюк Віталіна, Федонюк Микола
ecolutsk@gmail.com; v.fedoniuk@lutsk-ntu.com.ua
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ ЛЮБОМЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Одним з елементів рекреаційно-туристичного потенціалу регіону завжди виступають природно-заповідні території, режим охорони природних комплексів у яких передбачає можливість рекреаційного використання [1, 5]. В першу чергу – це національні та регіональні парки, об'єкти змішаного походження (дендропарки, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні та зоологічні сади). В Україні недостатньо використовується туристично-рекреаційний потенціал заказників – категорії ПЗФ, режим охорони якої передбачає часткову охорону природного комплексу та можливості провадження в них окремих видів господарської діяльності.

У процесі створення заповідних об'єктів керуються, як правило, такими критеріями: тип та основна мета категорії і режиму використання території, що передбачає різні варіанти: повне вилучення з господарського використання; обмеження експлуатації в інтересах науки й туризму; відновлення природних ресурсів; охорона об'єктів, які мають освітнє або меморіальне значення тощо [3, 6].

З метою збереження унікальності природи краю на території Любомльського району Волинської області станом на 01.01.2020 р. утворено 28 територій ПЗФ, серед них: 2 заказники загальнодержавного значення («Мошне», «Згоранські озера»), 8 заказників місцевого значення та 17 пам'яток природи, з них 13 – ботанічних, 4 гідрологічних [3, 4]. Досить невисокою є різноманітність самих категорій ПЗФ, їх на Любомльщині лише 2: заказник і пам'ятка природи. Історію становлення ПЗФ на Любомльщині можна умовно поділити на ряд етапів. На першому етапі (70-80 рр. ХХ ст.) було створено 7 об'єктів ПЗФ, що мали тільки місцеве значення. На другому етапі, у 1990-2000 рр., площа ПЗФ району значно розширилася, з'явилося 12 нових об'єктів, у тому числі 2 заказники загальнодержавного значення, які і зараз є перлиною заповідного фонду Любомльщини. Відсоток заповідності зріс до 3,3 %. На протязі 2000 – 2019 рр. площа природоохоронних територій району зросла на 1005,73 га внаслідок створення трьох заказників: ландшафтного «Замлинщина» (2001 р.), ботанічних «Мосирський» (2001 р.), «Генетичний резерват сосни» (2014 р.), шести ботанічних пам'яток природи: «Модрина», Ялина» (2008 р.), «Дуб Волиняка», «Пам'ять Дулібів», «Дуб Болеслава Пруса» (2011 р.), «Ділянка дубового лісу» (2015 р.). Відсоток заповідності в районі зріс до 4 % [3, 4, 5]. Розроблено проект створення національного парку «Західне Побужжя», але цей проект не реалізовано на практиці.

Любомльський район належить до територій, де екологічна криза не досягла критичної позначки, проте ціла низка екологічних проблем з кожним роком стають гострішими. На території району несистематично проводяться науково-дослідницькі експедиції з метою виявлення природних та напівприродних територій, перспективних для наступного заповідання, рекреаційного використання, розбудови екомережі та збереження біологічного і ландшафтного різноманіття.

Лісовою охороною недостатньо проводиться робота по дотриманню санітарного стану лісів. Незважаючи на значне засмічення побутовими відходами прилеглих до населених пунктів та доріг лісів, державною лісовою охороною управління лісового господарства до адміністративної відповідальності притягається невелика кількість осіб. Внаслідок відсутності наукової методики та рекомендацій щодо ведення лісогосподарської діяльності в межах територій природно-заповідного фонду спостерігається погіршення санітарного стану насаджень, постійно виникають осередки шкідників та хвороб лісу. Такий стан, що склався у лісових заказниках,

потребує розробки нових методів ведення лісового господарства на заповідних територіях, які б дозволили зменшити для природно-господарського комплексу району втрати деревини та унеможливили б погіршення санітарного стану лісів.

Оскільки екологічний туризм в нашій області лише починає розвиватися, і розвиток інфраструктури часто не встигає за потребами туристів, а також через низьку санітарну та екологічну культуру населення, відбувається засмічення цінних ландшафтів різноманітними побутовими відходами, частина яких не розкладається у ґрунті і на його поверхні. Поширеними негативними явищами є неконтрольоване розпалювання багать, витоптування трави, руйнування та ущільнення грунту. Масовий туризм загострює проблеми розвитку туристичної та рекреаційної інфраструктури на територіях природно-заповідного фонду [5, 6].

Проведений аналіз показав, що на даний час територія Любомльського району має досить низькі показники заповідності: відсоток природно-заповідних територій становить близько 4 % від площі району. Водночас дослідження показників лісистості, заболоченості та озерності краю засвідчує, що площа природних екотопів прогресивно скорочується. Тому доцільно відшукувати нові об’єкти, які потребують уваги екологів і яким варто надавати статус заповідних або розвивати як рекреаційно-туристичні. Так, придатними для рекреаційного використання є торфові грязі родовищ с. Головно, с. Машово в межах Любомльського району.

Ми пропонуємо звернути увагу на озера району. На даний час серед 14 озер Любомльського району в тій чи іншій мірі перебувають під охороною 5 озер (у складі ландшафтних заказників загальнодержавного значення «Згоранські озера» та «Озеро Мошне»): це озера Велике Згоранське, Мале Згоранське, Мошне.Оріхівське, Хмільники та Лісне. Проте ряд інших озерних комплексів є не менш цікавими, мальовничими, прилеглі до них території характеризуються унікальним лісо-болотним комплексом, місцем мешкання та розмноження диких тварин, поширення цінних видів рослин, окремими представниками яких є лілія лісова, підсніжник звичайний, цибуля ведмежа, любка дволиста. На зменшення чисельності популяцій цих видів у приозерних ділянках лісових та чагарникових масивів впливає рекреаційне навантаження на прилеглі території, а також інтенсивний збір на букети, що зумовлює пошкодження цибулин. Зокрема, на території, прилеглій до озер Бабинець та Велике Новоугрузьке, можна зустріти лося, дикого кабана, козулю, зайця-русака, фазана, видру річкову, борсука, занесених до Червоної книги України [1, 3, 6]. Озера Ягодинське, Гущанське, Велике та Мале Новоугрузькі мають значний рекреаційний потенціал, в них водяться раки, вугрі.

В межах району також розвідані значні поклади торфу, частина виявлених родовищ не розробляється. Вважаємо за доцільне запропонувати створення декількох ресурсоохоронних заказників, які дозволять зберегти ці багатства для прийдешніх поколінь. До таких родовищ, зокрема, відносяться торфові поклади заростаючого озера Бабинець та торфяника площею 56 га в урочищі Дикому поблизу с. Радехова (Вишнівська сільська рада). Слід відмітити, що ресурсні заказники досить поширені за кордоном. Їх створюють, якщо виникає потреба законсервувати, зберегти для майбутніх поколінь родовища корисних копалин, в яких немає гострої потреби зараз. Оскільки режим заказника встановлюється не назавжди, а на обмежений період (49 років, 99 років), то з часом, при потребі, цей режим знімають, і родовище можна починати розробляти.

В той же час встановлення режиму заказника, навіть і місцевого значення, може допомогти вберегти поклади торфу від несанкціонованого видобутку місцевим населенням, що часто завдає великої шкоди довкіллю. У рекомендаціях щодо класифікації об’єктів та територій ПЗФ МСОП (Міжнародного союзу охорони природи) країнам світу пропонується створювати такі ресурсознавчі заказники. В сусідній з нами Білорусі їх досить багато, серед них – чимало саме торфових.

Отже, в результаті проведених досліджень та аналізу ступеня заповідання ландшафтних комплексів Любомльського району ми пропонуємо:

1. Провести необхідні наукові дослідження та розробити проекти створення трьох гідрологічних заказників місцевого значення: «Озеро Ягодинське»; «Озеро Гущанське»; «Новоугрузькі озера».

2. Розглянути можливість створення двох комплексних ландшафтних заказників місцевого значення (що розглядатимуться як ресурсоохоронні): «Урочище Дике»; «Озеро Бабинець».

3. Силами місцевих громад обгородити території та ділянки наявних в районі вікових дерев, що вже перебувають під охороною. Біля об'єктів переважно немає інформаційних табличок про їх статус. Багато мешканців району, гостей, туристів навіть не здогадуються про ці надзвичайно цікаві природоохоронні історико-меморіальні об'єкти, які знаходяться поруч. Крім того, обгороджування, встановлення відповідних інформаційних табличок або стендів – це також один із методів захисту та охорони територій і ділянок ПЗФ.

Список використаних джерел: ***1.*** *Безсмертнюк Т. П. Природно-антропогенні рекреаційно-туристські ресурси Північно-Західного регіону України / Т. П. Безсмертнюк // Молодий вчений. – № 12 (27). – Частина 3. – 2015. – С.143-151.* ***2.*** *Грищенко Ю. М. Екологічні мережі Волині / Ю. М. Грищенко, М. С. Яковишина // Науковий вісник Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2007. – № 11, ч. 2: Шацький НПП: регіональні аспекти, шляхи та напрями розвитку. – С. 104-108.* ***3.*** *Ковальчук І. П. Природно-заповідна мережа Волинської області: параметри сучасного стану, показники динаміки, картографічні моделі [Текст] : / І. П. Ковальчук, В. О. Фесюк, Т. С. Павловська, О. В. Рудик // Часопис картографії : зб. наук. праць. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. – С. 64–78.* ***4****. Карпюк З.К. Природно-заповідний фонд Волинської області : альбом-каталог / З.К. Карпюк, В. О. Фесюк, О. В. Антипюк. – Луцьк : 2018. – 136 с.* ***5.*** *Федонюк В. В. Економічне оцінювання рекреаційно-туристичного потенціалу регіональних ландшафтних парків України / В. В.Федонюк, О. Ф.Картава, В. В.Іванців // Актуальні проблеми економіки. – К. : ТОВ «Наш формат», 2016. – № 1(175). – С. 209-216.* ***6.*** *Фесюк В. О. Екологічна мережа України : сучасний стан та перспективи розвитку / В. О. Фесюк, М. А. Федонюк, В. В. Федонюк, І. А. Мороз // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. – № 2 (Вип. 32). Серія : Геогр. – Тернопіль, 2012. – С. 160-164.*

РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ СТУДІЇ

Геналюк Роман, Павліха Наталія
roma.genaliuk@gmail.com; nataliia.pavlikha@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Починаючи з 1 квітня 2014 року уряд, сформований після Революції Гідності, ухвалив Концепцію реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (№ 333-р), що стала стартом важливої для України реформи, яка нині більш відома як децентралізація.

Це була третя спроба розпочати таку потрібну для країни реформу після першого етапу революційних перетворень у системі управління, які відбулися ще 1990 року, коли Україна ухвалила свій перший закон про місцеві ради народних депутатів, місцеве та регіональне самоврядування.

Спроби 2005-го та 2009 років виявилися невдалими. В 2005 році підготовлені концепція реформи та законопроект про адміністративно-територіальний устрій України «почили десь у шухляді» прем'єр-міністра. Віце-прем'єр, який керував підготовкою реформи, але не мав для цього жодної інституційної спроможності, був звільнений зі своєї посади, і про реформу забули до 2008 року.

Протягом 2008-2009 років сформоване Міністерство регіонального розвитку та будівництва взялося за підготовку реформи вже на серйозному рівні, і 29 липня 2009 року уряд схвалив Концепцію реформи місцевого самоврядування (№ 900-р). Тоді сталося щось дивне з оприлюдненням цього документа: розпорядження з'явилося на сайті уряду, а текст самої концепції – ні.

Далі ще гірше. Якщо 2005 року проект концепції «зник у шухляді» прем'єра, то в 2009 році загубився десь у «нетрях секретаріату» Кабміну. Правда, це не завадило тодішньому Мінрегіонбуду продовжити роботу і підготувати план заходів для реалізації концепції, а також низку концептуальних документів щодо формування системи підвищення кваліфікації та перекваліфікації кадрів для місцевого самоврядування, формування і реалізації державної регіональної політики та проектів законів, які випливали із цих концептуальних документів.

А 2010-2013 роки стали роками «відкоту» реформи. Новий уряд скасував рішення свого попередника про затвердження концепції реформи та плану заходів для її реалізації, а документи, які визначали дії уряду на 2010-2013 роки зі створення системи підготовки, перепідготовки та перекваліфікації кадрів для місцевого самоврядування, просто не виконувалися.

Відтак у 2014 рік Україна ввійшла формально дуже централізованою, а реально дуже регіоналізованою державою зі слабким місцевим самоврядуванням та загостренням міжрегіональних відмінностей. Формально жорстка вертикаль виконавчої влади в особі місцевих державних адміністрацій (МДА) була політичною вертикаллю, а голови МДА представляли радше інтереси регіональних еліт, а не держави. Саме тому позиції голів МДА у буремні дні лютого-березня 2014 року були різними, а голова Ради міністрів АР Крим, голови Севастопольської МДА, Донецької та Луганської ОДА не просто не змогли втримати ситуацію під контролем, а й почасти самі були ініціаторами сепаратистських дій. За 25 років незалежності в Україні так і не було сформовано єдиного українського простору на всій її суверенній території, і міжрегіональні відмінності використовувалися не для посилення конкурентоспроможності України, а для її ослаблення.

На цьому тлі здавалося, що агресія Росії буде просто руйнівною для України, і протиставити їй ми нічого не зможемо. Але 2014 року уряд здійснив кроки, які в умовах війни можуть здатися алогічними і небезпечними для існування самої держави: оголосив про проведення широкої децентралізації влади та формування нової державної регіональної політики, базованої на європейських традиціях і партнерстві у регіональному розвитку між державою, регіонами та громадами. Фактично 2014-2015 роки стали роками бурхливого старту децентралізації та реформи державної регіональної політики [4].

Реформа децентралізації передбачає передачу повноважень, фінансів на їх реалізацію та відповідальності за їх виконання від центральної влади органам місцевого самоврядування, тобто тому керівництву (місцевим радам та їх головам), яке жителі територіальних громад самі собі виберуть. Вихідним пунктом реформи є усвідомлення, що на місцях краще орієнтуються в локальних проблемах та ефективніше можуть використати кошти на їх вирішення. Мета децентралізації – наблизити владу до мешканців, а мешканців – до влади для підвищення доступності та якості освітніх, медичних, культурних, адміністративних, комунальних і соціальних послуг, які отримують ті самі мешканці громад [2].

На початок 2020 року в країні створено 1029 ОТГ. Проте вибори керівних органів громад, які є передумовою початку функціонування ОТГ, проведено лише у 980 об'єднаних територіальних громадах. Решта очікують рішення ЦВК про призначення перших виборів 2020 року (зокрема, це 49 ОТГ). Порівнюючи з 2018 роком, то кількість громад в Україні збільшилася на 174 (рис. 1). Загалом же, за затвердженими перспективними планами, має бути створено 1441 ОТГ [1; 2].

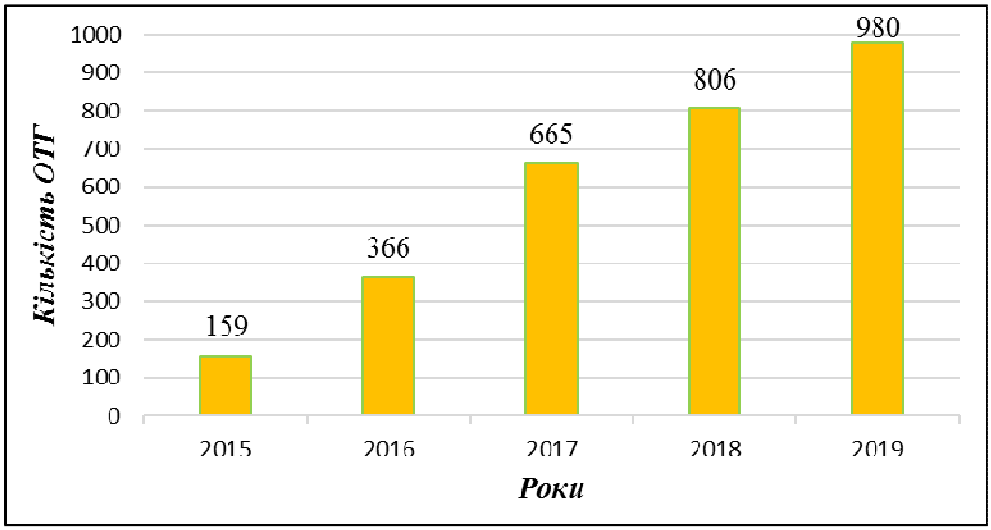

Рис. 1. Кількість функціонуючих об'єднаних територіальних громад в Україні у 2015-2019 рр. [1; 2]

Станом на 10 січня 2020 року найбільше ОТГ функціонує в Дніпропетровській (71), Черкаській (57), Житомирській і Запорізькій (по 56), Волинській (54), Полтавській і Тернопільській (по 53), Хмельницькій (51) та Чернігівській (50) областях. Найменше – в Донецькій (13), Закарпатській (16) та Луганській (18) областях (рис. 2). В Донецькій та Луганській областях такі низькі показники утворення ОТГ пояснюються через військові дії на значній території, а в Закарпатській – через тривалу відсутність в області затвердженого плану створення ОТГ [1; 2].

Варто зазначити, що в результаті права на добровільність об'єднання громад 18 % території країни не охоплено перспективними планами формування ОТГ. Найгірша ситуація в громадах Закарпатської, Одеської, Київської, Вінницької та Полтавської областей, в яких проблеми виникають ще на етапі формування плану. Основними причинами цього є небажання місцевого керівництва втратити владу в

багатих громадах (тобто тих, які мають ресурси наповнення місцевих бюджетів) через об'єднання з біднішими; неможливість чітко визначити критерії для об'єднання громад (як, наприклад, на Закарпатті, де є громади, розташовані на гірських, низинних, а також і на гірських, і на низинних територіях (з переважанням одних або інших громад), що накладає свою специфіку на загальний шаблон об'єднання) та інше [2].

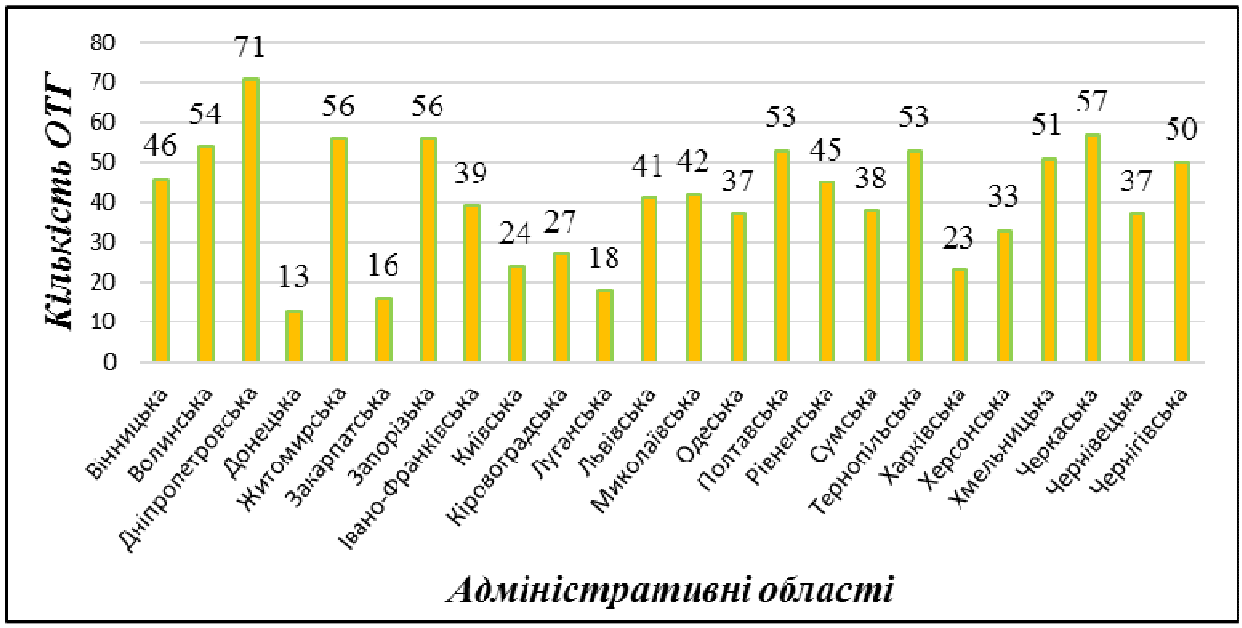

Рис. 2. Динаміка формування ОТГ в адміністративних областях України у 2019 р [1]

Проблеми, які перешкоджають просуванню реформи децентралізації та розвитку ОТГ, умовно можна поділити на законодавчі та внутрішні. Для формування спроможних громад на рівні можновладців потребують врегулювання (через прийняття відповідних законів) питання, які стосуються: адміністративно-територіального устрою (зокрема порядку утворення та ліквідації адміністративно-територіальних одиниць, встановлення і зміни їх меж тощо); служби в органах місцевого самоврядування (йдеться про надання органам місцевого самоврядування більшої автономії у визначенні умов оплати праці для залучення до них професійних кадрів); містобудівної діяльності (в частині просторового планування в ОТГ, зокрема щодо можливості ОТГ розпоряджатися землями, які перебувають на її території, за межами населених пунктів); добровільного об'єднання територіальних громад (зокрема вдосконалення процедури затвердження перспективних планів формування територіальних громад і надання права затверджувати їх виключно Кабінетом Міністрів України, а не облрадам, на рівні яких лобіюють свої інтереси місцеві олігархи, створюючи ОТГ «під себе»). Серед перешкод розвитку ОТГ внутрішнього характеру домінують: нестача фінансових ресурсів, брак кваліфікованих кадрів, міграція мешканців ОТГ за її межі, неофіційна зайнятість, низька активність жителів у вирішенні питань функціонування громади та ін. Також слід врахувати не до кінця реформований освітній сектор та сектор охорони здоров'я – багато нагальних проблем в цих сферах лягли на плечі ОТГ [2].

Реформа адміністративно-територіального устрою України обумовлює «необхідність критичного переосмислення підходів регіонального розвитку, у тому числі необхідність розглядати інноваційний розвиток територіальних громад як обов'язкову умову їх життєздатності в умовах глобальних соціально-економічних трансформацій. Особливо актуальним під час інноваційного розвитку є формування критеріїв і пріоритетів прогресу територіальних громад, а також формування базису їх життєздатності та сталого розвитку» [3].

Отже, реформа децентралізації триває, щоправда, суттєво відстає від урядового графіка, оскільки на кінець 2019 року створено тільки 980 об'єднаних територіальних громад (від запланованих 1441 ОТГ). Тому навряд чи до місцевих виборів 2020 року вся територія України буде покрита ОТГ, як планувалося під час реформи. Що ж до підвищення спроможності та самодостатності громад, то для багатьох ОТГ – тих, які не мають на своїй території великого бізнесу – воно може бути реалізовано тільки через об'єднання (укрупнення) вже створених ОТГ між собою.

Список використаних джерел: ***1.*** *Децентралізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://decentralization.gov.ua/about.* ***2.*** *Децентралізація: коротко про головне [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cost.ua/news/698-detsentralizatsiya-korotko-pro-holovne/.* ***3.*** *Інституціональне забезпечення інноваційного розвитку територіальних громад України // А. І. Мокій, Н. В. Павліха, Н. С. Науменко, О. І. Дацко – Регіональна економіка. – 2018. – С. 17-27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://re.gov.ua/re201804/ re201804_017_MokiyAI,PavlikhaNV,NaumenkoNS,DatskoOI.pdf* ***4.*** *Ткачук А. Ф. Про децентралізацію, успіхи, ризики і роль парламенту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/internal/pro-decentralizaciyu-uspihi-riziki-i-rol-parlamentu-_.html.*

Киришко Світлана, Сосницька Ярослава
svitlana_kyryshko@ukr.net, yaroslava.sosnitska@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

БДЖІЛЬНИЦТВО УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Бджільництво – галузь сільського господарства, яка займається розведенням бджіл та отриманням від них меду та інших продуктів бджільництва. Бджоли запилюють багато видів рослин, використовуючись задля підвищення врожайності. Серед продуктів бджільництва не тільки цінний дієтичний продукт мед, а й віск, прополіс, отрута та інші. Бджільництво є базою для функціонування таких галузей, як рослинництво, що займається розведенням, утриманням і використанням бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення та підвищення їх урожайності, харчова (мед містить вітаміни, органічні кислоти та різні мінеральні речовини, необхідні для організму людини), фармацевтична (мед, прополіс, маточкове молочко мають лікувальні властивості при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, нервової і судинно-серцевої системи), парфумерна, деревообробна (з воску виготовляють пасти для догляду за меблями), паперова, лакофарбова, шкіряна (пом'якшення шкір завдяки сумішам з воску), в електротехніці (з воску виготовляють пасти для діелектричних датчиків, ізоляційної та вологозахисної маси для кабелів, акумуляторів, гальванічних батарей).

Бджільництво розвивається за різними напрямками: запилювально-медовий, запилювально-виробничий, розплідницький, комплексний. На сьогодні набуває розвитку комплексний напрям, основним завданням якого є підвищення рентабельності галузі за рахунок збільшення виробництва та реалізації меду, воску, прополісу, квіткового пилку, маточного молочка, пакетів бджіл, племінних маток.

У виробничому фонді бджолопромислового комплексу у 2018 р. нараховувалось близько 3 млн. бджолосімей. Поширені такі районовані породи бджіл, як карпатська, поліська та українська степова, за рахунок яких виробництво меду України склало у 2018 р. 77 тис. тонн.

Важливим економічним показником галузі є виробництво додаткових продуктів бджільництва – прополісу, квіткового пилку, маточного молочка, трутневого гомогенату, бджолиної отрути, які є основою виготовлення низки цінних лікувальних

препаратів та продуктів харчування. На жаль, виробництво цих продуктів щорічно зменшується через відсутність їх збуту.

Основою кормової бази бджільництва в степовій, лісостеповій та польській зонах є медоносні сільськогосподарські культури, нектарозапас яких становить 59-87% від загального обсягу регіону В різних зонах країни питома вага цих рослин не однакова. Так, у степовій зоні товарний медозбір, здебільшого, дає соняшник (77,6% всього нектарозапасу) та насінники багаторічних трав (11,6%); в лісостеповій – гречка (44,6%), соняшник (23,4%), багаторічні трави (10,3%); в поліській – багаторічні трави (45,6%); в Карпатах – конюшина червона (42,0%) та ріпак озимий (11,4%).

Україна не лише себе забезпечує продукцією бджолопромислового комплексу, але й інші країни. Донедавна в трійку найбільших експортерів меду входили Китай, Аргентина та Україна. Імпортером та ринком збуту українського меду був та залишається Європейський Союз (65% продукції).

Впродовж 2019 року експорт України досягав 55,683 тис. тонн меду натурального на суму 101,096 млн. дол. Це на 12,7 % більше, ніж у 2018 р. Основними імпортерами українського меду в 2019 році були Німеччина, з питомою часткою 22,75% та сумою закупівель – 23 млн. дол., Польща – 20,97%, на 21,196 млн. дол., Бельгія – 11,18% на 11,301 млн. дол.

Розвиток та економічна ефективність бджолопромислового комплексу визначаються такими факторами: продуктивність бджолосімей завдяки сильним та здоровим бджолам, організація селекційно-племінної роботи, якість зберігання, дотримання ветеринарно-санітарних і зоогігієнічних норм, забезпечення та покращення кормової бази для бджіл взимку за допомогою організаційних заходів.

Так, забезпеченість бджолосімей кормами в Україні складає 18-23 кг меду в залежності від способу зимівлі, місцевих умов, приміщення.

Існує ряд проблем в бджолопромисловому комплексі, які потребують вирішення:

– відсутність державної фінансової підтримки та ненадійність законів та нормативно-правових актів у сфері бджільництва;

– низька ціна на мед при експорті;

– слабка матеріальна база пасік та низький ККД, застарілі промислові технології;

– неконтрольоване використання пестицидів та отрутохімікатів;

– зниження площ під посівами комахозапильних рослин;

– погіршення екологічної ситуації.

Тому для підвищення продуктивності бджільництва в кожному господарстві потрібно створити необхідну медоносну базу на основі поєднання використання посівів сільськогосподарських культур, плодово-ягідних насаджень, природних лук і пасовищ та лісів. Відзначаються ефективністю посіви, які мають також інше господарське значення, крім медоносного. Наприклад, посіви еспарцету забезпечують високу медоносну продуктивність, а також високоякісне сіно для тваринництва. В один вегетаційний період еспарцет дає близько 1 тонни товарного сіна з гектара за два укоси.

Отже, бджолопромисловий комплекс України, враховуючи розвинене землеробство та садівництво має перспективи для підвищення врожаю зернових, технічних, плодово-ягідних та овочевих культур, а також зростання економіки країни. Покращення ефективності бджільництва можна досягнути за рахунок зростання продуктивності праці працівників бджільницьких ферм і спеціалізованих бджільницьких господарств, завдяки впровадженню наукового прогресу, автоматизації технологічних процесів і дотримання оптимальних умов медозбору.

Список використаних джерел: 1*. Бджільництво України : стан, проблеми, шляхи розв'язання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://naas.gov.ua/news/?ELEMENT*

*_ID=5061. **2**. Береговий В. К. Бджільництво, як одне із направлень вирішення продовольчої безпеки України / В. К. Береговий // АгроСвіт. – 2012. – № 10. – С. 29-33. **3**. Керносюк Ю. Медові перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.agrobusiness.com.ua/ekonomichnyigektar/3457medoviperspektyvy.html. **4.** Поліщук В. Пасічницька освіта і розвиток бджільництва в Україні / В. Поліщук // Науковий вісник / АН ВШУ. – 2005. – № 3(29). – С. 3–9. **5**. Тваринництво України 2016 рік : стат. зб. – К., 2016. – 141 с.*

Козакова Олена
o.m.kozakova@opu.ua
Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ ЯК НАПРЯМ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Розвиток будь-якої країни безпосередньо пов'язаний з розвитком її регіонів. Чим більше регіони організовані та збалансовані, тим більше можливостей отримує країна щодо соціально-економічного розвитку, конкурентоспроможності та представництва на світовому ринку. В сучасних умовах регіони набувають все більшої ваги, стають головними суб'єктами як внутрішньої політики, так і міжнародної співпраці.

З розвитком регіонів відбувається переосмислення теоретичних підходів до регіональних процесів, зародження нових парадигм та дефініцій. Сучасна регіональна наука (Regional Science), яка у вітчизняній науковій літературі отримала назву «регіоналістика», містить синтез різних напрямів регіонального дослідження, що вивчаються економістами, географами, соціологами, політиками та іншими спеціалістами. Звідси низка похідних та взаємопов'язаних термінів – «регіоналізм», «неорегіоналізм», «регіонознавство», «регіонологія», «регіоноведення», «регіоніка», та ряд напрямів – «регіональна економіка», «політична регіоналістика», «історична регіоналістика», «регіональна соціологія» тощо.

Всі ці напрями так чи інакше передбачають дослідження регіонів або на рівні простору певної держави, або на рівні геополітичного простору – регіонів як країн, міжнародних зон, міжнародних союзів та інших об'єднань між країнами. Представляється, що в цьому ракурсі можна виокремити такі дефініції як «регіональні студії» та «міжнародні регіональні студії». «Регіональні студії» – це термін, який відповідає дослідженню регіонів на рівні певної країни, термін «міжнародні регіональні студії» розглядається в контексті міжнародних відносин.

На сьогодні значущість регіональних досліджень в Україні зумовлена не тільки глобальними викликами, а й викликами в контексті здійснювання адміністративно-територіальної реформи та набуття територіальними громадами самостійності в усіх сферах життєдіяльності. Враховуючи актуальність саме територіального розвитку як основи розвитку національної економіки, дослідження сутності та специфіки регіональних студій є цілком обґрунтованим [1, с. 28].

З точки зору системного підходу само поняття «регіональні студії» відповідає дослідженню динаміки становлення і розвитку регіонів, беручи до уваги взаємозв'язок історичних, економічних, інституційних, соціальних, політичних, екологічних та інших процесів в регіонах та їх регулювання відповідно до світових тенденцій суспільного розвитку. Регіональні студії – це новий рівень дослідження і пізнання регіональних процесів, це синтез різних аспектів суспільних відносин та просторової локалізації їх прояву на рівні держави.

Об'єктом дослідження регіональних студій є регіон як територіальна багатоаспектна суспільна система та її агреговані показники. Предметом дослідження є закономірності функціонування та розвитку суспільних відтворювальних процесів в регіонах. До основних практичних завдань регіональних

студій можна віднести: вивчення і повніше використання місцевих ресурсів; створення умов для сталого розвитку регіонів; «розв'язання» місцевої ініціативи; підвищення конкурентоспроможності регіонів; збалансованість регіональних та державних інтересів.

Регіональні студії включають дослідження щодо:

– економічного середовища регіону – закономірності розміщення продуктивних сил, територіальна організація господарства, територіальний поділ праці та організаційні форми продуктивних сил;

– інституціонального та політичного устрою регіону – державні, регіональні та громадські інституції, сутність і принципи регіональної політики, механізм її реалізації;

– технологічного середовища регіону – фактори виробничо-технологічного, інвестиційно-інноваційного розвитку та конкурентоспроможності;

– соціальних умов розвитку регіону – історичні та соціально-культурні фактори, проблеми зайнятості, доходів, рівня та якості життя населення;

– природно-екологічного середовища регіону – особливості природно-ресурсного потенціалу, наукові засади раціонального природокористування;

– проблем регіонального розвитку в умовах глобалізації – програми, моделі, стратегії управління регіональними процесами та їх моніторинг.

Отже, регіональні студії є синтезуючим напрямом пізнання регіональних систем, що дає змогу проаналізувати динаміку їх становлення, розвитку, трансформації та слугує основою цивілізованої регіональної політики.

Список використаних джерел: *1. Забарна Е. М. Регіональні студії в контексті реформування адміністративно-територіального устрою в Україні / Е. М. Забарна // Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка. – 2018. – Вип. 797. – С. 25-31.*

Кулик Сергій
kumys@ua.fm
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

СТАДІОННА ДИПЛОМАТІЯ КНР У КРАЇНАХ АФРИКИ

Актуальність дослідження. Географія будівництва КНР стадіонів охоплює країни Африки, Азії, Латинської Америки, Карибського басейну та Океанії. Спільним для цих країн є невисокий рівень життя, нестабільна економіка і авторитарний політичний режим. За даними на 2009 рік, починаючи із 1956 р., на ці цілі Китай вже витратив 38,54 млрд. дол. [2]. Із 1969 р. китайськими фірмами побудовано або реконструйовано за гранти КНР 60 футбольних і спортивних стадіонів – більшість з них розташовані у Африці на південь від Сахари [4].

Мета дослідження – з'ясувати особливості реалізації стадіонної дипломатії Китаю в країнах Африки та пов'язане з нею просування інтересів КНР.

Виклад результатів дослідження. Одним з двигунів розвитку економічних зв'язків Китаю з африканськими державами була програма економічної допомоги країнам, що розвиваються, ініційована Пекіном у 1950-ті рр. Початковий бум спорудження стадіонів Китаєм припав на 1970–1980 рр., потім виникла пауза у 1990 р., зумовлена переходом до модернізації, зростанням приватизації і внутрішніми економічними реформами. Наприкінці 2000 рр. цю практику відновили і успішно продовжують [4]. Вартість спорудження цих стадіонів становить від 100 млн. дол. США. Аналітики назвали це явище Stadium Diplomacy («стадіонна дипломатія»). Стадіонна дипломатія – це апробована Китаєм форма просування своїх інтересів у інших країнах з метою отримання максимальної вигоди на перспективу. Влада КНР

надає допомогу країнам «третього світу» у відповідності з принципами рівності і взаємної вигоди, не розглядає її як односторонній дар, а трактує як доказ непорушної дружби. Масштабні бетонні конструкції залишаються яскравим нагадуванням про участь Піднебесної у розвитку конкретної країни.

Пропонуємо короткий огляд інтересів КНР просування яких пов'язане із будівництвом стадіонів у різних країнах світу. Серед них виділимо: політичні, економічні, спортивні, культурні та інформаційні. Політичні: стадіонна дипломатія – це свідчення можливостей і успіхів дипломатії КНР у застосуванні «м'якої сили»; обов'язковою умовою для країн-отримувачів допомоги є невизнання Тайваню незалежною державою, тобто дотримання політики «єдиного Китаю». Важливо, що країни Африки на південь від Сахари – це постійне джерело діючих або потенційних конфліктів. Тому країни Заходу, США не ризикують реалізовувати там масштабні проекти. Натомість у лютому 2009 р. глава КНР Ху Цзіньтао здійснив дипломатичне турне по країнах Африки, відвідавши Малі, Сенегал, Танзанію і Маврикія. Результатом візиту стало надання китайських пільгових кредитів і активізація інвестиційної діяльності КНР у сфері соціальних і інфраструктурних проектів цих країн [5]. У програму допомоги було включено будівництво стадіонів у Беніні, Малі. Крім того, це відкриває доступ Китаю до кабінетів влади і бізнесу, гарантує участь і перемоги у тендерах, пов'язаних із видобуванням ресурсів. Економічні: вирішення інфраструктурних проблем, адже КНР бере на себе не лише будівництво, а й подальше технічне обслуговування арен у цих країнах. Фінансування будівництва спортивних комплексів відбувається під довготермінові позики з низькими відсотками, а інколи їх дарують. При виконані масштабних проектів влада КНР закладає у їх кошторис певний відсоток на корупційні витрати, відкати, тому у випадку, якщо кошти не витратили на такі цілі, їх вкладають у спорудження нових стадіонів. Таким чином Китай збільшує рівень кредитно-інвестиційного співробітництва з країнами, у яких від'ємне сальдо взаємної торгівлі. Спортивні інтереси Китаю, пов'язані зі спорудженням стадіонів у країнах Африки такі: 1) влада КНР демонстративно дотримується гасла «спорт – поза політикою», спорт – «посол миру». «Спорт у мирний час – це символ людей, які прагнуть прогресу» (Жуань Цзунцзе, віце-президент Китайського інституту міжнародних досліджень), він об'єднує громадян країни, а популярні види спорту належать мільйонам; 2) китайські фірми будують стадіони у тих містах, у яких заплановано проведення великих спортивних змагань. Так, будівництво «Стадіону імені Леві Мванаваса» (2010 р., 49800 місць) у Замбії було приурочено до проведення Всеафриканських ігор 2011 р., триває спорудження стадіону у Абіджані – столиці Кот-Д'Івуару, де у 2021 р. пройде Кубок африканських націй; 3) будівництво стадіонів, переважно футбольних, узгоджено із державними програмами КНР. 20 жовтня 2014 р. Державна Рада, Кабінет міністрів затвердили «Програму прискорення розвитку спортивної галузі і поширення використання спорту». В окремому розділі спортивної реформи йшлося про футбол. 16 березня 2015 р. на вищому державному рівні був затверджений «Загальний план реформи для стимулювання розвитку футболу у Китаї». У плані перераховано 50 кроків реформи, короткі, середні і довготермінові цілі. Серед довготермінових цілей передбачена трансформація Китаю у «світову футбольну силу» до 2050 р. [1]. Зростання економіки, успішне проведення Олімпійських ігор у 2008 р. та геополітичні амбіції Пекіна, доводять, що такі досягнення цілком реальні. Хоча у 1958 р. після низки поразок національної збірної Мао Цзедун прийняв рішення про вихід КНР з ФІФА. Членство у цій організації було відновлено під час ринкових реформ Ден Сяопіна у 1982 р., але збірна Китаю тривалий час не демонструвала гідних результатів.

До інтересів КНР у сфері культури належить будівництво стадіонів у інших країнах із національним китайським колоритом, що сприяє поширенню мови,

культури, модерну Піднебесної. Інформаційні інтереси: влада КНР формує позитивне враження про себе і свою ділову репутацію, збільшує кількість позитивних інформаційних приводів у світі.

Виділимо географічні особливості реалізації стадіонної дипломатії КНР: 1) Природо-ресурсні. Керівництво КНР зацікавлене у багатій природними ресурсами Африці. До Африканського кубку націй у 2010 р. Китай побудував у Анголі чотири стадіони: «Estádio 11 de Novembro» (48500 місць), «Estádio Nacional do Chiazi» (25000), «Estádio Nacional de Ombaka» (35000), «Estádio Nacional da Tundavala» (25000). Взамін Ангола відправляє до Китаю 35 % свого експорту, більшу частину якого становить нафта і діаманти. Ще дві країни-господарі Кубків африканських націй – Екваторіальна Гвінея і Габон, які володіють значними запасами нафти поблизу своїх берегів, побудували стадіони за рахунок китайських інвестицій [4]. Активно розвивається співробітництво КНР з Нігерією і Кенією, які є найбільшими експортерами нафти і природного газу в Африці. Китай надав масштабну допомогу Нігерії у будівництві залізниці, гідроелектростанції та у інших інфраструктурних проектах. 2) Компенсація за екологічні наслідки реалізації інших проектів Піднебесної. Експерти вважають, що будівництво китайськими партнерами стадіонів – це своєрідна компенсація за реалізацію ними не надто бездоганних екологічних наслідків промислових і бізнес-проектів. Наприклад, китайці підтримали рішення Замбії про перенесення будівництва національного стадіону зі столиці Лусаки в район Ндола, у якому мешкає третина населення столиці країни, незважаючи на те, що будівництво знаходиться поруч з кількома найбільшими шахтами [4]. Окрім шахт, у Замбії створена китайська економічна зона, у якій побудовано плавильний та інші екологічно небезпечні заводи. 3) Зміна демографічного складу населення країн Африки. Стадіони у країнах Африки будують китайські фахівці і робітники закуповуючи при цьому китайські матеріали. Таким чином серед місцевих мешканців зростає кількість безробітних, а виробники будівельних матеріалів зазнають збитків. В Анголі більшість розпочатих проектів здійснюють силами завезених китайських робітників, що провокує постійні конфлікти з місцевим населенням. 4) Розширення географії стадіонної дипломатії. Окрім того, що КНР активно збільшує список країн Африки, у яких споруджує стадіони, географія стадіонної дипломатії вже охоплює країни Європи. Так, підписано угоду, згідно з якою Китай виділяє 180 млн. дол. США для будівництва Національного футбольного стадіону і басейну міжнародного класу у Білорусі. 25 квітня 2019 р. на Другому форумі міжнародного співробітництва «Пояс і шлях» у Пекіні голова КНР Сі Цзіньпін показав президенту Білорусі О. Лукашенко макети двох цих спортивних споруд [3].

Висновки. КНР будує стадіони у різних країнах світу з метою просування власних інтересів у них, це не жест доброї волі, а частина прагматичної довготермінової політики. Китай в обмін на такі «подарунки» вимагає чітких політичних поступок, отримує контроль над природними ресурсами країн, перетворює їх у майданчик для розміщення своїх виробництв, розселення своїх громадян та збуту своєї продукції. «Стадіонна дипломатія» допомогла КНР стати найбільшим торгівельним партнером країн Африки. Також «стадіонна дипломатія» Китаю розширила перспективи дво- та багатостороннього співробітництва з країнами Африки у галузі спорту, зокрема футболу, з огляду на проголошену керівництвом та урядом КНР посилену увагу до розвитку цього виду спорту.

Список використаних джерел: 1. *Алтухов С. В. Спортивная реформа в Китае: от государственной идеологии до изменения сознания людей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Sportivnaya_reforma_v_Kitae_ot_gosudarstvennoj_ideologii_do_izmeneniya_ soznana _lyudej.* ***2.*** *Заяц А., Лойко О. Почему Китай расщедрится и подарит Беларуси стадион и бассейн за 180 млн. долларов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://news.tut.by/ economics/554580.html.* ***3.*** *Китай подарит Беларуси футбольный стадион и бассейн. Как*

они будут выглядеть? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://scorum.ru/ru-ru/football/kitai-podarit-belarusi-futbolnyi-stadion-i-bassein-kak-oni-budut-vyglyadet. ***4.*** *Чедвик С. «Стадионная дипломатия» Китая в Африке [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sportdiplom.ru/chinasport/stadionnaya-diplomatiya-kitaya-v-afrike.* ***5.*** *Шевчук О. В. Стратегія «м'якої сили» КНР на початку XXI ст. // Політологія. – Вип. 150. – Т. 162. – С. 96–100.*

Маковецька Лариса, Сироватка Ольга
maklora@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

УМОВИ ТА ЧИННИКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СФЕРИ КУЛЬТУРИ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

На розвиток і територіальну організацію сфери культури Волинської області найбільший вплив здійснили історико-географічні, соціально-демографічні, соціально-економічні чинники, а також нормативно-законодавче регулювання визначеної сфери діяльності.

Ситуація у культурній сфері безпосередньо залежить від суспільно-політичної та соціально-економічної в регіоні, відповідно хронологічні межі періодів розвитку культурної галузі в області прив'язані до політичної історії української держави. У зв'язку з цим Н. Миронюк виділяє сім етапів формування та розвитку культурної сфери Волинської області: Князівська доба, Литовсько-польська доба, Панування Російської імперії, Міжвоєнний період, Радянський період, Новий етап (1991–2000 рр.), Новітній етап (початок XXI ст. і до сьогодні) [2].

До числа соціально-демографічних показників, які визначають розміщення закладів культури та обсяги отримання культурних послуг, належать: чисельність і густота населення, рівень урбанізації і його територіальні відмінності, людність населених пунктів. Важливим аспектом дослідження є також аналіз кадрового складу та фахової підготовки працівників сфери послуг у розрізі адміністративних районів.

Населення виступає не тільки споживачем, а й виробником культурних послуг. В галузі культури області на 01.01.2019 року працювало 3760 керівників та спеціалістів, а це на 808 працівників менше, ніж у 2014 р. Фахову вищу освіту мають 3114 осіб, що становить 83 % від загального числа працівників. Здобувають фахову освіту у вищих навчальних закладах за заочною формою навчання 94 працівники галузі. Позитивним у діяльності галузі є те, що більша частина, а це – 3112 осіб працюють на повну ставку.

Із загальної кількості працівників культури, 1076 осіб – працівники бібліотек, в тому числі бібліотекарів 958 осіб у 2018 р. та 964 осіб на вересень 2019 р. Базову вищу освіту мають їх переважна кількість – 577 (в т. ч. спеціальну – 516), а також 364 особи працюють з повною вищою освітою(в т. ч. 283 вищою спеціальною). Отже, майже 90 % зайнятих у бібліотечній справі мають фахову освіту.

Аналіз вікового складу працівників культури свідчить, що в закладах культури працює незначна кількість молодих фахівців, оскільки більшість працівників бібліотек мають стаж роботи понад 20 років (594 осіб). На повну ставку працює дві третіх працівників (679 осіб), а неповний робочий день у 279 бібліотекарів.

Найбільше бібліотечних працівників у книгозбірнях Ківерцівського (70 осіб) та Ковельського районів (67 осіб) і у м. Луцьку (64 особи). Найменша їх чисельність у Шацькому (23 особи) і Старовижівському (32 особи) районах. Серед бібліотекарів найвищий рівень фахової освіти мають працівники Камінь-Каширського району

(96 %) та м. Луцька (92 %), а найнижчий рівень – у Локачинському (80 %) районі та м. Нововолинську (84 %) [3, 4].

Культурно-освітню діяльність на кінець 2018 р. забезпечували 1093 працівники клубних закладів, 1063 з яких фінансувались з державного бюджету. Серед клубних працівників 72 % мають фахову освіту. За освітою 380 осіб (34,8 %) закінчили учбові заклади III-IV рівня акредитації, 615 (56,2 %) – I-II рівня акредитації. Більшість (533 осіб) працюють у сільській місцевості та мають стаж роботи більше 5 років. На 1.10.2019 р., чисельність задіяних у підгалузі зросла на 26 осіб і становила 1129 осіб. Певна диференціація працівників решти підгалузей культурної сфери. Зокрема, значно менша кількість працівників у музейній справі – 210 осіб, а історико-культурні заповідники обслуговують лише 32 працівника. У навчальних закладах (початкові мистецькі заклади, вищі мистецькі заклади I-II рівнів акредитації) працює 190 осіб. Значна кількість задіяна для обслуговуваня шкіл естетичного виховання – 848 спеціалістів. У 2 театрах працює 150 осіб, а у філармонії 139 осіб. Чисельність працівників парків та зоопарків нараховує 25 осіб, приблизно як і кіномережа – 23 особи. Управлінські органи культури Волинської області, а це – Обласний центр народної творчості та культурно-освітньої роботи і відділи культури, сектори, культури і туризму нараховують 26 та 118 працівників. На балансі обласного бюджету здійснює свою діяльність Заслужений ансамбль пісні і танцю «Колос», де числиться 22 учасники [3,4].

Найбільше культурно-освітніх працівників у Ківерцівському (163 особи) та Ковельському районах (150) і у м. Луцьку (153), а найменше у Шацькому (53 особи) і Старовижівському (72) районах та у м. Володимирі-Волинському (15 осіб). Серед клубників найвищий рівень фахової освіти мають працівники Горохівського району (94 %) та м. Володимира-Волинського (100%). Найменша частка клубних працівників з фаховою освітою у Володимир-Волинському (54%), Турійському (55%), Любомльському (56%) районах та м. Нововолинськ (66 %).

Однією з причин низького відсотка молодих фахівців у сфері культури є низька заробітна плата. Так, середня заробітна плата за 2017 р. діяльності у сфері творчості, мистецтва та розваг становила 4455 грн., і це на 10 % більше попереднього року, а у 2018 р. – 5038 грн, що складає 68.8% до середнього рівня в економіці і соціальній сфері області. У працівників бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури заробітна плата у 2017 р. порівняно була дещо нижчою – 4368 грн., але вищою у 2018 р. – 5331грн., що також не досягало рівня оплати праці в економічній та соціальній сферах діяльності – 72,8% до середнього у них значення. Зберігається 50 % надбавка до посадових окладів бібліотечним працівникам, 20% надбавка педагогічним працівникам шкіл естетичного виховання. Всім працівникам галузі виплачується допомога на оздоровлення при наданні щорічної відпустки.

У розрізі адміністративних районів найнижчу середню заробітну плату отримують працівники культури Шацького району, а найвищу – працівники культури Ківерцівського району. Серед міст обласного підпорядкування найвищу – працівники культури м. Ковеля, а найменшу – працівники культури м. Нововолинська. В цілому заробітна плата в районах і сільській місцевості нижча, ніж у містах.

Для задоволення різних культурних потреб жителів окремих населених пунктів важливим є не тільки віддаленість від Луцька, а й транспортна доступність до районного центру [1]. Найбільша територіальна доступність до установ сфери культури спостерігається в містах області, де на невеликій площі сформувався та функціонує цілий комплекс різних закладів культури, які будь-який житель може відвідати без значних фінансових і часових затрат. Водночас заклади культури більшості районів області мають низьку територіальну доступність для населення.

Важливий вплив на розміщення закладів культури та отримання населенням культурних послуг має транспортна освоєність території[1]. Волинська область

характеризується середнім рівнем транспортної освоєності території. Південні та центральні райони області мають вищі рівні транспортної освоєності, ніж північні райони. Процес транспортного освоєння північних поліських районів області стримується через їхнє периферійне положення, низькі рівні соціально-економічного розвитку, що негативно позначається на культурному обслуговуванні населення цих районів і визначає так звану «соціальну справедливість» доступу до соціально-значимих об'єктів. В більш розвинутих адміністративних районах, спостерігається добре сформована мережа закладів сфери культури, яка має достатній рівень фінансування, а в регіонах з низьким рівнем економічного розвитку культура отримує недостатнє фінансування, і не може надати весь набір культурних послуг.

Фінансування та матеріально-технічна база є важливим чинником розвитку. На культуру і мистецтво з місцевих бюджетів усіх рівнів у 2018 році виділено 418,0 млн. грн. В порівнянні з 2017 р. видатки галузі збільшено по бюджетах міст, районів та сіл на 56,5 млн. грн., або 22%, а по обласному бюджету на 16,3 млн. грн. або 17,0%. Це дало можливість без заборгованості забезпечити виплату заробітної плати (загальним обсягом 62372,3 тис. грн.), певним чином укомплектувати фонди (2735,8 тис. грн.) та провести поточний і капітальний ремонти, на які витрачено 1262,2 тис. грн., а також придбати основні засоби (1500,7тис.грн). Однак, цих коштів було недостатньо для утримання наявної мережі закладів та чисельності працівників у ряді районів області. Крім того, установами галузі за 2018 р. надано платних послуг на суму 18,7 млн. грн., від оренди приміщень надійшло 2,8 млн. грн.

У 2018 р. для зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури області використовувались кошти бюджетів різних рівнів, в тому числі спонсорські та спецкошти, загальна сума яких на проведення ремонтно-оздоблювальних робіт області становить 24,6 млн. грн. Найбільші їх обсяги виконано на об’єктах культури Горохівського, Камінь-Каширського, Ківерцівського та Луцького районів, а також у м. Луцьку. Потребують капітального ремонту ще 161 клубних та 18 бібліотечних приміщень, зокрема найбільше у Маневицькому (34 клуби), Володимир-Волинському (33 клуби і 1 бібліотека), Любешівському (17 клубів і 9 бібліотек), Локачинському районах (18 клубів). В районах області ще нараховується 8 аварійних об’єктів, які потребують повної реконструкції.

Законодавство України про культуру складається з Конституції України (254к/96-ВР), законів України «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про музеї і музейну справу» та інших законів, що регламентують діяльність у сфері культури, міжнародних договорів з питань культури, згода на обов’зковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів.

Визначення і аналіз впливу системи чинників на культурно-освітній комплекс слугує конкретним інструментом вирішення завдань соціально-культурного розвитку територій, а об’єктивна і всебічна оцінка дії факторів у кожному регіоні дає змогу виявити та охарактеризувати специфіку функціонування його комплексу, як системи. На основі аналізу та оцінки сучасного стану інфраструктурного потенціалу культури, ефективності його використання та соціально-культурної активності населення на регіональному рівні можна зробити висновок про зростання невідповідності його рівня та якості завданням національно-культурного відродження в Україні.

***Список використаних джерел**:: **1**. Майстер А. Транспортна освоєність території Волинської області / А. Майстер // Часопис соціально-економічної географії. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – № 19 (2). – С. 188-192. **2**. Миронюк Н. В. Суспільно-географічний аналіз культурної спадщини Волинської області / Н. В. Миронюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Географічні науки. – 2012. – № 9 (234). – С. 108-114. **3**. Управління культури Волинської облдержадміністрації : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cult-voladm.com.ua/*

4. Управління культури Луцької міської ради : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://culture-lutsk.org.ua.

Маковецька Лариса, Швець Ангеліна
maklora@ukr.net; successfulangela7@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ БРЕНДІВ

Брендинг є важливим компонентом діяльності підприємств, символом комерційної активності, що забезпечує емоційний взаємозв'язок між споживчим сприйняттям і функціональністю продуктів. Саме бренд – це рушій ринку XXI століття.

Важливий внесок у дослідження теоретичних аспектів розвитку брендингу у світі зробили такі західні науковці: Д. Аакер, Б. Барнс, М. Гоб, А. Еллвуд, Т. Нільсон, Дж. Ренделл, Е. Райс, Дж. Траут, П. Фернандес, С. Фурньє, Р. Шоу, Д. Шульц. Брендинг для української економіки – це новий напрям, і до того ж ще мало вивчений. У західних країнах цим проблемам приділяється постійна увага, вивчається та аналізується досвід формування успішних і не успішних брендів, але в Україні цьому питанню приділяється незначна увага. Слід відзначити, що проблеми створення брендів піднімали у своїх працях такі українські економісти та маркетологи: Н. Шмиголь, А. Антонюк, О. Кендюхов, К. Постернікова, В. Перція, В. Пустотин, В. А. Усенко, О. В. Штовба.

Історія бренда розпочалася з знаку власності у стародавні часи. Спочатку марки використовувалися як знаки, що ідентифікували приналежність речі певному власнику. З розвитком ринкових відносин основною метою бренда стає розрізнення між собою великої кількості виробників товарів – конкурентів. Брендинг одночасно розвивався в багатьох країнах світу, проте найбільший вклад внесли Великобританія та США [3].

Епоха масового створення брендів – це період первинного насичення споживчого попиту, що припав на 1870–ті роки. Перші бренди швидко захопили лідируючі позиції на ринках та були альтернативою великої кількості нових, нікому невідомих товарів з незрозумілою репутацією та якістю. У цей період США впроваджують офіційну реєстрацію брендів. На кінець XIX століття кількість офіційно зареєстрованих брендів перевищила 1 мільйон [1].

Подальшого розвитку брендинг набуває наприкінці 1890-х років у період індустріалізації, техніко-економічного переходу від аграрного способу суспільного виробництва до промислового [3]. Першими світовими брендами, зародженими в період індустріалізації вважають: британську броварню «Bass & Company», власники якої стверджують, що їх червона трикутна марка була першою торговою маркою в світі та «Золотий сироп», компанії «Lyle», титулований найстарішим брендом у Великій Британії, його зелено-золотисте упакування залишається практично незмінним з 1885 року [4]. Повноцінний розквіт брендів припадає на другу половину XX століття. Більшість науковців пов’язують це з багатьма причинами: появою на ринках великої кількості нових товарів; збільшенням об’єму ринку; виходом великої кількості виробників на міжнародні ринки, тощо. Провідні маркетологи та рекламісти того часу, закладують фундамент філософії брендингу [2].

Джеймс Уолтер Томсон у 1900 році пояснив необхідність рекламування торгової марки, яке дало початок процесу брендингу. Саме Томсона вважають засновником першої рекламної компанії у Великій Британії «J. Walter Thompson Company», створеної в 1877 році [4]. Це було першим раннім комерційним пояснення того, що ми зараз знаємо як брендинг та стало сильним поштовхом для підприємців

до використання фірмові слогани, гасла, рінгтони і талісмани, які з'явилися спочатку на радіо, а пізніше на телебаченні [1].

Ще одним відправним пунктом стрімкого розвитку брендингу вважають появу в США дизайнера Вальтера Ландора, який в 1941 році заснував у місті Сан-Франциско перше в світі бренд-консалтингове агенство «Waiter Landor & Associates» [3]. Він першим поєднав такі поняття, як брендинг та дизайн, що дало змогу застосовувати стратегічне управління в бізнесі. Брендинг став життєво необхідною складовою бізнесу, яка дала змогу розділити свої сфери діяльності [2].

Отже, у XXI столітті високий рівень розвитку техніки і технологій переорієнтував бренди, посилення яких забезпечує компаніям значні переваги на ринку. Сучасні бренди – це важливі компоненти діяльності компаній, своєрідні символи комерційної активності. Вони символізують довіру, стабільність, певний набір очікувань для споживачів. У наш час необхідно навчитися мистецтву створення глобальних брендів високої якості, оскільки в світовому висококонкурентному середовищі формування брендів – обов'язкова складова вдалої комерційної діяльності.

***Список використаних джерел**: **1**. Амосов О. Ю. Брендинг як основний інструмент маркетингу в Україні / О. Ю. Амосов, Н. В. Діденко, К. Ю. Лебєдєва. // Інвестиції : практика та досвід. – 2015. – № 12. **2.** Галі Б. Бренд. Народження імені / Бернар Галі, 2007. – 432 с. **3.** Ритсон М. [Електронний ресурс] / Mark Ritson // Campaign. – 2006. – Режим доступу до ресурсу : https://www.campaignlive.co.uk/article/mark-ritson-branding. **4.** Колапінто Д. Важливість назви продукту [Електронний ресурс] / Джон Колапінто // The New Yorker – Режим доступу до ресурсу : https://archive.is/20130629235903/www.newyorker.com/reporting/2011/10/03/111003fa_fact_cola.*

Поручинський Володимир, Мосор Владислав
poruchynsky@gmail.com; mosorvlad@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ У РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Залучення в регіон економічних агентів, висококваліфікованої робочої сили, підвищення його конкурентоспроможності, інвестиційної та туристичної привабливості – усе це є важливими складовими забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Сьогодні перед регіонами України постає ряд проблем, які потребують термінового вирішення, проте маркетингові засади управління розвитком регіону при правильному їх застосуванні сприяють швидкому покращенню соціально-економічного становища.

На сьогоднішній день в Україні існує проблема нерівномірного розвитку регіонів, коли одні з них перебувають в стагнації, а інші – демонструють хороші результати для досягнення економічного добробуту. Стратегічне маркетингове управління для стагнаційних регіонів має досить вагому цінність, оскільки дозволить відкрити їх як перспективні інвестиційно-привабливі території.

Регіональний маркетинг доцільно розглянути як інструмент реалізації управлінських рішень для забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону, а також як систему узгоджених дій державних органів влади та бізнесу, що дозволяють ефективно використовувати потенціал території з метою задоволення потреб цільових ринків і формування конкурентних переваг регіону. Регіональний маркетинг таким чином виступає як основний механізм стимулювання регіонального розвитку з акцентом на власному потенціалі та ресурсах території.

Маркетингова стратегія регіону є складовою загальної стратегії регіону, яка виступає сукупністю напрямків діяльності регіону на цільових ринках та відповідних рішень стратегічного характеру, які полягають у розробці заходів щодо підвищення конкурентоспроможності регіону, а також у розробці механізмів та інструментів реалізації обраної стратегії [4].

Підґрунтям для розробки маркетингової стратегії є аналіз стану і тенденцій розвитку регіону, який виступає важливою вихідною базою для прийняття управлінських рішень регіональними органами управління, які покликані постійно і активно діяти в напрямку забезпечення ефективного розвитку регіону й підвищення рівня та якості життя населення.

Концепція маркетингового підходу до стратегічного планування розвитку території має на меті поширення інструментів маркетингу на весь процес управління територією для найбільш повного задоволення потреб місцевого населення [1].

В регіональному маркетингу використовуються такі види стратегій: стратегії для ключових галузей (визначення видів економічної діяльності, які є ключовими носіями регіонального розвитку); стратегії сегментування (ідентифікація релевантних цільових груп); стратегії стимулювання (визначення способу дій для впливу на ринок); ареальні стратегії (визначення головних території регіону – полюсів зростання); стратегії співпраці (пошук потрібних партнерів і встановлення зв'язків).

Алгоритм територіального маркетингу повинен включати в себе: аналіз регіону, визначення ключових особливостей, позиціонування території відносно потенційних конкурентів, брендинг регіону та його промоція [2].

На сьогоднішній день в Україні існує багато перешкод на шляху впровадження концепції маркетингу в практику управління територіальними одиницями. Основними з них є: скептичне ставлення до маркетингу чиновників на місцевому рівні; нестача фінансових ресурсів; недооцінка вагомості маркетингового механізму; спрощене розуміння маркетингу як такого (зокрема, асоціювання його лише з рекламною діяльністю); відсутність фахівців у галузі маркетингу міст та регіонів тощо.

Проте розробка маркетингових стратегій розвитку регіону актуальна через низку причин. Маркетингова стратегія спрямована на потреби комплексного і довготривалого підходу до розвитку територій в високо конкурентному та швидкозмінному оточенні, закладає потужні підвалини для самовираження окремих територій, вирішення багатьох складних соціально-економічних проблем за рахунок залучення приватного капіталу, позабюджетних коштів, міжрегіональної співпраці тощо [3].

В умовах сьогодення для багатьох регіонів нашої держави особливо важливим є стрімке соціально-економічне зростання та задоволення потреб місцевого населення, тому реалізація маркетингових стратегій виступає на сучасному етапі важливим інструментом виявлення унікальних особливостей територій і залучення активів у неї, які можуть стати визначальними для майбутнього становлення добробуту в регіоні.

Список використаних джерел: ***1.*** *Авдеева Т. Т. Маркетинговое обеспечение стратегического планирования местного развития / Т. Т. Авдеева, Е. В. Илясова // Вестник Томского государственного университета. – 2009. – № 328. – С. 111-115.* ***2.*** *Гринчук Н. Формування територіальних маркетингових стратегій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://regionet.org.ua/files/08.Territorial_Mar- keting_Grynchuk_ Materials_UA.pdf.* ***3.*** *Котова Н. О. Маркетингова концепція стратегічного планування розвитку регіону / Н. О. Котова // Публічне управління: теорія та практика. – 2011. – № 2. – С. 127-131.* ***4.*** *Семенов В. Ф. Управління регіональним розвитком туризму : навч. посіб. / В. Ф. Семенов, В. Г. Герасименко, Г. П. Горбань / за ред. В. Ф. Семенова. – Одеса-Сімферополь : ВД "АРІАЛ", 2011. – 225 с.*

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОНОМІЦІ

Барський Юрій, Давидов Максим
BUM_1974@ukr.net; maxymdavidovy@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ГОЛОВНІ ЗАВДАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

За останні десятиліття екологічні проблеми набувають планетарного масштабу, адже людство починає розуміти відповідальність за наслідки згубного впливу та споживацького відношення до навколишнього природного середовища, в якому якість життя з кожним роком погіршується.

Екологічні проблеми зі встановлення взаємозв'язків суспільства та природи висувають невідкладні завдання – це виховання молодого покоління, здатного гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати і відтворювати її багатства, психологічно готовою оберігати природу [1].

Усвідомлення людством реальної екологічної проблеми, стало поштовхом до розробки концепції сталого розвитку. На саміті в Йоганнесбурзі в доповіді «Освіта для збалансованості – від Ріо-де-Жанейро до Йоганнесбурга та уроки десятиліття активних дій» було визначено, що освіта повинна дати можливість громадянам навчитися розуміти особливості та значення зв'язків між економічними, соціальними й екологічними проблемами. Таким чином, освіта має виступати фундаментом сталого розвитку суспільства. Саме вона прямо називається у багатьох документах ООН «вирішальним фактором змін» [3].

Україна офіційно підтримала ряд міжнародних рішень щодо даної концепції, проте досі не має загальнонаціонального плану практичного впровадження ідеї сталого розвитку в життя. Сталий розвиток вже є основою формування політик країн ЄС та багатьох інших країн світу, у тому числі пострадянських, де прийняті національні стратегії сталого розвитку, впроваджуються механізми зеленої економіки.

Отже, суспільство висуває потребу у компетентній особистості, яка на основі самостійного критичного мислення і відповідальності буде готовою і здатною не лише визначати екологічні проблеми, знаходити раціональні шляхи вирішення їх, а й попереджати виникнення останніх. І головний шлях у формуванні такої особистості лежить через ефективну екологічну освіту [4].

Найголовнішими завданнями екологічної освіти в формуванні екологічної культури всіх верств населення є:

- виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу, усвідомлення їх важливості, актуальності і універсальності, (зв'язку локальних з регіональними і глобальними);
- відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах з довкіллям, виховання любові до рідної природи;
- формування усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку й необхідності заміни її на екологічну, яка базується на розумінні єдності всього живого й неживого в складно-організованій глобальній системі гармонійного співіснування й розвитку;
- формування розуміння необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків та самообмеженості, подолання споживацького ставлення до природи;

- розвиток особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому регіональному, національному і глобальному рівнях, уміння прогнозувати особисту діяльність інших людей та колективів;

- розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки;

- виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження [2].

Вивчаючи особливості організації екологічної освіти учнів у школах європейського регіону й Північної Америки, В. В. Червонецкий узагальнив досвід педагогів, які працюють над цією проблемою, і навів перелік навчально-виховних і розвивальних задач, які сприяють реалізації мети екологічної освіти:

- формування в школярів ціннісних орієнтацій, спрямованих на гармонізацію відносин між людиною та природою, формування почуття особистої відповідальності за стан навколишнього середовища на регіональному та глобальному рівнях, забезпечення розуміння сутності й глобальності екологічних проблем;

- забезпечення школярів екологічними знаннями, уміннями й навичками, які дозволяють зрозуміти закономірності та взаємозв'язки природних явищ, цілісність живої й неживої природи, шляхи оптимізації взаємодії природи й людини;

- створення умов для трансформації екологічних знань і моральних принципів поведінки в природі в переконання, які дозволяють сформувати екологічний світогляд, спрямований на подолання конфлікту між людиною та природою, залучення школярів до практичної діяльності в розв'язанні локальних природоохоронних проблем;

- формування знань і вмінь дослідницького характеру, які забезпечують креативний підхід до розв'язання екологічних проблем, що виникають;

- формування мотивації й потреби в екологічно безпечній та екологічно раціональній діяльності, формування усвідомлення необхідності розв'язання екологічних завдань, здатності до багатоаспектної (правової, економічної, моральної тощо) оцінки екологічних ситуацій;

- розвиток інтелектуальної та емоційної сфери психіки школярів, їхньої здатності до аналізу екологічних ситуацій, емоційного переживання позитивних якостей природи, виховання здатності до співпереживання живій природі, поваги до інших людей, бажання допомагати їм і піклуватися про них [5].

Вищезазначені завдання екологічної освіти сформовані досить точно. Головна проблема полягає у їх реалізації. Тому що традиційна освіта неспроможна задовольнити потреби сьогодення, оскільки суспільство розвивається швидкими темпами і знання часто застарівають, ще до закінчення терміну навчання.

На нашу думку пріоритетним напрямком реформування є інформатизація освіти в Україні, яка складається з трьох взаємопов'язаних процесів: медіатизація – удосконалення засобів збирання, збереження і поширення інформації; комп'ютеризація – удосконалення засобів пошуку та обробки інформації; інтелектуалізація – розвиток здібностей, сприйняття і продукування інформації, тобто підвищення інтелектуального потенціалу суспільства. Використання інформаційних технологій в екологічній освіті сприяє швидкому та глибокому засвоєнню навчального матеріалу, що дозволить підвищити продуктивність та ефективність педагогічної діяльності.

Список використаних джерел: ***1.*** *Лось В. А. Взаимоотношения общества и природы / В. А. Лось. – М.: Знание, 1989. – 64 с.* ***2.*** *Про концепцію екологічної освіти в Україні. Рішення Колегії Міністерства освіти та науки України № від 13/6-9 від 20.12.2001 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 7. – С. 3.* ***3.*** *Сігіда Т. В. Реалізація принципів освіти для сталого розвитку в практиці українських шкіл / Т. В. Сігіда // Постметодика. – 2012. - №5. – С. 20-25.* ***4.*** *Сталий розвиток*

суспільства: роль освіти : путівник / за ред. В. Підліснюк. – К. : Вид-во СПД «Ковальчук»,2005. – 88 с. ***5.*** *Червонецький В. В. Екологічна освіта учнів у школах країн європейського регіону та Північної Америки : монографія / В. В. Червонецький. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. Даля, 2005. – 312 с.*

Бенедюк Валентина, Бойчук Євген, Бущук Сергій
benediukvv@gmail.com; geina19988@gmail.com; lenovoz290515@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ

Самостійна робота учнів при вивченні географії є одним із шляхів активізації їх навчально-пізнавальної діяльності. Вона передбачає організацію праці школярів за сформованими раніше алгоритмами та спрямовується на здобування знань, їх розширення, поглиблення та на підготовку учнів до практичної діяльності. Різні аспекти такої роботи відображені у дослідженнях Вішнікіної Л. П., Самойленка В. М., Топузова О. М. [3] та інших.

Організація самостійної роботи школярів сприяє вихованню у них працьовитості та бажанню трудитися у подальшій професійній сфері. Досвід вчителів свідчить, що важливим стимулом, який мотивує учнів до діяльності, є відчуття власного успіху. Тому педагоги повинні проектувати самостійну роботу таким чином, щоб її результати були вагомими у процесі пізнання, а школярі відчували власну інтелектуальну спроможність і, відповідно, позитивні емоції.

Методика організації самостійної роботи визначається дидактичною метою та сформованим досвідом учнів. Вона може мати як репродуктивний, так і проблемно-пошуковий характер. Зокрема, самостійна робота може включати: 1. Запитання і завдання, що містять алгоритми, на основі яких учні дають характеристики географічних об’єктів, процесів і явищ. 2. Запитання і завдання, що передбачають аналіз певного об’єкта. При цьому школярі відтворюють сформовані знання і вміння та доповнюють їх, набуваючи вмінь самостійного вибору оптимального шляху виконання завдання. 3. Запитання і завдання, що ґрунтуються на засвоєних прийомах самостійної роботи та спрямовують діяльність учнів на формування нового досвіду відповідної діяльності. 4. Запитання і завдання, що вимагають творчого мислення школярів. Їх вирішення ґрунтується на певній базі знань та проявляється у тому, що на шляху до розкриття певної проблеми учні знаходять відповідні суперечності і з’ясовують їх причини. Результатом такого пошуку є встановлення школярами нових закономірностей та розширення системи знань. Творчі завдання сприяють підвищенню інтересу до навчання та є провідним напрямом розвитку самостійності учнів.

У сучасній методичній літературі розвиток індивідуального досвіду самостійної роботи школярів розкривається у процесі використання таких форм організації навчально-пізнавальної діяльності: ініціювальна, самоорганізаційна, завершально-контрольна [3, с. 307, 308]. Кожна з них потребує керівництва та контролю вчителя. 1. Ініціювальна форма являє початкову організацію самостійної роботи учнів, спрямовану на накопичення їх індивідуального досвіду. Вона вимагає безпосередньої участі вчителя, який скеровує покроковий хід виконання завдань школярами у єдності з їх перевіркою і корекцією. Зокрема, педагог зосереджує увагу учнів на відповідних узагальненнях та проводить роз’яснення причин помилок з метою уникнення подальших неточностей. Така робота супроводжується належними бесідами. Навчально-пізнавальна діяльність учнів на цьому етапі є самостійною

умовно. 2. Самоорганізаційна форма самостійної роботи учнів передбачає керівництво вчителя за допомогою спонукальних настанов, зокрема: «проаналізуйте», «порівняйте», «зробіть висновки» тощо. Така діяльність не потребує безпосереднього втручання педагога у роботу учнів. Її результативність значною мірою визначається рівнем попередньої підготовки школярів. 3. Завершально-контрольна форма роботи здійснюється переважно шляхом постановки вчителем відповідних запитань і завдань та передбачає контроль результатів.

Педагогічний досвід свідчить, що організація самостійної роботи учнів забезпечує результативне формування їх компетентностей при дотриманні таких дидактичних умов: 1. Запитання і завдання повинні бути чіткими, доступними і логічно побудованими. Слід спрямовувати їх зміст на формування головних понять і закономірностей, на розвиток активності школярів та на використання знань у практичній діяльності. 2. Необхідно проводити інструктаж та здійснювати підготовку школярів до самостійної роботи, передбачаючи диференціацію завдань та оптимальне використання часу на їх виконання. 3. Потрібно забезпечувати єдність різних видів самостійної діяльності учнів на уроці та у позаурочний час. Це сприятиме зв'язку навчання з життям, мотивації учнів до навчального пошуку та розвитку їх інтересу до географічних знань. 4. Важливо використовувати завдання, які забезпечують формування вмінь учнів працювати з різними джерелами знань (картами, підручником, цифровим матеріалом, довідниками тощо). При узагальненні результатів відповідної роботи необхідно поєднувати різні розумові дії учнів (аналіз, синтез, порівняння тощо), що розвиватиме їх абстрактне мислення та творчість. 5. Необхідно забезпечити систематичність самостійної роботи учнів. При цьому педагог враховує, що з переходом учнів з класу в клас зростає їх рівень знань та пізнавальна спроможність. У зв'язку з цим важливим є підвищення складності завдань у відповідності до інтелектуальних можливостей школярів, що сприятиме розвитку їх здібностей. 6. Слід контролювати та оцінювати виконання учнями завдань. 7. Учитель зобов'язаний постійно підвищувати власну майстерність, застосовувати нові технології, проявляти творчість при проектуванні самостійної роботи учнів.

Список використаних джерел: ***1.*** *Малая О. І. Розвиток пізнавальної компетентності учнів як один із засобів формування успішної особистості / О. І. Малая // Географія. – 2017. – № 5 – 6 (32 –322). – С. 10–14.* ***2.*** *Садкіна В. І. Компетентності – обговорюємо, тлумачимо, звикаємо до нових підходів / В. І. Садкіна // Географія. – 2016. – № 1 –20 (311–312). – С. 2–5.* ***3.*** *Топузов О. М. Загальна методика навчання географії: Підручник / О. М. Топузов, В. М. Самойленко, Л. П. Вішнікіна. – Київ: ДНВП «Картографія», 2012. – 512 с.* ***4.*** *Філенко Л. І. Самостійна робота учнів у процесі вивчення географії / Філенко Л. І. // Географія. – 2007. – № 9 (85). – С. 2–7.*

Бенедюк Валентина, Переходько Катерина, Гонтарук Лілія

benediukvv@gmail.com; k.perekhodko@gmail.com; gontaruklilia@gmail.com

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ГЕОГРАФІЧНОГО ГУРТКА

Сучасна освіта характеризується практичною спрямованістю, що передбачає розширення можливостей для творчої самореалізації особистості. Одним із шляхів підвищення її ефективності є залучення учнів до роботи у шкільному географічному гуртку. Теоретичні та методичні особливості його роботи розроблені у працях

Коберніка С. Г. [1], Сутормінної Л. І. [3], Топузова О. М., Самойленка В. М., Вішнікіної Л. П. [4] та інших.

Географічний гурток – це об'єднання учнів для спільної навчальної діяльності у відповідності з їх інтересами, здібностями та віком. Функціонування гуртка спрямовується на формування позитивної мотивації до пізнання, на розширення географічних знань, на розвиток практичних умінь і навичок школярів та на піднесення їх творчої активності. Робота гуртка базується на тих знаннях, які школярі отримали на уроках, та сприяє професійному самовизначенню особистості, забезпечуючи необхідне виховання.

У сучасній методичній літературі виділяються такі різновиди географічних гуртків у відповідності до змісту їх функціонування: 1) гурток, який зацікавлює учнів шляхом опрацювання різних тем; 2) гурток, що передбачає поглиблене вивчення програмного матеріалу, 3) гурток практичного спрямування, 4) спеціалізований гурток [3, с. 7; 4, с. 387].

1. Гуртки, що спрямовані на розвиток інтересу школярів до географічних знань, передбачають опрацювання їх членами питань різноманітної тематики. Така діяльність дає змогу вчителю мотивувати і скеровувати школярів на подальше ґрунтовне дослідження географічних проблем. 2. Гурток, спрямований на поглиблене освоєння курсу, що визначений навчальною програмою з географії. Наприклад, при вивченні загальної географії (6-й клас) може функціонувати гурток на тему «Географія рідного краю», що передбачає взаємозв'язок урочної та гурткової краєзнавчої роботи. 3. Гурток практичного спрямування ґрунтується на виконанні практичних завдань, які можуть бути основані на різних компонентах вивчення шкільної географії, наприклад метеорологічних, картографічних тощо. Така діяльність забезпечує розвиток практичних умінь і навичок учнів та стимулює їх пізнавальні інтереси і самостійність. 4. Спеціалізований гурток передбачає ґрунтовне освоєння учнями тих проблем, до яких вони виявили особливий інтерес. Прикладом можуть бути дослідження етнографічної, екологічної, економічної спрямованості тощо. Участь у такому гуртку сприяє поглибленому й комплексному вивченню учнями відповідних розділів географії.

Зміст роботи географічного гуртка залежить від вікових та індивідуальних особливостей школярів. Його організація починається з виявлення інтересів, рівня підготовки учнів та їх інтелектуальних умінь. З цією метою проводиться відповідне анкетування. Оптимальний варіант учасників гуртка становить 15 – 20 осіб [4, с. 386]. При наявності 18-и – 25-и його членів організовуються секції, які включають не більше десяти школярів [3, с. 8].

План роботи гуртка охоплює півріччя або навчальний рік. Його розробляє вчитель спільно з активом учнів, після чого слідує його обговорення і затвердження на першому засіданні гуртківців. Відповідні заняття проводяться 1–2 рази на місяць у ті дні, що встановлені адміністрацією школи, та завершуються звітним засіданням гуртківців наприкінці навчального року [4, с. 388].

Організація навчально-виховного процесу у гуртку вимагає творчості від керівника, зокрема: креативного мислення, інтуїції, схильності до педагогічних інновацій тощо. Вчитель повинен своєчасно виявляти здібності учнів, концентрувати увагу на їх розвитку, не допустивши згасання їх хисту. З цією метою важливо залучати школярів до роботи у гуртку на початковому етапі вивчення географії. Велику дидактичну значимість має пошукова робота гуртківців, що ґрунтується на краєзнавчому принципі навчання.

Педагогічний досвід свідчить, що ефективність роботи географічного гуртка зростає при поєднанні теоретичного (семінари, заняття на базі музею, зустрічі зі спеціалістами тощо) та туристського (екскурсії, походи, подорожі тощо) напрямів діяльності. Зокрема, теоретичні форми роботи забезпечують відповідну базу знань

для навчальних досліджень, а туристська діяльність створює умови для наближення змісту вивчаючих тем до реального життя.

Методика проведення навчальних занять з гуртківцями передбачає використання різних дидактичних інструментів, включаючи проблемні завдання, нестандартні підходи тощо, що поступово ускладнюються з набуттям досвіду учнів. При цьому вчитель поєднує групову та індивідуальну роботу школярів, що дає змогу кожній особистості реалізувати власний інтелектуальний потенціал. Високу навчально-виховну ефективність має залучення гуртківців до різних масових позакласних форм навчання географії та до суспільно корисної праці. Важливе значення у роботі гуртка має створення атмосфери комфортності, доброзичливості, довіри та позитивного настрою.

Функціонування географічного гуртка забезпечує формування особистості, для якої властива потреба у творчості, що виявляється у бажанні й інтересі до навчальних досліджень, у мотиваційній спрямованості до нових відкриттів.

Список використаних джерел: ***1.*** *Кобернік С. Г. Методика викладання географії в школі: Навчально-методичний посібник / С. Г. Кобернік. – К.: Стафед-2, 2000. – 320 с.* ***2.*** *Малая О. І. Розвиток пізнавальної компетентності учнів як один із засобів формування успішної особистості / О. І. Малая // Географія. – 2017. – № 5 – 6 (321 – 322). – С. 10–14.* ***3.*** *Суторміна Л. І. Географічне краєзнавство як засіб активізації навчально-виховної роботи: З практичного досвіду / Л. І. Суторміна // Географія. – 2008. – № 7 (107). – С. 7–14.* ***4.*** *Топузов О. М. Загальна методика навчання географії: Підручник / О. М. Топузов, В. М. Самойленко, Л. П. Вішнікіна. – Київ: ДНВП «Картографія», 2012. – 512 с.*

Погребський Тарас, Глушко Світлана, Гречко Іван
taraspogrebskyi@gmail.com, svitlanahlushko@gmail.com, vip.sinister@gmail.com
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Суспільно-географічні дослідження стану здоров’я населення становлять неабияку цінність для практичної діяльності у навчально-виховному процесі Вищої школи. Студенти географічного факультету працюють над комплексним дослідженням соціально-економічного розвитку регіонів. Сутність його полягає у виокремленні регіональних переваг, що формують конкурентоспроможний економічний простір. Однією із таких позицій є дослідження людського потенціалу. Фундаментальною основою формування людського потенціалу є стан здоров’я населення. Здоров’я є показником розвитку регіону, невід’ємною складовою рівня та якості життя населення. Вивчення захворюваності населення, та основних причин виникнення патологій на локальному рівні дає можливість студентам простежувати найбільш актуальні закономірності та причини розвитку основних класів захворювань. Наукові праці, у яких піддаються аналізу причино-наслідкові зв’язки у погіршенні стану здоров’я населення, стають основою для практичної діяльності в галузі охорони здоров’я. За рахунок яких, здійснюється планування і розробка програм медичної та соціальної профілактики захворювань та подолання їх наслідків, а також формуються стратегії розвитку регіону та ефективного управління системою охорони здоров’я [1].

Поглиблене вивчення студентами ЗВО стану здоров’я населення регіонів, відбувається внаслідок оволодіння матеріалом навчальної дисципліни «Географія людського потенціалу». Метою вивчення курсу є формування у студентів

теоретичних і практичних знань з питань регулювання процесів розвитку та використання людського потенціалу. Реалізація мети обумовлюється наступними завданнями:

– формування знань з теорії управління людським потенціалом;

– набуття практичних навичок застосування ефективних методів управління трудовим потенціалом;

– формування та розвиток професійних здібностей у майбутніх фахівців самостійно здійснювати аналіз людського потенціалу та стану його використання, а також розробляти шляхи вирішення наявних проблем.

Під час вивчення курсу «Географія людського потенціалу» студенти вивчають теоретико-методичні аспекти, аналізують демографічну ситуацію України на мікрорівні, характеризують трудовий потенціал та основні його елементи, розробляють пропозиції щодо покращення якості трудових ресурсів та ін. Як бачимо, в основі вивчення навчальної дисципліни є дослідження стану здоров'я населення.

Використання студентами матеріалів дослідження забезпечить формування основних географічних компетентностей. Зокрема, інформаційну, просторово-хронологічну, комунікативно-мовленнєву та самоосвітню. Інформаційна компетентність реалізується внаслідок формування вмінь та навичок аналізу інформації із критичним її осмисленням та виділенням головного, а також встановленням причинно-наслідкових зв'язків. Прикладом може бути простеження студентами зв'язків між виникненням певної екологічної катастрофи із подальшим впливом на здоров'я населення та розвитку патологій. Просторово-хронологічна компетентність набувається через встановлення хронології захворювань за основними класами хвороб у Волинській області. А також, застосування картографічного матеріалу первинної захворюваності, поширеності хвороб, та територіального розподілу поширення аномального магнітного поля. Комунікативно-мовленнєва компетентність простежується у навичках пошуково-дослідницької роботи, роботи в групах, спілкування у вигляді дискусій. Самоосвітня компетентність проявляється у вирішенні проблемних запитань, які стосуються основних заходів щодо зменшення негативного впливу природно-географічних та соціально-економічних факторів [3].

Географічні компетентності формуються внаслідок використання основних методів навчання, зокрема: організації навчально-пізнавальної діяльності, мотивації і стимулювання у навчанні, контролю і самоконтролю.

З групи методів організації навчально-пізнавальної діяльності використовується підгрупа за джерелами передачі і сприйняття інформації: словесні (дискусія, бесіда, лекція), наочні, та практичні. За логікою викладу найбільш доцільними є індукція, що ґрунтується на формально-логічному умовиводі, та дає можливість одержати загальний висновок на основі окремих фактів. Метод дедукції дозволяє отримати часткові висновки на основі знання загальних положень. Наприклад, дані про певні особливості в галузі охорони здоров'я України набувають узагальнюючо-теоретичного характеру для Волинської області. Метод порівняння застосовується при вивченні прояву негативного впливу природно-географічних та соціально-економічних факторів на адміністративні райони Волинської області [2].

Наступною групою методів, що використовуються задля поглибленого засвоєння матеріалів дослідження – методи мотивації і стимулювання. Особливого значення набувають методи стимулювання обов'язку у навчанні. Це спричинено значимістю вивчення курсу «Географія людського потенціалу», адже стан здоров'я населення є найважливішою складовою розвитку регіону, та запорукою ефективного функціонування усіх ланок господарських комплексів.

Методи контролю та самоконтролю застосовуються при перевірці набутих знань студентів, до них відносять: опитування, модульні контрольні роботи, заліки та ін.

У навчально-виховний процес широко упроваджуються інтерактивні методи навчання. Метою такого навчання є створення комфортних умов, при яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність.

Прикладом, організація інтерактивного навчання відбувається внаслідок спільного вирішення проблеми «Способів оптимізації зв'язку між соціально-економічним розвитком та станом здоров'я населення». Спираючись на вивчений матеріал, викладач та студенти аналізують обставини та ситуацію, спільно формуючи умовиводи. Така специфіка навчання сприяє формуванню атмосфери співробітництва та дає змогу педагогу стати авторитетним наставником студентського колективу.

Інтерактивні технології навчання формують групову співпрацю. Групова робота студентів надає всім учасникам можливості діяти, практикувати навички співробітництва, міжособистісного спілкування (зокрема, володіння прийомами активного слухання, вироблення загального рішення, розв'язання протиріч).

***Список використаних джерел**: **1**. Барский Ю. Влияние факторов окружающей среды на здоровье населения Волынской области / Ю. Барский, Т. Погребский, Г. Голуб, Ю. Трачук // Uniwersytet Śląski Wydział Nauk o Ziemi Sosnowiec 2018, Acta Geographica Silesiana, 29. WNoZ UŚ, Sosnowiec, 2018. – P. 5-10. **2**. Barskyi Y. Using the cluster analysis in socio-geographical researches / Y. Barskyi, V. Fesyuk, T. Pogrebskyi, G. Golub // Uniwersytet Śląski Wydział Nauk o Ziemi Sosnowiec 2016, Acta Geographica Silesiana, 22. WNoZ UŚ, Sosnowiec, 2016 – P. 5-9. **3.** Krasnopolskaya N. Current trends of using scientific potential of Volyn Region / N. Krasnopolskaya, A. Potapova, G. Golub, T. Pogrebskyi // Uniwersytet Śląski Wydział Nauk o Ziemi Sosnowiec 2019, Acta Geographica Silesiana, 33. WNoZ UŚ, Sosnowiec, 2019 – P. 35-40.*

Потапова Алла, Заватіна Олена
potapova.alla@eenu.edu.ua, chevzhik_olena@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [1].

Розвиток інклюзивної освіти в Україні розпочався з 2001 року, із експериментального проекту «Соціальна адаптація та інтеграція у суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». Саме з цього моменту в Україні розпочинається розвиток інклюзивної освіти. Наступним етапом був канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні», який почав роботу з 2008 року по 2012 рік. Цей проект мав рушійну силу для розвитку інклюзії в Україні, адже з кожним роком все більше дітей навчаються на інклюзивному навчанні [2].

Дослідженням питання про інклюзивну освіту займались Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М., Ворон М. В., Даниленко Л. І., Бочковський В. В., Таранченко О. М., Бондар В. І., Ляхова В. П., Єфименко С. М.

За даними Міністерства освіти і науки України кількість учнів, які мають особливі освітні потреби у 2018−2019 навчальному році налічувалося 119665 учнів, з них:

6230 учнів навчаються у спецкласах, 11866 учнів – у інклюзивних класах, 15623 учнів – у спеціалізованих школах.

У 2017 році в Україні розпочалося виділення коштів з державного бюджету для підтримки дітей з особливими освітніми потребами, а саме, виділення субвенції, яка складала у 2017 році 209458,3 тис. грн., а у 2018–2019 н. р. було виділено 504458,3 тис. грн., що у 2,4 рази більше ніж у 2017 році.

Дітей з особливими освітніми потребами, які здобували загальну середню освіту у 2018–2019 навчальному році, налічувалося 11866 учнів у інклюзивних класах, 6230 учнів – у спеціальних класах, 37787 учнів – у спеціальних школах, та 12115 учнів, які мають особливі освітні потреби та знаходяться на індивідуальній формі навчання.

У 2018–2019 навчальному році відкрито 8417 інклюзивних класів у 3790 закладах середньої освіти, що свідчить про запровадження інклюзивного навчання, високого його розвитку. За останні три роки кількість інклюзивних класів збільшилась у 3,1 рази, а кількість шкіл, які мають інклюзивні класи зросла у 2,5 рази, кількість дітей, які здобувають інклюзивну освіту збільшилась у 2,8 рази.

Якщо звернути увагу на динаміку розвитку кількості асистентів вчителя, ми спостерігаємо збільшення. У 2016–2017 н. р. налічувалося 1825 асистентів, у 2017–2018 н. р. – 3732, у 2018–2019 н. р. – 7636 асистентів. Динаміка розвитку кількості учнів, що навчаються у інклюзивних класах має такий розвиток: у 2016–2017 навчальному році навчалося 4180 учнів, у 2017–2018 н. р. – 7179 учнів, у 2018–2019 н. р. – 11866 учнів. Отже, це говорить про те, що з кожним роком усе більше дітей переходять на інклюзивне навчання і реформа набуває впевнений розвиток.

Особливу увагу у 2018 році МОН України приділило розвитку інклюзивно-ресурсних центрів, які замінили психолого-медико-педагогічні консультації. Їх утворення пов'язане із забезпеченням права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та середньої освіти. На даний час в Україні, станом на перше листопада 2019 року, діє 603 інклюзивно-ресурсних центри. Найбільше ІРЦ у Київській, Харківській, Дніпропетровській, Одеській областях, а найменше – у Луганській та Херсонській областях.

Отже, впровадження інклюзивної освіти в Україні має позитивний результат, з кожним роком усе більше дітей, які мають особливі освітні потреби переходять на інклюзивне навчання.

Список використаних джерел: ***1.*** *Концепція розвитку інклюзивної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/.* ***2.*** *Інклюзивне навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://mon.gov.ua/ua/tag/inkeyuzivne-navchannya.*

Потапова Алла, Сучко Оксана
potapova.alla@eenu.edu.ua; oksana9707@ukr.net
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ВСТУПНИКІВ ГЕОГРАФІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Однією із фундаментальних ознак еволюційного розвитку суспільства є повноцінне функціонування освітньої сфери, тому освітній комплекс займає важливе місце у розвитку держави, забезпечуючи прогрес у соціальній та економічній сферах. Вища освіта потребує постійного вдосконалення, реформування, відповідності сучасним вимогам та стандартам з метою підготовки кваліфікованого спеціаліста.

На території Волинської області успішно функціонують два заклади вищої освіти IV рівня акредитації державної форми власності: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки та Луцький національний технічний університет. Однак, підготовка фахівця з географії, економіки та природознавства, фахівця з раціонального використання природних ресурсів здійснюється лише на базі СНУ імені Лесі Українки.

На факультеті здійснюється підготовка бакалаврів за напрямами підготовки: «Науки про Землю» (Географія) та (Гідрологія), «Середня освіта» (Географія. Економіка), «Геодезія та землеустрій», «Туризм», «Готельно-ресторанна справа»; магістрів за такими спеціальностями: «Фізична географія», «Економічна та соціальна географія», «Середня освіта. Географія. Економіка», «Геодезія та землеустрій», «Туризм», «Готельно-ресторанна справа» [1].

До структури факультету входять кафедри, навчальні та науково-дослідні лабораторії, комп'ютерні класи. Їх діяльність здійснюється в напрямку кредитно-модульної системи організації навчального процесу і спрямована на формування Волинської географічної школи, розробку іміджевої стратегії популяризації спеціальностей та організацію профорієнтаційної роботи з молоддю [1].

Аналізуючи просторовий розподіл вступників денної форми навчання географічного факультету серед областей України, можна спостерігати тенденцію до зосередження абітурієнтів в одинадцяти областях України: Волинській, Донецькій, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Сумській, Черкаській та Чернівецькій.

Нами було встановлено, що в період з 2014 по 2018 роки на географічний факультет Східноєвропейського національного університету вступили 618 абітурієнтів. Найбільша кількість вступників спостерігалася у 2014 році та становила 144 абітурієнти, що у відсотковому відношенні становить 23 % від загальної кількості. Найменша частка абітурієнтів – 17 % була у 2017 році. У продовж 2015–2016 та 2018 рр. показники коливалися в межах 18–22 %.

Найбільша концентрація абітурієнтів спостерігається у Волинській області. В межах територіальної одиниці зосереджено 83 % від загальної кількості вступників. Показник можна пояснити тим, що саме в межах даної області розташований заклад вищої освіти і тому, вступ до даного університету зумовлений переважно територіальною близькістю та транспортною доступністю. Відносно висока частка вступників спостерігається у Рівненській області. З даної області за останні 5 років на географічний факультет було прийнято 73 особи. Трійку лідерів, з найвищою концентрацією вступників, закриває Львівська область, в межах якої зосереджено 3 % абітурієнтів.

Із територіальною віддаленістю від місця розташування навчального закладу знижується і кількість вступників. Досить невисокий показник спостерігається у Тернопільській області – 0,6 %. Найнижча частка абітурієнтів зафіксована у Луганській (0,3 %), Хмельницькій (0,3 %), Черкаській (0,3 %), Донецькій (0,1 %), Кіровоградській (0,1 %), Сумській (0,1 %) та Чернівецькій (0,1 %) областях. Це пояснюється тим, що дані територіальні одиниці розташовані досить далеко від Східноєвропейського університету та мають власні навчальні заклади з підготовки кваліфікованих спеціалістів.

Аналіз кількості абітурієнтів в розрізі адміністративних районів та населених пунктів має свої особливості. Оскільки 95 % від загальної кількості усіх вступників зосереджено в межах двох областей – Волинської та Рівненської, найбільша увага сконцентрована на даній територіальні одиниці.

Районами із найвищими показниками є Луцький, Рожищенський, Ківерцівський, Маневицький, Камінь-Каширський. Менша частка вступників зосереджена в межах західних та центральних районів. Щодо населених пунктів, то логічно, що найбільше

абітурієнтів зосереджено у місті Луцьку, де власне і розташований університет. Наші дослідження дають змогу виявити закономірність, що зі збільшенням радіусу зменшується частка вступників. Зокрема, у Луцьку зосереджено 26 % загальної кількості абітурієнтів. Середні значення спостерігаються у містах та селищах обласного підпорядкування Волинської області. В інших населених пунктах показники коливаються від 1 до 5 абітурієнтів.

Висока частка абітурієнтів географічного факультету родом із Рівненської області. Із Млинівського, Демидівського, Дубровицького та Рівненського районів приїздить від 5 до 15 абітурієнтів.

Вступники із Львівської області зосереджені переважно у прикордонних із Волинською областю районах.

Найменше абітурієнтів вступає із віддалених областей, зокрема: Донецької, Кіровоградської, Луганської, Сумської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської та Чернівецької областей. В межах даних територіальних одиниць зосереджено від 1 до 4 абітурієнтів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз просторового розподілу вступників географічного факультету серед областей України свідчить про зосередження абітурієнтів в одинадцяти територіальних одиницях. Однак, 95 % від загальної кількості усіх вступників зосереджено в межах двох областей – Волинської та Рівненської. Спостерігається динаміка зменшення кількості абітурієнтів із збільшенням відстані від місця розташування навчального закладу.

Географічний факультет Східноєвропейського національного університету є перспективним закладом вищої освіти, серед популярних спеціальностей слід відзначити «Туризм» та «Готельне господарство». В подальшому тенденції вступу до географічного факультету потрібно більш детально досліджувати з метою усунення проблем, які спіткають вступників та студентів географічного факультету; для удосконалення профорієнтаційної роботи з метою зацікавлення абітурієнтів не лише регіонального, але й національного рівня; для співпраці з провідними навчальними закладами Європи.

Список використаних джерел: *1. Географічний факультет [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : https://wiki.eenu.edu.ua/wiki.* ***2.*** *Інформаційна система «Конкурс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://vstup.info/2014/i2014o4.html.*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Bakota Daniel – dr. UJD, Katedra Polityki Społecznej, Pracy Socjalnej i Turystyki; Wydział Nauk Społecznych; Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

Kejna Marek – dr. hab., prof. UMK, profesor uniwersytetu, Katedra Meteorologii i Klimatologii, Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Антипюк Олена Володимирівна – інженер ІІ категорії навчальної лабораторії краєзнавчих атласів при кафедрі фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Бабій Михайло Іванович – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Бакалейко Віта Анатоліївна – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Барський Юрій Миколайович – доктор економічних наук, професор, декан географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Бенедюк Валентина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Бернадська Галина Олександрівна – аспірант кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Білецький Юрій Валентинович – кандидат біологічних наук, доцент кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Бойчук Євген Юрійович – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Бущук Сергій Юрійович – студент 3 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Вдовичук Ірина Ігорівна – студент 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Водько Оксана Володимирівна – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Гарбуза Ірина Ігорівна – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Геналюк Роман Михайлович – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Глушко Світлана Валеріївна – студент 3 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Гнип Аліна Анатоліївна – студент 7 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Голуб Геннадій Сергійович – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Гонтарук Лілія Віталіївна – студент 3 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Гречко Іван Ігорович – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Грицевич Володимир Стефанович – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної і соціальної географії, Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів

Гурний Дмитро Олександрович – студент 3 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Давидов Максим Юрійович – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Давидюк Віталій Васильович – студент 3 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Дацюк Вікторія Олегівна – студент 3 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Дзямко Олег Михайлович – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Дмитроца Інна Василівна – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Дубинецький Олександр Олександрович – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки, м. Луцьк

Єрко Ірина Володимирівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Заватіна Олена Тимофіївна – студент 7 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Карайченцева Ганна Андріївна – студент 2 курсу факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, м. Харків

Карпюк Зоя Костянтинівна – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Качаровський Роман Євгенович – інженер ІІ категорії навчальної лабораторії краєзнавчих атласів при кафедрі фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Киришко Світлана Анатоліївна – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Козакова Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком Одеського національного політехнічного університету, м. Одеса

Коземіров Богдан Юрійович – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Коломис Віталій Юрійович – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Кошулинська Тетяна Юріївна – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Краснопольська Надія Володимирівна – доцент, кандидат географічних наук, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Кулик Сергій Михайлович – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Логвинова Марина Олександрівна – аспірант ІІІ року навчання кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, м. Харків

Лойчик Аліна Іванівна – студент 3 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Лотоцький Назар Васильович – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Ляцевич Людмила Олександрівна – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Маковецька Лариса Олексіївна – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Мельничук Марія Анатоліївна – студент 7 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Мосійчук Ірина Павлівна – студент 7 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Мосор Владислав Ігорович – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Мудрик Ярослав Ігорович – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Ніколайчик Олена Вікторівна – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Павліха Наталія Володимирівна – доктор економічних наук, професор Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Павловська Тетяна Сергіївна – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Панасюк Софія Сергіївна – студент 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Патійчук Віктор Олексійович – кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Пахалюк Сергій Іванович – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Переходько Катерина Олександрівна – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки, м. Луцьк

Питуляк Микола Васильович – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

Питуляк Мирослава Романівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

Підвальна Ольга Петрівна – студент 7 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Погребський Тарас Георгійович – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Поліщук Ольга Василівна – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Попович Галина – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Поручинська Ірина Володимирівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Поручинський Володимир Іванович – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Потапова Алла Геннадіївна – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Поторась Олег Володимирович – студент 3 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Пугач Сергій Олександрович – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Рудчик Олег Олегович – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Саванюк Софія Анатоліївна – студент 1 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Сацюк Руслан Русланович – студент 2 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Сегіда Катерина Юріївна – доктор географічних наук, доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, факультет геології, географії, рекреації і туризму, м. Харків

Семенюк Максим Андрійович – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Семенюк Олександр Іванович – студент 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Силивонюк Катерина Андріївна – студент 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Сироватка Ольга Петрівна – студент 7 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Слащук Андрій Миколайович – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Сосницька Ярослава Сергіївна – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Степанюк Ірина Олексіївна – студент 3 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Сучко Оксана Святославівна – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Федонюк Віталіна Володимирівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри екології та агрономії Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

Федонюк Микола Ананійович – кандидат географічних наук, доцент кафедри екології та агрономії Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

Фенко Вікторія Олегівна – студент 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Фідзіна Катерина Валеріївна – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Ховайло Оксана Анатоліївна – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Чижевська Лариса Тарасівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Чир Надія Вікторівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму ДВНЗ „Ужгородський національний університет”, м. Ужгород

Швець Ангеліна Анатоліївна – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Шелест Надія Петрівна – студент 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Шкарупелова Ірина Олександрівна – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Юрковська Юлія Олександрівна – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Наукове видання

Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції
(м. Луцьк, 9–10 квітня 2020 р.)

(Українською, англійською мовами)

Друкується в авторській редакції.
Відповідальність за зміст публікацій та достовірність даних несуть автори

Верстка: *С. Пугач, І. Поручинська,*
Коректура*: С. Пугач, В. Бакалейко*
Обкладинка: *А. Швець*